

**4 - 6 YAŞ RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ
PROSOSYAL DAVRANIŞLAR AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

BERRİN SOMER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇOCUK GELİŞİMİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK, 2015

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Berrin

Soyadı : SOMER

Bölümü : Çocuk Gelişimi ve Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : 4 - 6 Yaş Resimli Çocuk Kitaplarının Prososyal Davranışlar
Açısından İncelenmesi

İngilizce Adı : Prosocial Behaviors In The Picture Books For 4-6 Year Old
Children: A Qualitative Study

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Berrin SOMER

İmza:

Jüri onay sayfası

..... tarafından hazırlanan “.....
.....” adlı tez
çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi
..... Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak
kabul edilmiştir.

Danışman: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

.....

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

.....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

.....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

.....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

.....

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Bu tezinAnabilim Dalı’nda
Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

Aileme...

TEŞEKKÜR

Araştırmamın her aşamasında bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Neslihan AVCI'ya en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca ilgi ve destekleriyle yanımda olan değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Gizem Yağmur DEĞİRMENCİ ve Abdullah DEĞİRMENCİ'ye, araştırma sürecinde, uygulamalar ve materyal temini konusunda paylaşımda bulunduğum sevgili arkadaşım Fatma YOL'a, çalışmalarımда manevi desteği ile hep yanımda olan Sercan ÖLMEZ'e teşekkür ederim.

Hayatım boyunca desteklerini her an hissettiğim aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

**4 - 6 YAŞ RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ
PROSOSYAL DAVRANIŞLAR AÇISINDAN
İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Berrin Somer
GAZİ ÜNİVERSİTESİ**

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak 2015

ÖZ

Resimli hikaye kitaplarının prososyal davranış içerikleri yönünden incelenmesinin amaçlandığı bu nitel araştırmada 200 adet çocuk kitabı ele alınmıştır. Araştırmanın çalışma materyalini belirlemek üzere Türkiye'nin dört farklı ilindeki okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan toplam 84 öğretmenden, sınıflarındaki 4-6 yaş dönemi çocuklarının en çok tercih ettiği resimli hikaye kitaplarının isimleri öğrenilmiştir. Kitaplarda prososyal içeriklerin varlığı; empati, iletişim başlatma ve sürdürme gibi erken yaşlarda prososyal davranışlara temel oluşturan beceriler ile yardım etme, işbirliği yapma, paylaşma ve özgecilik gibi olumlu sosyal davranışlar incelenmiştir. Araştırmanın verileri içerik analizi ve söylem analizi yöntemleri ile analiz edilmiştir. 200 adet kitap öncelikle içerik analizi ile değerlendirilmiş, prososyal davranış içerikleri bulunan 81 adet resimli çocuk kitabına ise söylem analizi uygulanmıştır. İncelenen 200 kitaptan 81 tanesinde prososyal bir içerik yer alırken 119 tanesinde yer almamıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre örnekleme dahil edilen kitaplarda olumlu sosyal davranışların niceliksel olarak daha az ele alındığı görülmüştür. En fazla ele alınan prososyal içeriğin özgecilik olduğu, ancak bu davranışın hediye verme ve sürpriz yapma gibi boyutlarla yer aldığı, özgeciliği yardım etme davranışının takip ettiği belirlenmiştir. İncelenen kitaplarda ağırlıklı olarak toplumsal yaşamda yalnız kalmama isteğinden kaynaklanan, soru sorma, arkadaş edinme ve oyuna davet gibi sosyal davranış örneklerine yer verilmiştir.

Bilim Kodu :
Anahtar Kelimeler : Prososyal davranış, empati, yardım etme, paylaşma, işbirliği,
özgecilik, çocuk kitapları
Sayfa Adedi : 175
Danışman : Doç. Dr. Neslihan AVCI

**PROSOCIAL BEHAVIORS IN THE PICTURE BOOKS FOR 4-6
YEAR OLD CHILDREN: A QUALITATIVE STUDY**

(M.S Thesis)

Berrin Somer

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

January 2015

ABSTRACT

This study aimed to investigate picture story books from the point of prosocial behavior content. Two hundred children's books were examined in this qualitative research. The picture books were selected according to the opinions of 84 early childhood teachers working in four different cities in Turkey. The abilities that provide a basis for prosocial behaviors in early ages such as empathy, initiating and going on the conversation; and positive social behaviors such as helping, cooperation, sharing and altruism were researched in the books. The data was analyzed by using the content and discourse analysis. First, 200 books were analyzed with content analysis. Then, 81 picture books having prosocial behavior contents were analyzed with discourse analysis. According to the findings of this research, while there is a prosocial content in 81 children's books, there isn't in 119 among 200 books analyzed, and it was founded that positive social behaviors were mentioned in the books less quantitatively. The most mentioned content was altruism; however this behavior was included with the aspects such as giving gift and surprising. It was specified that the behavior of helping followed the altruism. The examples of social behavior such as asking questions, making friends and asking to play were included in books which mainly resulted from the desire of not being alone in social life.

Science Code :

Key Words : Prosocial behavior, empathy, helping, sharing, cooperation, altruism,
children's books

Page Number : 175

Supervisor : Assoc. Prof. Neslihan AVCI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
TABLolar LİSTESİ	xv
GRAFİKLER LİSTESİ	xvi
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	2
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi	3
Varsayımlar	4
Sınırlılıklar	4
Tanımlar	4
BÖLÜM 2	7
KURAMSAL ÇERÇEVE	7
Edebiyat	7
Çocuklara Yönelik Edebiyat	7
Çocuklara Yönelik Edebiyatın Önemi ve Çocuğa Katkıları	9
Çocuk Kitapları ve Özellikleri	11
Çocuk Kitaplarının Bileşenleri	12
Tema ve Konu	12
Karakterler	13

Resim	14
Dil ve Anlatım	16
Okul Öncesi Döneme Özgü Edebi Türler	17
Hikayeler	18
Şiirler	19
Tekerlemeler	20
Bilmeceler	20
Çocuk Kitaplarında Yaş Dönemlerine Ait Tercihler	21
Çocuklarda Sosyal Beceriler	22
Akran İlişkileri	24
Prososyal Davranışlar	25
Prososyal Davranışların Felsefi Kökenleri	26
Prososyal Davranışlarla İlgili Psikolojik Teoriler	27
Çocuklarda Yaşlara Göre Sosyosyal Davranışların Gelişimi	28
Prososyal Davranışlara Etki Eden Faktörler	30
Cinsiyet Farklılıkları	30
Kültürel Farklılıklar	31
Durumsal Etkiler	32
Sorumluluk Duygusu	32
Yeterlik Duygusu	32
Ruh Hali	32
Maliyetine Göre Özgeci Davranış	32
Akrabalık	33
Prososyal Davranış Türleri	33
İletişim Başlatma ve Sürdürme	34
Empati	36
Yardım Etme	37
İşbirliği Yapma	38
Paylaşma	39
Özgecilik	40
İlgili Araştırmalar	41
Çocuk Kitaplarında İncelenen Konular	41
Prososyal Davranışlar	45

Çocuk Kitaplarında Prososyal Davranışlar	50
BÖLÜM 3	53
YÖNTEM	53
Araştırmanın Modeli	53
Çalışma Materyali	54
Verilerin Analizi	55
Çalışmada Dikkate Alınan Etik İlkeler	58
BÖLÜM 4	61
BULGULAR	61
Çocuk Kitaplarında Prososyal Davranış Kategorilerine İlişkin	
Bulgular.....	63
İletişim Başlatma / Sürdürme Kategorisine İlişkin Bulgular	63
Selamlaşma / Sohbet / İyi Dilekte Bulunma	64
Soru Sorma	66
Oyuna, Etkinliğe Davet Etme	67
Tanışma ve Arkadaş Olma	68
Yüzüne Bakma / El Sallama	69
Dokunma	70
Empati Kurma Kategorisine İlişkin Bulgular	71
Ağlayan / Üzgün Kişiyi Teselli Etme	72
Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Anlamaya Yönelik Sözel	
İfadeler Kullanma	75
Kişileri Anladığını Gösteren İfadeler Kullanma	76
Kişilerin Merakları, Korkuları, İstekleri vb. İhtiyaçları,	
Özellikleri Olduğunu Fark Etme/Anlama/Kabul Etme	79
Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Yansıtan İfadeye	
Bürünme (Benzer / Taklit / Yansıtıcı İfade)	80
Yardım Etme Kategorisine İlişkin Bulgular	82
Kişileri Üzen ya da Zor Durumlar Karşısında Önlem Alma /	
Yardım Teklif Etme / Yardım Etme	83
Kişilerin Yapmakta Olduğu / Yapacağı Bir İşe Yardım Etme	87
Tehlike Anında Yardıma Koşma	90

Yardım İstendiğinde Sevinçle / İstekle Kabul Etme	91
Tehlike Konusunda / Tehlike Olduğunda Uyarma	92
İşbirliği Yapma Kategorisine İlişkin Bulgular	93
Birlikte Bir İşe Başlama / Sürdürme	94
Paylaşma Kategorisine İlişkin Bulgular	96
Yiyeceğini Paylaşma	97
Bilgilerini Paylaşma	99
Özgecilik Kategorisine İlişkin Bulgular	100
Hediye Verme / Sürpriz Yapma / Kutlama Yapma	101
Kişilerin Yararı / İyiliği / Mutluluğu İçin Girişimde	
Bulunma	107
Riskli Durumlarda Kişiler İçin Fedakarlık Yapma	109
Kişileri / Hayvanları Besleme / Doyurma / Bakım	111
Kişilere Zaman Ayırma (Güzel Vakit Geçirmelerini	
Sağlama vb.)	112
Kişisel, Değer Verdiği Bir Nesneyi (Oyuncak vb.)	
Başkasına Verme / Başkası İçin Kullanma	113
İltifat Etme	114
BÖLÜM 5	117
TARTIŞMA VE SONUÇ	117
Tartışma	117
İletişim Başlatma ve Sürdürme	117
Selamlaşma / Sohbet / İyi Dilekte Bulunma	117
Soru Sorma	118
Oyuna, Etkinliğe Davet Etme	120
Tanışma ve Arkadaş Olma	121
Yüzüne Bakma / El Sallama	122
Dokunma	123
Empati	124
Ağlayan / Üzgün Kişiyi Teselli Etme	124
Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Anlamaya Yönelik	
Sözel İfadeler Kullanma	125
Kişileri Anladığını Gösteren İfadeler Kullanma	126

Kişilerin Merakları, Korkuları, İstekleri vb. İhtiyaçları, Özellikleri Olduğunu Fark Etme/Anlama/Kabul Etme	126
Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Yansıtan İfadeye Bürünme (Benzer / Taklit / Yansıtıcı İfade)	128
Yardım Etme	128
Kişileri Üzen ya da Zor Durumlar Karşısında Önlem Alma / Yardım Teklif Etme / Yardım Etme	129
Kişilerin Yapmakta Olduğu / Yapacağı Bir İşe Yardım Etme	129
Tehlike Anında Yardıma Koşma	131
Yardım İstendiğinde Sevinçle / İstekle Kabul Etme	131
Tehlike Konusunda / Tehlike Olduğunda Uyarma	132
İşbirliği Yapma	133
Birlikte Bir İşe Başlama / Sürdürme	133
Paylaşma	134
Yiyeceğini Paylaşma	134
Bilgilerini Paylaşma	135
Özgecilik	136
Hediye Verme / Sürpriz Yapma / Kutlama Yapma	137
Kişilerin Yararı / İyiliği / Mutluluğu İçin Girişimde Bulunma	138
Riskli Durumlarda Kişiler İçin Fedakarlık Yapma	139
Kişileri / Hayvanları Besleme / Doyurma / Bakım	140
Kişilere Zaman Ayırma (Güzel Vakit Geçirmelerini Sağlama vb.)	141
Kişisel, Değer Verdiği Bir Nesneyi (Oyuncak vb.) Başkasına Verme / Başkası İçin Kullanma	141
İltifat Etme	142
Sonuç ve Öneriler	142
KAYNAKLAR	147
EKLER	162
EK 1: Prososyal Davranışları İçeren Kitaplar ve Kod Numaraları	163
EK 2: Resimli Hikaye Kitapları Kaynakçası	165

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İçerik Analizi İçin Oluşturulan Kategoriler ve Alt Kategoriler	56
Tablo 2. İncelenen Resimli Çocuk Kitaplarının Prososyal Davranış Kategorilerine Göre Dağılımı	63
Tablo 3. İletişim Başlatma / Sürdürme Kategorisine İlişkin Bulgular	64
Tablo 4. Empati Kurma Kategorisine İlişkin Bulgular	71
Tablo 5. Yardım Etme Kategorisine İlişkin Bulgular	82
Tablo 6. İşbirliği Yapma Kategorisine İlişkin Bulgular	93
Tablo 7. Paylaşma Kategorisine İlişkin Bulgular	97
Tablo 8. Özgecilik Kategorisine İlişkin Bulgular	101

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Prososyal davranış kategorileri ve alt kategoriler	62
Grafik 2. İletişim başlatma / sürdürme kategorisi ve alt kategoriler	63
Grafik 3. Empati kurma kategorisi ve alt kategoriler	71
Grafik 4. Yardım etme kategorisi ve alt kategoriler	82
Grafik 5. İşbirliği yapma kategorisi ve alt kategoriler	93
Grafik 6. Paylaşma kategorisi ve alt kategoriler	96
Grafik 7. Özgecilik kategorisi ve alt kategoriler	100

BÖLÜM 1

GİRİŞ

İnsanlar doğdukları andan itibaren çevre ile etkileşime başlamaktadır. Yaşamın ilk yıllarında her türlü uyarıcıya açık olan çocuk, giderek çevresini genişletmekte ve bu sosyal çevrede birçok deneyim kazanmaktadır. Daha çok ve çeşitli iletişim ortamlarında bulunan, nitelikli uyarıcı çevre ile yaşamın ilk yıllarından itibaren tanışan çocukların, yetişkinlik yaşantısında birçok gelişim alanındaki performansı üst düzeyde olmaktadır (Ersoy, Avcı ve Turla, 2005). Çocuklardaki olumlu davranışlar ve iletişim becerileri de bunlar arasında yer almaktadır. Gelişim sürecinde çocuklardan “olumlu sosyal davranış” beklentileri, ilerleyen yaşla birlikte artmaktadır. Sorumluluk alma, paylaşma, işbirliği, uyum gibi davranışlar genellikle her kültürde kazanılması istenen davranışlar arasındadır. Bu davranışların görülme sıklığı, niteliği, özellikle okul öncesi dönemde, akran ilişkileri ile gözlemlenmekte; bu dönemdeki yaşantılar sonraki yıllarda etkisini sürdürmektedir. Bu aşamada çocuğun sosyal becerilerle ilgili modeller görmesi, deneyimlerini iletişim kurduğu insanlara yansıtması ve dönütler alması, onu kültürün bir parçası haline getirerek, sosyal gelişiminin temellerini atmaktadır (Kernan ve Singer, 2013).

Yaşamın ilk yıllarında uyarıcı çevrede bulunan akranlar, yetişkinler, oyun, medya ve kitap gibi nitelikli modeller, çocukların çevresindeki dünyayı anlama ve anlamlandırma yoludur (Ersoy vd., 2005, s. 16). Kişilerin içinde bulundukları durumu anlama ve duyarlılık konusunda, doğuştan getirilen birtakım bilişsel süreçler ve empatik algının yanı sıra (Decety ve Jackson, 2006), zengin uyarıcı çevre etkisi oldukça değerli bir yere sahiptir. Bu özellikleri ile edebi ürünler, çocukların aktif olarak kendi bilgi ve değerlerini oluşturmaları konusunda bir rol üstlenerek erken okuryazarlık gelişimini desteklemektedir (Şahin, 2014, s. 116). Kitaplar, zengin içerikleriyle birçok gelişim alanına hitap etmeleri ve bilişsel

bağlantıları tetikleyici özellikleri ile okul öncesi dönem çocukları için yeri doldurulamaz uyaranlardır. Bu yönüyle araştırmalarda titizlikle ele alınması gereken dokümanlardır.

Problem Durumu

Son yıllarda toplumsal yaşam, kişiler arası ilişkiler ve insan davranışları farklı yönleriyle literatürde yerini almıştır. Türkiye’de ve dünyada bu konularda çeşitli çalışmalar yapılmış, birçok gelişim alanı ile birlikte sosyal gelişim için de kritik yıllar olan okul öncesi dönemi araştırmalara konu olmuştur (Porath, 2003; Findlay, Girardi ve Coplan, 2006; Gülay, 2009; Özyürek ve Ceylan, 2014).

Ensor, Spencer ve Hughes (2011), erken dönemde prososyal davranışlarla ilgili bireysel farklılıkların, çocuklardaki akran ilişkilerinin temelini oluşturduğunu vurguladıkları araştırmalarında, prososyal davranışların belirtilerinden olan sözel yetenek ile karşılıklı iletişim, duygu anlayışı ve anne-çocuk arasındaki bağı araştırmak üzere 2, 3 ve 4 yaşlarındaki 102 çocuğu incelemişlerdir. Çalışmada çocuklara sözel yetenekleri ve duygusal durumları ile ilgili testler uygulanmış, video kayıtlarıyla anneliğe ait değerler incelenmiştir. Ayrıca prososyal davranışlarla ilgili öğretmen görüşlerine de başvurulmuştur. Çalışma bulgularına göre 2 yaş civarında anne-çocuk iletişimi, sözel yetenek gibi beceriler, 3 yaşlarında duygusal gelişim ve 4 yaş civarında prososyal davranış özellikleri ön plana çıkmaktadır.

Araştırmalarda, genel olarak olumlu sosyal tepkiler ve sosyal gelişimin temelini oluşturan davranışlara odaklanılmış ve bu davranışların kişilerde görülmesini ve bunlara model olan etkenleri inceleme yoluna gidilmiştir (Edwards, de Guzman ve Carlo, 2005; Knafo ve Plomin, 2006; Özdemir, 2010; Gülay, 2011). Prososyal davranışların sergilenmesini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında cinsiyet, kişisel-sosyal özellikler, kişinin anlık psikolojik ve duygu durumu ile kültürel değerler yer almaktadır (Akert, Aronson ve Wilson, 2004). Sosyalleşme sürecine bağlı olarak kalıtım etkisinin yanında, öğrenme yoluyla edinilen prososyal davranışların sergilenmesi için çocukların etkili yöntemlerle desteklenmesi gereklidir. Anne, baba, kardeş gibi modellerin önemi kadar resimli kitaplar gibi yazınsal materyallerin de etkisi büyüktür. Erken dönemde yaş, gelişim ve ilgisine uygun edebiyat türleri ile karşılaşan çocuğun dil, zihinsel ve duygusal gelişiminin yanı sıra, sosyal gelişimi de olumlu yönde etkilenmektedir. Turla ve Tür (2005), edebi türlerin çocuklara yararlarıyla ilgili olarak şu bilgileri aktarmıştır:

“Sosyal ilişkilerin (aile, arkadaşlık, komşuluk gibi) daha kolay anlaşılması sağlanır. Ailesi dışında yeni bir çevre edinecek olan çocuk, sosyal hayatta önemli olan insan ilişkilerinin (paylaşma, sorumluluk alma, yardımlaşma hoşgörölü olma vb.) önemini ve nasıl uygulanması gerektiğini hikayelerle yaşayarak öğrenir. Örneklenen olaylardan etkilenecek sosyal uyumu kolaylaştır. Kendi toplumsal değerlerini ve kültür yapısını öğrenir. Diğer toplumlarla olan farklılık ve benzerlikleri fark eder.” (s. 15)

Tüm gelişim alanlarını destekleyici nitelikleri ile çocuk kitaplarının prososyal davranışlar açısından da oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bu araştırmada 4-6 yaş resimli çocuk kitapları, prososyal davranışlar açısından incelenecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, 4-6 yaş resimli çocuk kitaplarını prososyal davranışlar açısından incelemektir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) 4-6 yaş resimli çocuk kitapları prososyal davranışları içermekte midir?
- 2) Prososyal davranışları içeren 4-6 yaş resimli çocuk kitaplarında hangi prososyal davranışlara yer verilmiştir?
- 3) Prososyal davranışları içeren 4-6 yaş resimli çocuk kitaplarında bu davranışlar nasıl ele alınmıştır?

Araştırmanın Önemi

Çocuklara yönelik edebiyat türlerinin birçok gelişim alanına katkısının yanında, prososyal davranışlara olan etkisi göz önünde bulundurulmalı, bu eserler eğitim sürecine dahil edilmelidir. Çünkü insanlar davranışlarının büyük bir bölümünü, çevreleriyle etkileşimlerinin, modellerin, örnek olayların sonucunda kazanmaktadırlar (Senemoğlu, 2005). Bu durum prososyal davranışlar için de önem taşımaktadır. Prososyal davranış, başkalarının yararı için dışsal bir ödöl beklemeden yapılan eylemlerdir. Prososyal davranışta bir bedel ödeme, fedakarlık veya risk söz konusudur. Davranışlar yapılmış olan herhangi bir eyleme karşılık olarak düşünülmeden sergilenmektedir. Olumlu kişiler arası ilişkiler olarak da adlandırılan bu davranışlar; empati, iş birliği, paylaşma gibi diğer

insanların mutluluğu ile ilgili ve diğer insanların yararına olan duygular olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda “prososyal davranış, sadece bir sosyal beceriler grubu değildir. Tam anlamıyla geliştiği zaman dostluk, koruma, samimiyet ve empatiyi de içeren diğerlerinin duygularıyla ilgilenmek, ilgili olmaktır (Artan ve San Bayhan, 2007, s. 240).

Kitapların prososyal davranışları içermesi, çocuklarda prososyal davranışların gelişimini etkilemekte (Uzmen ve Mağden 2002; Adinugroho, 2009), bu anlamda önemli bir model olma niteliği taşımaktadır. Toplumsal yaşam için önemli bir değer olan olumlu sosyal davranışların erken yaşlarda desteklenmesi, bu amaçla bir yöntem olarak çocuk kitaplarına başvurulması, bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Dört, altı yaş grubuna hitap eden çocuk kitaplarında, prososyal davranışların yer alıp almadığının ve nasıl ele alındığının incelenmesi, gelecekte yayınlanacak kitaplarda yer alacak konulara yol göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Varsayımlar

Bu araştırmada;

- 1) Öğretmenlerin, isimlerini söyledikleri kitapların sınıflarında en çok kullandıkları kitaplar oldukları varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 4-6 yaş grubu resimli çocuk kitaplarındaki prososyal davranışlar ile sınırlıdır.
2. Prososyal nitelik taşımayan saldırganlık gibi negatif sosyal davranışlar araştırmanın dışında tutulmuştur.
3. Araştırma dokümanı 2013 yılında piyasadan ve Ali Dayı Çocuk Kütüphanesi’nden erişilebilen resimli çocuk kitapları ile sınırlıdır.

Tanımlar

Prososyal Davranış: Başkalarının yararına olan eylemdir (Kail, 2004). Toplum tarafından olumlu şekilde değerlendirilen davranışlardır (Hogg ve Vaughan, 2008). Başka kişilere ya da topluluklara tamamen yarar sağlayan eylemler olarak tanımlanmaktadır (Twenge, Ciarocco, Baumeister, DeWall ve Bartels, 2007).

Sözlük anlamı toplum yanlısı davranış olup yapıcı, olumlu, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlar olarak açıklanmaktadır (Termbank, 2000).

Empati: Başkalarının duygularına olan hassasiyettir (Rathus, 2006). Başkalarının duygusal durumunu anlayış ya da bu durumla ilgili endişeden doğan tepkidir (Eisenberg, Damon ve Lerner, 2006).

Sözlükte başka kişilerin duygularını ve problemlerini anlama yeteneği olarak ifade edilmektedir (Longman Dictionary, 2011).

Yardım Etme: Prososyal davranışın bir alt kategorisidir. Başkasının yararına olan ve maksatlı olarak sergilenen davranıştır (Hogg ve Vaughan, 2008). Yardım etme, gerek bilişsel gerekse güdüsel olarak kişiyi olumlu davranış yönünde harekete geçiren bir olgudur (Warneken ve Tomasello, 2006).

Kendi gücünü, imkanlarını başka birinin iyiliği için kullanmaktır (TDK).

İşbirliği Yapma: Kişilerin bilgi paylaşımı ve bir konuda ortak hareket etmek için birlikte zaman ve enerji harcamasıdır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2008, s. 50). İşbirliği kişilerarası iletişimde birlikte hareket etmek, ortak amaçlar geliştirmek ve paylaşma davranışını içermektedir (Warneken ve Tomasello, 2006).

Bir şeyi başarmak için bir başkasıyla birlikte çalışmaktır (Oxford Dictionary, 2006).

Paylaşma: Kişilerin kendilerinde var olan herhangi bir eşya, bilgi ya da benzeri bir durumu başkalarına sunması ya da ortak kullanımınıdır (Eisenberg vd., 2006).

Özgecilik: “Kişinin, kendisine doğrudan yarar sağlamayan, başkasına yardımını içeren prososyal davranışdır” (Kail, 2004, s. 379). Kişi bu yardımı herhangi bir ödül beklemeksizin gerçekleştirmektedir (Hogg ve Vaughan, 2008).

Sözlük anlamı elseverlik, elcilik, diğerkamlık olup bencilliğin karşıt anlamı olarak ifade edilmektedir (Vikipedi, 2014).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Edebiyat

İnsanlar duygu ve düşüncelerini ifade ederken, başka kişilerin hissettiklerini sorgularken ya da onların duygu ve düşünceleriyle kendi hissettiklerini karşılaştırırken, başkalarının ifadelerine başvurabilmektedirler. Başkalarının sözleri ile yazdıkları; düşünceleri anlatmaya yardımcı olan unsurlardandır. Kişilerin kendilerini, sözlü ya da yazılı olarak ifade ederken kullandıkları kelimelerin çeşitliliği, iletişim becerileri için değer taşımaktadır. Bu anlamda edebiyatın işlevinden söz edilebilmektedir. Dursunoğlu (2011)'na göre edebiyat; “Düşünce, duygu ve hayallerin söz ve yazı halinde güzel, etkili bir şekilde anlatılması sanatıdır.” Diğer bir ifadeyle insanın iç dünyasında, ruhunda, zihninde var olanların söz ve yazı vasıtasıyla aktarılmasıdır. İnsan zihnini, ruhunu tatmine yarayan ürünler edebi ürünler olarak adlandırılmaktadır. Bunlar; şiir, hikaye, roman, masal, deneme vb. ürünlerdir. Dolayısıyla duygularını, düşüncelerini ifade etmede insanı en fazla geliştirecek olan edebi eserlerdir (Celepoğlu, 2010).

İnsan yaşamının ilk yıllarından itibaren başkalarını anlamada, değerlendirmede, yargıda bulunmada, gerek sözel gerekse görsel ifadeleri bir arada yansıtan edebiyat, yol gösterici bir rol üstlenmektedir (Leung, 2008; Celepoğlu, 2010). İletişim ve sosyal yaşamın temellerini oluşturması bakımından edebiyat ürünleri, özellikle çocukluk döneminde çok önemlidir.

Çocuklara Yönelik Edebiyat

Çocuklara hitap eden eserleri ile edebiyat ele aldığı hikaye ve görselleriyle bir bütünü tamamlamakta, çocuk edebiyatı olarak farklı tanımlamalarla ifade edilmektedir. Gelişim

sürecindeki çocuğun anlama ve kavrama düzeyini dikkate alarak duygu ve düşünce dünyasına seslenen edebiyata “çocuklar için edebiyat” ya da kısaca “çocuk edebiyatı” denir (Dursunoğlu, 2011). Bir başka ifadeyle çocuk edebiyatı, “çocukların dil gelişimine katkıda bulunan, onların edebi ihtiyaçlarını karşılayan, çocuklar için, çocuklara göre yaratılmış edebiyattır” (Şimşek, 2011, s. 33). Sever (2012) çocuk edebiyatını; erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını, sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı, olarak tanımlamıştır. Alan yazında yer alan tanımlamaların ortak noktası ise çocuk edebiyatının, çocukların bilişsel, dilsel ve sanatsal yanlarını destekleyen sözlü ve yazılı ürünler olduğudur (Çocuk, 2013).

Çocuklar edebiyat ile yaşamın ilk yıllarında ninniler, masallar ve hikayeler dinleyerek tanışmaktadırlar. Ebeveynleri ve yetişkinlerden dinledikleri kısa ve ahenkçe zengin şiirler, okunan edebi metinler, masal tekerlemeleri; ses ve ritimleriyle onların dikkatini çekmektedir. Duygusal dünyalarına hitap etmeleri bakımından bu yazınsal metinler çocuklar için doğal bir ihtiyaç haline gelmektedir. Aile üyeleri arasındaki ilişkileri anlatan, büyükanne, büyükbaba, amca gibi kişilerin yaşantılarını betimleyen; bir mahallede çeşitli meslek gruplarındaki kişileri konu alan hikayelerden zevk almaktadırlar (Oğuzkan, 2010). Zeka, hayal gücü, muhakeme yeteneği, problem çözme becerisi gibi zihinsel faaliyetleri destekleyen bir unsur olan edebiyat; ele aldığı konular ve anlatış biçimleri ile birçok gelişim alanına katkı sağlamaktadır (Celepoğlu, 2010; Turla ve Tür, 2005). Görsel olarak, resimlerde kullanılan renkler ve çizimler ile çocukların estetik anlayışlarına hitap eden, bildikleri ya da henüz aşına olmadıkları nesneleri, hayvanları vb. durumları aktaran, ilgi alanlarına hitap eden konuları ve üslubu ile eğlenceli vakit geçirmelerini sağlayan edebi ürünler, çocukların tercih sebebi olmaktadır. Nitekim birçok çocuk, ilgisini çeken bir kitabı, akranlarıyla ya da çevresindeki yetişkinlerle paylaşmak, kitaba konu olan durumları ve karakterleri oyunlarında canlandırmak istemektedir. Bu açıdan bir hikayeyi tekrar tekrar okuyup resimlerine bakarak değerlendirmekte, sürekli yararlandığı bir kaynak olarak görmektedir.

Erken çocukluk yıllarında çocukların edebi anlayış geliştirmeleri önemli bir konudur. Edebi anlayış çocukların resimli hikaye kitaplarına verdikleri tepkiler ile algılarını aktif ve

bir bütün olarak kullanmaları sonucu oluşan dinamik bir süreçtir (Sipe, 2000). Çocukların edebi ürünlerden anlam çıkarabilmeleri ise belirli ölçütlere bağlıdır. Bunlar;

- Kitapta yer alan metne karşı ilgi, heyecan ve keyif duymak
- Hikayenin kendine özgü dünyasına girebilmek,
- Elde edilen bilgi ve zevki diğer çocuklarla ve yetişkinlerle paylaşmak,
- Hikayelerin, diğer hikayeler ya da farklı türdeki metinlerle bağlantıları hakkında düşünmek,
- Dünyayı keşfetmek ve anlamlandırmak,
- Gerçek ya da hayal ürünü olarak farklı dünyaları tanımak,
- Farklı yaşam deneyimleri hakkında düşünüp görüş bildirmek (Merchant ve Thomas, 2013).

Çocuklara Yönelik Edebiyatın Önemi ve Çocuğa Katkıları

Edebi ürünler, çocukların hayata bakış açılarını genişleten, farklı gelişim aşamalarına destek sağlayan, büyük bir dikkat ve incelikle ele alınması gereken çok yönlü eserlerdir. Bazıları iyi zaman geçirmeye yardımcı olmakta, bazıları ise edebiyat konusunda farkındalık kazandırmakta, hayal gücünü genişletmektedir. Çocuklarda genel ya da özel sosyal yeteneği desteklemekte, problemlerle baş etme becerisi kazandırmakta, yetişkin kültürü konusunda yol gösterici olmaktadır. Çocuk kitapları taşıdığı bu özellikleri bir arada ya da ayrı ayrı buluşturmakla birlikte bu durum okurlara göre farklılık gösterebilmektedir. Kitaplarda, kelimelerin, karakterlerin ve ilgili çevrenin varlığı ile okurun bunlarla ilgili farkındalığı, ayrılmaz bir bütünü oluşturmaktadır (Hunt, 1998). Edebiyat çocuklara, insanların yaşam deneyimlerine yönelik bilgiler vermekte; güzel olan deneyimlerin yanında, kötü ve üzücü durumlara ait örneklerle hayatın iyi ve kötü yönlerini ele alarak bir gerçeklik algısı oluşturmaktadır. Bu farklı durumlar, çocukların zorluklarla baş etme, sorunlara farklı çözümler geliştirme, diğer insanlara karşı farkındalık geliştirerek empati kurma, yardım etme ve işbirliğinde bulunma gibi olumlu sosyal davranışlarının gelişimine katkı sağlamaktadır (Jalongo, 1993; Glazer, 2000; Chiong ve Deloache, 2012; Gönen ve Veziroğlu, 2013).

Okul öncesi dönem boyunca birçok gelişim alanında olduğu gibi dil gelişimi de önemli ve hızlı bir seyir izlemektedir. Edebiyatın açık bir şekilde dil gelişiminin her boyutuna önemli katkıları bulunmaktadır. Çocukları dil örüntüleri ile tanıştıran edebiyat ürünleri, onların

kelime ve anlam bilgilerini genişleterek kendilerini ifade etme konusunda zengin bir dil hazinesi zemini hazırlamaktadır. Dilin gramer yapılarına ait zamirler, sıfatlar, olumlu-olumsuz ifadeleri yerinde kullanma açısından destekleyici olan kitaplar, yaşanabilecek duygusal olaylarda nasıl davranılacağı konusunda çocukların bir ön hazırlık yapmalarını ya da fikir sahibi olmalarını sağlamaktadır (Gönen ve Veziroğlu, 2013). Dili yetişkinler kadar iyi bir şekilde kullanan çocuklar, hafızası kuvvetli ve öğrenmeye açık bireyler olarak kitaplardan büyük oranda yararlanırlar. Birçok gelişim alanına katkısı yanında estetik ve yazma deneyimi açısından da çeşitli türde kitapların bu dönemde çocuklara sunulması oldukça yararlı olacaktır (Van der Pol, 2012). Küçük yaşlardan itibaren edebiyat ile tanışan çocuklar için kitaplar yalnızca eğlendirici ve bilgi verici olmamalı, olumlu benlik için ahlaki gelişimi destekleyici nitelikte hedefler içermelidir (Gönen ve Veziroğlu, 2013). Ayrıca edebiyata ilişkin bir anlayış geliştirmeye teşvik etmeli, edebiyatı sevmeye konusunda zemin oluşturmaktadır.

Okuma alışkanlığı kazanan bireyler, ilgilendikleri türler sayesinde kendilerini geliştirmekte, davranışlarını şekillendirmekte ve bir dünya görüşü kazanmaktadırlar. Herhangi bir konuya alışma, alışkanlık kazanma boyutu, yaşamın ilk yıllarından itibaren şekillenerek tekrarlayan bir ilgi eylemidir. Bireyler sevdikleri bir duruma daha fazla ilgi göstererek alışkanlık kazanma eğilimindedirler. Dolayısıyla edebiyat sevgisi, çocuklarda ilgi uyandıran, farklı yaş dönemlerine özgü farklı beğenilere hitap eder nitelikteki kitaplarla kazanılabilmektedir (Deretarla Gül, 2013).

Çocuk kitapları yaşama dair birçok konuyu sanatçı bakış açısıyla örneklendiren birer kaynaktır ve bu kaynak, çocuklara insanların farklı özellikleri ile ilgili bakış açısı almalarına yardımcı olarak; insan ilişkilerini tanıtmaktadır. Bu aşamada kitabın en önemli işlevlerinden biri de çocuğa kendini tanıma, başka insanlarla karşılaştırma yapma, insanların kendisiyle benzeyen ya da ayrılan yönlerini görme olanağı sağlamasıdır (Chiong ve Deloache, 2012; Sever, 2012). Edebiyat yapıtları toplumun benimsenen ya da hoş görülme değeri, inançlarını okura yansıtmaktadır. Bu yapıtların yazarlarının çıkış noktası ya da eserlerini besledikleri kaynak, içinde yaşadıkları toplum olduğundan, okurlar o toplumun önemseydiği davranışlar hakkında ipuçları almaktadır. Çocuklar da kendilerine hitap eden edebi yapıtlar sayesinde aileleri dışında öykünebilecekleri modeller görüp toplum ile ilgili değerler oluşturmaya başlamaktadırlar (Leung, 2008).

Edebiyat ürünleri içerdği sembollerle çocukların somut düşünceden soyut düşünceye geçişlerine yardımcı olmakta ve aynı zamanda tanıyıp gördükleri nesnelerle öğrenmede yakından uzağa ilkesini pekiştirmektedir (Turla ve Tür, 2005; Celepoğlu, 2010). Sosyal gelişim açısından kişilerarası ilişkilerde hoşgörü, paylaşma, yardımlaşma gibi becerilerin hangi durumlarda ve nasıl gösterileceği konusunda fikir veren çocuk kitapları (Turla ve Tür, 2005), ahlaki gelişim açısından da destekleyici bir rol üstlenmektedir (Kıbrıs, 2010).

Kitapların bir yetişkin tarafından yüksek sesle okunması, çocukların eğitimsel açıdan gelişimini desteklemektedir. Edebi bir ürün olarak kitaplar, hem anlatılan hikaye hem de resimleri ve dış yapı özellikleriyle bir bütün olarak değerlendirilmediğinde ve çocuklara yeterli sayıda sunulmadığında, materyalist bir yaklaşım sergilenmiş olmaktadır. Bu yaklaşımla çocuklar kitapların fiziki özellikleri ile içeriğini bağdaştıramamakta, bu nedenle bütüncül olarak değerlendirme yapamamaktadır (Leung, 2008; Van der Pol, 2012). Dolayısıyla yaş gruplarına göre doğru bir rehberlikle yararlanılan kitaplar edebi yönden amacına ulaşmaktadır.

Gerek biçimsel gerekse içerik yönünden farklı yaş dönemlerine özgü ilgi ve ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan edebi tür ile kitap seçimi, çocukta edebiyat sevgisi ve okuma alışkanlığının gelişimi açısından düşünüldüğünde dikkatle ele alınması gereken bir konudur. Bu bağlamda çocukların yaş ve gelişim özelliklerine göre kendi tercihleri dikkate alınmalıdır (Jalongo, 1993; Öztürk Samur, 2011).

Çocuk Kitapları ve Özellikleri

Çocuklara özgü hazırlanan kitaplar hitap ettiği yaş grubuna ve amacına göre çeşitli boyutlara ve içeriksel özelliklere sahip olarak kendi arasında çeşitlenmektedir (Yılar ve Turan, 2010). Biçimsel özellikleri bakımından kitapların yaş gruplarına göre uygun boyutlarda ve malzeme kalitesinde olması önem taşımaktadır. Kağıt kalınlığının görselleri canlı ve birbirine karışmadan göstermesi adına doğru seçilmesi, cilt malzemesinin kitabın dayanıklılığı için çocukların kullanımını kolaylaştıracak şekilde ayarlanması gereklidir. Ayrıca yazı karakterlerine ve büyüklüğüne, estetik açıdan metin ve görsellerin uyumlu olmasına, hikayenin akışı doğrultusunda uygun konumlandırılmasına dikkat edilmiş olmalıdır (Glazer, 2000; Isaacs, 2013).

Kitaplarda dış yapı özellikleri kadar niteliksel özellikler de önem taşımakta, bütünlüğü tamamlayarak çocukların ve yetişkinlerin seçim yapmalarına olanak vermektedir. Bir kitapta bütünlüğü oluşturan unsurlar, tema çerçevesinde ele alınan, karakterlerin dil ve anlatımı uygun şekilde kullanarak aktardıkları konu ile tüm bu bileşenleri görselleştiren resimlerdir.

Çocuk Kitaplarının Bileşenleri

Kitapların temel bileşenlerini; yazarın ele aldığı tema ve konu, bunları aktarmada kullandığı karakterler, hikayenin görsel olarak yansıtıldığı betimleyici öğeler barındıran resimler ile dil ve anlatım özellikleri oluşturmaktadır.

Tema ve Konu

Yazılı anlatı türlerinin yaşam kaynağı olan temalar, edebi metinlerin ortaya çıkma, yazılma nedeni olarak gösterilebilir. Tema; “yazarın eserinde (veya yazısında) sürekli olarak belirtmeye çalıştığı temel düşünce ve görüşler, gösterdiği ana yönelimlerdir” (Oğuzkan, 2010, s. 374). Özellikle çocuk edebiyatı ürünlerinde çocuğa kazandırılmaya çalışılan bilişsel ve duyuşsal becerilerin temelini temalar oluşturmaktadır. Sanatçı eserinde, kurguladığı tema şemsiyesi altında birtakım iletileri ele almakta ve bunları çocuğun anlayabileceği bir dil, üslup çerçevesinde ortaya koymaktadır (Demirel, Çeçen, Seven, Tozlu ve Uludağ, 2011). Çocuklar için yazılan eserlerde genellikle ortak temalar kullanılır. Bunlar çoğunlukla aileye ve doğaya karşı duyulan sevgi, bilimin ve çalışmanın önemi, çevremizdeki insanlara saygılı ve dürüst olmanın gerekliliği, içinde yaşanılan toplumun alışkanlıkları gibi temalardır. Söz konusu temaların soyut bir karakter taşıdığı göz önüne alındığında, şair/yazarların tema seçerken özel bir çaba göstermek zorunda oldukları gerçeğiyle karşı karşıya gelinmektedir (Demirel, Çeçen, Seven, Tozlu ve Uludağ, 2011). Teması yeterince anlaşılır olmayan, farklı yorumlara yol açabilecek eserler, çocuklarda kararsızlığa ya da yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Bu sebeple her çocuğu aynı sonuca ulaştıracak bir tema seçimi önemlidir (Oğuzkan, 2010; Öztürk Samur, 2011). Eserlerin konusunu oluşturan düşünce, olay ve durum öğeleri ile tema arasında sıkı bir ilişki vardır. Zihinde tasarlanan bir temadan sonra herhangi bir eserin konusu ayrıntılarıyla düşünülebilir. Dolayısıyla yaşanmış ya da yaşanması muhtemel hayat durumlarını

kapsayan konunun, tema ile bağlantısını koruyarak geliştirilmesi konusu da önem kazanmaktadır (Çakmak Güleç ve Geçgel, 2012).

Edebi eserlerde, iyi tasarlanmış bir temaya karar verildikten sonra konu, ayrıntılarıyla düşünülebilmektedir (Sınar Çılgın, 2007). Bir hikayede ne olduğu konuyu ifade etmektedir. Konu, olaylar arasında neden sonuç ilişkilerinin bulunduğu mantıksal bir kurgu üzerinde şekillenmiş olmalıdır. Resimli çocuk kitaplarındaki konular çeşitlilik göstermekte, çözülmesi gereken tek bir sorun olabileceği gibi birkaç tane de bulunabilmektedir. Ele alınan konularda sorgulamaya, keşfetmeye yönelik durumlar ile hareket unsuruna yer verilmelidir. İyi bir konu ilgi çekicidir; okurda daha sonra ne olacağı konusunda merak uyandıran bir şüphe üzerine kurulmuş olmalıdır. Çocuklar, bir görüş ya da düşüncenin tekrarlanarak anlatıldığı türlerden çok; hareketli olayların betimlendiği, açık kapılar bırakan eserlerle düşünme, tartışma olanağı bulmaktadırlar (Glazer, 2000; Sınar Çılgın, 2007). Çocuk kitaplarında ele alınan konular eğlendirici ve dinlendirici öğeleri de içermeli, bir yandan da çocukları düşünmeye, çeşitli fikirler üzerinde tartışmaya, yorumlar ve paylaşımlar yapmaya yöneltmelidir (Oğuzkan, 2010).

Karakterler

İlk çocukluk döneminden başlayarak çocukların, insan ve yaşam gerçekliğine ilişkin bireysel değerler oluşturmalarında, çocuk kitaplarının önemli bir işlevi vardır. Her bir kitap değişik karakter özelliklerini dolayısıyla da çeşitli kişilikleri canlandırmaktadır. Karakterlerle ve onların yansıttığı kurgularla çocuklar için bir deneyim alanı oluşturulmakta ve bu sayede kişilik gelişimi desteklenmiş olmaktadır (Sever, 2012). Bol miktarda hikaye dinleyen ve dinlediği hikayeyi anlatan ya da resim, drama gibi yöntemlerle ifade eden çocuklar, başkalarına yardım etme konusunda yeterli olamayabilirler fakat insanların problemlerini anlamada, kişisel değerlerin kesin ve açık olarak belirtilmesinde, karar vermede, hikaye karakterlerinin etkisi altında bulunmaktadırlar (Çakmak Güleç ve Geçgel, 2012). Bu noktada kitaplarda yer alan karakterler ve nitelikleri ön plana çıkmaktadır. Sever (2012)'e göre karakter, sanatçının yarattığı; duygu, düşünce ve tutku boyutlarında geliştirdiği, gerçek yaşamdan da esinlenerek deneyimiyle, birikimiyle, kendine özgü duyarlılığı ile biçimlendirdiği bir kişiliktir. Okuduğu ya da dinlediği bir öykünün karakterleri ile kurduğu etkileşim sayesinde çocuk yeni düşsel arkadaşlar edinmektedir. Karakterlerin davranışları,

konusmaları, fiziksel ve kişilik özellikleri çocukları etkileyen temel özellikler olmakla birlikte örnek alınan temsillerdir. Resimler de bu temsilleri tamamlayan bir öge olarak kitaplarda yerini almaktadır. Renk ve çizgilerin dili, bir anlatım ögesi olarak karakter oluşturmada; ayrıca çocukların bilişsel gelişim süreçlerini desteklemede önemli bir işlev üstlenmektedir (Sever, 2012). Yazarın hikayedeki karakter seçimi ve bunu yansıtmacı biçimi, kitabın akılda kalmasını sağlayan bir unsurdur. Hikayenin her bir karakteri, çocuğun kendisini ve başkalarını tanımasına, anlamasına, sosyalleşmesine olanak sağlamaktadır. Çocuklar, karakterlerle özdeşim kurarak sosyal değerler ve davranış biçimleri geliştirmektedirler (Glazer, 2000; Ural, 2013). Resimli çocuk kitaplarındaki karakterler çoğunlukla yetişkinler, çocuklar, hayvanlar ya da insana özgü özellikler yüklenmiş hayvanlar, makineler ve eşyalardır (Çakmak Güleç ve Geçgel, 2012).

Yaşamın ilk yıllarında çocuklar daha çok kendileri gibi küçük çocuklar ve hayvan karakterlere ilgi duymaktadırlar. Karakterler erişilmez ya da kusursuz olmamalı, çocuğun günlük yaşamında karşılaşılabileceği, eksik yönleri de bulunan kişileri canlandırabilmelidir. Nitekim eksikleri olan, sakar, beceriksiz karakterler de çocukların ilgisini çekmektedir. (Ural, 2013).

Resim

Kitaplarda resim, içeriği görünür kılan bir öğedir ve özellikle çocuk kitaplarında tamamlayıcı bir unsurdur. İçerikteki anlamı tamamlayan, açıklayan genişleten bazen de metne yeni anlamlar katan estetik bir uyaran işlevi vardır. Erken çocukluk döneminde çocuğu kitaba çeken ilk uyaran, kitabın görsel dünyası, çocuğa kitabı sevdiren başat öge de kitabın görsel değeridir. Dolayısıyla çocukların karşılaşılabileceği sanatsal nitelikli ilk görsel ürünler arasında kitaplardaki resimler yer alır (Sever, 2012).

Resim, sanat olarak çok uzun zaman öncesine dayanmaktadır. İnsanlar resimleri yüzyıllar boyunca birçok duygu, korku ve isteklerini ifade etmek, görsel olarak yansıtmak için kullanmışlardır (Çakmak Güleç ve Geçgel, 2012). Resimler, bu işlevi göz önüne alındığında hikayelerin anlatımında destekleyici ve tamamlayıcı bir unsur olarak, özellikle erken çocukluk dönemi kitaplarının vazgeçilmez bir öğesidir. Çocuklar resimlerin içinde doğrudan bir öykü görebilmekte, bu öykü ise genellikle kendi dünyalarını, duygularını ve yapmak istediklerini yansıtmaktadır (Bassa, 2013).

Kitaplarda resmin görevi, olayları daha belirgin kılmak, anlatımı somutlaştırarak zenginleştirmek ve estetik duygu temellerini oluşturmaktır. Bu sebeple bir olay resimlenirken çizgi, şekil, doku, renk, alan, oran ve ayrıntı gibi öğelerle bir bütünlük sağlanmalıdır. Çizgi, bir resmin temel ögesi olup mizansenin oturtulmasını, karakterlerin tanımlanmasını sağlamaktadır. Düz çizgiler çoğunlukla enerjiyi, korkuyu, öfkeyi ifade ederken yuvarlak hatlı çizgiler mutluluğu, neşeyi ve ritmi yansıtmaktadır. Şekiller, organik ve geometrik olmak üzere çeşitlenmekte, organik şekiller düzensiz ve kıvrımlı olarak doğal ve gerçek nesneleri görselleştirmektedir. Geometrik şekiller daha düzenli basit hatlı objeleri resmetmektedir. Kitapta kullanılan kağıt ve farklı malzemeler ile doku algısı oluşturularak yüzey özellikleri oluşturulmaktadır. Renkler ise görsele canlılık katan, hikayenin konusunu, doğasını aktaran en önemli öğedir. Tonlama ile objelere bir boyut kazandırılarak, aktarılacak istenen her ne varsa renklerle canlandırılabilir. Ancak çocukların dikkatlerini çekmek amacıyla abartılı, uyumsuz renklerin bir arada kullanılmamasına ve estetik kaygı adına doğallığın bozulmaması konusuna da dikkat edilmelidir. Resimlerde yer alan boşluklar, çocukların doğrudan odaklandıkları bir öğe olmasa da görsele derinlik kazandıran, mekan ve konum kavramlarına hitap eden bir bileşendir (Turla ve Tür, 2005; Bassa, 2013).

Sipe (1998) kitapta resimlerin ve metnin bir sinerji oluşturduğunu, bu parçaların tek tek anlamlı olmayıp bir bütün oluşturduğunda daha anlamlı olduğunu ve herhangi birinin yokluğunda bütünün eksik kaldığını ifade etmiştir. Resimli kitapları okurken insan beyninde tam olarak ne olduğunu açıklayan Sipe, beynin hem durma hem de devam etme eğilimine odaklanmıştır. Kitaptaki metin, kişiyi hikayenin geri kalanını öğrenmek üzere okuma eylemine devam etmeye yönlendirirken, resim ise uzun uzun bakmak, sabitlenmek ve seyretmek üzere durmaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla kişi, bir kitabı okurken sürekli durma ve devam etme sürecini yaşamaktadır.

Okulöncesi döneme hitap eden, anlatımın görsel bir dille beslendiği kitaplardaki resimler, çocukların çevresindeki nesne ve varlıkları tanımasına yardımcı olmalı; dilsel, bilişsel yetilerine, görme duyularının, estetik duygularının gelişimine katkı sağlayabilecek özellikler taşımalıdır (Sever, 2012). Resimler sözcüklerin ifade etmediklerini de söylemektedir. Metinde yer verilenler ile resim içeriği aynı olduğunda, kurguda tekrara gidilmiş olunmaktadır. Yalın ve yüzeysel bir aktarım ile resmin içeriğinde seçici olunmalı, figürlerde çok fazla ayrıntıya gidilmeden çocuklara doğru ve gerçekçi görseller

sunulmalıdır (Bassa, 2013). Kitap seçiminde bu özellikler yanında, çocukların estetik olarak beğenilerine hitap eden resimleri içeren kitaplar tercih edilmelidir (Sınar Çılgin, 2007).

House ve Rule (2005) tarafından yapılan bir çalışmada, 3 ve 4 yaşlarındaki çocukların kitaplardaki resimlerle ilgili görüşleri değerlendirilmiştir. Farklı çizerlerin resmettiği, temelde ayı figürünü içeren görselleri değerlendiren çocuklar, resimleri güzel sıfatıyla değerlendirme kriteri olarak belirli objelere ya da kurguya aşına olmaya öncelik vermişlerdir. Resimlerdeki hoplama, zıplama, koşma gibi hareket vurguları; renklerin canlılığı ile birlikte papyon, şapka, takı gibi aksesuarlar; ayakkabı ve güzel bir kıyafet gibi giyim özellikleri; su, buz ve bunlar üzerindeki ışıltı ile yansımalar; göz, kulak, burun gibi vücut bölümleri; bebekler ve küçük nesneler, çiçekler, yiyecekler ve yeme içme eylemi, resimleri beğenme kriterleri olmuştur. Göze hitap eden bu çizimler dışında, duyguları yansıtan ifade çizimleri çocukların beğenisini kazanmıştır. Örneğin; ayının yalnız başına resmedilmesi, mutluluk ya da üzüntü ifadeleri, resimde ilk dikkat çeken unsur olmuştur. Aile üyelerinin görsellerde yer alması da yine çocukların tercihlerini oluşturmuştur.

Dil ve Anlatım

Öznesi çocuk olan edebi ürünlerde dil ve anlatım unsuru, büyük bir özen ve titizlikle ele alınması gereken bir konudur. Çocuk bakışı ve çocuğa görelilik kavramları, çocuk merkezli edebiyatın temel taşlarıdır. Edebiyatın, çocuklara hitap etmesi, üslubun yalınlığı ve açıklığı ile edebi değerinin düşürülmesi anlamına gelmemektedir. Edebi eserlerde, pedagojik bir dil kullanılarak yalnızca çocuğa hitap edilmemekte, yetişkinlere de mesajlar verilmektedir (Şirin, 2007). Nitelikli çocuk kitapları, anadilinin yapısını, temel kurallarını çocuklara tanıtan, dili kullanım örnekleri sunan ve bu yönde bilinç kazandıran araçlardır (Turla ve Tür, 2005).

Her yazar, ele aldığı tema çerçevesinde olayları, aktarmak istediği duygu ve düşünceleri kendi edebiyat anlayışı ile harmanlayarak okuruna sunmaktadır. Çocukların özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak daha kısa cümlelerle, yazılan türe uygun, fakat gereksiz söz oyunlarının yer almadığı bir dil tercih edilmelidir. Bu sayede verilmek istenen mesaj net bir şekilde, anlam karmaşasına yol açmadan aktarılmış olacaktır (Öztürk Samur, 2011).

Cümle yapısı, kullanılan kelimeler, deyimler üsluba kişilik kazandıran unsurlardır. Bunları aktarma konusunda da titiz davranılmalı, kelimelerin doğru anlamları düzgün ifadelerle aktarılmalıdır. Hikayelerde uzun anlatımlar yerine, kısa cümlelerle anlatımı sürükleyici kılan karşılıklı konuşmalar bulunmalıdır. Doğru, somut ve dikkati dağıtmayacak nitelikteki ayrıntılara da yer verilerek ilginin canlı tutulması sağlanmalıdır (Glazer, 2000; Tür ve Turla, 2005; Oğuzkan, 2010).

Çocukların yaş ve gelişim seviyesine uygun basit ruhsal çözümlemeler kitaplarda yer almalıdır. Bu bağlamda, çocukların hem kendilerinin hem de çevresindeki kişilerin duygularını keşfederek, kendi ifade biçimlerini oluşturmaları yönünde seçenekler sunacak bir içerik ve anlatım ön plana çıkmaktadır (Oğuzkan, 2010). Okul öncesi dönem ifade yeteneği bakımından dil gelişimi ile bağlantılı olarak kritik bir aşamaya karşılık gelmektedir. Dolayısıyla kitaplarda, çocukların anlamını bilmedikleri kelimeler açıklamalarıyla birlikte birkaç defa kullanılmalı, ifade seçenekleri sunulmalıdır (Jalongo, 1993; Sınar Çılgın, 2007).

Okul Öncesi Döneme Özgü Edebi Türler

Resimli çocuk kitaplarının gerek biçimsel gerekse niteliksel özellikleri, edebi türler şemsiyesi altında şekillenmekte, her türün kendine özgü özelliği, bu öğelerle yansıtılmaktadır. Bu bağlamda okul öncesi dönem çocuklarına hitap eden edebiyat türlerini incelemek gerekmektedir.

Çocuklar için hazırlanmış olan kitapları, onlara uygun yaş ve gelişim döneminde sunabilmek için farklı tür ve özelliklerine göre tanımak gerekmektedir. Kelime dağarcığını zenginleştiren eğlenceli söz oyunlarının yer aldığı, dil gelişimini desteklemeye yönelik tekerleme ve şiir kitapları; sayıları çeşitli görsellerle tanıtan sayı kitapları; zaman, uzaklık, boyut, kütle, renk, şekil gibi kavramları açıklayan kavram kitapları; hikayelerini yalnızca resimlerle anlatan yazısız kitaplar ve hem resim hem de belirli bir hikayeyi bir arada ele alan resimli hikaye kitapları gibi türler mevcuttur. Daha çok ele aldıkları konulara ve amaçlarına göre şekillenen bu sınıflama dışında, edebi yönden belirli bir içerik ile anlatım biçimine sahip edebi türleri sınıflamak mümkündür (Sever, 2012; Çakmak Güleç ve Geçgel, 2012; Tanju, 2013).

Hikayeler

Bir hikaye ve bu hikayenin konusu ile karakterlerine uygun resimleri içeren, okul öncesi dönem çocuklarına hitap eden edebiyat türleridir. Yaratıcılık ve hayal gücüne önemli katkıları olan resimli kitaplar, ele aldığı hikaye ile çocuklara farklı yaşam deneyimleri sağlarken resimleri ile görsel algı ve estetik değerlerin gelişimini desteklemektedir (Gönen ve Veziroğlu, 2013; Merchant ve Thomas, 2013).

Hikaye türünü hikaye ve masalımsı hikaye olarak iki başlıkta ele almak gerekmektedir. Çünkü, her iki türün işlediği konu, olayları yansıtmaya biçimi ile kahramanlar farklılık gösterebilmektedir.

Masalımsı hikayeler, hayal unsurları içeren fakat çocukların günlük yaşamında karşılaşması muhtemel olan olayları konu alan türlerdir. Bu hikayelerde temalar, yaşam, doğa ile günlük hayata dair olaylar arasından seçilmektedir. Kahramanlar insan, hayvan ya da cansız varlıklar olabilmekte, ancak hayvan ve varlıklar insan özellikleri de taşıyabilmektedir. Masalımsı hikayelerde, okul öncesi dönem çocuklarına uygun olmayan özellikteki kahramanlar, sihir, büyü gibi olağanüstü unsurlar yer almamaktadır (Turla ve Tür, 2005; Avcı, Koran ve Dilek, 2014).

Hikayeler, yaşanmış ya da yaşanabilir nitelikteki olayları, belirli bir zaman ve yerde, genellikle az sayıdaki kişilerle, kısa ve akıcı bir şekilde anlatan türlerdir. Hikayelerde genellikle bir anlatıcı bulunmakta, bu kişi; çocuğun kendisi, annesi, babası, abla ya da abisi yahut bir akrabası olabilmektedir. Ele aldığı tema ve konu çatısı altında duygu, mizah, serüven ağırlıklı, fantastik ya da bilim kurgu özelliklerini yansıtan hikayeler bulunmaktadır (Sınar Çılgın, 2007; Avcı vd., 2014).

Resimli hikaye kitaplarında hikaye ile resimler bir bütünlük içerisinde aktarılır. Nitekim bir hikaye yazarı, öyküsünü kaleme alırken kelimelerin nasıl görselleştirileceğini düşünerek hareket eder (Northrup, 2012). Çocuklar, kelimeleri okuyarak çözümlemeyi önce görselleri okumaya başlar, sorular sorup cevaplar ararlar. Küçük okurlar için resimler metin hakkında ipuçları sağlar (Isaacs, 2013).

Hikayeler, kişisel okuma gelişimini sağladığı gibi, ele aldığı temalarla yazma konusunda da model oluşturur. Konusu, dili ve görselleri ile zengin içerikler sunan çeşitli türde

kitaplar özellikle 4-8 yaş dönemindeki çocuklara sunularak edebi ürünler konusunda farkındalık sağlanmalıdır (Swartz, 2009).

Resimli hikaye kitaplarından öğrenmek ile resimli kitapları okumayı öğrenmek, okul öncesi dönemden itibaren edebiyat ile ilgilenmenin önemli adımlarıdır. Çocuklara okur yazarlık deneyimleri kazandırmak açısından hikaye türü, erken çocukluk döneminde en çok yararlanılabilecek kaynaktır (Merchant ve Thomas, 2013).

Sosyal gelişimin önemli bir bölümü, olayları başka bir kişinin bakış açısından görme yeteneği ile ilgilidir. Hikayeler bu yeteneği geliştirmekte, desteklemektedir. Bazı hikayeler bir olayı birkaç farklı açıdan sunarken diğerleri daha dar kapsamda ele almaktadır (Çakmak Güleç ve Geçgel, 2012). Böylelikle kitaplar, çocuklar için bir deneyim alanı sağlayabilmektedir.

Şiirler

“Şiirler, duygularla sesleri satırlarda birleştiren etkileyici ürünlerdir” (Tanju, 2013, s. 131). Düz anlatımdan farklı olarak sözcük seçimi, biçimsel kurallara uygunluk, iç ve dış uyum ile hayal gücü ve duygusallık gibi kendine özgü kriterleri olan bir edebiyat türüdür. Şiirlerde yer alan ölçü, uyak, durak gibi unsurlar, çocuklarda var olan ritm ve uyum duygusuna hitap etmekte, onların yaratıcılık ve estetik duyarlılıklarının, duyguları anlamlandırma ve ifade etme yeteneklerinin gelişimini sağlamaktadır. Nitekim çocuklar şiirlerde genellikle kelimelerin anlamlarından çok ritme odaklanmaktadır (Turla ve Tür, 2005; Kıbrıs, 2010). Birçok çocuk, aşına olduğu bir hikayeyi ya da ritmi ile tekrarları olan söylemleri dinlemekten hoşlanmaktadır (Yoxall, 1998).

Kişisel algı, deneyim kazanma gibi katkıları yanında, çocukların birbirleriyle iletişim kurma becerilerini destekleme özelliğine sahip olan şiirler, ele aldığı konularla topluluk, birliktelik algısını da geliştirmektedir (Patrick, 2012). Bireylerin bir topluluk karşısında kendisini ritimli sözlerle ifade etmesine, aynı zamanda beden dilini de kullanmasına olanak sağlayan şiir türünde amaç ezber olmamalı, şiiri dinleme ve okuma keyfine odaklanılmalıdır (Tanju, 2013).

Çocukların sanatsal ve estetik değerlere sahip eserler hakkında fikir geliştirmeleri, zevklerinin farkına varmaları adına şiirlerin önemi büyüktür. Okul öncesi dönem çocuklarına hitap eden şiirlerde, çocukların düşünme ve olayları algılayış biçimi, kelime

dağarcığı ve dikkat süresi gibi özellikleri göz önünde bulundurularak seçim yapılmalıdır. Olayları, insanları, cansız varlıkları; renkli ve etkili bir üslupla anlatan şiirlerde çocukların ruhsal ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Dolayısıyla hayattan zevk almalarını sağlayan, duygusal yaşantılarını zenginleştiren konulara sahip şiirler çocuklar için oldukça idealdir (Turla ve Tür, 2005; Oğuzkan, 2010).

Tekerlemeler

İçerik, konu ve şekil açısından tam ve kesin olarak sınırları çizilmemiş, her zaman anlamlı olmayan, yinelemeler barındıran, seslerin doğru ve akıcı bir şekilde söylenmesine teşvik eden türlerdir (Öztürk Samur, 2011; Tanju, 2013).

Tekerlemeler, çocukların sesleri duymalarına ve anlamlandırmalarına olanak sağlayarak ses ve ritm farkındalığı geliştirmektedir (Harper, 2011). Çocuklar, sayısmaca için yazılan, oyunlara başlarken söylenen ve masallarda yer alan tekerlemelerden ve bunları sık sık tekrarlamaktan hoşlanmaktadır (Öztürk Samur, 2011).

Tekrarlayan ifadelerle kendi içerisinde bir uyum barındıran tekerlemeler, kolaylıkla akılda kalıcı olması özelliği sayesinde çocukların kelimeleri hafızalarında tutmalarına katkı sağlamaktadır. Dili etkili kullanma açısından okuma, yazma ve telaffuz becerilerine, işlediği konularla yaratıcılık ve zihinde canlandırma becerilerine etki etmektedir. Karşılıklı diyaloglara da yer veren bazı türleri ile çocuklar akranlarıyla etkileşim içinde sırasını bekleme, dikkat, uyum gibi becerilerini ortaya koyabilmektedir. Ezberleme amacının ön planda tutulması gerektiği dikkate alınarak çocuğun dilini kullanması, ritmi hissetmesi ve kelimeleri kullanmaktan zevk alması sağlanmalıdır (Turla ve Tür, 2005; Kenney, 2005; Harper, 2011).

Bilmeceler

Bir şeyin adını vermeden, çeşitli niteliklerini söyleyerek, dinleyeni o şeyin ne olduğunu bulmaya yönelten yaratıcı dil etkinlikleridir (Sınar Çılgın, 2007; Öztürk Samur, 2011).

Sözcüklerle üretilmiş bir oyun aracı olan bilmeceler, şiirsel bir anlatımla çocuklara düşünce güçlerini kullanabilecekleri bir dünya sunmaktadır. Bir bilmecenin ne ile ilgili olduğunu bulmaya çalışmak, çocuklarda varlıkların özelliklerini, parça-bütün ilişkisini anlamlandırırken herhangi bir nesneyi ya da kişiyi tanımlamada sıfatları kullanarak ifade

yeteneklerinin gelişimini desteklemektedir. Çocuklar, kendilerini buluş yapmaya sevk eden küçük oyunlardan hoşlanmakta ve bu durum kendilerine olan güvenlerini artırmaktadır. Bilmecelerin grup etkinliklerinde kullanılmaları ile grup etkileşimi, birlikte hareket etme ve sonuca ulaşma gibi sosyal davranışlara da katkı sağlanabilmektedir (Turla ve Tür, 2005; Tanju, 2013).

Okul öncesi dönem çocuklarına sunulan bilmecelerin genellikle tek yanıtı, çocukların kelime hazinelerine uygun ve günlük yaşamları ile bağlantılı ipuçlarını içerir nitelikte olmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca, çocukların bilmecelerle ilgili düşünme şekillerine, yanıtlara ulaşma yollarına dikkat edilmeli, yeni stratejiler geliştirmeleri teşvik edilmelidir (Sınar Çılgın, 2007).

Çocuk Kitaplarında Yaş Dönemlerine Ait Tercihler

Farklı yaş dönemlerine ait gelişimsel ihtiyaçlar göz önüne alındığında, yaş dönemlerine göre kitapların özelliklerini incelemek gerekmektedir. Çevreye olan ilgi ve merakın yoğun olduğu 0-2 yaş döneminde görme, tatma, dokunma gibi duyarlar aktif olarak kullanılmaktadır. Bu dönemde duylara hitap eden, kelime tekrarları olan kitaplara ilgi büyüktür. Dil gelişimi için kritik olan 2-3 yaş döneminde ise kavramlar ve eylemler ile bunların ifade şekilleri öğrenilmektedir. Çocuklar yakın çevrelerinde gözlemledikleri durumları kitaplarda bularak bağlantı kurmaya, yeni öğrendiklerini pekiştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Aynı zamanda nesneleri tanıma, parça bütün ilişkisi kurma eğiliminde olduklarından bellek gelişimlerini destekleyici kitaplar bu yaş grubuna hitap etmektedir. Üç ve dört yaş civarında çocuklar, bileşik cümle kurma becerisinin gelişmesiyle dil oyunlarından ve uyaklı kısa dizelerden hoşlanmaktadır. Dolayısıyla tekerleme ve kısa şiir kitapları oldukça eğlenceli ve eğitici nitelik taşımaktadır. Zaman farkındalığı açısından geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın resimlerle açıklanması, hareketlerin, ortamların ve zaman değişiminin netleşmesi adına resimli kitaplar oldukça etkili olmaktadır (Yılar ve Turan, 2010; İpek Yükselen, 2013).

Dört, altı yaş dönemindeki çocuklar için kitaplarda ele alınan konunun ilginç olması önem taşımaktadır. Ancak bu yaşta resimler ve resimlerin ayrıntıları da önemlidir. Parlak, açık ve farklı renkler çocukların ilgilerini çekmektedir. Bu yaştaki çocuklar, kitapta anlatılan hikayeyi tekrar dinlemek ve hikayenin resimlerine sık sık bakmak istemektedirler. Okumaya hazırlık dönemi olduğundan, yazılara ve farklı türdeki kitaplara aşina olmak,

harflere ait seslere yoğunlaşmak önem kazanmaktadır. Sorularına cevap verir nitelikte, meraklarını giderici, farklı konu alanlarına özgü kitaplar yanında değişik durum ve davranış örneklerine yer veren hikayeler de gelişime destek olmaktadır. Beş ve altı yaş civarında çocuklar, hikayedeki karakterlerin davranışlarını dikkate almaya başlamaktadır. Onların güçlü duygusal tepkiler ve değişimler sergilediği, zorlukları aşarak zafer kazandığı öyküleri dinlemekten hoşlanmakta ve oyunlarında bu örnekleri canlandırmayı tercih etmektedirler (Celepoğlu, 2010; İpek Yükselen, 2013).

Çocuklarda Sosyal Beceriler

Sosyal etkileşim insan yaşamının vazgeçilmez bir parçasıdır. Toplumdaki ilişkiler ağı içinde, kişilerin uyumu ve ruhsal olarak iyilik hali açısından, sağlıklı sosyal etkileşim ve sosyal becerilerin önemi büyüktür (Çetin, Alpa Bilbay ve Albayrak Kaymak, 2003). İnsanlar, yaşamlarının ilk yıllarında model aldıkları ve ilk iletişim deneyimi yaşadıkları ebeveynleri ile sosyal etkileşim sürecini başlatıp ilerleyen yaşlarda girdikleri sosyal ortamlarda akranları ile bu süreci devam ettirmekte, bu sayede yeni modeller ve beceriler kazanmaktadırlar. Kişilerle kurulan güvenli, duyarlı ve karşılıklı ya da tek yönlü yarar sağlayan etkileşim bir çocuğun öğrenmesi gereken en önemli beceriler arasındadır (Combs ve Slaby, 1977).

Sosyal deneyimler, kişiler hakkında yeni fikirler üretmek ve genel olarak insan psikolojisini tanımak ve anlamlandırmak adına yol gösterici bir rol üstlenmektedir. Ebeveynler ya da çocuğun bakımını sağlayan yetişkinler ile çocuğun kurduğu etkileşim, genelde sosyal çevreden beklentileri; özelde ise birebir iletişim kurulan kişilerden, davranışsal beklentileri anlamlandırmayı sağlamaktadır. Küçük yaşta çocuk ve ebeveyn arasında kurulan duygusal bağ ile başkalarının istekleri, hisleri, beklentileri ve düşünceleri üzerine oluşturulan anlayış bir başka ifade ile algı, günlük yaşamda sıkça karşılaşılan ve yenilenen deneyim zincirine eklenmektedir. Çeşitli iletişim yolları ile çocuk, fikirlerin paylaşılan ya da birbirinden ayrılan yönlerini, inançların doğru ya da yanlış; psikolojik tepkilerin görünür ya da gizli olabileceğini deneyimlemektedir (Eisenberg vd., 2006).

Sosyalleşme süreci, kuramsal açıdan ele alındığında, farklı açıklama ve yaklaşımlar ile karşılaşılmaktadır. Psikanalitik yaklaşım çerçevesinde Freud, çocuğun bu süreçte güdüsel-duygusal olduğunu, ahlak gelişiminde ise “id, ego, süper ego” gibi kavramlarla açıkladığı doğuştan sahip olduğu niteliklerin; anne-baba ve ailedeki diğer kişilerin etkisiyle

şekillendiğini ifade etmiştir. Çocuğun kurulan bu bağı, çevresindeki diğer kişilere aktardığını belirtmiştir. Ayrıca kişiliğin oluşumunda ilk beş yılın dolayısıyla erken çocukluk döneminin kritik olduğunu ve bu dönemin yetişkinliği etkilediğini savunmuştur (Akman ve Gülay, 2009). Erikson ise insan yaşamını psikososyal temelde sekiz gelişim evresine ayırmış; temel güven duygusunun kazanılmasıyla başlayıp benlik bütünlüğünün sağlanması ile son bulan evrelerin her birinde bir gelişimsel görev tanımlaması yapmıştır. Evreleri başarıyla geçen her bireyin uygun sosyal tutum ve becerilere sahip olduğunu, erken yıllardaki deneyimlerin sonraki dönemde kurulan ilişkiler açısından önemini açıklamıştır (Berk, 2013).

Sosyalleşme sürecinde bilişsel yaklaşımların savunduğu düşünce ise dikkat, anlama, bellek, bakış açısı alma ve sorun çözme gibi bilişsel becerilerin yaş özelliklerine göre gelişimi sayesinde bireyin giderek sosyal çevre algısının da geliştiği yönündedir (Trawick-Swith, 2013). Davranışların gelişiminde çevrenin ve zihinsel faktörlerin etkisini savunan sosyal bilişsel öğrenme kuramında sosyallik, düşünce ve eylemlerin sosyal kökenlerini, bilişsellik ise düşünce süreçlerinin insan davranışlarına nedensel katkılarını ifade etmektedir. Bandura, öğrenmede gözlem ve model almanın önemini vurgulamış, çocuğun anne, baba, diğer yetişkinler, öğretmen, akran gibi örneklerin davranışlarından kendisi için bir algı oluşturup bunu şekillendirdiğini, kendi tutum ve davranışlarına uyarladığını ifade etmiştir (Sharma, 1997).

Ekolojik sistem kuramını savunan Bronfenbrenner, çocuğun gelişimine sosyokültürel bir bakış açısıyla çevre etkisini belirterek beş ekolojik sistemden söz etmiştir. Mikro sistem kişinin ailesi, komşuları, okulu, akranları ile etkileşimlerini içeren kişisel yaşamını temsil etmektedir. Mezo sistem, mikro sistem ile ekzo sistem arasında geçen ilişkilerdir. Örneğin; aile ile okul deneyimleri arasında, okul ile iş deneyimi arasındaki ilişkiler birbirlerini etkileyebilmektedir. Bir çevrede (aile) olumlu gelişen deneyim, ilişkili diğer çevreye (okul) de olumlu yansımaktadır. Ekzo sistem, bireysellikten ziyade sosyal çevrenin kişiyi nasıl etkilediği ile ilgiliyken mezo sistem kişinin ait olduğu kültürle ilgili tutumları, örf, adetler, gelenek, görenekler ya da değerleri içermektedir. Tarihsel sistem ise belirli bir zaman dilimi içerisinde yaşanmış ya da yaşanmakta olan olayların kişi üzerindeki uzun ya da kısa vadeli etkileri ile bağlantılıdır (Obalar ve Ada, 2010).

Sosyal çevrenin önemini oldukça belirgin bir şekilde vurgulayan sosyokültürel gelişim kuramı öncülerinden Vygotsky, yakınsal gelişim alanı kavramı ile ifade ettiği, çocuğun

mevcut kapasitesi ve özellikle yetişkinlerden oluşan çevre desteğinin varlığıyla erişebileceği beceriler arasındaki ilişkiyi gelişim göstergesi olarak değerlendirmiştir. Gelişimsel ve bilişsel sürecin bir parçası olan sosyal bağlam kavramının, çocuğun tüm sosyal çevresini kapsadığını ifade etmiştir (Bodrova ve Leong, 2010).

Bowlby, bağlanma kuramı ile yaşamın ilk yıllarında bebek ile bakıcısı olan, daha çok anne olarak ifade edilen kişi arasında kurulan ilişkinin önemini vurgulamıştır. Bu durumun, yaşamın sonraki yılları için, temelde güven duygusu olmak üzere diğer insanlara karşı geliştirilecek genel algıyı etkilediğini ifade etmiştir (Stevenson Hinde ve Verschueren, 2004).

Tüm bu kuramlar birlikte ele alındığında sosyalleşme için çevre faktörünün etkisi öne çıkmaktadır. Çocukların sosyallik açısından ailelerinden sonra en önemli çevresini oluşturan akran grupları davranışlar, beceriler, tutum ve deneyimleri şekillendiren etki faktörüdür.

Akran İlişkileri

Aile, okul, çevre gibi çocuğun yaşamında yer tutan etmenlerin yanında akranlar; sosyal, duygusal ve bilişsel alanda etki gücüne sahiptir. Nitekim bir çocuk kendisinin ve başkalarının duygularını fark etme, duygularını, duygusal dışavurumlarını, öfkesini kontrol etme, herhangi bir iletişim sorununa alternatif çözümler üretme; başkalarına pozitif tepki verme ve onların bakış açılarına uyum sağlama gibi işbirliği gerektiren becerileri akranlarıyla kurduğu ilişkiler ile deneyimlemektedir. Birçok gelişim alanı için kritik olan okul öncesi dönemde, nasıl arkadaş edinileceği, arkadaşlıkların nasıl sürdürüleceği, akran kabulü çocuklar için önem taşımaktadır (Crossman, 2009). Yaşıtı olan, benzer gelişim özelliklerine sahip bir bireyin fikirlerini alarak sözel etkileşimlerinde, oyun ortamlarında sürekli etkileşim halinde olan çocuklar kendileri ile ilgili geribildirim almakta, böylece kendileri hakkında algılar oluşturmaktadır. Eşitliğe dayanan sosyal ilişkilerle, yetişkinlik hayatının provasası yapılmaktadır. Bu açıdan akran grupları, değerli öğrenme ortamlarıdır (Hymel, Vaillancourt, McDougall ve Renshaw, 2004).

Çocukların akranlarıyla olan deneyimleri, sosyal ilişkilerin kurulduğu kişi sayısına göre; bireysel ilişkiler, karşılıklı etkileşimler, uzun süreli ilişkiler ve gruplar olmak üzere dört farklı sosyal çevrede ele alınabilmektedir. Bireysel ilişkiler, sosyal yönden daha durağan

olmakla birlikte sosyal algı, bilinç ve problem çözmeyi içeren bir beceri repertuarı sunmaktadır. Başka çocuklarla olan karşılıklı etkileşimler ise bir sınır içinde çeşitlilik gösterip iletişim kurulan kişinin karakteristik özellikleri, öneri ve tepkileri doğrultusunda tutumları şekillendirmektedir. Daha uzun bir süreye yayılan ilişkilerde ise geçmiş yaşantılar ile öngörülen gelecek yaşantıları etkilidir. İlişkide yeri olan kişilerin tutum ve davranışları önceki yaşantılarından etkilenebileceği gibi gelecek yaşantılara da yön verebilmektedir. Takım, sınıf gibi daha çok sayıda kişileri içeren gruplarda ise paylaşılan kültürel ve sosyal normların tanımlaması yapılabilmekte ve kişiler bu yönde sosyal yaşantılarını şekillendirebilmektedir (Eisenberg vd., 2006).

Çocukların akran grubunun en önemli işlevlerinden biri, ailenin dışındaki dünya hakkında bir bilgi kaynağı ve karşılaştırma ortamı olmasıdır. Karşılaştırma sürecinde çocuklar yaptıklarını, diğer çocukların yaptıklarından daha iyi, onlar kadar iyi ya da onlardan daha kötü gibi değerlendirmeler yaparak yeteneklerine dair geri bildirim almaktadır (Santrock, 2011).

Çocuklar kendileri ile ilgili farkındalık geliştirdikçe, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamakta ilerleyip iletişim becerilerinde aktif bir rol üstlendikçe, akranlarıyla etkileşim kurma yetenekleri de hızla gelişmektedir (Berk, 2004).

Prososyal Davranışlar

Geniş bir kategori olarak toplum tarafından pozitif değerlendirilen prososyal eylemler, başka insanlara fayda sağlayan, antisosyal davranışlar ile tümüyle zıtlık gösteren davranışlara karşılık gelmektedir. Olumlu tepkiler bir başka ifade ile yararlı olan eylemler, prososyal davranışların bir türüdür. Bu davranışlar, özgecilik, ihtiyaç halinde olan bir kişiye yardım etme, işbirliği, fedakarlık, paylaşma, empati ve güven duygusunu içermektedir (Hogg ve Vaughan, 2007).

Prososyal davranış; başkalarının yararına olan eylemlerdir (Kail, 2004). Genel olarak prososyal davranışların altında yatan beceriler arasında; olayları başkalarının bakış açısına göre değerlendirme yeteneği olan bakış açısı alma, kişilerle benzer duyguları hissetmeyi temel alan empati ile ödül ve cezalar yerine, ahlaki prensipleri temel alan davranışları içeren ahlaki muhakeme ile karar verme yer almaktadır (Kail, 2004).

Yaşamın ilk yıllarında tüm çocuklar benmerkezcidir. Bu durum başkalarının bakış açısından görme yetenekleri geliştikçe, aşamalı olarak yerini yeni düşüncelere ve davranışlara bırakmaktadır. Kişiler arasındaki farklı bakış açılarını ayırt edebilme, prososyal eylemler için gerekli bir adımdır. Bakış açısı alma yeteneği paylaşma ve işbirliği yapma gibi prososyal davranışlar açısından oldukça kritik bir yere sahiptir. Bir örnekle ifade etmek gerekirse; çocuğun, oyun sırasında arkadaşı için “o da arabayla oynamak istiyor” şeklindeki paylaşma temelli düşünceleri ya da “o, benim çocuk olmamın; kendisinin de anne olmasının daha iyi olacağını düşünüyor” şeklindeki işbirliği temelli düşünceleri geliştirebilmesi, doğrudan bakış açısı alma becerisi ile bağlantılıdır (Aronson, Wilson ve Akert, 2004; Hogg ve Vaughan, 2007).

Duygular da çocukların prososyal davranışlarının ve özgeci yaklaşımlarının gelişimi açısından anahtar rolü oynamaktadır. Bir başkasının duygularını anlayabilmek bakış açısı alma becerileriyle bağlantılı olup, kişinin duygularına benzer duygular hissetmek empati olarak adlandırılmaktadır. Sakin kalabilme ve duygularını kontrol edebilme becerileri çocukların birbirleriyle olan iletişimlerini olumlu etkilemekte, öz düzenleme olarak da bilinen duygu yönetimi yeteneğinin etkisi önem kazanmaktadır. Çatışmalarda duygularını kontrol edebilen çocuklar paylaşma ve işbirliğine daha çok eğilimlidir (Aronson vd., 2004; Riley, San Juan, Klinkner ve Rammingner, 2008).

Prososyal Davranışların Felsefi Kökenleri

Prososyal davranışların açıklamasına yönelik felsefi yaklaşımlar, ahlaki davranışların kökenleri ile ilgilenmiş; herhangi bir insan davranışının doğrudan bencil olup olmadığı, bu bağlamda ahlaki değer öğretilerinin neler olabileceğini tartışmışlardır. Thomas Hobbes’a göre bencillik, benmerkezcilik, yardım etme davranışını geliştirebilmektedir. Prososyal bir eylem için motivasyon kaynağı, yardım eden kişinin kendi huzursuzluğunu gidermesi, kendisini rahatlatmasıdır. Hobbes, işbirliği yapma için gereken tek etkenin ise bir dış temsilci korkusu olduğunu savunmuştur (Eisenberg vd., 2006).

Rousseau, insan doğasının temelde iyi olduğunu, insanın başkalarına karşı doğuştan getirdiği bir hassasiyeti bulunduğunu ifade etmiştir. Kişiler bu duyarlılıklarını geliştirirlerse başkalarına karşı güçlü bir ahlaki sorumluluk ve yaygın bir ilgi de geliştirebilmektedir. Ancak Rousseau; toplumun, bu ahlak doğasını bozduğunu belirtmiştir. Kant ise benmerkezcilikle ilgili düşünceleri reddederek prososyal, ahlaki davranış ve

değerlerin kişinin niyetini ve özdenetimini içerdiğini, evrensel olduğunu, tamamen duygulardan kaynaklanan adil ilkelere dayandığını açıklamıştır (Erdiller, 2010). David Hume sempati, ahlaki duygular, iyilikseverlik ve insanlara duyarlı olma gibi değerlerin kişilerin prososyal davranışları için temel oluşturduğunu dile getirmiştir. Lawrence Blum, empati ve sempatinin kişilerde bakış açısı alma ve başkalarını anlama becerilerini desteklediğini savunmuştur (Lindenberg, 2006; Eisenberg vd., 2006).

Felsefi açıklamalar, kişilerin benmerkezci, cömert, iyiliksever ya da yalnızca başkalarının beklentilerini karşılar nitelikte olabileceğini, bu özelliklerden hareketle çeşitli davranışlar sergileyebileceği üzerine görüşler geliştirmişlerdir. Dolayısıyla felsefi açıdan, prososyal davranış için kişileri harekete geçiren niyetin ya da kriterin ne olduğunu ayırt etme konusunda ortak bir yargıya varılamamıştır (Svetlova, Nichols ve Brownell, 2010).

Prososyal Davranışlarla İlgili Psikolojik Teoriler

Sosyal gelişim sürecinde insan davranışlarının altında yatan nedenler, yaş dönemlerine özgü farklılık ya da benzerlikler, psikolojik teorilere konu olmuş ve farklı açıklamalar getirilmiştir.

Psikanalitik teoride Freud, insanların kendilerini tatmin etme yönünde cinsel ve saldırgan dürtülerle dünyaya geldiklerini belirtmiştir. Yaklaşık 4-6 yaş döneminde, bu dürtüler ile anne babaları arasında oluşan bağı, derin sevgiyi kaybetme korkusu arasında gitgeller, iç çatışmalar yaşanmaktadır. Süperegö, aidiyet sürecinin bir sonucudur; çocuklar kendi cinsiyetindeki ebeveyninin değerlerini içselleştirerek aidiyet hissetmektedir. Çocuklar süperegö geliştirmeye başladıklarında, beklenen yönde davranmadıklarına yönelik suçluluk hissettiren duygudan kurtulmak için ise prososyal davranış sergilemektedir. Davranışsal ve sosyal öğrenme teorilerine göre bilişsel süreçler, gözlem ve sözel ipuçları, davranışlar için önemli bir yere sahiptir (Güngör, 2009). Bandura'ya göre bir davranışın ahlaki kuralları ve standartları sezgi, başkalarının sosyal tepkileri ve modeller gibi pek çok kaynaktan gelen bilgilerle şekillenmektedir (Senemoğlu, 2005). Deneyimlere dayalı olarak hangi faktörlerin ahlaki olarak uygun olduğu ve bunlardan her birine ne derece değer verileceği öğrenilmektedir. Bilişsel gelişimsel teoride ise Piaget ve Kohlberg ahlaki davranıştan ziyade ahlaki muhakeme ile diğer sosyal bilişsel süreçlere odaklanmıştır (Berk, 2013). Kohlberg, ahlak gelişimini değişmez, evrensel, düzenli ve aşama aşama gelişen sosyo-bilişsel bir gelişim olarak tanımlamış, sosyalleşmede bilinç, bakış açısı alma yapılarını

vurgulamıştır. Piaget ve Kohlberg çocukların bakış açısı alma yeteneklerinin sınırlı olduğunu, yaş ile birlikte geliştiğini ifade etmiştir (Piaget, 1952; Eisenberg vd., 2006; Shaffer ve Kipp, 2007).

Çocuklarda Yaşlara Göre Prososyal Davranışların Gelişimi

Prososyal davranışlar, yaşamın ilk yıllarından itibaren görülmektedir. Öyle ki bu davranışların ilk belirtilerinden biri; bir bebeğin, ağlayan başka bir bebek gördüğünde yine ağlayarak tepki vermesidir (Martin ve Clark, 1982). Ayrıca aynı duruma bir başka tepki olarak bebeğin stresli, huzursuz hali çevresine karşı duyarlı olduğunu göstermektedir (Dondi, Simion ve Caltran, 1999). Küçük çocuklar, prososyal ve işbirliği içeren davranışlarını hem yetişkinlere hem de akranlarına yönlendirmektedir. Topluluklar halinde yaşanan ve her an sosyal yaşamın farklı bir boyutuyla karşılaşılan dünyada, kişinin kendisine seçeceği bir arkadaşın ya da çevrenin, kendisine nasıl davranacağı konusunda fikir sahibi olabilmesi için, bu potansiyel partnerin başkalarına karşı davranışlarını gözlemlemesi gereklidir. Küçük çocuklar, üçüncü şahısların davranışlarını gözlemleri sonucunda, prososyal ve antisosyal olan davranışları belirleyebilmekte ve birbirinden ayırabilmektedir (Brownell, Ramani ve Zerwas, 2006). Bu durum için temel etken; gözlemlenen kişilerin, etkileşim içinde oldukları diğer kişilere karşı davranışlarıdır. Dokuz aylık bebekler ise başkalarının kasıtlı ya da kasıtlı olmayan eylemleri arasında ayırım yapabilmektedir (Roth-Hanania, Davidov ve Zahn-Waxler, 2011). Hamlin ve Wynn (2011), 5-9 aylar arası bebeklerle yaptıkları bir çalışmada bir senaryo oluşturmuş ve bebeklerin, oldukça yüksek bir tepkiye tırmanan karakteri izledikleri bir ortam oluşturmuşlardır. Bu karaktere istegine ulaşabilmesi için bir yardım eden bir de engel olan iki kişi bulunmaktadır. Bebeklerden beklenen ise bu iki kişinin davranışlarını gözlemledikten sonra, bir tanesini tercih etmeleridir (bu kişilere uzanarak tercih etme, seçim yapma gibi). Senaryo sonunda bebekler doğrudan yardım eden kişiyi seçmiştir. Çalışmada elde edilen veriler göstermektedir ki bebekler ya da küçük çocuklar, prososyal davranışlar sergileyen kişileri antisosyal kişilere tercih etmekte ve bu tercihlerinde davranışların sosyal doğasını temel almaktadır. Genel olarak olumlu ve olumsuz partnerleri birbirlerinden ayırma yeteneği ise kişilerin işbirliği eğilimlerine kaynak oluşturan bilişsel mekanizma için gereklidir (Hamlin ve Wynn, 2011).

Çocukların, iki yaş ve sonrasında bir başkasının huzursuzluk haline verdiği tepkilerin değerlendirildiği bir çalışmada, empatinin bilişsel ve önemli belirtileri özellikle 8 ve 10 aylık bebeklerde belirgin bir şekilde görülmekte, iki yaşında ise bu durum aşamalı olarak artış göstermektedir. Prososyal davranış ise farklı bir gelişimsel seyir izlemektedir. Yardıma ihtiyacı olan bir anneye yardım etme ya da onu rahatlatma, 1 yaşındaki çocuklarda daha nadir görülse de 2 yaş civarında önemli derecede artış göstermektedir. Bu dönemde prososyal davranış empatiden sonra gelişebilmektedir çünkü prososyal davranış daha üst düzeyde öz düzenleme gerektirmektedir. Davranış için yalnızca başkasının içinde bulunduğu huzursuz hali anlamak ve o kişi için endişelenmek yetmemekte, amaca yönelik tepkiyi geliştirmek için duyguları ve davranışı koordine etmek, düzenlemek gerekmektedir. Ayrıca prososyal tepkiler için küçük çocukların henüz uzmanlaşamadıkları motor beceriler ve diğer fiziksel yeterliliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Duygu ve davranışların uyumu, prososyal davranışların altında yatan biliş ve eylemler, 2 yaş dönemindeki bilişsel, öz düzenleme ve benzeri yeteneklerin gelişimi ile kolaylaşmaktadır (Roth-Hanania vd., 2011). Yaşamın ikinci ve üçüncü yıllarında empati ve bağlantılı prososyal davranışlar istikrarlı bir seyir izlemektedir. Örneğin; çocukların annelerine gösterdikleri bir empatik tepki ile bir yabancıya olan tepkileri tutarlılık göstermektedir. Ancak, tepki boyutundaki tutarlılık, tepkinin niteliği yönünden farklılık gösterebilmektedir. Burada çocukların anneleri ile yaşadıkları özel bağlanma etkisi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca çevre etkisi de çocuklarda 4 yaş ve sonraki dönemlerde farklı algı ve tepkilere yol açmaktadır. Bireysel başarı ve yarışma olguları, çocukların sosyal hayatında yerini almaya başlamakta, tüm bu değişkenler davranışlara etki etmektedir. Yaş grupları arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında, her yaş grubunun farklı sosyalleşme girişimleri olabildiği düşünülmelidir (Knafo, Zahn Waxler, Van Hulle, Robinson ve Rhee, 2008).

Çocuklar ilerleyen yaş ile birlikte, başkalarına karşı daha sorumlu davranışlar gösterebilmekte, empati yetenekleri daha gelişmiş ve daha merhametli bireyler olabilmektedirler. Bu gelişim sürecine doğal öğrenme ortamı olan oyun ile akran ilişkileri, önemli katkılar sağlamaktadır. Çocuklar için oyun boyunca karşılaşılan iletişim süreci ya da anlaşmazlıklar, diğer kişinin bakış açısından bakma ve duygularını anlamayı içermektedir. Bu durum tüm sosyal becerilerin temelidir. Çocuklar genellikle oyunda, kendi ihtiyaç ya da istekleri konusunda oyun arkadaşlarıyla daha uzlaşmacı olabilmektedir; çünkü arkadaşlıklarını koruma ve sürdürme isteği duymaktadır. Bu istek ise başkasının bakış açısını ve duygularını anlama yeteneği, kişilerin duygularına değer veren özgeci

düşünce ve çatışmalarda karşılıklı uzlaşmayı sağlayan prososyal beceriler gibi sosyal beceriler geliştirmeyi gerektirmektedir. Bir çocuğun kendisiyle eşit olan bir kişi yani akranıyla olan iletişimde, prososyal düşünmesi ve davranması; bir yetişkin ile iletişimde olduğundan daha belirgin, anlamlı ve yol göstericidir (Hastings, Utendale ve Sullivan, 2007).

Çocukların prososyal davranışlarının ve arkadaşlıklarının gelişimi döngüsel bir süreçtir. Öyle ki prososyal davranış arkadaşlıkları sağlamakta, arkadaşlık ise prososyal davranışları öğrenmeyi gerektirmektedir. Prososyal çocuklar, istenen oyun arkadaşlarıdır çünkü onlar iyi geçinen ve uzlaşmacı bireylerdir. İki çocuk geçmişte iyi anlaşarak oynamışlarsa, yeni bir oyun kurarken yine birbirlerini aramakta dolayısıyla yeni oyun, aynı kriterler üzerine kurulmaktadır. Her bir çocuğun prososyal eylemleri arkadaşlık ilişkisi için temel taşlarını sağlamakta ve sonunda bu tutarlı bağlantı arkadaşlığı inşa etmektedir. Prososyal davranış arkadaşlığın süregelen olmasını sağlayarak, çocukların daha ileri seviyede prososyal becerileri geliştirmelerini desteklemektedir. Çocuklar arkadaşlıkları yoluyla problem çözme, uzlaşmayı deneyimledikçe birbirlerinin duygu ve düşüncelerini önemsemeye ve böylece özgeci değerler kazanmaya başlamaktadır (Kernan, 2013).

Prososyal Davranışlara Etki Eden Faktörler

Cinsiyet Farklılıkları

Kızlar ve erkekler, oyunlarında ve diğer sosyal etkileşimlerinde farklı olabilmektedir. Tüm sosyoekonomik gruplarda ve farklı kültürel özellikleri olan topluluklarda çocuklar, oyunlarında cinsiyet farklılıkları göstererek bu durumu, oyun stilleri, oyuncak seçimi, nesnelerin renkleri ve benzeri birçok tercihlerine yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ile kimliklerine ilişkin, cinsiyet farklılıklarını açıklamak üzere çeşitli bakış açılarından söz etmek mümkündür. Birinci bakış açısı; çevredeki pekiştireçler ve modelleri, çocukların cinsiyet tiplene davranışlarının sebebi olarak görmektedir (Bandura'dan aktaran Trawick Swith, 2013). Ebeveynler farkında olmadan cinsiyetlere özgü kalıplaşmış davranışlar sergileyerek örnek modeller oluşturmaktadır. Bu etkiyi, çevre tarafından ödüllendirme takip ettiğinde ise aynı davranışlar çocuklarda yerleşmektedir. Farklılıklara ikinci bakış açısı ise erken çocukluk döneminde meydana gelen cinsiyet kalıplarının, çocuklardaki bilişsel yetersizlikten kaynaklandığını savunmaktadır. Buna göre çocuklar, kız veya erkek

olmanın kıyafet, saç ve diğer fiziksel özelliklerden kaynaklandığına inanarak davranış sergilemektedir (Martin ve Ruble, 2004).

Erkeklerdeki şiddet eğilimi konusunda genel bir yargıya rağmen, risk alma ile cinsiyetler arasındaki ilişki dikkate alındığında erkeklerin, bu konuda önde oldukları görülebilmektedir. Bu tür davranışlar, güç ve statü kazanma ile bağdaştırılmaktadır. Toplumlardaki kalıplaşmış algılar çerçevesinde, başkalarına karşı empatik bir yaklaşım ve bakım sağlayan bir rol üstlenme daha çok kadınlara atfedilen bir özelliktir (Becker ve Eagly, 2004; Volbrecht, Lemery Chalfant, Aksan, Zahn Waxler ve Goldsmith, 2007). Nitekim, yapılan bir araştırmada kadınların kendilerini daha çok empati kuran kişiler olarak değerlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır (Eisenberg ve Lennon, 1983). Sosyal rollerin ve günlük yaşamdaki belirli durumların etkisiyle kadınlar ile erkeklerin davranışları farklılık göstermekte, dolayısıyla kimi durumlarda erkekler, kimi durumlarda ise kadınlar daha farklı ve prososyal davranabilmektedir (Becker ve Eagly, 2004).

Kültürel Farklılıklar

Bireyler, çevrelerindekiyle sıklıkla yardım etmektedir çünkü “bir şey böyle yapılması gerektiğini söylemektedir”. Bu durumun açıklaması olarak kuralcı etkiden söz edilmektedir. Yaşlı bir bayana karşıdan karşıya geçerken yardım edilmeli, bulunan bir cüzdan sahibine teslim edilmeli, ağlayan bir çocuğa yardım eli uzatılmalıdır. Bu gibi durumlar, kültürel normlar çerçevesinde bireylerde prososyal davranışların gelişmesi ve desteklenmesi açısından önemli bir etkiye sahiptir. Çevre etkisine karşılık gelen normlar, insan davranışlarının altyapısını hazırlamaktadır. Norm; kültürlerde bekleneni, normal olanı belirten bir eylem standardı anlamına gelmektedir ve her kültürün kendine özgü normları farklılık gösterebilmektedir (Hogg ve Vaughan, 2007).

Birçok kültürde başkalarına karşı ilgili olmak tercih edilen, bencillik ise tercih edilmeyen davranış sıfatlarıdır. Toplumların yazılı olmayan fakat insanlar arasında aktarılan kuralları gereği herhangi bir kişi yardıma ihtiyaç duyduğunda karşılığı olmasa da yardım edilmelidir. Bu tür kurallar sosyal hayatı, insan ilişkilerini kolaylaştırması bakımından işlevseldir. Kültürel değerler açısından aile bireylerine yardım etmek de bazı kültürlerde çocuklara küçük yaşlardan itibaren yetişkin modelleriyle aktarılmaktadır (Grusec, Davidov ve Lundell, 2004).

Durumsal Etkiler

Çocukların prososyal davranış sergilemelerinde etkili olan faktörler arasında bir duruma özgü belirtiler yer almaktadır. Sorumluluk duygusu, yeterlik duygusu, ruh hali ve özgeciliğin maliyeti bunlar arasında sayılabilmektedir (Kail, 2004, s. 381):

Sorumluluk Duygusu: Çocuklar, yardıma ihtiyacı olan kişiye karşı sorumluluk hissettiklerinde prososyal davranış sergileme eğilimindedir. İkizlerine ya da arkadaşlarına yabancılara göre daha fazla yardım edebilmektedir çünkü daha iyi tanıdıkları kişilere karşı doğrudan bir sorumluluk hissetmektedir.

Yeterlik Duygusu: Çocuklar, ihtiyacı olan bir kişiye yardım edebilmek için gerekli olan becerilere sahip olduklarını hissettiklerinde prososyal davranış sergileme eğilimindedir.

Ruh Hali: Çocuklar, kendilerini mutlu ya da başarılı hissettiklerinde prososyal davranış sergileme eğilimindedir. Örneğin; sınıfında bir gruba katılıp liderlik rolü üstlenmiş bir çocuk, öğretmeni tarafından cezalandırılan bir çocuktan daha çok paylaşma eğilimindedir.

Maliyetine Göre Özgeci Davranış: Çocuklar gözden çıkarılabilecek, feda edilebilecek bir durum varlığında özgeci davranışlarda bulunabilmektedir. Örneğin; yemeğini sevmeyen bir çocuk, yemeğini seven bir çocuktan daha çok, yemeğini paylaşma eğilimi göstermektedir.

Pearl (1985) prososyal davranışlar için duruma özgü farklılıklar konusunda bir araştırma yapmış, 4 yaşındaki çocukların, bir problem durumunda, sıkıntı içerisinde olan kişiler ve bu durumun nedeni açıkça belirtildiğinde, yardım etmeye daha eğilimli olduklarını ifade etmiştir. Küçük çocukların yardım davranışları için, daha görünür ve açık belirtiler ile problem durumu hakkında daha belirgin nedenlere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Durumsal farklılıklarla ilgili farklı bir bakış açısına göre çocuklar, yaşamlarında önemli bir yeri olan, sevdikleri kişilere ve kendileri üzerinde hakimiyet kurmayan kişilere daha fazla yardım etme eğilimi göstermektedir (Costin ve Jones'tan aktaran Grusec vd., 2004).

Sosyoekonomik durum ve çocukların içinde bulundukları yaşam koşulları da prososyal davranış türlerine etki eden bir faktördür. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde, ebeveynleri çalışan, kardeş sayısı fazla olan çocuklar, ev işleri, kardeşlerinin bakımı gibi sorumlulukları daha fazla aldıklarından, benzer yaşam koşullarına sahip bireylere karşı empati geliştirerek daha fazla yardım etme, paylaşma eğilimindedir (Edwards, de Guzman ve Carlo, 2005).

Akrabalık

Evrin teorisi, bilişsel ve davranışsal özellikler açısından gen aktarımını temel almakta, davranış sergileme kriterlerini gen ortaklığı nedenine bağlamaktadır. Hem kalıtsal hem de çevresel etkenlerin, çocukların prososyal davranışlarına etki ettiği düşünülmektedir. Akrabalık kavramı ise daha çok kalıtsal özelliklerin davranışlar üzerindeki etkisine odaklanmaktadır (Hastings vd., 2007).

Akrabalık, (akraba seçilimi – kin selection); bireylerin, kendi genlerini taşıyan ya da gen ortaklığı bulunan diğer bireylere karşı öncelikli olarak ve daha fazla prososyal davranışlar sergilediğini savunmaktadır. Bireylerin bu tercihlerinin altında yatan sebep ise genlerini gelecek nesillere aktarma; genlerinin devamlılığını sağlama arzusudur. Özellikle hayati risk taşıyan durumlarda bireyler, kendi genlerinden olan bireylere, yabancılardan daha çok yardım etme eğilimindedir (Hamilton, 1964).

Sosyal kimlik, fiziksel özellikler, tutumlar ve değerlerdeki benzerlik ya da ortaklık, büyük ölçüde prososyal duygular ve davranışlara zemin hazırlamaktadır (Day ve Taylor, 1997). Bu etkenler doğrultusunda olumlu sosyal tepkilerin hangi davranışlara karşılık geldiği konusunda ayrıntılı bir inceleme yapmak gerekmektedir.

Prososyal Davranış Türleri

Alanyazında genellikle yardım etme, işbirliği yapma, paylaşma ve özgecilik gibi davranışlar prososyal nitelik taşıyan eylemler olarak yer almaktadır. Ancak bu araştırmada, erken çocukluk döneminde, olumlu eylemlere alt yapı oluşturması bakımından iletişim başlatma ve sürdürme becerileri ile bakış açısı almanın bir uzantısı olarak empati, prososyal davranış türleri olarak ele alınmıştır.

İletişim Başlatma ve Sürdürme

İletişim, sosyal ilişkilerin, toplumsal yaşamın bir gereği, başlangıç noktası olarak kapsamlı birçok ifade ile açıklanmıştır. “Kişilerarası iletişim en az iki kişi arasında anlamları paylaşma süreci” olarak tanımlanmaktadır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2011). Bir başka tanıma göre ise iletişim, en az iki kişi arasında mesaj (ileti) alış verişidir (Voltan Acar, 2013, s. 13).

Hartley (2010) iletişimi yedi önerme ile açıklamıştır. Yüz yüze görüşmeler, roller, iki yönlülük, anlam, niyet, süreç ve zaman gibi unsurları, iletişimi kapsamlı olarak ifade etmek için ayrı ayrı ele almıştır. Hartley, yüz yüze görüşmelerde, konuşmanın yapay araçlarla iletildiği her türlü iletişim aracını dışarıda bırakarak en az iki kişinin yüz yüze olmasını vurgulamıştır. İletişimde kişilerin birbirlerine karşı değişen rolleri ve ilişkileri bulunmaktadır. Her zaman iki yönlü olarak gerçekleşen iletişimde kişiler, hem alıcı hem de mesajı gönderici konumdadır. Yalnızca mesaj alış verişini içermeyen anlamın yaratılması ve karşılıklı iletilmesi söz konusudur. İletişim kısmen veya tamamen bir maksadı, niyeti barındırmaktadır. Bir olay ya da olaylar dizisi yerine devam eden bir süreçtir. Geçmiş yaşantıların etkisi de dahil edildiğinde iletişim, zaman içinde birikerek çoğalmaktadır.

İki kişi arasındaki iletişim sürecinde etkin ya da edilgin bir şekilde dinleme, tepki verme, duyguların verilen mesajlara yansıtılması, sorular ve sözlerle konuşmaya açık davet, ben dili ve sen dili kullanımı sözlü ya da sözsüz iletişimin niteliğine ve seyrine yansımaktadır. Ayrıca iletişim birçok faktörden etkilenmektedir. Bunlar arasında en genel geçer olanı kültür faktörüdür. Farklı coğrafi bölgelere özgü kültürler, gelenek göreneklerin etkisi, kişiler arasındaki mesaj alış verişine etki etmektedir (Voltan Acar, 2013). İletişime taraf olan kişilerin geçmiş yaşantıları, tutum ve yargıları ile iletişimin gerçekleştiği andaki psikolojik özelliklerinin benzerliği oranında mesajların anlamlandırılması yüksek olmaktadır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2011).

İletişimde karşılıklı olarak sözlü ve sözsüz mesajların gönderilmesi ve alınması söz konusu iken mesajların yalnızca aktarılması değil anlam yaratması da gereklidir. Bu noktada özellikle kişide içsel iletişimin gerçekleşmesi ile bir anlamlandırma süreci gerekmektedir. Kişilerarası iletişimin başlaması kişilerin birbirlerini fark etmesi ile olmakta, bu farkındalığın olmadığı zamanlarda ise mesajların algılanması ve anlamlandırılması mümkün olmamaktadır (Johnson, 1984). Nitekim bu anlamlandırma için iletişim sürecinde

gerekli olan nitelik bileşenlerini; Caputo, Hazel ve McMahan (1994) pozitiflik, açıklık, destekleyicilik, eşitlik ve empati şeklinde açıklamıştır. İletişimde pozitiflik, kişilerde bulunan yüksek düzeyde saygı ile pozitif tutumları ifade etmektedir. Açıklık, kişilerin birbirlerine yüksek düzeyde güven duyması, dürüstlük ile özgürce açıklamalarda bulunması anlamına gelmektedir. Destekleyicilikte kişi, iletişimde bulunduğu diğer kişinin fikirlerini kavrama yeteneği ile tanımlayıcı olabilmektedir. Eşitlik niteliği dahilinde kişilerin saygı içinde eşit konumları vurgulanırken empati; kişinin kendini diğerinin yerine koyarak, duygu ve düşüncelerini anlayıp bunu karşısındakine iletebilmesini ifade etmektedir (Caputo vd.'den aktaran Gürüz ve Temel Eğinli, 2011).

İletişimi başlatma yollarından biri olan soru sorma sözlü iletişimde sıklıkla tercih edilmekte olup önemli bir mesaj yollama becerisidir. Karşılıklı etkileşimlerde dikkati bir noktada yoğunlaştırmak amacıyla sorulan sorularla, duygu ve düşünceler mesajlara yansıtılarak netleştirilebilmektedir. Bir etkileşim sürecinde sorunun içeriği ve ifade ediliş şekli iletişim içinde olan kişileri etkilemektedir. Nitekim kontrol eden ve ortaya çıkaran sorular bir konuşmanın seyrini değiştirebilmektedir. Kontrol eden sorularla kişi, karşıdaki kişiyi sorunun kabulü ya da reddiyle sınırlandırabilmektedir. Bunlar kapalı uçlu sorular olup iletişimin süresini de kısaltmaktadır. Ortaya çıkaran sorular ise açık uçlu sorular olup kişinin o konu hakkında konuşmasını sağlayan, kişiye düşüncelerini yansıtma ve açıklama yapma hakkı tanıyan soru tipleridir. Teknik olarak soru olmadığı halde, karşılığında bir yanıt beklenen düz cümleler de iletişimi başlatma ve sürdürme için başvurulacak bir yoldur (Voltan Acar, 2013; Hartley, 2010).

Kişiler arasındaki iletişimde, kimi zaman sözlü iletişime dahil edilen kimi zaman ise tek başına kullanılan sözsüz iletişim; jest ve mimiklerin kullanımı, beden duruşu, oturuş biçimi, kişisel alan, dokunma, bakış, giyiniş biçimi, ses tonu, vurgulama gibi unsurlarla gerçekleşmektedir. Nezaket, konuşmacıya ya da konuya karşı ilgi-ilgisizlik, korku, kaygı, sevinç ya da şefkat duyguları gibi mesajlar veren tüm bu unsurlardan bir ya da birkaçı kişilerin karşılıklı olarak kendilerini ifade etmelerini sağlamaktadır (Voltan Acar, 2013). Kişiler arasındaki iletişimin biçimi ve içeriği, bireylerin toplumsal rolleri ve ilişkileri kadar kişisel özelliklerini de yansıtmaktadır (Hartley, 2010).

Empati

Empati; başkasının duygusal durumunu anlayış ya da bu durumla ilgili endişeden doğan tepki olup bu tepki diğer kişinin hissettiği ile özdeş ya da oldukça benzerdir (Eisenberg vd., 2006). Rathus (2006) empatiyi “başkalarının duygularına olan hassasiyet” olarak tanımlamıştır. Yardım etme ve işbirliği yapma davranışlarıyla empatinin bağlantılı olduğunu, başkalarının duygularını anlama ve paylaşma anlamını taşıdığını belirtmiştir (Rathus, 2006, s. 344).

Empati, erken çocukluk döneminde oldukça önemli bir duygusal durum olup prososyal davranışlar için bir motivasyon kaynağıdır. Orta çocukluk dönemi ile karşılaştırıldığında okul öncesi dönemde çocuklar, duygularını ifade etmek için çoğunlukla kelimelere başvurumaktadırlar. Bu durum ise yaşamın ilk yıllarında empatinin, duyguları yansıtıcı bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Başkalarının bakış açılarını alabilme yeteneği arttıkça empatik tepkilerde de bir artış görülmektedir (Berk, 2004).

Hoffman (2007) empatiyi doğrudan, çeşitli terimler kullanarak tanımlamak yerine, empatinin altında yatan süreçlere odaklanmayı tercih etmiştir. Empatik bir tepki için en önemli gerekliliğin kişinin, bir başkasının duygularına benzer duygulara sahip olmasını sağlayan psikolojik süreçler olduğunu ifade etmiştir. Kişi empati kurarken karşıdaki kişinin içinde bulunduğu duruma yönelik tepkiler yerine o kişiyi anlamaya ve aynı şeyleri hissetmeye yönelmektedir. Bu süreçte gözlemci ile mağdur kişinin duygusal tepkileri sıklıkla aynıdır fakat bazen de farklılık gösterebilmektedir (örneğin; saldırıya uğramış bir kişi üzgün hissederken, gözlemci kişi bu olaya öfke ile tepki verebilmektedir). Hoffman daha çok empatik bir huzursuzluk, sıkıntı haline odaklanmıştır. Çünkü; prososyal bir tepkinin, genellikle sıkıntı, acı, tehlike ya da farklı bir huzursuzluk içinde olan bir kişiye yardım etmeyi içerdiğini vurgulamıştır.

Empatiyi, özellikle sempati ve kişisel kaygı gibi dolaylı duygusal tepkilerden ayırt etmek gerekmektedir. Sempati; sıklıkla empatiden doğan, ancak başkasının bakış açısını almayı ya da bellekteki bilgileri yeniden düzenlemeyi de içeren bilişsel işlemlerden türeyen bir tepkidir. Kişisel kaygı ise başkasının huzursuzluk haline maruz kalmadan doğmaktadır ve kişi kendine özgü bir kaygı duymaktadır (Eisenberg vd., 2006; Robinson, 2008). Örneğin; bazı çocuklar bir yetişkin ya da akranının huzursuz hali sonucunda kişisel bir stres yaşamaktadır. Bu stresi azaltmak üzere huzursuz olan diğer kişiler yerine kendilerine

odaklanmaktadır. Sonuç olarak empati, sempatiye dönüşmektedir. Empati, kişisel stres ya da huzursuzluk hali ve sempati şeklinde seyreden bu duygusal süreç ile prososyal davranışlar, karakter özelliklerine bağlı olarak gelişmektedir. (Berk, 2004).

Empatik eğilimler kişilerin yaşadığı deneyimler ve bu deneyimlerin miktarına bağlı olarak artış gösterebilmektedir. Kişilerin gözlemledikleri olaylar kendileri ve çevrelerindeki kişilerin yaşamlarını kapsamakta, bu durum deneyimleri beslenmekte ve olaylar arası ilişkilendirme artmaktadır. Yaşantılardaki benzerlikler empati için bir şart olmamakla birlikte süreci kolaylaştıran bir unsurdur. Benzer deneyimlerin bulunmadığı durumlarda ise başka kişiler anlaşılma çalışılmaktadır. Bu durum için ise ön koşul kişinin kendi algısı, kendisini tanıması ve duygularını tanımlayabilmesidir. Yaşamın ilk yıllarından itibaren bu algının gelişiminde, empati kurma ve diğerlerine yardım etmede çocuk ile ona bakım veren kişi arasındaki bağ, ilgi ve tepkiler belirleyici bir role sahiptir. Çocuğun davranışına verilen tepkinin niteliği, ödül ve cezalar, duygusal ihtiyaçların karşılanması gibi birçok etken empatinin yetişkinlik yıllarındaki seyrini etkilemektedir (Robinson, 2008). Sosyal yönden akranlarına göre daha önde, gruba kendisini kabul ettirebilen, duygularını düzenlemede iyi olan çocuklar yardım etmeye, paylaşmaya ve başkalarını duygusal açıdan rahatlatmaya daha elverişli olmaktadır (Berk, 2004).

Yetişkinlikte kişilerarası iletişimin paylaşımcı, olumlu ve iyi nitelikte olması için empatik iletişim önemli bir yere sahiptir. Bu tür ilişkilerde karşılıklı duygu ve düşüncelerin anlaşılmasına odaklanılması paylaşım sürecini başlatarak iletişimin niteliğini artırmaktadır. Empati kuran kişi diğer kişinin içinde bulunduğu durumu algılamaya yönelmektedir ve buradaki temel amaç kişiye yardım etmektir. Empati eğiliminde olan kişilerin yardıma gereksinim duyan kişilere karşı daha fazla ilgili olması ve içinde bulunduğu durumu anlamaya odaklanması yardım etme davranışı ile empati arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Decety ve Jackson, 2004).

Yardım Etme

Yardım etme, gerek bilişsel gerekse güdüsel olarak kişiyi harekete geçiren bir olgudur. Herhangi bir kişinin bir sorunu çözmesine yardım etmek, o kişinin konu hakkındaki başarı beklentisi ve engel olarak gördüğü durumlar açısından bilişsel farkındalık gerektirmektedir. Kişisel bir çıkardan bağımsız olarak bir kişiye yardım etmek için çaba sarf etmek ise güdüselliği ifade etmektedir (Warneken ve Tomasello, 2006).

Yardım etme davranışı yardım eden ve yardım edilen kişiler arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Yardım edilen kişi için bir ödül niteliği taşıyan bu davranış yardım eden kişi için birtakım maliyetleri içerebilmektedir. Prososyal nitelik taşıyan bir yardım etme sürecinde, yardım eden kişi için bedel, yardım edilenin sağladığı yarardan daha az olmalıdır, böylece çıkar elde etme gibi bir niyet söz konusu olmamaktadır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2008).

Başkalarına yardım eden kişiler, süreç boyunca temel ilgi ve özen gösterme mesajı verebilmektedirler. Bunun için yardım ettikleri kişi ile yüz yüze oturmak, ona doğru eğilmek ve göz teması kurmak gibi bedensel ilgi ve özen göstermeye yönelik davranışlar sergileyip gözlemde bulunmaktadırlar. Dinleme sırasında ise kişinin yaşadıklarına ve duygularına yoğunlaşmaktadır. Kişilerin neyi nasıl söylediği onların kendilerini ve çevrelerindeki dünyayı nasıl gördüklerine yönelik fikirler vermektedir. Bu tür sözel ifadeler, yardım eden kişi için zengin empatik anlayış kaynağıdır. Yardım eden kişi, gözlemlene ve dinlemenin ardından tepki vererek, karşısındaki kişiyi nasıl anladığını yansıtmakta, devamında ise yardım için harekete geçmektedir (Carkhuff, 2011).

Erken çocukluk döneminde yardım etme davranışı, kişilerin tanıdık olma özelliğinden bağımsız olarak herhangi bir yabancıya karşı sergilenebilmektedir. Bu durum karşılık beklentisi olmadan prososyal eylemlerin, çocuklarda güdüsel olarak var olabileceğini, yetişkin modelleri ile geliştirilebileceğini göstermektedir. Yapılan bir araştırma, 18 aylık bebeklerin yardım etme gibi karşılıklılık niyeti güdülmeyen davranışlara karşı doğal bir eğilimi olduğunu göstermektedir (Warneken ve Tomasello, 2006).

İşbirliği Yapma

İşbirliği; “kişilerin bilgi paylaşımı ve bir konuda ortak hareket etmek için birlikte zaman ve enerji harcaması” olarak tanımlanmaktadır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2008, s. 50). Kişilerarası iletişimde birlikte hareket etmek, ortak amaçlar geliştirmek ve paylaşma davranışı, tarafların işbirliği içinde olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda işbirliği prososyal bir davranış olup kişilerin yararlarının gözetildiği bir süreçtir (Warneken ve Tomasello, 2006).

Kişiler arasındaki işbirliği davranışını birçok unsur etkilemektedir. Karşılıklı güven-güvensizlik, çevre etkisi, amaç, amacın niteliği ve paylaşılabilişirliği, amaca ulaşabilmek

için gereken çaba ve niteliği gibi etkenler işbirliği sürecinde etkili olabilmektedir (Bakır, 2005).

Bu etkenler dışında, kişiler arasındaki ortak amaca hizmet eden, uyumlu davranışların da bulunduğunu belirten Bratman (1992)'e göre işbirliğine dayalı eylemlerin üç temel özelliği vardır. *Ortak sorumluluk* özelliği ile kişiler, işbirliğine konu olan bir ortaklıkta, birbirlerinin niyetlerine ve eylemlerine karşı sorumludurlar. Kişi kendi davranışını, bir diğerinin davranışına göre düzenlemektedir. *Ortak etkinlik için görev dağılımı* özelliği, kişilerin paylaştığı, her bir ortağın kendi sorumluluğunda olan görevler ile ilgilidir. *Ortak görev* özelliği ise kişilerin birbirlerinin çabasını destekleme, yardım etme görevi olup, işbirliği eylemini başarıya götüren bir özelliktir.

Erken çocukluk yıllarında, akran grupları arasındaki birçok etkileşimde işbirliğinden ve gelişim alanlarına olumlu katkılarından söz etmek mümkündür. Gillies ve Ashman (1998) 6 ve 8 yaşındaki çocukların akademik becerileri ve işbirliği davranışları ile ilgili bir araştırma yapmışlardır. İşbirliğine dayalı, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış iki farklı öğrenme grubunun oluşturulduğu çalışmada, her bir grup 6 hafta boyunca farklı niteliklerde eğitim almışlardır. Bu gruplardan bir tanesi, işbirliği için gerekli beceriler ile davranışlarla ilgili açıklamaların yapıldığı, işbirliğinin teşvik edildiği bir eğitim alırken diğer grup bu şekilde yapılandırılmamış bir eğitim almıştır. Altı hafta sonunda yapılan değerlendirmede, yapılandırılmış eğitim alan gruptaki 8 yaş çocuklarının, daha üst düzeyde bilişsel ve dil stratejileri geliştirdikleri, akademik testlerde daha yüksek puanlar aldıkları ve okuma yeteneklerinde daha çok artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı grupta eğitim alan 6 yaş çocukları için ise daha üst düzeyde bilişsel ve dil becerileri geliştirdikleri yönünde benzer sonuçlar elde edilmiştir (Gillies ve Ashman'dan aktaran Richard vd., 2004).

Paylaşma

Paylaşma davranışı, kişilerin kendilerinde var olan herhangi bir eşya, bilgi ya da benzeri bir durumu başkalarına sunması ya da ortak kullanımı olarak ifade edilebilmektedir (Eisenberg vd., 2006).

Loewenstein, Thompson ve Bazerman (1989)'a göre bireyler, sosyal anlamda kaynakların eşit dağılımı konusunda huzur ve memnuniyet hissetmekte, bu durumu eşitsizliğe tercih etmektedirler. Ancak erken çocukluk döneminde yaş dönemlerine göre paylaşma

konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Kogut (2012) bir araştırmasında, 5-6 yaş çocuklarının kendilerinden büyük arkadaşlarına göre daha bencil olduklarını ve paylaşma eğilimi göstermediklerini belirtmiştir. Yedi ve sekiz yaşlarında çocukların daha paylaşımcı olduklarını ve paylaşma kararının onları memnun ettiğini ifade etmiştir.

Prososyal davranışlarda genellikle yaş ile paralel olarak bir artış gözlenmektedir. Ancak paylaşma davranışı için bu artışın özellikle 4 yaş sonrasında gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu durumu etkileyen bir faktör olarak çocuklara, sosyalleşmeleri yönünde daha sorumlu ve eli açık olma telkinleri verilmesinden söz edilebilmektedir. Ayrıca, çocukların artan yaş ile birlikte genişleyen sosyal çevreleri, artan sosyal etkileşimleri ve ahlaki muhakeme yeteneklerinin gelişmesi paylaşma eğilimlerini yönlendirebilmektedir. Paylaşılan herhangi bir şeyin değeri de paylaşımcılığı etkilemektedir. Bir nesnenin değeri düştükçe, paylaşılabilir olma özelliği artmakta, değeri yükseldikçe daha az paylaşılır olmaktadır. Nesnelerin değerine ilişkin bu durum, paylaşma davranışını etkileme açısından yaş özelliklerinden de önde görülmektedir (Mosbacher, Gruen ve Rychlak, 1985).

Özgecilik

Özgecilik; “kişinin, kendisine doğrudan yarar sağlamayan, başkasına yardımını içeren prososyal davranıştır” (Kail, 2004, s. 379). Hoffman, “bir kişinin kendi durumundan ziyade başkasının içinde bulunduğu duruma uygun olan tepki” olarak tanımladığı empatiyi; benmerkezci, kendi yararına olan dürtülerden bağımsız olarak sergilenen tutumun temeli olarak görmekte ve özgeciliği açıklamaktadır. Özgeci davranışların insanların doğasında var olduğunu belirterek bir memnuniyet halinden söz etmektedir. Memnuniyet hali, yalnızca yardıma ihtiyacı olan kişinin içinde bulunduğu şartların iyileştirilmesi halinde mümkündür. Dolayısıyla başkalarına karşı sorumluluk hissetmek özgeci tutumlar için temel taşıdır (Hoffman, 2007).

Özgeciliği ifade ederken, davranışların sonuçlarından ziyade davranışları yönlendiren içsel motivasyona odaklanmak gereklidir (Krebs ve Hesteren, 1994). Nitekim özgeci davranışlar, başka kişiler için hissedilen sorumluluk duygusu tarafından yönlendirilmektedir. Erken çocukluk döneminde, çocukların özgeci davranışları daha sınırlıdır; çünkü onların başkalarına yardım edebilmek için ne yapmaları gerektiğine dair bilgileri yetersiz kalabilmektedir. Başkalarının ihtiyaçlarını anlama ve uygun özgeci

tepkiler verme becerileri arttıkça yeni stratejiler geliştirilmekte ve çocuklarda yetişkinlerin tepkilerine benzer tepkiler görülmeye başlanmaktadır (Kail, 2004).

Benenson, Pascoe ve Radmore (2007) 4, 6 ve 9 yaş çocuklarının gelişimsel ve sosyoekonomik farklılıklarının, özgeci davranışlarına olan etkilerini değerlendirdikleri çalışmalarında, çocukların erken yaşlardan itibaren oldukça çeşitli özgeci duygular ile birlikte eylemlere sahip olduklarını gözlemlemişlerdir. Gerek düşük gerekse üst düzey sosyoekonomik çevrelerdeki 4 yaş çocuklarının, paylaşımcı oldukları görülmüş, artan yaş ile birlikte özgeci tutumlarının da arttığı belirtilmiştir.

Özgecilikte kişilerin yararına olan davranışlar, herhangi bir çıkar gözetilmeksizin sergilenmektedir. Çocuklar, erken yaşlardaki etkileşimlerinde, karşılıklılık, akrabalık, saygınlık ya da statü kazanma gibi çıkar ilişkilerini temel almamaktadırlar. Bu bağlamda çocukların doğal olarak özgeci oldukları söylenebilmektedir. Çocuklarda istendik davranışların desteklenmesi açısından özgeci ya da daha genel bir ifade ile prososyal davranışların teşvik edilmesi, kimi zaman ödüller ile olmakta bu durum ise bir karşılık beklentisine yol açmaktadır. Dolayısıyla maddi ödüller yerine uygun davranış modelleri ile çocuklara davranış seçenekleri sunmak gereklidir (Warneken ve Tomasello, 2009).

İlgili Araştırmalar

İlgili alanyazın tarandığında prososyal davranış kavramının ne anlama geldiği, belirli yaş ve gelişim dönemlerinde bu davranışın ne şekilde ortaya çıktığı ve davranışı sergilemede hangi etkenlerin yer aldığı gibi araştırma konularının incelendiği görülmektedir. Resimli çocuk kitaplarında ise gelişim alanları, karakterlerin ve resimlerin özellikleri ile davranışsal içerikler gibi farklı birçok konunun incelendiği görülmüştür. Bu bölümde çocuk kitaplarında incelenen özel konulara, sosyal gelişimin ve prososyal davranışların konu edildiği araştırmalara yer verilmiştir.

Çocuk Kitaplarında İncelenen Konular

Işıtan (2005) resimli çocuk kitaplarını, benlik kavramıyla ilgili konuları içermesi yönüyle incelediği çalışmasına; 1980-2003 yılları arasında Türkçe basılmış, 250 adet yerli ve yabancı resimli hikaye kitabını dahil etmiştir. Araştırmacı tarafından benlik kavramı konularını içeren 38 alt başlıktan oluşan bir kontrol listesi oluşturulmuş ve incelenen

kitaplarda bu maddelerin yer alıp almadığı kaydedilmiştir. Kitaplarda en fazla işlenen konunun akran ve çevre ilişkileri ile mutluluk ve doyum olduğu, en az ise fiziksel görünüm ve akademik durum olduğu belirlenmiştir. İncelenen kitapların %86,4'ünde ise karakterlerde mutlu yüz ifadelerinin bulunduğu saptanmıştır. Kitaplarda akran ve çevre ilişkileri konusu ile bağlantılı olarak en fazla arkadaşları ve çevresindeki insanlara yardım etme durumu ele alınmış, insanlarla işbirliği yapma, eşyalarını paylaşma gibi içeriklere de rastlanmış aile ilişkileri, korku ve kaygı durumlarına farklı oranlarda yer verildiği görülmüştür. Araştırmada Türkiye'de bulunan resimli çocuk kitaplarında akran ve çevre ilişkileri konusu dışında benlik kavramı ile ilgili yeterli içerik bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Turner (2006) resimli çocuk kitaplarında hastalık, yaralanma ve sağlık temsilleri isimli çalışmasında, bu içeriklere sahip olan 119 resimli çocuk kitabını içerik analizi yöntemi ile incelemiştir. Araştırmacı tarafından, birincil karakter tipi (insan, hayvan, birden fazla), hasta ya da yaralı karakter (çocuk, yetişkin, diğer, birden fazla, hiç kimse), sağlıkla ilgili tema (hastalık, sağlık, yaralanma, birden fazla), kitapta sağlık konusunun öncelik derecesi (birincil, ikincil, daha az), bakım sağlayan kişi (anne, baba, sağlık çalışanı, çocuk, diğer, birden fazla), kitabın genel tutumu (olumlu, olumsuz, nötr, eğitimsel) olmak üzere kategoriler oluşturulmuştur. Araştırma bulgularına göre kitapların %57'sinde insanlar, ana karakter olarak kullanılmış, insanlardan sonra en çok hayvan karakterler tercih edilmiştir. Hasta ya da yaralı karakterlerin %42'sini çocuklar oluşturmaktadır. Kitapların %64'ünde, hikayede yer verilen hastalığın sebebinin açıklanmadığı belirlenmiş olup çocuklar sıklıkla, yaralanma ya da genel sağlık problemleri yerine bir hastalık geçirir şekilde karakterize edilmiştir. Hastalıklarda tedavi öncesi sürece odaklanıldığı, özellikle tedavinin sosyal, duygusal yönlerine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Bakım sağlayan kişiler arasında anneler ve sağlık çalışanları vurgulanırken, bir hastalığı deneyimlemenin olumlu sonuçları üzerinde durulduğu görülmüştür. Hastalık sonrası günlük aktivitelere geri dönme, diğer kişilerle etkileşim ile özel bakım ve muamele, olumlu sonuçlar olarak yansıtılmıştır. Olumsuz sonuçlar ise daha sınırlı aktiviteler, kaçırılan olaylar ve kötü duygular hissetme olarak belirtilmiştir. Araştırmada, kitaplardaki hastalık teması ve hikayelerde çocukların bu durumu yaşayan birincil karakterler olarak yansıtılması, çocukların gerçek yaşamda herhangi bir tedavi ya da operasyona hazırlık aşamasında, kitapların eğitimsel amaçla kullanılması ve aileler ile sağlık çalışanlarına yol gösterici olması ile bağdaştırılmıştır.

Erdi (2008) Türkiye’de 1980-1985 ve 2000-2005 yılları arasındaki çocuk kitaplarında eğitsel iletileri karşılaştırmalı bir çalışma şeklinde ele aldığı doktora tezinde, içerik analizi ile 180 adet kitap incelemiştir. Belirtilen yıllar arasında ilk basımı gerçekleşen ve yazarları Türk olan kitaplar çalışmaya dahil edilmiştir. Fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal gelişim ve ahlak gelişimi şeklinde beş farklı kategori oluşturulmuş; bunlar da cinsiyet ve roller, kendi görüntüsü, duygular ve ifadeleri, kaygılar ve sorunlar, ahlaki değerler, iletişim, evrensel kimlik ve değerler ile ulusal kimlik ve değerler başlıklarını içeren alt kategorilere ayrılmıştır. Türkiye’de yaşanan toplumsal değişimlerin çocuk edebiyatının eğitsellik boyutuna nasıl yansıdığını ortaya koymayı amaçlayan çalışmada, çocukların kendi görüntüsü üzerinde farkındalık yaratacak iletilerin 2000’li yıllardaki yayınlarda daha fazla yer aldığı saptanmıştır. Cinsiyet ve roller üzerine verilen iletilerde ise 1980’li yıllardaki kitaplarda; çalışan, kültürel faaliyetlerde bulunan, eğitilmiş kadın imajının 2000’li yıllara göre daha az yer aldığı görülmüştür. Duygular ve ifadelerine yönelik iletilerde en fazla yer verilenden aza doğru cesaret, korku, ölüm, şiddet, mutluluk, özgürlük, alay, kızgınlık, karşısındakine güven, sevgi, güvensizlik, kıskançlık ve akran zulmü şeklinde bir sıra izlenmiştir. Kaygılar ve sorunlara yönelik iletiler ele alındığında 1980 dönemine ait kitaplarda, en fazla umutsuzluğun yer aldığı, yalnızlık, hata yapmaktan korkma, özgüvensizlik ve bedene ilişkin kaygıların çoğunlukta olduğu görülmüştür. 2000’li yıllarda ise bu sıra özgüvensizlik, umutsuzluk, hata yapmaktan korkma, yalnızlık ve bedene ilişkin kaygılar şeklinde bir seyir izlemiştir. Yine 2000’li yıllar ele alındığında, ahlaki değerlere ilişkin iletilerde en fazla paylaşmaya yer verildiği, bu sırayı iyilik, sorumluluk, çalışkanlık, yardımseverlik, yalan, doğruluk, kötülük, takdir etme, sabır, hoşgörü, bencillik, kurnazlık, iyimserlik, tembellik, kibir ve önyargı gibi iletilerin izlediği görülmüştür. 1980’li yıllarda, bilişsel gelişimle ilgili iletilerin problem çözme, yaratıcı düşünme, bilgilendirme, sorgulama, eleştirel düşünme, kitap okuma şeklinde bir sırayla kitaplarda yer aldığı tespit edilmiştir. Evrensel kimlik ve değerler konusundaki iletilerde değişim, çocuk ve insan hakları ile bilim ve sanata, eşit oranlarda, çoğunlukla yer verildiği, bilgi toplumu ve teknoloji, farklı kültürlerle etkileşim, demokrasi bilinci gibi konuların ise azalan oranlarla kitaplarda bulunduğu görülmüştür.

Eroğlu (2008) Muzaffer İzgü’nün çocuk kitaplarının mizah unsurları yönüyle incelenmesi isimli yüksek lisans tezinde, Muzaffer İzgü’nün 9 çocuk kitabını ele almıştır. Söylemlerde benzetmelere, abartılı ifadelere, yansıma sözcüklere ve ikilemelere yer verildiği görülmüştür. Kişileştirme sanatına başvuru eserlerde tekerlemeler de yer almıştır.

Kahramanlarının hayata olumlu baktığı kitaplarda sevgi, paylaşma, dayanışma, doğayı koruma, toplumsal sorunlara kayıtsız kalmama gibi konuların ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Teknolojik ürünlerin faydalarının yanında zararlarının da olabileceği, geleneksel çocuk oyunları, doğal yaşamı korumanın gerekliliği, dengeli beslenmenin önemi, okuma alışkanlığı, okuma sevgisi gibi temaların kullanıldığı belirtilmiştir.

Çınar (2011) çocuk kitaplarındaki kahramanların giyim biçimlerini ele aldığı çalışmada, 0-6 yaş grubuna hitap eden 2009 yılında yayınlanan 250 adet kitap içerisinden rastlantısal olarak seçtiği 30 adet kitabı incelemiştir. Çalışmada kitap resimlerinin incelenmesinde göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. İncelenen kitaplarda kadın karakterler, giyim biçimleriyle kentli kadın imajını aktarmış, genellikle evde önlüklü, ev işleri yapan karakterler olarak geliştirilmişlerdir. Erkek karakterlerin oluşturulmasında geleneksel anlayış hakim olmuş ve erkekler daha çok takım elbise ile resmedilmiştir. Kahramanların giyimleri ile meslekleri yansıtılmıştır. Kitaplarda yer verilen karakterler, daha çok çocukların sevdiği ve çevrelerinde görebileceği hayvanlardan seçilmiştir. Karakterlerin fiziksel özellikleri genel olarak küçük, kısa boylu olarak yansıtılmış, giyimlerinin sade olmasına özen gösterilmiştir. Bazı resimlerde ise kahramanların mevsime uygun olarak giydirilmediği, dolayısıyla bu konuda özensiz bir tutumun yansıtıldığı görülmüştür. Çalışmada, resimlerdeki kahramanların içinde bulundukları uzam açık ve kapalı olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Açık uzam ile sokak, şehir, doğa, orman, köy gibi geniş çevre ve özelliklerinin; kapalı uzam ile ev, mutfak, çocuk odası, sınıf, apartman gibi yakın çevre ve özelliklerinin yansıtıldığı belirtilmiştir. Ayrıca inanç, ibadet, muhafazakarlık gibi belli düşünce ve inanca yönelik iletilerin, kitaplardaki resimlerle çocuklara yansıtıldığı, sonucuna ulaşılmıştır.

Skinner (2012) Amerika’da çok satan resimli çocuk kitaplarında cinsiyet ve dil konularını incelediği çalışmada, kitaplarda kadın ve erkek karakterlerin dil kullanımı ve görsellerde yer verilme özelliklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Amerika’da tüm zamanların en çok satanlar listesinde yer alan 108 adet resimli çocuk kitabını ele almıştır. Örnekleme alınan kitapların resimli hikaye kitapları olması kriteri dikkate alınmış ve nicel ağırlıklı içerik analizi uygulanmıştır. Araştırmada kitaplarda yer alan karakterlerin kadın ya da erkek oluşu, görsellerde cinsiyetlere atfedilen dış görünüş, her karakterin kullandığı kelime sayısı, kullandığı dilin derinliği/karmaşıklığı gibi veriler; frekansları dikkate alınarak kaydedilmiştir. İncelenen kitapların %80’inde hem kadın hem de erkek karakterlere yer

verildiği belirlenmiştir. Kitapların %18'inde resimlerde yalnızca erkek karakter yer alırken %39'unda konuşan kişinin yine erkek karakter olduğu görülmüştür. Yalnızca kadın karakterlere yer veren kitapların oranı %3 iken yalnızca kadın karakterlerin konuşmalarına yer veren kitap oranının %6 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Danowski ve Robinson (2012) Amerika'daki popüler resimli çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin tasviri isimli çalışmalarında, yerel bir gazetenin Eylül 2000 - Nisan 2010 dönemleri arasında en çok satanlar listesinde bulunan 710 çocuk kitabını, içerik analizi ile incelemişlerdir. Kitaplarda 55 yaş üzerinde olarak betimlenen karakterler yaşlı olarak nitelendirilmiştir. Betimleme için gri ya da beyaz saç, ciltteki kırışıklık ya da sarkmalar, saç dökülmesi ya da kellik, orta yaşlı bir kişinin ebeveyni olma, torun sahibi olduğuna dair bir belirti, baston ya da tekerlekli sandalye kullanımı, gözlük ya da büyüteç kullanımı şeklinde kriterler belirlenmiştir. Karakterlerin insan ya da insan dışı bir varlık olması, hikayede yer verilme oranının çok ya da az olması, fiziksel ve kişisel özellikler gibi sınıflandırmalar bu karakterlere kitaplarda verilen yeri yansıtmıştır. Araştırmada değerlendirilen 710 kitaptan 286'sı en az 1 adet yaşlı karakter içermektedir. Toplamda 605 yaşlı karakter incelenmiş, yaşlı erkek karakterlerin kadın karakterlerden fazla olduğu belirtilmiştir. Dört yüz kırk yedi karakterin, yer aldığı hikayenin az bir bölümünde, 158 karakterin ise hikayenin çoğunluğunda yer aldığı gözlenmiştir. Hikayelerde en çok kullanılan karakter rolü büyükanne ve arkadaş olmuş, erkek karakterlere çalışan ve patron rolünde, kadın karakterlere ise büyükanne rolünde yer verilmiştir. Çoğunlukla sağlıklı iyi ve oldukça aktif bir konumda yer almışlar, mutlu, arkadaş canlısı ve yardımsever kişiler olarak betimlenmişlerdir. Karakterlerden 332'si olumlu, 169'u nötr, 104'ü ise olumsuz kişilik yapısına sahip olarak yansıtılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ışığında, yaşlı karakterlerin çocuk kitaplarında az miktarda yer aldığı yorumu yapılmıştır. Kitaplarda kahramanların yardımsever bir tutum ile yansıtılması, çocukların onlara karşı olumlu bir bakış açısı geliştirmelerini sağlama çabası olarak değerlendirilmiştir.

Prososyal Davranışlar

Christensen, Fierst, Jodocy ve Lorenz (1998) prososyal davranış için telefona cevap verme olarak isimlendirdikleri araştırmalarında, günlük hayatta karşılaşılan olaylara karşı verilen doğal tepkileri prososyal davranış çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubuna Amerika'da bir yerleşim yerine ait telefon rehberinden,

rastgele seçtikleri 240 kişiyi dahil etmişlerdir. Her bir katılımcı, bir yabancından telefon mesajı almıştır. Mesajın önemi ve aciliyeti; araştırmacılar tarafından düşük, orta, yüksek ve oldukça yüksek olarak çeşitlendirilmiştir. Altmışar kişilik 4 katılımcı grubuna, 4 farklı düzeydeki mesajlar gönderilmiştir. Örneğin; 60 kişilik bir grup, “Merhaba Gloria, ben Colleen C. Siparişinin hazır olduğunu bildirmek için arıyorum. Senin için önemli olduğunu biliyorum, beni aradığında sana teslim edeceğim (kişi telefon numarası bırakır).” şeklinde düşük aciliyetle bir mesaj almıştır. Diğer gruplara da sırasıyla, orta aciliyet için, bir toplantının ertelendiğini bildiren kişinin mesajı, yüksek aciliyet için çok önemli bir görüşmenin sonraki güne ertelendiği mesajı, oldukça yüksek aciliyet için ise önemli bir görüşme için yer değişikliği olup olmadığı, yer değişikliği var ise tekrar arama beklenildiği mesajı gönderilmiştir. Mesajları bırakan kişinin ses tonu, konuşma ritmi, mesajın aciliyetini yansıtır şekilde ayarlanmıştır. Katılımcılar, kendilerine gönderilen mesajlardaki numarayı aradıklarında, araştırmacılar yardımcı oldukları için onlara teşekkür etmişler fakat bir araştırmada yer aldıklarını bildirmemişlerdir. Araştırma bulgularına göre, tüm katılımcıların %40’ı mesajlara geri dönüş yaparak, mesajın yanlış kişiye ulaştığını, hatayı düzeltmek istediklerini bildirmişlerdir. Düşük öncelikli mesaj grubunda 17 kişi, orta öncelikli grupta 15 kişi, yüksek öncelikli grupta 23 kişi ve oldukça yüksek öncelikli grupta 40 kişi geri dönüş yapmıştır. Araştırma verilerine göre mesajın yüksek aciliyet içermesi, prososyal tepki verme sayısını artırmıştır. Dolayısıyla önem derecesi yardım etme davranışı için bir etken olarak görülmüştür. Bir kişinin doğrudan yardım isteğinde bulunması ise prososyal tepki vermede önemli bir farklılık yaratmış, mesajlara daha fazla geri dönüş ile sonuçlanmıştır. Araştırmanın bir başka sonucuna göre katılımcılar, yardıma ihtiyaç duyan kişiyi görmedikleri halde prososyal tepki vermişlerdir. Bu durum, kişilerin, görsel iletişim olmadan da prososyal davranış sergileyebilecekleri şeklinde yorumlanmıştır.

Dumova (2003) yerel bir televizyon programının 1972-2002 yılları arasında yayınlanan çocuk serilerini, prososyal davranış içeriği yönünden incelediği çalışmada, program içeriğini sosyalleşme bağlamında ele almış ve prososyal mesajları değerlendirmeyi amaçlamıştır. Rastgele örnekleme ile seçilen 114 program bölümü, içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Bölümlere ait birincil mesajlar; dikkati çekme, açıklık, yaşa uygunluk, içerik, görsel ve işitsel sunum iken prososyal mesajlar; kişilik ve karakter, ev ve aile, akranlar, okul, iş, yerel ve daha geniş çevre olacak şekilde kodlanmıştır. Bu kategorilere göre programların içerikleri; ekonomi, endüstri, iş, finans, eğitim ve okul, bilim ve

teknoloji, tarih, kültür, sanat, doğa, çevre, sağlık, güvenlik, toplumsal organizasyonlar, spor ve boş zaman etkinlikleri gibi alt konular çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre incelenen program bölümleri toplum, okul ve aile odaklı prososyal mesajlar yönünden zengin bulunmuştur. Yardım etme, paylaşma, işbirliği yapma ise en sık rastlanan temaları oluşturmuş, özellikle 1970’lerdeki program içeriğinde çoğunlukla yer almıştır. Çevreyi koruma, kültürel ve tarihi miraslar ile iyi bir vatandaş olma gibi konulara daha sık yer verilmiştir. 1980’li ve 1990’lı yıllarda genel olarak sosyalleşme içeriğine artan bir eğilim gösterildiği, sosyal yaşamın, çalışma hayatının önemine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Edwards, de Guzman ve Carlo (2005) üç davranış çeşidi bağlamında prososyal davranışları inceledikleri çalışmalarında; bakım sağlama (bir başkasına yiyecek verme, istenilen bir objeyi uzatma vb.), sorumluluk alma (başkaları tarafından beklenen, gereksinim duyulan, tercih edilen davranışları sergileme) ve prososyal olarak baskın olma (bir kişinin davranışını, bir başkasının yararına olacak şekilde değiştirme, bu konuda önderlik etme, kişileri bilgilendirme/uyarma vb.) şeklinde üç kategori oluşturmuşlardır. Çalışmada, Kenya’da okul öncesi kurumlara ya da ilkokula devam eden 2-10 yaş aralığında, 35’i kız 54’ü erkek olmak üzere toplam 89 çocuk örnekleme dahil edilmiştir. Her bir çocuk bireysel olarak günün farklı zamanlarında ve farklı durumlarda araştırmacılar tarafından gözlemlenmiş, anekdot kayıtları alınmıştır. Davranışların sıklığı ve sergilendikleri durumlar incelendiğinde, prososyal davranışların sergilenmesinde cinsiyet açısından bir farklılık bulunmazken yaş farklılıkları gözlenmiştir. Prososyal davranışların büyük yaş gruplarında daha fazla sergilendiği, oyun sırasında ve boş zaman etkinliklerinde daha çok görüldüğü belirtilmiştir. Sorumluluk alma davranışları bir iş ile uğraşılırken daha sık görülmüş, bakım sağlama ise çocuk bakımı gibi işlerde gözlenmiştir. Yaşı daha büyük olan çocukların, küçük çocuklara göre prososyal hakimlik davranışlarında önde olduğu saptanmıştır.

Knafo ve Plomin (2006) çalışmalarında prososyal davranışları erken ve orta çocukluk düzeyinde ele almış, davranışın devamlılığı ile değişkenliğini kalıtsal ve çevresel etkenler çerçevesinde incelemişlerdir. Bu amaçla 9424 ikiz ve aileleri ile öğretmenleri örnekleme dahil edilerek boylamsal bir çalışma yapılmıştır. Prososyal davranışlarla ilgili nörolojik, bilişsel ve psikiyatrik değerlendirme maddelerini içeren ölçekler, ailelere ve öğretmenlere uygulanmıştır. Her aile çocuklarını; 2,3,4 ve 7 yaşlarında, öğretmenler ise 7

yaşında bu ölçeklerle değerlendirmiştir. Prososyal davranışların gelişiminde bireysel farklılıklara odaklanılan çalışmada, kalıtsal özelliklerin davranışlar üzerinde etkili olduğu, özellikle 3,4 ve 7 yaşlarında ise ailenin olumlu tutumlarının ya da olumsuz disiplin anlayışının çocuklarındaki prososyal davranışlara etki ettiği belirlenmiştir. Çevre etkisinin aile, öğretmen ve akran grupları için etkili olduğu, kalıtımın ise prososyal davranışın hem devamlılığı hem de değişkenliği yönünden etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kız çocukların, boylamsal çalışmanın yapıldığı tüm yaş dönemlerinde, erkek çocuklardan bir miktar daha fazla prososyal davranış sergiledikleri görülmüştür.

Greitemeyer (2009) prososyal sözler içeren şarkıların prososyal davranışa olan etkilerini ortaya çıkarmayı amaçladığı araştırmasında; 16'sı kadın, 17'si erkek olmak üzere toplam 33 üniversite öğrencisi ile çalışma yapmıştır. Çalışmaları yürüten iki araştırmacıdan ilki, her biriyle bireysel olarak çalıştıkları katılımcılardan 17'sine yalnızca, prososyal sözler içeren dört şarkı dinletmiş, 16'sına ise yalnızca nötr diye isimlendirilen mesaj içermeyen, dört farklı, sözlü şarkı dinletmiştir. Ardından katılımcılara şarkıları sevip sevmediklerini sormuştur. Daha sonra ikinci araştırmacı ise çalışma ortamına geldiğinde elindeki 20 adet kalemi kaza ile yere düşürme senaryosunu uygulamış ve her bir katılımcının kendisine yardım edip etmeyeceğini, yardım edenlerin kaç adet kalemi yerden topladıklarını kaydetmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerini alarak çalışmayı sonlandırmıştır. İlk çalışma sonuçları göstermiştir ki prososyal sözler içeren şarkıları dinleyen katılımcılar, nötr şarkılar dinleyen katılımcılardan daha fazla kalem toplayarak araştırmacıya yardım etmiştir. Bu bağlamda cinsiyetler arasında bir farklılık gözlenmemiştir. Elli üniversite öğrencisi ile yapılan ikinci çalışmada ise 25 katılımcıya prososyal içerikli dört şarkı, diğer 25 katılımcıya ise nötr diye isimlendirilen mesaj içermeyen dört şarkı dinletilmiş, prososyal düşünceleri değerlendirmeyi amaçlayan cümle tamamlama testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda prososyal içerikli şarkılar dinleyen katılımcılar, nötr şarkılar dinleyenlerden daha fazla prososyal sözler kullanarak kelime üretmişlerdir. Ayrıca daha sonra yapılacak bilimsel araştırmalara katılım açısından daha istekli olmuşlardır.

Özdemir (2010) lise öğrencilerinin prososyal davranışlarını; mizah, öfke ve utangaçlık düzeylerine göre incelemek amacıyla, 2009-2010 eğitim öğretim yılında Ankara ili Çankaya ilçesindeki resmi genel liselere devam eden 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerini araştırmasına dahil etmiştir. Öğrencilerin davranışlarını değerlendirmek üzere Olumlu Sosyal Davranış Eğilimi Ölçeği, Ergenlikte Mizah Ölçeği ile Utangaçlık Ölçeğini ve Çok

Boyutlu Öfke Ölçeği'nin kişiler arası boyutunu uygulamıştır. Çalışmada toplam 452 öğrenciden alınan veriler doğrultusunda prososyal davranışların mizah, öfke ve utangaçlık değişkenleriyle pozitif yönde ve anlamlı ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mizahın kişilerdeki olumsuz duyguları en aza indirdiği, olumlu duyguları ise ön plana çıkardığı belirtilmiştir. Yaş gruplarına göre yapılan değerlendirmede, mizah ile prososyal davranış arasındaki ilişkinin en yüksek değerini 17 yaşında aldığı görülmüştür. Çalışmada bu sonuç, bireylerin ilerleyen yaş ile birlikte olayları daha anlamlı olarak değerlendirmesi ile ilişkilendirilmiştir. Prososyal davranış ile öfke arasında düşük ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür ancak bu anlamlılığın prososyal saldırganlığı ön plana çıkardığı belirtilmiştir. Bu durum bireylerin saldırgan davranışlara maruz kalan bir kişiye yardım etmek adına yine saldırgan davranışlara başvurusu ile açıklanmıştır. Araştırma bulgularına göre prososyal davranış ile utangaçlık arasında düşük düzeyde ilişki saptanmıştır. Utangaç bireylerin diğer bireylerle iletişim kurmakta güçlük çekebildikleri, bu kişilerin yardıma dayalı bir ilişki potansiyellerinin olduğu fakat bunu yeterince ortaya koyamadıkları yorumu yapılmıştır. Araştırmada üzerinde durulan bir diğer bulgu ise cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı ve anne öğrenim düzeyi gibi değişkenlerin prososyal davranışlar ile mizah, öfke ve utangaçlık arasındaki ilişkileri etkilemediğidir.

Gülay (2011) 5-6 yaş gurubu çocuklardaki prososyal davranışları; sosyal gelişim, sosyal beceriler, ebeveyn kabulü-reddi ile akran ilişkileri yönlerinden incelemiştir. Bu çalışmada 139'u kız, 138'i erkek olmak üzere toplam 277 adet 5-6 yaş gurubu çocuk ve ebeveynleri, davranış ölçekleri, sosyal beceri formları ile değerlendirilmiştir. Araştırmada, çocukların akran ilişkilerini değerlendirmek üzere, 6 alt kategori ile toplam 44 maddeden oluşan davranış ölçeği kullanılmıştır. Akranlara karşı saldırganlık, prososyal davranış, asosyal davranış, korku-kaygı, akranlar tarafından dışlanma ve hiperaktivite-dikkat dağınıklığı gibi alt kategoriler bu ölçekte yer almaktadır. Araştırmacı tarafından geliştirilen sosyal beceri formu toplam 32 maddeden oluşarak akademik beceriler, öz-düzenleme, uyum ve katılım becerilerini değerlendirmek üzere hazırlanmıştır. Ebeveyn tutumlarını belirlemek adına ise 56 maddelik bir anket kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bilgiler arasında, ebeveyn kabulü-reddi değişkeninin prososyal davranışları önemli derecede etkilediği vurgulanmıştır. Prososyal davranışların, sosyal gelişim düzeyleri, sosyal beceriler ve akran gruplarından doğrudan etkilendiği belirtilmiş; saldırganlık, hiperaktivite, çekingenlik gibi istenmeyen davranışları sergilemeyip, gruba katılım gösteren, yaş ve gelişim düzeyine göre beklenen olumlu sosyal davranışlara sahip olan akranların olumlu etkileri üzerinde

durulmuştur. Ayrıca ailenin çocuğu kabul ya da reddinin çocuktaki prososyal davranışların gelişimini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuk Kitaplarında Prososyal Davranışlar

Cheevakumjorn (1993) çocuk edebiyatındaki prososyal ve saldırgan içerik ve bu içeriğin Tayland'daki toplumsal sorunlarla ilişkisini ele aldığı çalışmasında, 4-8 yaş grubuna hitap eden hikaye kitaplarını incelemiş ve öğretmen ile ebeveynlerin çocuk kitaplarını nasıl kullandıklarını belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada 100 adet hikaye kitabı, 6 özel okul ve 6 devlet okulunda görev yapan toplam 12 öğretmen, çocukları özel okulda ve devlet okulunda eğitim alan toplam 11 ebeveyn örnekleme dahil edilmiştir. İncelenen kitapların 92 tanesinde en az bir tane prososyal davranışın yer aldığı belirlenmiştir. Bu kitaplarda en çok yer alan prososyal davranış türünün paylaşma, kurtarma ve yardım etme olduğu saptanmıştır. Bu sonuç ise araştırmada, Tayland toplumunda iyilikseverlik ve cömertliğe verilen değer ile bağdaştırılmıştır. Ayrıca incelenen kitaplarda kibar olma ve affetme gibi değerler, karakterlerin olumlu ahlaki özellikleri olarak yansıtılmıştır. Toplumsal açıdan işbirliği yapma davranışı oldukça önemli olsa da incelenen kitaplarda en az yer verilen prososyal davranışın işbirliği yapma olduğu saptanmıştır. Saldırganlık içeriğinin kitaplarda daha çok erkek karakterlerle yansıtıldığı ve saldırgan kişilerin her zaman cezalandırıldığı görülmüştür. Öğretmenler ile ebeveynlere prososyal ve saldırgan davranışları ayrı ayrı konu eden kitaplar okutularak düşünceleri öğrenilmiş, çoğunlukla prososyal içerikli kitapları çocuklar için tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Saldırgan davranışları içeren kitapların ise hayatın gerçeklerini ve farklı yönlerini çocuklara sunabilmesi açısından, bazı öğretmen ve ebeveynler tarafından tercih edildiği belirtilmiştir.

Uzmen ve Mağden (2002) "Okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 6 yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi" isimli araştırmalarında örnekleme aldıkları 40 çocuk ile deneysel bir çalışma uygulamışlardır. Çalışmada çocukların paylaşma ve yardım etme davranışları ön-test ve son-testlerle değerlendirilmiştir. Yardım etme davranışı için, içinde kalem, küçük kağıtlar, ataclar ile kalemtraş olan bir kutu yere düşürülmüş ve çocukların verdiği tepkiler gözlenmiştir. Paylaşma davranışı için çocuklara beşer tane çıkartma verilmiş ve hastanede yatan bir çocuk için bunlardan istedikleri sayıda verebilecekleri söylenmiştir. Çocukların eğitimcilerine ve ailelerine de yardım etme ve paylaşma davranışlarını konu alan soru

formları iletilmiştir. Daha sonra deney ve kontrol gruplarına, iki hafta boyunca kitaplar okunmuş; deney grubundaki çocuklara ise 4'ü yardım etme, 4'ü paylaşma davranışlarını içeren 8 resimli kitap okunmuş, bunlarla ilgili sorular sorulmuş, tartışılmış ve etkinlikler yapılmıştır. Çalışma sonunda, deney grubuna okunan kitapların çocukların yardım etme ve paylaşma davranışları üzerinde etkili olduğu; kız çocuklarının yardım etme, erkek çocuklarının ise paylaşma davranışları üzerinde daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aileler ve eğitimcilerin düzenledikleri formlar değerlendirildiğinde, çocukların davranışları ile verilen cevaplar arasında tutarlılık olmadığı görülmüştür.

Adinugroho (2009) resimli kitapların çocukların prososyal davranışlarını artırmak için kullanılması isimli çalışmasında, prososyal içeriği olan kitapların çocuklardaki davranışsal etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemine, bilişsel beceriler ve iletişim becerileri yönünden Peabody Resim Kelime Testi ve Wechsler Zeka Ölçeği testlerine göre normal gelişim aralığında yer alan 7 okul öncesi dönem çocuğu dahil edilmiştir. Paylaşma, birlikte oynama ve okul kurallarına uyma gibi çeşitli konuları içeren kitaplar, uygulama öncesinde çalışılan çocuğun animasyon haline getirilmiş resimlerini, adını ve yakın çevresindeki kişilerin adlarını içerek şekilde düzenlenmiştir. Uygulama aşamasında her bir çocuğun seçtiği kitaplar, birbirini izleyen 3 gün çocuk ve araştırmacı tarafından birlikte okunmuştur. Ardından davranışsal veriler, sınıf içerisinde en az 5 farklı etkinlik ya da serbest oyun sırasında olmak üzere her biri 15 dakikalık periyotlarda anekdot kayıtları ile toplanmış, prososyal davranışlar; olumlu sözel ifadeler ve motor davranışlar dikkate alınarak kaydedilmiştir. Oluşturulan bir materyal ile çocuklar etkinlikler sonunda kendi davranışlarını, araştırmacının soruları ile iyi ve kötü seçeneklerinden birisini seçerek değerlendirmişlerdir. Araştırma sonuçları, prososyal içerikli kitapların örneklem grubundaki çocukların prososyal davranışlarını artırdığını, saldırgan davranışlarını ise azalttığını göstermiştir. Çocukların kendilerini değerlendirmeleri, prososyal davranışların gelişiminde, kendi davranışlarını değerlendirme ve davranış kontrolü becerilerini geliştirme konusunda etkili olmuştur.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma, bir olay hakkında birçok veri kaynağını kullanarak keşif yapma, bilgiyi elde etme sürecidir. Açıklık getirilmek istenen bir problem durumuna çok boyutlu bir yaklaşımı temel alan nitel çalışma yöntemi farklı birçok veri toplama ve analiz etme süreçlerini içermektedir (Baxter ve Jack, 2008).

Nitel araştırmalarda büyük miktarda veriler kullanılmakta ve bunlar birkaç tema veya kategoriye indirgenerek analiz edilmektedir. Görüşmeler, gözlemler, dokümanlar ve görsel-işitsel materyaller, temel nitel bilgi kaynaklarıdır (Creswell, 2013). Bu kaynaklar arasında, dokümanların incelenmesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 187). Bu çalışmada, resimli çocuk kitaplarındaki prososyal davranışlar ele alındığından, doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Doküman inceleme, diğer çözümleme türlerinden materyalin zenginliği ile ayrılmakta, belgelerin nitel yorumlaması temel noktayı oluşturmaktadır. Nitel çalışmalarda doküman inceleme, tek başına kullanılabilen bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer yöntemlerle birlikte de kullanılabilmektedir (Mayring, 2011).

Bir araştırma için hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılması gerektiği, çalışmada ele alınan problem ve araştırma alanı ile ilgilidir. Örneğin, eğitim alanı için kitaplar, öğrenci ödevleri ve sınavları, okul yazışmaları, yönergeler incelenebileceği gibi sosyal çalışmacılar tarafından özel mektuplar, günlükler analiz edilebilmektedir. Doküman incelemesi gözlem, görüşme gibi yöntemlerle birlikte kullanıldığında veri çeşitliliği sağlanmakta, tek başına kullanıldığında ise araştırmacıya zaman tasarrufu sağlayarak daha geniş bir örneklem alanı sunmaktadır (Merriam, 2013).

Bailey (1982) doküman incelemesinin güçlü ve zayıf yönleri olduğundan söz etmiş ve kolay ulaşılamayacak özneler, tepkiselliğin olmaması, uzun süreli ve zamana yayılmış bir analiz, örneklem büyüklüğü, bireysel ve özgün olma, göreceli düşük maliyet ve nitelik gibi güçlü boyutları ele almıştır. Gözlem ve görüşme gibi çalışmalarda, katılımcı tepkiselliği sorunu olmadan daha uzun bir zamanı kapsayan analiz süreci ve geniş bir örneklem aralığı doküman analizinin güçlü yanlarındandır. Uzman kişiler tarafından hazırlanan verilerin incelenmesi de nitelik yönünden zengin veriler elde etmeyi sağlamaktadır. Öznelerin algılarını ve sözel davranışlarını aktaran belgelerin, sözel olmayan davranışları içermemesi ise (fotoğraf, video gibi görseller hariç) bir sınırlılık olabilmektedir (Bailey'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2008, Merriam, 2013).

Çalışma Materyali

Araştırmanın evreni, 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarıdır. Araştırmanın örneklemini ise iki aşamada belirlenmiştir. Öncelikle olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme tekniği; araştırmacının bir örnekle başladığı, daha sonra o örnekten aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili bilgilere dayanarak başka örnekler belirlediği ve süreci tekrarladığı rastlantısal olmayan bir örneklemedir (Neuman, 2010).

Çalışma materyalinin belirlenmesinin ilk aşamasında okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerden, sınıflarında bulunan çocukların en çok sevdiği 4-6 yaş resimli çocuk kitaplarından 5 tanesinin ismi öğrenilmiştir. Kartopu örnekleme tekniği ile bu öğretmenlerin de tanıdıkları diğer okul öncesi öğretmenlerine ulaşmaları istenmiştir. Ankara ilinden 30, Trabzon ilinden 22, İstanbul ve Bursa illerinden 16 olmak üzere toplam 84 öğretmene ulaşılmış ve kitap isimleri öğrenilmiştir.

İkinci aşamada okulöncesi öğretmenlerinden alınan 420 kitap ismi arasında elemeler yapılmıştır. Yüz on üç adet ismin tekrarladığı tespit edilmiştir. Ayrıca; 4-6 yaş dönemine uygun olmayan, yalnızca kavramları tanıtmaya yönelik olup hikaye türünde olmayan ve basımı bulunmadığı için temin edilemeyen 107 adet kitap olduğu belirlenmiştir. Bu sebeplerle toplam 220 adet kitabın elenmesiyle kalan 200 adet 4-6 yaş dönemine hitap eden resimli hikaye kitabı araştırmanın çalışma materyalini oluşturmuştur. Belirlenen kitaplardan 132 tanesi satın alma ve 68 tanesi çocuk kütüphanelerinden ödünç alma yoluyla temin edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın, yazılı kaynaklardan elde edilecek verilerin değerlendirilmesi temeline dayanması sebebiyle, çalışmada kullanılacak analiz yöntemi, içerik analizi ve söylem analizi olarak düşünülmüştür. Bu yöntem ve teknikler ile örnekleme dahil edilen 4-6 yaş resimli çocuk kitaplarından elde edilen nitel veriler değerlendirmeye alınmıştır.

İçerik analizi araştırmacının bir iletişim kaynağındaki içeriği açığa çıkarmasına olanak sağlayan; metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir (Neuman, 2010, s. 466). Dilsel materyallerin ve metinlerin sistematik olarak analizi olarak da açıklanabilen bu yöntem, materyallerin aşamalı olarak incelenmesine, kuramsal olarak kategorileştirilmesine olanak tanımaktadır (Mayring, 2011). Ulaşılan belgelerin düzenlenmesi ve kaydedilmesinin ardından anlam çıkarma yoluna gidilmekte, kategori ve tema olarak adlandırılan alt birimler oluşturulmaktadır. Bu aşamada alandaki kuramlardan yararlanılabileceği gibi araştırmacı kendi geliştirdiği birimleri de kullanabilmekte, literatürden eklemeler yapabilmektedir. Araştırmacı amacına bağlı olarak analiz için birim saptamaktadır. Bunlar sözcük, tema, karakter, cümle ya da paragraf, madde ve içerik olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmanın analiz birimini, resimli çocuk kitaplarındaki prososyal içerikleri yansıtan maddeler ve cümleler oluşturmuştur.

Literatür incelemesiyle okul öncesi çağı çocuklarının prososyal davranışları yardım etme, işbirliği yapma, paylaşma ve özgecilik olarak belirlenmiştir. Empati ile iletişim başlatma ve sürdürme davranışları olumlu eylemlere alt yapı oluşturması bakımından prososyal davranışlar kategorisinde ele alınmıştır. Alt kategorilerin belirlenmesi için çocuk kitaplarından rastlantısal olarak seçilen 15 kitaptan, prososyal davranış türlerini ifade eden sözcük ve cümleler kaydedilmiştir. Araştırma sürecinde incelenen diğer kitaplardan, bu alt kategorilere eklemeler yapılmıştır. Ayrıca, özgecilik kategorisine ait “kişilerin yararı / iyiliği / mutluluğu için bir davranışta bulunma” maddesi, “kişilerin yararı / iyiliği / mutluluğu için girişimde bulunma” şeklinde değiştirilmiştir.

Araştırmacının, incelenen çocuk kitaplarından ve literatürden yararlanarak oluşturduğu kategoriler ve bunlara bağlı alt kategoriler Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1. İçerik Analizi İçin Oluşturulan Kategoriler ve Alt Kategoriler

Kategoriler	Alt Kategoriler
İletişim Başlatma ve Sürdürme	Selamlaşma / sohbet / iyi dilekte bulunma Tanışma ve arkadaş olma Oyuna, etkinliğe davet etme Soru sorma Yüzüne bakma / el sallama Dokunma
Empati Kurma	Kişilerin içinde bulunduğu durumu anlamaya yönelik sözel ifadeler kullanma Kişilerin merakları, korkuları, istekleri, vb. ihtiyaçları, özellikleri olduğunu fark etme / anlama / kabul etme Kişileri anladığını gösteren ifadeler kullanma Kişilerin içinde bulunduğu durumu yansıtan ifadeye bürünme (Benzer / Taklit / Yansıtıcı ifade) Ağlayan / üzgün kişiyi teselli etme
Yardım Etme	Yardım istendiğinde sevinçle / istekle kabul etme Tehlike anında yardıma koşma Kişilerin yapmakta olduğu/yapacağı bir işe yardım etme Kişileri üzen ya da zor durumlar karşısında önlem alma / yardım teklif etme / yardım etme Tehlike konusunda / tehlike olduğunda uyarma
İşbirliği Yapma	Birlikte bir işe başlama / sürdürme
Paylaşma	Yiyeceğini paylaşma Bilgilerini paylaşma
Özgecilik	İltifat etme Hediye verme / sürpriz yapma / kutlama yapma Kişisel, değer verdiği bir nesneyi (oyuncak vb.) başkasına verme / başkası için kullanma Kişilere zaman ayırma (güzel vakit geçirmelerini sağlama vb.) Kişilerin yararı / iyiliği / mutluluğu için girişimde bulunma Riskli durumlarda kişiler için fedakarlık yapma Kişileri / hayvanları besleme / doyurma / bakım

Bir araştırmanın analiz sürecinde kod, kategori ya da tema gibi ayrıntılı birimlerin daha genel bakış açıları ile tümevarımcı bir şekilde ele alınması, kavramları ortaya çıkarmaktadır. Temaları ve yorumları desteklemek amacıyla kanıtlar sunmak için ise tündengelimli bir çalışma da tercih edilebilmektedir (Creswell, 2013). Bulguların yorumlanması aşamasında, bulgular arasındaki ilişkilerin açıklanması, neden-sonuç ilişkilerinin kurulması ve önemli sonuçlara yönelik açıklamaların yapılması yoluna gidilmektedir. Analiz boyunca yalnızca yüzeyde kalınması araştırma materyalinin tam olarak anlaşılmamasına yol açmaktadır. Bu nedenle ifadelerin toplumsal yer ve kökeni ile örtülü düşünceler açığa çıkarılmalıdır. Dolayısıyla ayrıntılı bir yorumlama için ikinci bir analiz yöntemi olan söylem analizi ön plana çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Söylem, insan kaynaklı araştırmalarda kullanılan bir kavramdır. Dil ile eşdeğer görülmekle birlikte diğer simgesel öğeleri de kapsamaktadır. Veri durumunda olan insan ve insan ile ilgili materyallerin aktardığı sözler, tavırlar, jest ve mimikler anlaşılması ve doğru yorumlanması gereken kaynaklardır. İletişim ve etkileşim sürecinde yazılı ya da sözlü olarak ifade edilen düşünceler, söylemin temelini oluşturmaktadır (Mil, 2007).

Nitel araştırmalardaki veri toplama yöntemlerinden biri olan söylem analizi; farklı disiplinlerin teorik bakış açılarına dayanan bir analiz tekniği olup dilin incelenmesi anlamına gelmektedir. Yöntem ile elde bulunan kaynaklar semantik (anlambilimsel), sentaks (söz dizimsel) ve semiyoloji (göstergebilim) ışığında değerlendirilip veri analizi yoluna gidilmektedir. Anlambilimsellik söylemlerin, sözcükler ve cümleler bazında dilbilimsel olarak açıklamasıdır. Metnin içinde ya da dışında yer alan tüm anlam ilişkileri incelenmektedir. Söz dizimsellik sözcüklerin, cümlenin içinde yer aldığı konuma ya da tüm ifadedeki yerine göre anlamlandırılmasıdır. Göstergebilim ile söylemlerin analizinde simgelerden yararlanılmaktadır. İfadelerin iç tutarlılığı gözetilerek, metnin anlam evreni sınırlarında hem yüzeysel hem de daha derin açıklamalar yapılmaktadır (Çelik ve Ekşi, 2008). Söylemler kullanıldığı amaca bağlı olarak değişkenlik göstermekte ve böylece söylem çeşitliliği oluşmaktadır. Dolayısıyla söylem analizi ile anlamların değişkenliği ve çeşitliliği araştırılmaktadır (Elliott, 1996).

Söylem analizi için temel alınan bileşenlerden bir tanesi de bağlamdır. Söylemler, araştırma alanına göre öznenin içinde bulunduğu, toplumsal, sosyal bağlam çerçevesinde ele alınmalı; söylemin anlamı ya da içeriği, ilgili olduğu durum içinde araştırmacılar tarafından analiz edilmelidir (Van Dijk, 2006). Söylem analizi, kelime ya da kelime

gruplarının ötesinde bir anlama odaklanmaktadır. Bu nedenle analiz kaynağını, dilin yapısı gereği konuşmalar ve yazılı metinler oluşturmaktadır (Mil, 2007). Bu kalıplar içerisinde, kelimelerin görünür anlamlarından çok dil özelliklerinin tanınması önemli olup, söylenenin ne olduğundan ziyade nasıl söylendiği dikkate alınmaktadır (Daymon'dan aktaran Mil, 2007).

Söylem analizinde toplanan verilerin analizi okuma/sınıflandırma, yorumlama ve yapılandırma aşamalarını kapsamaktadır. İçerik analizi ile oluşturulan kodlar ve kategoriler doğrultusunda veriler incelenmektedir. Bu araştırmada analiz sürecinde çalışma materyali olarak belirlenen kitaplardaki sözcüklerin, cümlelerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin prososyal davranışlar temel alınarak yorumlanması, yapılandırılması ve makro yapılandırılması yoluna gidilmiştir (Çelik ve Ekşi, 2008). Çalışma materyali olarak seçilen 200 kitap üzerinde yapılan içerik analizi sonucunda, prososyal davranış içerikleri bulunan 81 adet kitaba söylem analizi uygulanmıştır.

Çalışmada Dikkate Alınan Etik İlkeler

Nitel araştırmaların planlanması ve tasarlanması sürecinde etik ilkeleri gözden geçirmek oldukça önemlidir. Araştırmanın tasarım sürecinde çalışma alanının gereklilikleri doğrultusunda izinlerin alınmasına, amacın belirlenmesi aşamasında özel örneklemelere (çocuklar gibi) hassasiyet gösterilmesine, veri toplama aşamasında katılımcıların haklarına saygı duyulmasına ve veri analizi sürecinde ise olumlu olumsuz tüm sonuçların aktarılmasına özen gösterilmelidir. Araştırmanın raporlaştırılmasında, intihale yol açmamak için yararlanılan destek kaynakların isimlerine mutlaka yer verilmesine dikkat edilerek açık, net ve uygun bir dil kullanılmalıdır. Araştırmanın yayımlanması sürecinde veriler konusunda katılımcılarla ve ilgili kişilerle paylaşımcı olunmalı ancak kullanılan materyaller farklı araştırmalarda sürekli yinelenmemelidir (Creswell, 2013). Araştırmacıların etik anlayışları, bilimsel çalışmalar için içselleştirilmesi gereken bir duyarlılıktan ileri gelmektedir (Neuman, 2010).

Araştırmalar, etik ilkeler dahilinde geçerli ve güvenilir bilgiler üretme ve sunma kaygısı taşımaktadır. Nitel araştırmalarda iç geçerlik veya inanılabilirlik için farklı yaklaşımlar önerilmektedir (Merriam, 2013). Bunlardan bir tanesi araştırmacı üçgenlemesi olarak adlandırılmaktadır (Creswell, 2013). Bu araştırmada üçgenleme kısmi olarak gerçekleştirilmiş, araştırmanın tüm verilerinde uygulanmamıştır. Bu amaçla, örnekleme

alınan çocuk kitaplarından rastgele seçilen 10 kitap, iki farklı uzman tarafından prososyal içerikler yönünden değerlendirilmiş, ardından araştırmacının değerlendirmesi ile fikir birlikleri ve ayrılıkları karşılaştırılmıştır. Değerlendirme sonucunda Miles ve Huberman'ın (1994) güvenirlik formülü kullanılmış ve güvenirlik %82 olarak bulunmuştur [Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı)] : $[23 / (23+5) = 23 / 28 = 0.82 = \%82]$.

BÖLÜM 4

BULGULAR

Bu bölümde 4-6 yaş resimli çocuk kitaplarının prososyal davranışları içermesi yönünden incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Toplam 6 ana kategori şeklinde sunulan prososyal davranışlar iletişim başlatma / sürdürme, empati kurma, yardım etme, işbirliği yapma, paylaşma, özgecilik olup bunların alt kategorileri, bulundukları kitap sayıları ve kitaplarda nasıl ele alındıkları açıklanmıştır.

İncelenen 200 adet 4-6 yaş resimli çocuk kitabı içerisinde 81 tanesi prososyal davranışları içerirken 119 tanesinde prososyal davranışlar ile ilgili bir bulguya rastlanmamıştır.

Prososyal davranış kategorileri ve alt kategoriler Grafik 1’de gösterilmiştir.

Çocuk Kitaplarında Prososyal Davranış Kategorilerine İlişkin Bulgular

Tablo 2: İncelenen Resimli Çocuk Kitaplarının Prososyal Davranış Kategorilerine Göre Dağılımı

Prososyal Davranış Kategorileri	Kitap Sayısı	%
İletişim Başlatma / Sürdürme	24	12
Empati Kurma	27	13.5
Yardım Etme	30	15
İşbirliği Yapma	11	5.5
Paylaşma	11	5.5
Özgecilik	41	20.5

Tablo 2’de görüldüğü gibi incelenen resimli çocuk kitaplarında en fazla ele alınan prososyal davranış, özgecilik (%20.5) iken en az yer verilen davranış işbirliği yapma (%5.5) ve paylaşma (%5.5) olmuştur.

İletişim Başlatma / Sürdürme Kategorisine İlişkin Bulgular

İletişim başlatma / sürdürme kategorisi ve alt kategorileri Grafik 2’de gösterilmiştir.

Grafik 2: İletişim başlatma / sürdürme kategorisi ve alt kategoriler

Tablo 3: İletişim Başlatma / Sürdürme Kategorisine İlişkin Bulgular

İletişim Başlatma / Sürdürme	Kitap Sayısı	Bulunduğu Kitap Kodu
Selamlaşma / sohbet / iyi dilekte bulunma	12	3-8-10-48-64-68-74-82-85-131-178-182
Soru sorma	6	3-5-11-13-29-107
Oyuna, etkinliğe davet etme	6	5-13-51-55-64(2)-74
Tanışma ve arkadaş olma	5	5-64(2)-90-107-157
Yüzüne bakma / el sallama	4	3-19-64-199
Dokunma	2	3-19

Açıklama: Parantez içindeki sayılar, kitapta ilgili davranışın tekrar sayısını göstermektedir.

Örnekleme dahil edilen 200 adet kitap içerisinde, 24 adet kitapta “iletişim başlatma / sürdürme” ile ilgili bulgulara rastlanmıştır. Tablo 3’e göre bu davranışlar arasında; “selamlaşma / sohbet / iyi dilekte bulunma” en çok yer verilen iletişim başlatma yolu olmuştur.

Selamlaşma / Sohbet / İyi Dilekte Bulunma

Bu alt kategoride kitaplardaki karakterlerin birbirleriyle nasıl iletişim başlattıklarına, iletişimi sürdürmek istediklerinde hangi yollara başvurdıklarına ilişkin örnekler yer almaktadır.

İletişim sürecini gerek başlatma gerekse devam ettirme amacıyla “selamlaşma / sohbet / iyi dilekte bulunma” şeklinde diyaloglara yer verilen hikayelerden ilki olan “Küçük Sincap” hikayesinde şu örneğe rastlanmıştır: “*Yavru sincap, bir dalın üzerinde ansızın tarla faresi ailesiyle burun buruna geldi. ‘Hey! Merhaba arkadaşlar.’ deyip onlarla selamlaştı.*” Burada karakter, iletişimi başlatmış fakat devam ettirmemiştir.

Daha önce deneyimlediği bir durumdan bahseden bir karaktere yer verilen “Göz Bebek” adlı hikayede bu durum şöyle aktarılmıştır: “*Kurbağa bir yapraktan diğerine zıplaya zıplaya arkadaşının yanına gelmiş. Göz Bebek ve (kurbağa) Benekli arkadaş olmuşlar. Göz Bebek arkadaşlarına kitapta gördüğü kelebekten bahsetmiş.*” Hikayenin söylemsel değerlendirilmesinde karakterin bu davranışının, tanıştığı kişilerle sohbet etmek, sohbeti devam ettirmek için olduğu anlaşılmaktadır. Kişilerin başlarından geçen olayları, daha

önce karşılaştıkları kişileri vb. deneyimleri anlatmaları, iletişimde sohbet süreci için başvurulmuş bir yöntem olmuştur.

“Pilot Papağan” hikayesinde papağan karakterinin evde bulduğu pilli bir uçakla yaptığı yolculuk anlatılmış, yolculuk sırasında papağanın havada karşılaştığı ve daha önce görmediği kuşlara el sallaması, gördüğü bir yolcu uçağına “iyi yolculuklar” dilemesi, çevresinde bulunan kişilere karşı kayıtsız kalmama durumunu yansıtmıştır: “*Pilot Papi, karşılaştığı yolcu uçağına da el salladı. ‘İyi yolculuklar!’ diye bağırdı.*”

“Kırmızı Düğmenin Düşü” adlı hikayede yer verilen temel prososyal davranış, kişinin yeni karşılaştığı bir kişiyle kısa bir iletişim başlatma ve buna karşılık alma durumudur. Düğme karakteri gezintiye çıktığında Bulut Cini’ne rastlar, ona “hoşça kal” deyip gider: “*Hoplayıp zıplarken kırmızı düğme, buluttan fırlayıveriyor. ‘Hoşça kal bulut cini, hoşça kal.’*” Bulut Cini ise karşılık olarak düğmeye gülümser ve el sallar.

“Neşeli Çalgıcılar” adlı hikayede farklı bir örnek durum ise şöyledir: “*Eşekle köpek böyle konuşa konuşa yürürken karşılarına bir kedi çıktı. Kedinin kuyruğu sarkmış, yerde sürünüyordu. Çok kederliydi kedicik. Eşekle köpek ona selam verdiler. Derdini sordular.*”

Ormandaki her bir hayvanın mesleğinin tanıtıldığı “Herkesin Bir Mesleği Var” adlı hikayede bir karga, karşılaştığı kurbağaya “nasılsın” diye sorar: “*Ormanda bir de karga Gakguk varmış. Bütün gün gaklarmış, arada da guklarmış. Daldan dala uçarmış. ‘Gak...’ demiş bir gün kargacık. ‘Ne haber kurbağacık?’ Kurbağacık vıraklamış. Nilüferlerin üzerine atlamış.*”

“Bremen Mızıkacıları” adlı hikayede ise eşek karakterinin, yolda karşılaştığı kedi ve köpeğe “merhaba” demesi ele alınmıştır: “*Bir eşek kırlarda gezinirken, bir köpek ve kaybolmuş bir kediyle karşılaşır. Onlara ‘Merhaba! Ben Bremen’e bir orkestra kurmaya gidiyorum. Benimle gelmek ister misiniz? Gelirseniz çok sevinirim.’ der.*”

“Korkuluk ve Arkadaşları” adlı hikayede ayçiçeklerini koruma görevi olan korkuluk, sabahları ilk iş olarak onlara “günaydın, nasılsınız” diye sorarak iletişim başlatır: “*Korkuluk bazı geceler ayçiçeklerinin başına bir şey gelir diye hiç uyumazdı. Bu sabah da ilk işi onlara ‘Günaydın, nasılsınız?’ demek oldu. Ayçiçekleri hep bir ağızdan, ‘Teşekkür ederiz, çok iyiyiz dediler.’*” İyi olduklarını öğrendiğinde ise rahatladığı belirtilmiştir.

“Pembe Yanak Ormanı İnceliyor” adlı hikayede de ormanda gezintiye çıkan küçük farenin yolda karşılaştığı hayvan karakterlerle iletişim başlatmasına, kendisini tanıtır arkadaş edinmesine yer verilmiştir: *“Pembe yanak o sırada ince bir ses duydu. Sesin geldiği yöne doğru gittiğinde rengarenk kanatları olan iki güzel kelebek gördü. Pembe yanak onlara ‘Merhaba’ diyerek kendini tanıttı. Mor kelebek; ‘Ormanımıza hoş geldin, Pembe yanak. Burayı çok seveceğine eminim. Biz şu tepeciğin arkasında oturuyoruz. En kısa zamanda beraber oyun oynayalım.’ ”*

“Minik Zebra” adlı hikayede benzer bir durum ele alınmış ve durum şu şekilde yansıtılmıştır; ormana yeni gelen bir zebranın adını, nasıl bir hayvan olduğunu bilmeyen diğer hayvanlar onunla tanışmaya çekinirler, bir ansiklopediden bilgi edinirler. Hikayede bu şekilde zebra tanıtılır. Hikaye sonunda ise zebra ile iletişim başlatmak üzere “ormana hoş geldin” derler ve bu durum gülümseyen, iletişime açık yüz ifadeleriyle resimlenir: *“Hipopotam, karga ve kurbağa ormanda dolaşırken (ormana yeni gelen) zebraya rastladılar. Üçü de ona ‘Ormana hoş geldin, zebra kardeş.’ dediler. Zebra da onlara teşekkür etti.”*

Benzer şekilde iletişim sürecinde kişilerle tanışma örneği olarak “Pıtırıcık Tatilde” adlı hikayede durum şöyle aktarılmıştır: *“Pıtırıcık az ileride balık tutan yaşlı amcanın yanına gitti. Bir süre kovanın içinde oynayan balıkları izledi. Balıkların renkleri ve şekilleri birbirinden farklıydı. Boğulmadan böyle nasıl yüzüyorlar, diye düşündü. Balıkçı amcaya ‘İyi günler!’ diyerek annesinin yanına gitti.”* Fakat bu dileğinin merakını gidermek amaçlı olmadığı, balık tutan amcaya herhangi bir soru sormamasından ve hikayenin devamından anlaşılmaktadır.

“Artık Büyümek İstiyorum” adlı hikayede ise farklı bir yaklaşıma başvurulmuş, resimlerle davranış örneklerine yer verilmiştir. Toplumun beklentisi olan davranışlar resimlerle gösterilerek altlarına beklenen davranışın tanımı yazılı olarak yapılmıştır. Bu kitapta iletişim başlatma sürdürme alt kategorisine ilişkin: *“İnsanlara selam vermelisin, bu onları sevindirir.”* ifadesine yer verilmiştir.

Soru Sorma

İncelenen kitaplar arasında 7 tanesinde “soru sorma” yer almıştır. Karakterlerin soru sormadaki amaçları karşılaştıkları kişilerin dikkatini çekmek, onlarla iletişime geçmektir.

“Bil Bakalım Seni Ne Kadar Seviyorum?” adlı hikayede küçük bir tavşan, diğer tavşanla iletişim başlatmak için soru sormayı, sürdürmek için ise sürekli olarak ona herhangi bir şey söylemeyi tercih eder: *“Küçük Tavşan, söyleyeceklerini iyice duyabilmesi için Büyük Tavşan’ın uzun kulaklarını sıkıca tuttu. ‘Bil bakalım, seni ne kadar seviyorum?’ diye sordu.”*

“Göz Bebek” adlı hikayede ormanı tanımaya, arkadaş edinmeye çalışan bir köstebek, tavşan karakterine sorular sorar: ...“ *‘Bu da ne böyle?’ diye sormuş. ‘Bu bir göl.’ diye cevaplamış Pufi. ‘Biraz da gölde yürüyelim mi?’ diye sormuş Göz Bebek.”*

“Şıpşıp ile Tıptıp” hikayesinde ise iletişim başlatmaya örnek olarak, şu örneğe yer verilmiştir: *“Su damlacıkları yolda kendileri gibi başka damlalar da gördüler. ‘Biz yeryüzünü görmeye gidiyoruz ya siz?’ diye sordular. ‘Mavi Göl’e, Mavi Göl’e!’ dedi hepsi.”*

“Tıstıs ile Pıspıs’ın Oyun Arkadaşları” adlı hikayede çocukları temsil eden iki yılan karakteri parka giderken arkadaşlarıyla karşılaşır. Tıstıs bir taşın üzerinde oturan kirpiye *“Sen kimsin?”* diye sorarak iletişim başlatmaktadır.

“Çok Yaşa Daire” hikayesinde Daire karakterinin şu ifadesi örnek olarak gösterilebilir: *“Karşıdan karşıya geçerken yolun kenarında duran Dikdörtgen dikkatimi çekti. Hiçbir yere kılmıdamıyordu. Yanına gidip kendisine ne olduğunu sordum.”*

“Cesur Tontı” adlı hikayede yine aynı doğrultuda kişilerle iletişimi sürdürmek adına soru sormayı seçen bir karınca karakterine yer verilmiştir: *“Karınca Karkar merakla sormuş: ‘Ne yapıyorsun burada kardeş...’ ”*

Oyuna, Etkinliğe Davet Etme

Bu alt kategoride çocuklar için iletişim başlatma ve sürdürme konusunda yaygın olarak başvurulmuş “oyuna, etkinliğe davet etme” davranışına yer verilmiştir.

“Göz Bebek” adlı hikayede, karakterin arkadaşını oyuna davet etmesi örneklenmiştir: *“(Tavşan Pufi’ye) ‘Ne kadar güzeller, Pufi! Hadi gidip bulutlarla oynayalım.’ demiş Göz Bebek.”* Kişilerle bir etkinlikte, birlikte yer almanın kendisine mutluluk verdiği görülen karakterin bu durumu, resimlerdeki mutlu yüz ifadesiyle yansıtılmıştır.

“Tıstıs ile Pıspıs’ın Oyun Arkadaşları” adlı hikayede, benzer bir örnekle durum şu şekilde ele alınmıştır: *“Tıstıs Kirpi’ye yaklaşıarak ‘Bizimle oynamak ister misin?’ diye sormuş. Pıspıs ise ‘Kum havuzuna gelir misin?’ diye eklemiş.”*

“Japon Balığı Şıpşıp” adlı hikayede balıklarla temsil edilen bir grup arkadaşın, farklı olduğu için denizatı karakterini gruplarına almamaları anlatılmıştır. Balık Şıpşıp ise onun üzüntüsünü fark eder ve arkadaşlarını bu konuda ikna eder. Etkinliklerine bu kişiyi de davet etmeleri iletişim sürecini başlatma isteklerini ifade eder: *“Şırıldak ona seslendi: ‘Hey Topiş! Yarış yapacağız. Bize katılır mısın?’ Topiş’in bir anda gözleri parladı. ‘Evet, elbette’ diyerek salıncaktan fırladı.”*

“Köstebek Çıtırık” hikayesinde Çıtırık karakterinin Ponpon’u oyuna davet etmesi, onu ne kadar sevdiğini göstermesi içindir. Bu durum sonucunda Ponpon ve arkadaşları mutlu olur, eğlenirler: *“(Üç arkadaş oyun oynamak için toplanır) Çıtırık, ‘İsterseniz Ponpon’u da çağıralım. Ne dersiniz?’ dedi.”*

“Neşeli Çalgıcılar” adlı hikayede benzer şekilde, yolda karşılaşılan kişilerle tanışma ve onları bir etkinliğe davet etme gibi davranışlara yer verilmiştir: *“Eşek, köpeğin anlattıklarını üzüntüyle dinledi. Sonra ona birlikte çalgı çalıp şarkı söylemeyi önerdi. Beraberce Bremen’e doğru yola koyuldular.”* Hikayenin devamındaki bir diğer örnekte ise: *“Eşekle köpek kediye avuttular. Kendileriyle birlikte gelmesini söylediler. Üçü de çok iyi müzisyendi. Bremen’de çok ünlü olacaklardı.”* şeklinde bir anlatım bulunmaktadır.

Tanışma ve Arkadaş Olma

Kişilerle tanışmanın mutluluk verici olduğunu yansıtan içeriklerin yer aldığı bu bölümde karakterlerin kendilerini tanıtırma şekilleri ve nasıl arkadaş oldukları örneklenmiştir.

Bu alt kategoriye ait örneklerden ilki “Neşeli Çalgıcılar” adlı hikayede yer almıştır. Genellikle yolda karşılaşılan kişinin başından geçenleri dinleme ve kendisinden bahsetme şeklinde bir tanışma durumuna yer verilmiştir: *“Eşek, köpek ve kedi hayal kurup konuşurken yolda bir horozla karşılaştılar. Horoz acı acı ötüyordu. Niçin üzgün olduğu çabuk anlaşıldı. O da yaşlandığı için evden kovulmuştu.”* Hikayenin ikinci örneği ise şöyledir: *“Eşek, yolda kendisi gibi yaşlı bir köpekle karşılaştı (Köpeğin hikayesini dinler).”*

“Arı Maya” hikayesinde doğayı keşfetmek ve ilk uçuşunu yapmak üzere, bakıcısının öğütlerini dinleyen arı karakteri, merak duygusuyla birçok şeyi öğrenmek isteyen bir çocuğu temsil eder: *“Arı Maya büyük bir ağacın önüne geldiğinde, ilk kez bir sincapla tanıştı. Maya yeni birini daha tanımanın verdiği mutlulukla oradan oraya uçuyordu.”*

“Cesur Tonti” adlı hikayede pirinç tanesi Tonti ile karınca Karkar’ın tanışmalarına yer verilmiştir: *“(Pirinç tanesi Tonti, içinde bulunduğu tepside aşağı atlamış) Yere düştüğünde onu bir karınca görmüş. ‘Merhaba, ben karınca Karkar; ya sen kimsin?’ diye sormuş. Pirinç Tonti içtenlikle gülümsemiş. ‘Merhaba, ben de pirinç Tonti.’ demiş. Karınca Karkar merakla sormuş: ‘Ne yapıyorsun burada kardeş...’ ”*

“Akira” adlı hikayede ise dünyayı gezmek, yeni yerler görmek isteyen bir kuş olan Akira’nın maceraları anlatılmış, bu süreç içinde iletişim kurduğu kişilere yer verilmiştir. Kişilerle tanışıp arkadaş edinmesi, bu süreçte en keyifli yüz ifadeleriyle resimlenerek mutluluk verici, sevindirici bir durum olma mesajını vermiştir: *“Akira’nın yanına beyaz bir kuş gelmiş. İki kuş hemen arkadaş olmuşlar. ‘Merhaba.’ demiş beyaz kuş. ‘Benim adım Nia. Senin adın ne?’ ‘Benim adım Akira, buraya ta Japonya’dan geliyorum.’ ”*

“Göz Bebek” adlı hikayede, bu kategoriye ait bir örneğe yer verilmiştir: *“Göz Bebek ormanda gezerken bir tavşanla karşılaşmış. Hemen tanışıp arkadaş olmuşlar. ‘Merhaba!’ demiş tavşan. ‘Benim adım Pufi. Senin adın nedir ufaklık?’ ‘Benim adım Göz Bebek...’ ”* Köstebek karakterinin kişilerle tanışma konusundaki istekli hali, hikaye resimlerinde güler yüzlü, heyecanlı yüz ifadeleriyle aktarılmıştır.

Yüzüne Bakma / El Sallama

İletişim sürecinin herhangi bir aşamasında kişilerin yüzüne bakma, onlara el sallama gibi davranışların hikayelerde hangi ortamlarda, ne şekilde ele alındığı bu bölümde yer almaktadır.

“Bil Bakalım Seni Ne Kadar Seviyorum?” adlı hikayede küçük tavşanın, büyük tavşanın yüzüne bakarak onu sevdiğini ifade etmesine yer verilmiş, bunun sebebi olarak da arkadaşının söylediklerini iyi duyduğundan emin olmasını sağlamak gösterilmiştir. Hikayede bu durum resimlerle yansıtılmıştır.

“Ali’nin Sıkıntısı” adlı hikayede iletişimi başlatma sürecinde bir çocuğun, arkadaşını dinlerken yüzüne bakmasına resimlerle yer verilmiştir: *“Ayşe neredeyse ağlamak üzereydi. Onu oyuna almadıklarına çok üzölmüştü. ‘Onu (ağabeyimi) anlamıyorum. Özellikle yanında arkadaşları varken benimle oynamak istemiyor.’ dedi üzöntüyle. Ali, arkadaşını avutmaya çalıştı. ‘Üzölme, benim de ablam aynen böyle yapıyor.’ ”*

“Neşeli Çalgıcılar” adlı hikayede aynı şekilde, kişileri dinleme sırasında karakterlerin yakın bir şekilde birbirlerinin yüzüne bakmaları vurgulanmış, durum resimlerle desteklenmiştir: *“Eşek, yolda kendisi gibi yaşlı bir köpekle karşılaştı. (Köpeğin hikayesini dinler). ”*

“Küçük ve Büyük Kurbağa Piknikte” adlı hikayede şu örnek yer almıştır: *“(İki kardeş kurbağa pikniğe gitmeye karar verirler.) Sabah erkenden yola çıktılar. Yolda kelebek ve salyangozla karşılaştılar. Onlara el salladılar.”* Resimlerdeki gülümser yüz ifadeleriyle bu kısa iletişimin memnun edici olduğu mesajı verilmiştir.

Dokunma

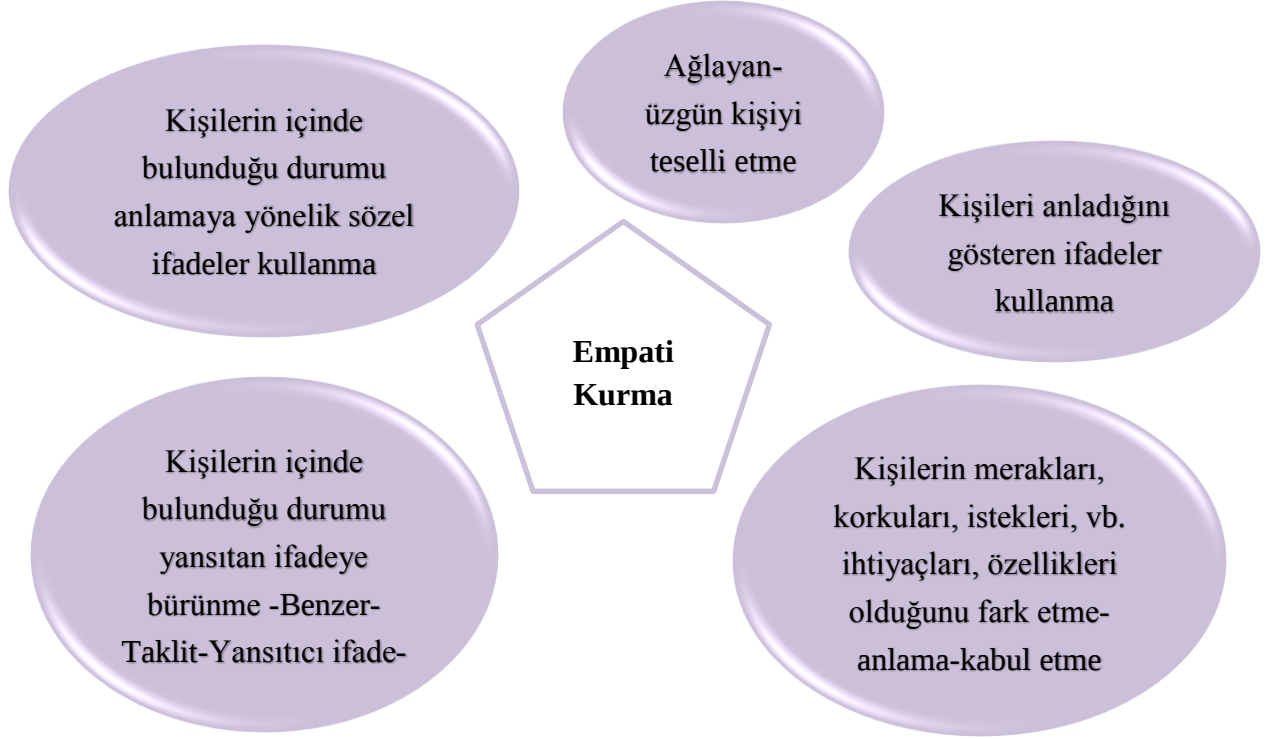
Bu kategoriye ait örnekler incelendiğinde karakterlerin konuşmalarına eşlik eden dokunma davranışlarının, hangi amaca yönelik olduğu görölmektedir.

“Bil Bakalım Seni Ne Kadar Seviyorum?” hikayesinde küçük tavşanın, arkadaşının kendisini duyması, dinlemesi için kulaklarına dokunması resimlerde net bir şekilde yansıtılmış, bu durum hikaye metni ile desteklenmiştir.

“Ali’nin Sıkıntısı” adlı hikayede ise Ali karakterinin arkadaşını dinlerken, durumunu anladığını belirtmek adına onun omzuna dokunması ile kişiyi dikkatle dinleme mesajına vurgu yapılmıştır.

Empati Kurma Kategorisine İlişkin Bulgular

Empati kurma kategorisi ve alt kategorileri Grafik 3'te gösterilmiştir.

Grafik 3: Empati kurma kategorisi ve alt kategoriler

Tablo 4: Empati Kurma Kategorisine İlişkin Bulgular

Empati Kurma	Kitap Sayısı	Bulunduğu Kitap Kodu
Ağlayan / üzgün kişiyi teselli etme	13	5-11-19-47-50-52-64-65-87(2)-93-182-183(2)-191
Kişilerin içinde bulunduğu durumu anlamaya yönelik sözel ifadeler kullanma	8	18-19-26-29-32-51(2)-64-87
Kişileri anladığını gösteren ifadeler kullanma	8	9-29-51(2)-55-95-112-195-196
Kişilerin merakları, korkuları, istekleri, vb. ihtiyaçları, özellikleri olduğunu fark etme/anlama/kabul etme	6	5-13-32-51-65-186
Kişilerin içinde bulunduğu durumu yansıtan ifadeye bürünme (Benzer / Taklit /Yansıtıcı ifade)	4	26-32-87-183

Açıklama: Parantez içindeki sayılar, kitapta ilgili davranışın tekrar sayısını göstermektedir.

Örnekleme dahil edilen 200 adet kitap içerisinde, 27 adet kitapta “Empati Kurma” ile ilgili bulgulara rastlanmıştır. Tablo 4’te görüldüğü gibi “ağlayan / üzgün kişiyi teselli etme” ile başlayan empati kurma süreci temelinde bir prososyal davranış sergileme, kitaplarda en fazla yer verilen empati alt kategorisi olmuştur.

Ağlayan / Üzgün Kişiyi Teselli Etme

Bu bölümde incelenen kitaplarda üzgün olan kişiler ve diğer karakterlerin bu duruma verdikleri tepkiler, ağlayan kişilerin teselli edilmesi gibi içerikler aktarılmıştır.

“Göz Bebek” adlı hikayede, yaşının küçük olması sebebiyle ebeveynleri tarafından ormanı tek başına gezmesine izin verilmeyen Göz Bebek’in annesi, davranışının sebebini açıklar nitelikte bir konuşma yapar ve empati alt davranışı olan ağlayan kişiyi teselli etme örneği verir: *“Göz Bebek odasına gidip ağlamış da ağlamış. Annesi gelip teselli etmiş oğlunu; ‘Canım oğlum, gözümün bebeği. İnan bana hepsi senin iyiliğin için.’ demiş.”*

“Şıpşıp ile Tıptıp” hikayesinde, arkadaşıyla doğayı keşfe çıkan bir su damlasının, arkadaşını kaybetmesi sonucu, onu bir balığın teselli etmesi örneklenmiştir: *“Şıpşıp ne çare ki yalnız varmıştı göle. Alabalık onu avuttu, ‘Bu göl tılsımlıdır. Yağmur durur, gökte köprü kurulur. Bak!’ ”*

“Ali’nin Sıkıntısı” adlı hikayede, Ali karakterinin parka gittiğinde arkadaşı Ayşe’yi üzgün bir şekilde görmesi, ona ne olduğunu sorması; arkadaşının göz hizasında ona dokunarak, ilgili bir halde resimlenmiş ve anlatılmıştır: *“Ayşe neredeyse ağlamak üzereydi. Onu oyuna almadıklarına çok üzülmüştü. ‘Onu (ağabeyimi) anlamıyorum. Özellikle yanında arkadaşları varken benimle oynamak istemiyor.’ dedi üzüntüyle. Ali, arkadaşını avutmaya çalıştı. ‘Üzülme, benim de ablam aynen böyle yapıyor.’ ”*

“Kar Yağıyor” adlı hikayede kardan adam yapan ve onun eriyip yok olduğuna üzülen Pelin ile annesi arasında şu konuşma geçer: *“Oysa Pelin üzülmüştü. Gözleri yaşlarla doldu. Dokunsalar ağlayacaktı. Annesi onu avuttu; ‘Üzülme, biz de bahçeye çıkıp bir kardan adam daha yaparız.’ dedi. Gerçekten de az sonra sımsıkı giyinip dışarı çıktılar. Kartopu oynayıp kardan adam yaptılar.”* Kardan adamın erimesi durumunun üzülecek bir yanı olmadığını bilmesine rağmen, anne karakteri bunun kızı için üzücü bir yanı olduğunu kabul ederek ona zaman ayırır ve mutlu olmasını sağlar.

“Pamuk ile Tekir” adlı hikayede birlikte yaşanan insanları üzen durumlarda, kişilerdeki huzursuzluk ve bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için çaba gösterme isteği, empati kurma temelinde prososyal bir davranış olarak hikayede yansıtılmıştır: “*Tekir üzgün bir şekilde ‘Bugün işe gidemedim. Üstelik yeni aldığım ayakkabılarımı da bulamadık.’ diyerek dudağını bükmüş. Pamuk, ‘Üzülme, yarın Bay Hoşibik’le (Tekir’in patronu) konuşuruz’ demiş. ‘Özür dilersen seni affeder.’*” Pamuk’un yaklaşımı arkadaşının durumuna çare bulucu niteliktedir.

“Tintin ile Posti” adlı hikayede, evde top oynarken bir vazoyu kıran ve annesine vazoyu kıranın kardeşi olduğunu söyleyen bir çocuğun, arkadaşı ile bu durumu paylaşması anlatılmıştır. Durumu dinleyen arkadaş Posti karakteri, daha önce benzer bir olay yaşamıştır fakat dürüst davranarak kişilerin takdirini kazanmıştır. Devamında arkadaşına şöyle bir tavsiye verir: “*Posti, arkadaşının sözlerini sonuna kadar dinledi. Sonra da ‘Seni anlıyorum. Herkesin başına gelebilir. Bence geç kalmamışsın. Annene doğruyu söylemeli ve kardeşinden de özür dilemelisin.’*”

“Neşeli Çalgıcılar” adlı hikayede, yolda yürürken üzgün görünen kedi ile karşılaşan eşek ve köpeğin kedinin sorununu dinlemeleri, onu avutmaları anlatılmıştır: “*Eşekle köpek kediyi avuttular. Kendileriyle birlikte gelmesini söylediler. Üçü de çok iyi müzisyendi. Bremen’de çok ünlü olacaklardı.*”

“Küçük Ayının Küçük Dostu” hikayesinde, küçük ayı, bir yavru kuşu besler ve büyütür. Fakat bir gün kuş uçup gider. Ayı buna çok üzülür ve ağlamaya başlar. Ormanda bulunan bir baykuş, ayıyı teselli eder. Onunla yaptığı konuşmada, kuşun ihtiyaçlarına dikkat çeker. “*Küçük ayının ağlamasını duyan yaşlı baykuş: ‘Buna üzülmemelisin. O büyüdü ve artık uçabiliyor. Ama hep senin dostun olarak kalacak.’*” Hikayede bu bölüm resimlenirken, baykuşun ağlayan ayının yüzüne bakarak ona dokunmasına, böylece teselli etme davranışının sözel ve görsel ifadelerine yer verilmiştir.

“Zıp Zıp Kurbağa” adlı hikayede ise dilinin uzunluğu ile arkadaşlarının dalga geçmesine üzülen bir kurbağayı, kunduz fark eder ve ona bu özelliğinin olumlu yönlerini göstererek tesellide bulunur: “*Zıp zıp kurbağa dilini dışarıya uzattı ve baktı. ‘Evet onlar haklı, benim çok uzun ve çirkin bir dilim var.’ dedi Kızıl kunduzla ağlamaklı. ‘Peki uzun bir dilin olmasaydı sinekleri nasıl yakalardın?’ diye sordu Kızıl kunduz.*” Kunduzun bu davranışları ile hikayede etrafımızda bulunan kişilere karşı duyarlı olma mesajı verilmiştir. Devamında

ağladığı için onu avutmaya çalışır: “Zıp zıp kurbağa endişeyle, ‘Ama bana tekrar gülmelerini istemiyorum.’ dedi. ‘Onların sana gülmesinden daha önemlisi senin kendini olduğun gibi sevmendir.’ ”

“Ayıcık Nanu” adlı hikayede annesini hastanede ziyaret eden bir çocuğu temsil eden ayı karakteri, annesinden uzak olduğu için üzgündür. Annesinin şu konuşmalarına yer verilmiştir: “ ‘Ben de seni çok özledim tatlım.’ diyerek Nanu’yu öptü. ‘Merak etme çabucak iyileşip eve döneceğim. Yine evimizde oyunlar oynayacağız. İstersen birlikte sevdiğin kurabiyelerden de yapabiliriz.’ ”

“Artık Büyüme İstiyorum” adlı hikayede benzer bir durum ele alınmıştır. Erkam’ın ağlayan bir arkadaşını teselli etmek onunla empati kurarak, avutacak sözler söylemesi ve bunun, diğer arkadaşları kendi işleriyle ilgilenirken resimlenmesi şöyle yansıtılmıştır: “Akşam, merkezde mektupları okuma saati düzenlenmişti. ‘Sadece ben mektup almadım’ diye sınıfın bir köşesinde küçük bir kız ağlıyordu. ‘Yarın sen de mutlaka mektup alırsın.’ dedi Erkam ve kızı teselli etmek istedi. Bunun için komiklikler yaptı. Küçük kız gülmeye başladı.”

“Palyaço Cici” adlı hikaye, Cici adında amcasıyla sirkte palyaçoluk yapan bir çocuğun, köpeğinin ölümüyle duyduğu üzüntüyü temel almıştır. Amcasının yeğenine sarılarak yanında olduğu, duygularını paylaştığı gibi empatik mesajlarla insanları teselli etmek, onların acısına saygı gösterip kayıtsız kalmamak vurgulanmıştır: “(Amcası yeğenine) ‘Bak canım, hayvanlar da çiçekler gibidir. Doğar, büyür ve ölürler. Köpeğin de çok yaşlıydı. Kalbi yorulmuştu.’ ” Ayrıca sirkte çalışan diğer insanların da benzer tutumları görülmektedir: “Palyaço Cici birkaç gün gösteriye çıkmadı. Sirkte çalışanlar onun acısına saygı gösterdiler. Onu teselli etmeye çalıştılar.”

“Kimse Beni Oyuna Almıyor” hikayesinde kişilerin üzüntülerini paylaşıp çözüm sürecine dahil olma, Burcu karakterinin babasının davranışlarıyla örneklenmiştir: “Burcu ağlaya ağlaya odasına girince babası yanına geldi, ‘Neden ağlıyorsun meleğim?’ diye sordu. ‘Kimse benimle oynamak istemiyor baba.’ ‘Hiç kimse mi?’ dedi babası. ‘Küçük bir kız dışında hiç kimse.’ ‘Onunla neden oynamıyorsun?’ ‘Çünkü küçücük o!’ ‘Olsun, belki onu çok seversin. Hem bir süre sonra birçok arkadaşının olacağına eminim.’ ”

Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Anlamaya Yönelik Sözel İfadeler Kullanma

Kişilerin duygu durumlarını anlamaya yönelik olarak karakterlerin kullandıkları sözel ifadelere yer verilmiştir.

Bu kategoriye ait örneklerden ilki, “Küçük Sihirbaz” adlı hikayedeki Berk karakterinin durumu ile anlatılmıştır. Okulundaki yılbaşı tiyatrosu için sihirbaz rolünü almak isteyen Berk, bu rolü başarabileceğine dair inancı olmadığı için üzgündür: *“Annesi ağacı süslemeye devam ederken Berk’in üzgün olduğunu fark etti. Yumuşak bir sesle sordu: ‘Senin canın bir şeye sıkılmış. Bana anlatmak ister misin?’ ”*

Aynı doğrultuda “Ali’nin Sıkıntısı” adlı hikayede bu durum şöyle ele alınmıştır; Ali evlerinde canı sıkıldığı için dolaşır fakat yapacak bir şey aklına gelmez. Ali’nin bu sıkıntılı hali, dedesinin dikkatini çeker: *“Büyük baba günlük yürüyüşünden dönüyordu. Bakar bakmaz Ali’nin canının sıkıldığını anladı. ‘Ufaklık işler pek yolunda değil galiba,’ dedi. Ali ‘Evet büyük baba, canım sıkılıyor. Kimse benimle oynamıyor.’ ”* Bu durum anlatılırken dedesinin Ali’nin gözlerine bakar durumda resimlenmesi, kişilere değer vererek iyi bir dinleyici olma, onlarla empati kurma mesajını içermektedir.

Yeni bir eve, çevreye alışma sürecinde bir çocuğun yaşadıklarını konu alan “Edizler Taşınıyor” hikayesinde, anne ve baba karakterinin çocuklarıyla empati kurması bu kategoride ele alınan benzer prososyal davranışlardan biridir. Oturdıkları evden taşınacakları için üzgün olan çocuklarına bunun sebebini soran anne ve baba, çocukları Ediz’in boy hizasında eğilerek ve göz teması kurarak resimlenmiş dolayısıyla empati süreci hem metin ile hem de görsel olarak açıklanmıştır: *“Annesiyle babası Ediz’in yanına geldiler. Annesi, ‘Edizciğim iyi misin?’ diye sordu. Ediz, çok üzgün olduğunu söyleyerek duygularını annesi ve babasıyla paylaştı.”*

Benzer şekilde, “Cumba’nın Evi” adlı hikayede kişilere, dış görünüşlerinden dolayı farklı muamele yapan, düzenlediği bir etkinliğe çağırdığı arkadaşlarında belli kriterler arayan bir filin, bu davranışlara maruz kalan üçgen karakterinin üzüntüsüne yer verilmiştir. Şeklinden dolayı filin partisine katılamayan üçgenin üzüntüsünü arkadaşları fark eder. *“Üçgen yere oturup ağlamaya başladı. Öteki şekiller onun ağladığını görünce hemen yanına koştular. ‘Neden böyle üzgünsün? Ne oldu sana? Yardım edebilir miyiz?’ ”*

“Japon Balığı Şıpşıp” adlı hikayede, şu örneğe yer verilmiştir: “*Şıpşıp uyumadan önce babası odasına geldi. Şıpşıp’ın üzgün olduğunu anlamıştı. Endişeyle sordu. ‘Şıpşıp, balığım neden üzgünsün?’ Şıpşıp dudağını büzerek anlatmaya başladı ‘Bugün bir yavru denizati oyunumuza katılmak istedi. Ama kimse onunla oynamak istemedi...’ (Babası, Şıpşıp’a bu konuyu arkadaşlarıyla konuşması konusunda tavsiye verir.)*” Aynı hikayede bu durumun farklı bir örneği olarak, arkadaşlarının oyuna alınmaması sonucu neler hissedebileceğini tahmin eden ifadeler yer verilmiştir: “*Yavru balıklar bir süre düşündüler. Tıptıp, ‘Ooo! Gerçekten Topiş çok üzülmüş olmalı’ diyerek yüzünü buruşturdu.*”

“Neşeli Çalgıcılar” adlı hikayede, karakterlerin yolda rastladıkları bir kişinin üzüntülü görünen haline kayıtsız kalmayarak durumunu sormaları ele alınmıştır: “*Eşekle köpek böyle konuşa konuşa yürürken karşlarına bir kedi çıktı. Kedinin kuyruğu sarkmış, yerde sürünüyordu. Çok kederliydi kedicik. Eşekle köpek ona selam verdiler. Derdini sordular.*”

“Zıp Zıp Kurbağa” adlı hikayede dilinin uzunluğu ile arkadaşlarının dalga geçmesine üzülen bir kurbağayı, kunduz fark eder: “*Kunduz, ‘Aaa! Bu bizim Zıp zıp kurbağa değil mi?’ dedi şaşkınlıkla. ‘Ne kadar yorgun ve halsiz görünüyor.’ diye düşünerek yanına gitti. ‘Neyin var, hasta mısın Zıp zıp?’ ‘Hayır, hasta değilim.’ ‘Ama yorgun ve halsiz görünüyorsun.’ ‘Karnım çok aç ve midem gurulduyor.’ dedi Zıp zıp kurbağa. ‘Demek o sesler senin midenden geliyor. Peki neden bir şeyler yemiyorsun?’ diye sordu kunduz.*”

“Çok Yaşa Daire” adlı hikayede ise önceki örneklerden farklı olarak, karakterin daha önce arkadaşını anlamaması, sonrasında bunu fark edip arkadaşının durumunu anladığını belirten ifadelerine yer verilmiştir. Parkta oyun oynamak üzere sözleştiği bu arkadaşının gelmediğine sinirlenen bir çocuğu temsil eden Kare karakteri, arkadaşının neden gelmediğini açıklaması üzerine şöyle der: “*Kare çok utandı: ‘Ben de olayı bilmeden seni suçladım. Senin için hoş olmayan şeyler söyledim. Özür dilerim. Yaptığın çok onurlu bir davranış Daire’ dedi.*”

Kişileri Anladığını Gösteren İfadeler Kullanma

Empati sürecinin kişilerin içinde bulunduğu durumun anlaşılmasına ait örnekleri bu bölümde yer almaktadır.

Örnekler incelendiğinde, “Çok Yaşa Daire” hikayesinde kişilerin içinde bulunduğu zorlukları düşünme, bu konuda tahminler yürütme örneğini içeren ifadeler yer verilmiştir: *“Kare buna çok kızmıştı. ‘Çok kızdım Daire’ye. Söz vermişti ama hala gelmedi.’ Üçgen onu yatıştırmaya çalıştı. ‘Böyle konuşma, belki bir işi çıkmıştır. Biraz daha oynayalım, belki gelir.’ ”*

“Japon Balığı Şıpşıp” adlı hikayede, balıklarla temsil edilen bir grup arkadaşın, farklı olduğu için denizati karakterini gruplarına almamaları anlatılmış, bu durumun gruba katılamayan karakterdeki duygusal etkileri belirtilmiştir. Bu örnekle ilk olarak olumsuz bir davranışa yer verilse de “gruptan dışlama” davranışının kişide bıraktığı etkiyi, empati kurarak anlamaya çalışan bir balığa yer verilmiştir: *“Topiş’in üzgün bir şekilde ayrılışını bir tek Şıpşıp fark etti. Kendi kendine ‘Ya onun yerinde ben olsaydım! Beni oyuna almasalardı ne hissederdim?’ diye düşündü.”* Balık Şıpşıp daha sonra arkadaşlarına da denizatının durumuyla ilgili farkındalık kazandırır: *“Ertesi gün Şıpşıp arkadaşlarıyla Topiş hakkında konuştu. Onlardan kendilerini Topiş’in yerine koymalarını istedi. ‘Dün Topiş’e çok kötü davrandık. Onu oyuna almayınca kendini çok yalnız hissetmiş olmalı. Onun yerinde siz olsaydınız ne hissederdiniz?’ diye sordu.”*

“Köstebek Çıtırık” adlı hikayede arkadaşıyla oyun oynamaya gelen Ponpon’un, arkadaşı Çıtırık’ın oyuncağını boyaması, Çıtırık’ın da öfkelenmesi sonucu verdiği tepki konu alınmıştır. Arkadaşının, öfkelenmesini kendisine ifade etmesinin ardından yaptığı davranıştan ötürü pişman olur: *“Ponpon; ‘Affedersin. Sana sormadan oyuncağını aldığım için özür dilerim. Yaptığım doğru değil. Benim de oyuncağımı izinsiz alsalar, yüzünü boyasalar çok kızardım.’ Böyle söyledikten sonra tepsideki ıslak mendillerden bir tane aldı. Miniş’in (oyuncağın) yanaklarını silmeye çalıştı.”*

“Balcan Doğruyu Söylüyor” adlı hikayede, Balcan kurabiye kavanozunu kırar, annesi; kardeşi (Baliş) ve kendisine kimin kıldığını sorduğunda Balcan kavanozu kıldığını söylemez. Annesi ikisine de doğruyu söyleyene kadar yemek vermeyeceğini söyler. Balcan karakterinin yanlışlıkla da olsa olumsuz sonuçlanan bir olayda, olumsuz tepki alacağı endişesiyle doğru söylememe eğilimi; kardeşi de zarar göreceği için yön değiştirir. Aslında Balcan sessiz kalacakken vazgeçer: *“Baliş Balcan’a doğruyu söylemediği için kırıldı. Balcan çok üzüldü. ‘Baliş benim yüzümden yemek yiyemeyecek’ diye düşündü. Balcan çok pişman olmuştu, mutfığa giderek: ‘Anne kurabiye kavanozunu ben kırdım, çok üzgünüm’ dedi.”* Dolayısıyla hikayede, annesinden ya da kardeşinden kendi yararına bir davranış

olup olmayacağı gibi bir sonuç gözetmeksizin kişinin yararına bir davranış örneğine yer verilmiştir.

“Elmer ve Hipopotamlar” adlı hikayede, ırmakları kuruduğu için zor durumda kalan hipopotamlar fillerin ırmağına gelir. Filler onları kendi ırmaklarında istemezler. Fakat Elmer, fillerin empati kurmalarını ister. Hipopotamlar için bir çözüm yolu bulmaya çalışır: *“Elmer fillere hipopotamların sorunlarını anlattı. ‘Düşünün bir, bizim ırmağımız kurusa ne yaparız?’ dedi. Filler, gerçi hipopotamların orada kalmalarına razı oldular ama ırmak kalabalıklaştığı için homurdandılar bir yandan da.”*

“Islak Pati” hikayesinde yine empati kavramı üzerinde durulmuş, kitap kapağında da yazılı olarak belirtilmiştir. Emre karakteri yağmurlu bir günde şemsiyesiyle okula gider ancak dönüş yolunda şiddetli rüzgardan şemsiyesi kırılır ve ıslanıp üşür. Evden çıkarken ıslanmış, üşümüş bir kedi içeri girmek ister ama Emre (belki de annesinin kirli kediye eve aldığı için ona kızacağını düşünerek ki bu durumun açıklaması hikayede yapılmamıştır) kediye içeri almaz. Akşam kurulanıp ısındığında pencereden bakarken aynı kediye görür: *“Kediciğe bakarken ‘Bütün tüyleri ıslanmış. Üşüyor mudur acaba? Karnı da acıkmış olmalı. Sabah nasıl da fark etmedim bu halini.’ diye düşünerek hemen dışarı çıktı. Kediciği eve aldı. Onu bir güzel kurulayıp patilerini temizledi.”*

“Sevgiyi Görmek” isimli hikayede İlkay karakterinin, kardeşinin oyuncağını kaybetmesi sonucunda içinde bulunduğu durumu anlaması, empati temelli prososyal davranış örneğidir: *“İlkay yaşadığı bir olayı anlattı, ‘Benim küçük bir kardeşim var. Dün akşam en sevdiği oyuncağını kaybetti ve ağlamaya başladı. Ben de evin her yerini arayarak oyuncağı buldum. Çünkü kardeşimin daha fazla ağlamasını istemedim. O ağladığında çok üzülüyorum.’ ”*

Ele alınan bu örneklerden farklı olarak, “Nerden Çıktı Bu Kardeş” adlı hikayede çocuk karakteri ile annesi arasındaki şu duruma rastlanır: *“Kardeşi olan çocuk yapayalnız kalmış. Sonra kendi annesini düşünmüş. Kendisini büyütürken kim bilir ne kadar yorulmuş, kaç geceler uykusuz kalmıştı... Şimdi aynı yorgunluğu kardeşi için yaşıyordu... Annesinin yorgun yüzünü hatırlamış. Çocuk; fısıldayarak, ‘Sen git biraz dinlen, anneciğim,’ demiş. ‘Kardeşimi ben uyuturum.’ ”* Burada prososyal bir davranışa metinsel bir ifade şeklinde yer verilmiştir. Hikayenin çocuk karakteri olan kız çocuğu, kardeşi doğduktan sonra annesi ve çevresindeki insanların ilgisinden yoksun olduğunu düşünür. Burada çocuğun, henüz

annesinin ya da küçük kardeşinin niçin bu durumda oldukları ile ilgili empatik bir düşünce geliştirmemesi açıkça görülmektedir. Daha sonra bir kuş yuvasında anne kuşun, yavrularını yetiştirdikten sonra uçup gitmesini fakat insanların bu süreci daha farklı ve zor koşullarda geçirdiklerini öğrenir. Bu durumu çocuğa, bir yetişkinin yönlendirmesi niteliğinde ele alınan bir yavru kuş karakteri açıklar ve farkındalık sağlar. Fakat anne karakterinin de tıpkı anne kuş gibi uzaklara gitmesi sonucunda, anne sevgi ve ilgisinden yoksun kalma korkusu, empati kurmayı tetikleyen bir mesaj olarak da algılanabilir. Farklı bir ifadeyle, karakterin kaygılarından yola çıkıp empati kurma, devamında yardım etme davranışı, hikayede prososyal davranış temelinde ele alınmamıştır. Bu açıdan olumsuz bir örnek teşkil eder.

Kişilerin Merakları, Korkuları, İstekleri vb. İhtiyaçları, Özellikleri Olduğunu Fark Etme / Anlama / Kabul Etme

İnsan ve hayvan karakterlerin sahip oldukları özelliklere vurgu yapılan örneklerde empati ön plana çıkarılmış, karakterlerin fark etme ve kabul etme davranışları ele alınmıştır.

“Göz Bebek” hikayesinde, kategoriye ait örnek şu şekilde ele alınmıştır: “ ‘Canım oğlum’ demiş babası, ‘Bize haber vermemen bir hataydı. Lütfen bunu tekrarlama. Ama benim de bir hatam var. Küçüksün, meraklısın. Tabi ki dünyayı tanımak isteyeceksin. Sadece resimlerle yetinmeni beklememeliydim. Bundan sonra günün belli saatlerini beraber geçireceğiz.’ diye eklemiş.”

Kişilerin istek ve ihtiyaçlarını fark etmeyip daha sonra bu durumu anlamanın farklı bir örneği “Cumba’nın Evi” adlı hikayede bulunmaktadır. Kişilere, dış görünüşlerinden dolayı farklı muamele yapan, düzenlediği bir etkinliğe çağırdığı arkadaşlarında belli kriterler arayan bir filin, bu davranışlara maruz kalan üçgen karakterinin üzüntüsüne yer verilmiştir. Metnin söylemsel incelemesi ile filin, başka bir arkadaşının açıklamalarıyla bu davranışının farkına vardığı görülmektedir: “*Bilge Daire Cumba’ya, yaptıklarının ne kadar yanlış olduğunu anlattı. ‘Lütfen kapıyı açın! Yaptıklarım çok yanlıştı, özür dilerim.’ dedi Cumba.*”

Kişilerin ihtiyaçları olduğu konusunda bir örneği ele alan “Küçük Ayının Küçük Dostu” hikayesinde küçük bir ayı, yavru kuşu besler ve büyütür. Fakat bir gün kuş uçup gider. Ayı buna çok üzülür ve ağlamaya başlar: “*Küçük ayının ağlamasını duyan yaşlı baykuş: ‘Buna üzülmemelisin. O büyüdü ve artık uçabiliyor. Ama hep senin dostun olarak kalacak.’ ”*

“Cemile Parka Gidiyor” hikayesinde, Cemile ve kuzeni parka gittiklerinde, Cemile kaydırağın yüksek oluşundan korkar ve kayamaz. Kuzeni ise bu sırada Cemile’nin korkusunu fark eder: *“Cemile’nin bacakları titremeye devam ediyordu, gözlerinden de yaşlar süzülüyordu. ‘İstersen beraber kayalım’ diye fısıldadı Kerem Cemile’nin kulağına. ‘Olur.’ dedi Cemile, ‘Nasıl yapacağız’ ‘Sen otur. Ben de senin arkana oturacağım ve seni sıkı sıkı tutacağım.’ ‘Sağol Kerem’ dedi Cemile kuzenine. ‘İyi ki yanımdasın.’ ‘Bir şey değil Cemileciğim. Hem biliyor musun? Geçen sefer ben de kaydıraftan kaymaktan korkmuştum.’ dedi Kerem.”* Kerem’in “Seni sıkı sıkı tutacağım!” ifadesi ile Cemile’nin yanında olduğu ve ona güven verdiği görülmektedir. Bu noktada kuzenin davranışının çıkış noktası, daha önce benzer bir durumun kendi başına da gelmesi dolayısıyla Cemile’nin içinde bulunduğu durumu anlayabilmesi, empati kurarak kuzeni için bir davranışta bulunmasıdır.

Kişilerin farklı özelliklerini anlama, kabul etme örneği olarak; “Tıstıs ile Pıspıs”ın Oyun Arkadaşları” adlı hikayede farklılıklara, farklı olana saygı konusu ele alınmıştır. Çocukları temsil eden iki yılan karakteri parka giderken arkadaşlarıyla karşılaşır. Kirpi karakteri farklılığından dolayı arkadaş ortamına, etkinliklere katılamayan bir karakteri temsil eder ancak yılan Tıstıs ve arkadaşları onu oyunlarına davet ederler: *“Bısbıs da eklemiş: ‘Birbirimizden farklı olsak bile, arkadaşlık edebiliriz herkesle.’ demiş.”*

Benzer şekilde, “Japon Balığı Şıpşıp” adlı hikayede, farklılıklara saygı duymanın ve empati kurmanın önemine, metinsel olarak açık ifadelerle yer verilmiştir: *“Şıpşıp ve arkadaşları o gün iki şey öğrendi: Birincisi ne hissettiğini düşünerek bütün canlıları anlayabileceklerini. İkincisi; kendilerine benzemese de başka canlılarla arkadaşlık edebileceklerini...”*

Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Yansıtan İfadeye Bürünme (Benzer / Taklit / Yansıtıcı İfade)

Bu alt kategorinin, incelenen kitapların resimlerinde yer aldığı görülmüştür. Bu tür görsel ifadeler metinlerle desteklenerek empati sürecini yansıtmıştır.

İlk olarak “Edizler Taşınıyor” hikayesinde, yeni bir eve taşınacaklarını öğrenen Ediz karakterinin üzgün olduğu anlatılmıştır: *“Annesiyle babası Ediz’in yanına geldiler. Annesi, ‘Edizciğim iyi misin?’ diye sordu. Ediz, çok üzgün olduğunu söyleyerek duygularını annesi*

ve babasıyla paylaştı.” Kitapta bu metnin yer aldığı sayfada, anne ve babanın eğilip çocuğun yüzüne, çocuktaki aynı üzgün ifade ile bakmaları resimlenmiştir.

Benzer bir görsel “Cumba’nın Evi” adlı hikayede şu metnin bulunduğu sayfada yer almıştır: *“Üçgen yere oturup ağlamaya başladı. Öteki şekiller onun ağladığını görünce hemen yanına koştular. ‘Neden böyle üzgünsün? Ne oldu sana? Yardım edebilir miyiz?’ ”* Burada soru soran karakterlerin yüzlerinde, ağlayan Üçgen ile aynı üzgün ifade yansıtılmıştır.

“Zıpzip Kurbağa” hikayesinde kunduz karakterinin, kurbağa ile aynı yorgun ve halsiz duruşu görselleştirilmiş ve durumu anlamaya yönelik konuşmasına yer verilmiştir: *“Kunduz, ‘Aaa! Bu bizim Zıp zıp kurbağa değil mi?’ dedi şaşkınlıkla. ‘Ne kadar yorgun ve halsiz görünüyor.’ diye düşünerek yanına gitti. ‘Neyin var, hasta mısın Zıp zıp?’ ‘Hayır, hasta değilim.’ ‘Ama yorgun ve halsiz görünüyorsun.’ ”*

“Palyaço Cici” hikayesinde köpeğinin ölümüyle üzülen bir çocuk palyaçoğu teselli etmeye çalışan sirk çalışanları, yüzlerindeki üzgün ifadelerle yansıtılmış, şöyle bir metne yer verilmiştir: *“Palyaço Cici birkaç gün gösteriye çıkmadı. Sirkte çalışanlar onun acısına saygı gösterdiler. Onu teselli etmeye çalıştılar.”*

Örneklerde görüldüğü gibi, görsellerde yansıtıcı ifadeler genellikle üzünlük ifadesine bürünme şeklinde ele alınmıştır.

Yardım Etme Kategorisine İlişkin Bulgular

Yardım etme kategorisi ve alt kategorileri Grafik 4’te gösterilmiştir.

Grafik 4: Yardım etme kategorisi ve alt kategoriler

Tablo 5: Yardım Etme Kategorisine İlişkin Bulgular

Yardım Etme	Kitap Sayısı	Bulunduğu Kitap Kodu
Kişileri üzen ya da zor durumlar karşısında önlem alma / yardım teklif etme / yardım etme	14	7-9-11-29-34-50-53-82-114-156-168-181-182-186
Kişilerin yapmakta olduğu/yapacağı bir işe yardım etme	9	21-26-30-44(2)-56-93-98-107-112-181
Tehlike anında yardıma koşma		5-11-196(2)-199
Yardım istendiğinde sevinçle / istekle kabul etme	4	18(2)-23-114
	3	
Tehlike konusunda / tehlike olduğunda uyarma	3	5-8-85

Açıklama: Parantez içindeki sayılar, kitapta ilgili davranışın tekrar sayısını göstermektedir.

Örnekleme dahil edilen 200 adet kitap içerisinde, 30 adet kitapta “Yardım Etme” ile ilgili bulgulara rastlanmıştır. Tablo 5’ teki verilere göre “kişileri üzen durumlar karşısında önlem

alma / yardım teklif etme / yardım etme” kitaplarda bu kategoride, en fazla değinilen davranış olmuştur.

Kişileri Üzen ya da Zor Durumlar Karşısında Önlem Alma / Yardım Teklif Etme / Yardım Etme

Kişilerin zor durumlarında karakterlerin ne tür önlemler aldıklarına, yardım davranışlarını nasıl öne çıkardıklarına ilişkin içeriklere bu bölümde yer verilmiştir.

Bu alt kategoriye ait örnekler incelendiğinde ilk olarak, “Kahraman Keloğlan” hikayesi ele alınabilir. Hikayede köyde yaşayan Keloğlan, iş bulmak için bir şehre gider fakat bu şehirde su yoktur. İnsanlar, ırmağa oturmuş bir canavarın susuzluğa sebep olduğunu ve kimsenin bu duruma çözüm bulamadığını söyleyince: *“Keloğlan hemen suya girmiş. Arkasından birçok kişi onu izlemiş. Canavarın ayağına uzun bir ip bağlamışlar. İpi çekince su kendine yol bulmuş. Su çeşmelerden şırl şırl akmaya başlamış. Halk sevinmiş, bayram etmiş.”* Hikayeden, Keloğlan’ın kendi susuzluğunu gidermek için sorun çözme sürecini başlattığı çıkarımı yapılabilir. Fakat Keloğlan’ın bu şehre yeni geldiği, henüz yerleşmediği, hikayenin başında kapısını çaldığı insanların da ona yardımcı olmadığı düşünülürse, başka bir şehre gitme kararı alması ve sorunu çözmek için herhangi bir şey yapmamayı tercih etmesi muhtemeldir. Aksine, Keloğlan’ın sorunu çözmeye öncülük etmesi ve bu olayın sonunda halkın teşekkürüyle yetinmesi hikaye sonunda açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla Keloğlan’ın bu davranışı prososyal nitelik taşır.

“Nerden Çıktı Bu Kardeş” adlı hikayede, annesinin ilgisinin, yeni doğan kardeşine odaklandığını düşünen çocuk karakter, bir süre sonra annesinin bu durumu ne kadar zor koşullarda yaşadığını, yorulduğunu öğrenir. Bunun üzerine annesine şöyle söyler: *“ ‘Sen git biraz dinlen, anneciğim, kardeşimi ben uyuturum.’ ”* Ele alınan bu durumda verilmek istenen mesaj, kişilere zor durumda yardım etmek gerekliliği olsa da prososyal bir davranıştan söz edilemez; çünkü hikayenin bu bölümünde, çocuk karakteri annesinin kucağında, annesinin ilgisini yeniden kazanmış halde ve mutlu bir yüz ifadesi ile resimlenmiştir. Tüm bu içerikler ele alındığında kitapta prososyal davranış açısından daha açık bir ifadeye yer verilmesi, karşılık beklentisi olmaması gerektiği söylenebilir.

“Şıpşıp ile Tıptıp” adlı hikayede şu örneğe rastlanır: *“İrmağın kıyısında çocuklar kayık yüzdürmeye çalışıyorlardı. Beceremiyorlardı bir türlü. Şıpşıp ‘Haydi, şu kayığı*

yüzdürelim.’ dedi. Şıpsıp ile Tıptıp sırtladılar kayığı. Suyun üstünde kaydı kayak. Çocuklar sevinçle bağırdılar. Şıpsıp’la Tıptıp da mutlu ayrıldılar oradan.” Ayrıca bu metin, su damlalarının sevinçli yüz ifadeleriyle yardım etmeleri şeklinde resimlenmiştir.

“Çok Yaşa Daire” hikayesinde, Daire karakterinin engelli bir akranını yolda fark edip ona zaman ayırarak yardım etmesi, arkadaşları için de örnek bir davranış olmuştur: “(Daire, görme engelli olan dikdörtgenin kolundan tutar.) ‘Ben de hemen onun koluna girip karşıya geçmesine yardım ettim. Ama daha sonra Dikdörtgen’i evine kadar götürmem gerektiğini anladım. Çünkü onu tek başına bırakamazdım.’ ” Hikaye sırasında bu tür davranışların gurur duyulacak erdemli davranışlar olarak karşılanması, teşvik edici nitelikte bir anlatım kullanıldığını göstermektedir.

“Kraliçenin Yüzüğü” hikayesinde, ülke halkı tarafından sevilen bir kraliçe oldukça değer verdiği yüzüğünü kaybeder ve bu duruma çok üzülür. Ülkedeki insanlar ve hayvanlar da kraliçeleri bu halde olduğu için endişelenir, her yeri aramaya başlar: “*Bütün bunlar olup biterken hayvanlar da olanları öğrenmişler. Aralarında konuşup kraliçelerine yardım etmeye karar vermişler.*” Olayın çözümü sürecinde aslan, fil ve geyiğin ne gibi yardımlar yaptığı anlatılırken, her bir hayvanın özellikleri de tanıtılmak istenmiştir. Fakat; bu hayvanların kendilerini ispatlamak amacıyla yardım ettikleri algısı da okuyucuya ulaşabilir. Çünkü hikayede “bu işi ben yapamazsam kimse yapamaz” ifadelerine rastlanmaktadır. Hikayede prososyal davranışların gelişmesini olumsuz etkileyen bir başka örnekte ise karınca, yüzüğü bulmak için yardım teklif eder: “*Günlerden bir gün kraliçe, ormanda üzüntüyle dolaşırken karşısına minik bir karınca çıkmış. Karınca: ‘Güzel kraliçem, sizin böyle üzgün olmanıza dayanamıyorum. Acaba ben size yardım edebilir miyim?’ diye sormuş.*” Bunun üzerine kraliçenin ve diğer hayvanların, karıncanın bu işi başaramayacağına dair küçümser tavrı görülmektedir. Karıncanın ise bu gibi olumsuz tepkilere rağmen çabası ve başarıya ulaşması, prososyal davranışların kararlılıkla sergilendiğini göstermektedir. Hikaye sonunda karıncaların bu davranışları sebebiyle ödüllendirilmesine ve ülke halkının kraliçeyle birlikte, mutlu yaşamına vurgu yapılmıştır. İyi davranışların mutluluk ve iyi bir yaşama ortamı gibi ödüller getireceği mesajı verilmiştir.

“Pamuk ile Tekir” hikayesinde ise dağınıklığı sebebiyle aradığı eşyaları bulamayan ve bu yüzden bulunduğu bir çevrede zor durumda kalan bir kediye, ev arkadaşı yardım ederek yol gösterir: “(Tekir evde ayakkabılarını bulamaz.) Tekir, ‘Ayakkabılarımı bulup hemen işe

dönmeliyim. Lütfen bana yardım et' demiş. Pamuk, 'Bu dağınıklıkta bulmak imkansız' diyerek başını sallamış. 'Önce etrafi düzenlemeliyiz ki onları bulabilelim.' ”

“Karga Gakguk” adlı hikayede, yavru bir karganın banyo yapmamasından, temiz olmamasından şikayetçi olan annesi, artık yavru kargayı ikna etmek için ne yapması gerektiğini bilemez. Komşularından bu konuda yardım isteyen anne karganın isteği, komşu kargalar tarafından dikkatle düşünülür. Komşu olan karakterler karganın çevreye verdiği kokudan rahatsız olurlar fakat asıl olarak onun hasta olmasından korkarak bir plan yaparlar: *“Komşu kuşlar anne kargaya hak vermişler. Gakguk biraz daha yıkanmazsa artık hastalanacakmış. Bir araya gelmişler. Ne yapalım ne edelim diye düşünmüşler ve bir plan yapmışlar.”* Burada hem anne karakterinin çaresizliği hem de yavru karganın temsil ettiği çocuk karakterin sağlık durumu gözetilerek birlikte bir yardım planı yapılmış ve uygulanmıştır. Sonucunda ise anne ve çocuğun iyi hali belirtilmiş, yardım onların yararına olmuştur.

“Korkuluk ve Arkadaşları” hikayesinde, korkuluk bir gün rüzgardan olduğu yere devrilir. Onu gören baykuş ise durumuna üzülerek yardım etmek ister: *“Bilge Baykuş, korkuluğa moral verdi. Bu duruma bir çözüm bulacağını söyledi. Sonra ormandaki diğer hayvanları yanına çağırıp bir toplantı düzenledi. Korkuluğun zor durumda olduğunu anlattı. Uzun uzun konuşup tartışıp bir karara vardılar. Korkuluğu tekrar eski haline getirebilmek için her şeyi yapacaklardı.”* Onun yırtılan kıyafetlerini dikerlerken her bir hayvanın bir görev üstlenmesi ve bu durumun neşeli yüz ifadeleriyle resimlenmesi ile hikayede yardımlaşma mesajı verilmiştir.

Kişilerin birlikte hareket ederek zor durumda olan kişilere yardım etmesinin başka bir örneği olarak, “Gizemli Yapboz” hikayesinde olay şöyle aktarılmıştır: *“(Kuş, yılan, ayı, aslan, tilki, geyik, maymun ve kuğu gibi hayvanların olduğu toplulukta kuğu şöyle der:) 'Yardıma ihtiyacımız var Defneciğim. Biz bu ormanda yıllardır mutlu bir şekilde yaşarken bir gün bir canavar geldi. Yanında kocaman bir yapboz vardı. Yapbozun parçalarını ormana savurdu ve 'bu yapbozu tamamlayabilerseniz sizi rahat bırakacağım. Eğer tamamlayamazsanız buradan asla gitmeyeceğim' dedi. Canavardan çok korktuğumuz için kendimizi bu kaleye kapattık. O günden beri karanlıktayız.' Defne rahatlamıştı: 'Merak etmeyin arkadaşlar. Yapbozu tamamlamak benim için çocuk oyuncağı. Yeter ki beni ona götürün.' dedi.”*

Benzer bir duruma “Uçmak İsteyen Kaplumbağa” adlı hikayede yer verilmiştir. Yaşadığı yeri gezmeye çıkan bir kaplumbağa bir gün gördüğü kelebekler gibi uçmak ister ve kendini bir tepeden aşağı bırakır. Düştüğünde, kabuğunun üstünde kalmış ve yaralanmıştır: *“Kaplumbağa korktu. Hep böyle kalacağını sandı. Kelebekler yardım edip düzeltmeye çalıştılar ama güçleri yetmedi. Kaplumbağalara haber verdiler. Onlar yardıma koştular, düzeltip aralarına aldılar.”* Böylece kaplumbağa zor durumundan kurtulur. Kelebeklerin ve diğer kaplumbağaların bu davranışı ile işbirliği içinde zor durumdaki kişilere yardım etme mesajı verilmiştir.

“Değnek Adam” adlı hikayede genel olarak bir odun parçasının çeşitli kullanım çeşitleri, değnek adam karakterinin kaybolup farklı hayvanların ve insanların eline geçmesiyle anlatılmıştır. Bir şöminede yakacak olarak yer alan değnek adamın, bacada sıkışan bir Noel babaya yardım etmesi, devamında hediye paketlerini dağıtmasında yardımcı olması; kişilere zor durumda kaldıklarında destek olma örneği olmuştur: *“(Şöminede bulunan değnek adam;) ‘Bir sıkışmış adam, sıkışmış adam mı? Kim acaba? Korkma!’ diye bağırdı Değnek Adam. ‘Şimdi seni kurtaracağım!’ Azıcık çekti, itti. Azıcık salladı, silkeledi. Azıcık kıpırdattı ve ucundan yakaladığı ayağı tuttuğu gibi çekti.”*

Yardım etme kategorisinin kitaplarda yer alan olumsuz bir örneği “Disney Masalları Tinkerbell” adlı hikayede yer almıştır. Hikayede öncelikle bir kişinin yaptığı bir işe yardım etme, ihtiyacı olduğu durumlarda ona yol gösterme, çeşitli temel ihtiyaçlarını karşılama gibi durumlara, metin olarak yer verilmiştir: *“Tink, esasının mükemmel olmasını istiyordu. Bunun için farklı modeller denedi. Terence ona her gün yemek getiriyor ve ateşe odun atıyordu.”* Tinkerbell’in zor bir görevi yerine getirmek için çabalarken ihtiyaç duyduğu şeyleri özveriyle temin eden arkadaşları, bu metinlere ve esasen prososyal davranışlara örnektir: *“Trinket, orman yaratıklarını çağırdı ve yardım istedi. Arılar onlara bal, böcekler ise su getirdi. Yeni dostları Tink ve Trinket’e yol gösterdiler.”* Fakat Tinkerbell’in “arkadaşlar zor zamanlar içindir” düşüncesi ve yalnızca ihtiyaç duyduğunda kişileri hatırlaması, onların bu zamanlarda yanında olmasını istemesi gibi mesajlar, prososyal davranış ve düşüncelerin aksine yararcılık, benmerkezci düşünce, kişileri kullanma temelinde ilerlemiştir.

“Artık Büyümek İstiyorum” hikayesinde küçükken yaşantımızı sürdürmek, ihtiyaçlarımızı karşılamak için anne babamıza muhtaç olduğumuz fakat büyüdükçe kendimize güven duymamız ve işlerimizi kendi başımıza halletmemiz gerektiği anlatılmıştır. Örneğin;

Erkam karakteri ailesinden ayrılarak birkaç gün binicilik okulu arkadaşlarıyla zaman geçirir, toplu yaşam kurallarını öğrenir. Kişilerle iletişim kurarken onları sevindirecek davranışlarda bulunmanın, onlara selam vermenin, yardım etmenin bu kurallar arasında olduğu belirtilmiştir. Fakat bu gibi davranışların “kural” gibi daha zorunlu olmasından ziyade insanları sevindirecek nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte bazı davranışların tanımları verilmiştir: *“Dayanışma: İhtiyacı olduğu zaman başkalarına yardım etmektir.”*

Kişilerin zor durumda olduğunu fark edip yardım etme örneğinin ayrıntılı olarak anlatıldığı “Cemile Parka Gidiyor” hikayesinde Cemile ve kuzeni parka gider. Cemile kaydırağın yüksek oluşundan korkar ve kayamaz. Kuzeni ise bu sırada Cemile’nin korkusunu fark eder: *“Cemile’nin bacakları titremeye devam ediyordu, gözlerinden de yaşlar süzülüyordu. ‘İstersen beraber kayalım’ diye fısıldadı Kerem Cemile’nin kulağına. ‘Olur.’ dedi Cemile, ‘Nasıl yapacağız?’ ‘Sen otur. Ben de senin arkana oturacağım ve seni sıkı sıkı tutacağım.’ ‘Sağol Kerem’ dedi Cemile kuzenine. ‘İyi ki yanımdasın.’ ‘Bir şey değil Cemileciğim. Hem biliyor musun? Geçen sefer ben de kaydıraftan kaymaktan korkmuştum.’ dedi Kerem.”* Kuzeni Cemile’ye bu durumun kendi başına da geldiğini ifade etmiştir fakat “bu durum başıma geldiği için seni anlıyorum, aksi halde anlayamazdım” gibi bir çıkarıma yer verilmemiştir. Herhangi bir yönlendirme olmadan bu davranışın sergilenmesi, olumlu sosyal davranış örneğidir.

Kişilerin Yapmakta Olduğu / Yapacağı Bir İşe Yardım Etme

Yardım etme davranışının bir başka uygulama şekli olan bu alt kategori örneklerinde karakterlerin kişilere nasıl yardım ettikleri ele alınmıştır.

“Şimdi Ben Ne Olacağım” adlı hikayede, anne ve babası ayrılan bir çocuğun bu süreçte yaşadıkları anlatılmıştır. Ele alınan prososyal davranışlara bakıldığında yardım etme davranışı hem metinde hem de görsel olarak resimlerle ifade edilmiştir: *“Bir cumartesi günü Deniz’in babası eşyaların tamamını almak için eve geldi. Annesi ve Deniz eşyaların taşınmasına yardım ettiler. Babasıyla gidip onun eşyalarını yerleştirdiler.”* Bu durumda anne karakterinin davranışı olmasa da (ayrı yaşama isteği sebebiyle), Deniz’in davranışı prososyal içeriklidir. Çünkü Deniz bu davranışıyla babasını mutlu görmek ister.

“Edizler Taşınıyor” adlı hikayede Ediz isimli çocuğun evlerinden taşınırken, ailesine yardım etmesi, karşılıksız durumları ifade eden prososyal bir davranış örneğidir: *“Ertesi gün taşınma hazırlıkları başladı. Ediz, annesiyle babasına eşyaların kutulara yerleştirilmesinde yardım etti.”*

Durumun benzer bir örneği, “Sihirli Sandık” adlı hikayede farklı şekilde ele alınmıştır. Hikaye, iki kardeş karakterin, çatı katında kullanılmayan eşyaların olduğu bölümü merak etmeleri ile başlar. Minti karakteri annesi ve ninesinin bu odaya bir sandık taşıdıklarını görür. Annelerinin yardım isteği üzerine işbirliği içinde oda temizlenir: *“Minti ile Ponti annelerine yardım ettiler. Bir süre sonra sandık odası tertemiz olmuştu.”* Kişilere yardım etme, birlikte bir işe başlama ve sürdürme gibi davranışlara metin içerisinde yer verilse de bu davranışı tetikleyen etkenin merak duygusu olduğu mesajı çıkarılabilir. Bu durum ise prososyal davranışı tetikleyen; kişilerin iyiliği, yararı için davranışı gerçekleştirme gibi etkenlerle örtüşmez. Yine de hikayede genel olarak aile bireyleriyle hoş vakit geçirme ve gülen, mutlu yüz resimleri, kişilerle olumlu sosyal ilişkiler kurmayı destekleyici niteliktedir.

Aynı karakterlerin bulunduğu “Hepsini Biz Hazırladık” adlı hikayede, Minti ile Ponti isimlerinde iki kardeş ile dedeleri arasında geçen konuşma şöyledir: *“Minti ile Ponti odalarında oyun oynuyorlardı. Dedelerinin sesini duydular. ‘Ben bahçeye çıkıyorum. Biraz meyve ve sebze toplayacağım.’ dedi. Ponti, ‘Dedeciğim biz de gelebilir miyiz? Sana yardım ederiz’ dedi.”* Onların bu davranışlarının sebebi olarak meyveleri yalnızca kendilerinin yemesi olmadığı, dedelerine yardım edip daha sonra hep birlikte yemeleri olduğu, dolayısıyla yardım davranışının prososyal niteliği, hikayenin devamında mesaj olarak algılanmaktadır. Kişilerin yardımlaşarak işlerini çabuk ve yorulmadan bitirebilecekleri örneği olarak: *“Minti sordu; ‘Nineciğim, bu akşam yemeği hazırlamana yardım edebilir miyiz?’ Nine, ‘Tabi, çok sevinirim.’ dedi.”* şeklinde hikayede yer almıştır. Ayrıca yardımlaşma mesajı bir şarkı ile eğlenceli bir yorumla hikayede vurgulanmıştır.

“Vakvak Vaki” adlı hikayede, yardım davranışı farklı şekilde ele alınmıştır. Yaşadıkları ormana renkli çiçekler dikmek isteyen bir ördeğin, bu durumu arkadaşlarına söylemesi, yardım istemesi fakat arkadaşlarının farklı bahaneler bularak yardımı reddetmesi anlatılmıştır. Kararlılık temasına yer verilen hikayenin devamında, ördek karakteri tek başına bahçede çiçekler yetiştirir. Önceden de yaptığı gibi arkadaşlarına bu çiçeklerden demetler yaparak hediye eder. Hediyeleri alan arkadaşlarının sevinci ile mutlu olur. Ördek

karakteri bu davranışını arkadaşlarından herhangi bir beklentisi olduğu için yapmaz fakat arkadaşları daha önce onun yardım isteğine cevap vermezken çiçekleri gördükten sonra yardım etmeyi teklif ederler: *“Hiç yılmadan çalışıp bir çiçek bahçesi yaptığı için arkadaşları Vaki’yi tebrik etmişler. Bundan sonra bahçe bakımında Vaki’ye yardım etmeye söz vermişler.”* Bu durum prososyal davranışların gelişmesi için olumsuz bir örnek olmuştur.

Bir başka hikayede olumlu örneklerden günlük işlerde kişilere yardım etme, işbirliği yapma gibi davranışlar yer almıştır: *“Nanu, bu arada ev işlerinde babasına yardım ediyordu.”*

“Balcan Resim Yapıyor” adlı hikayede iki kardeş annelerini mutlu etmek amacıyla odalarının duvarına resim yaparlar. Sonrasındaki olay akışı şöyledir: *“Balcan odadan çıktı. Az sonra küçük bir kova ve temizlik beziyle odaya girdi. Duvardaki çizilmiş resmi temizleyen kardeşi ve annesine) ‘Anneciğim, ben de yardım edebilir miyim?’ dedi. Yardımlaşarak kısa bir sürede odanın duvarlarını temizlediler.”*

“Elmer ve Hipopotamlar” adlı hikayede ırmakları kuruduğu için zor durumda kalan hipopotamlar fillerin ırmağına gelir. Filler onları kendi ırmaklarında istemezler. Hipopotamlar için bir çözüm yolu bulmaya çalışılır: *“ ‘Bu işi (hipopotamların taşları çekmesi) bitirmeleri yıllar alır.’ dedi (Elmer’in kuzeni) Vilbur. ‘Hortumları yok çünkü. Neyse o zamana dek burada kalıp bizim ırmağımızı kullanabilirler.’ Fillerden biri ‘Biz de yardım edersek iş çabucak biter.’ dedi.”* Bu aşamada yardımlaşmanın önemi vurgulanır ve hep birlikte ırmağın kurummasına sebep olan taşlar oradan çekilir.

“Disney Masalları Tinkerbell” adlı hikayede kişilerin yaptığı bir işe yardım etme, ihtiyacı olduğu durumlarda ona yol gösterme, bu aşamada temel ihtiyaçlarını karşılama gibi durumlara, metin olarak yer verilmiştir: *“Tink, asasının mükemmel olmasını istiyordu. Bunun için farklı modeller denedi. Terence ona her gün yemek getiriyor ve ateşe odun atıyordu.”* Tinkerbell’in zor bir görevi yerine getirmek için çabalarken ihtiyaç duyduğu şeyleri özveriyle temin eden arkadaşları, bu metinlere ve esasen prososyal davranışlara örnektir ve yardım etme sürecinde, yapılan işe birebir dahil olmak yerine iş ortamını, koşulları uygun hale getirme durumunu yansıtmışlardır.

Tehlike Anında Yardıma Koşma

Karakterlerin başına gelen olumsuz, riskli ya da tehlikeli bir durumda kişilerin nasıl müdahale ettiklerini, yardım için neler yaptıklarını yansıtan örneklerle bu bölümde yer verilmiştir.

Bu alt kategorideki örnek durumlar incelendiğinde, “Göz Bebek” adlı hikayede ele alınan durum şöyle aktarılmıştır: *“Babası, doğruca tilkinin karşısına geçmiş ve başlamış bağırmaya, ‘Küçücük bir çocuğu kovalamaya utanmıyor musun?’ Tilki ne yapacağını şaşırmış, verecek bir cevap bulamamış. Arkasını dönüp gitmiş. Göz Bebek babasına sarılmış, ‘Tam zamanında geldin baba!’ demiş sevinçle.”* Bu anlatımda, tehlike anında korkmuş bir çocuğu temsil eden köstebek karakterinin içinde bulunduğu duruma babasının müdahale etmesi, onu kurtarma çabası görülmektedir.

Bir damlanın donarak bundan sonra ne yapması gerektiğini bilmez durumunun anlatıldığı “Şıpşıp ile Tıptıp” adlı hikayede ise Güneş karakteri devreye girer ve metinde “koşup imdada yetişme” olarak nitelenen yardım etme davranışı anlatılır: *“Tıptıp dondu, kaskatı kesildi. Mavi Göl’e nasıl varacaktı? Şıpşıp’a nasıl ulaşacaktı? Bu sırada Güneş koştu, imdada yetişti. Tıptıp ısındı, gerindi, silkindi ve gene damlacık oluverdi.”* Bu durum doğanın bir gereği olsa da hikayede zor durumda olan kişilere yardım etmek gerektiği mesajı verilmiştir.

“Sevgiyi Görmek” adlı hikayede bazı davranışların sevgi temelinde sergilendiği örneklerle açıklanmıştır. Tolga karakterinin yardım davranışı, bu davranışın öncesinde ve sonrasında herhangi bir benzer davranışa dayandırılmadan anlatılmış ve resimlerle desteklenmiştir: *“Arkadaşının düştüğünü gören Tolga, onun yanına gitti. Taner’i yerden kaldırdı. O sırada diğer çocuklar da geldiler. Taner’in gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Tolga arkadaşının gözyaşlarını sildi.”* Hikayedeki bir başka karakter, davranışının sebebini, kardeşinin üzüntüsüne duyarsız kalamaması ve zor durumunda yardıma koşması şeklinde açıklamıştır: *“İlkay yaşadığı bir olayı anlattı, ‘Benim küçük bir kardeşim var. Dün akşam en sevdiği oyuncakını kaybetti ve ağlamaya başladı. Ben de evin her yerini arayarak oyuncakı buldum. Çünkü kardeşimin daha fazla ağlamasını istemedim. O ağladığında çok üzülüyorum.’ ”*

Küçük kardeşiyle birlikte pikniğe giden kurbağanın hikayesinin anlatıldığı “Küçük ve Büyük Kurbağa Piknikte” isimli kitapta, tehlike anında kişilerin yardımına koşma örneğine

rastlanır: “Büyük kurbağa gürültüyü duyunca arkasına baktı. (Taşların üzerinden karşıya geçerken suya düşen) kardeşini suyun içinde görünce hemen yanına koştu. Küçük kardeşini elinden tutarak kaldırdı. Taşların üzerinden ‘bir, iki, üç’ diyerek karşıya geçtiler.”

Yardım İstendiğinde Sevinçle / İstekle Kabul Etme

Yardım talep eden kişilerin istekle kabul edilmesini ve bu durumu yansıtan resimleri ele alan örnekler bu bölümde yer almaktadır.

İncelenen kitaplar arasında bu alt kategorinin yer aldığı kitaplardan “Küçük Sihirbaz” adlı hikayede, annesi Berk karakterinden yardım ister. Berk yardımı sevinçle kabul eder; bu sevinci ve istekliliği onun koşar adım annesinin isteklerini yerine getirmesi şeklinde resimlenmiştir ve bu görsel metin ile desteklenmiştir: “İçeriden annesi seslendi. ‘Berk gelip bana yardım eder misin? Yılbaşı ağacını süslüyorum.’ Berk, ‘Tamam anne geliyorum.’ dedi ve annesinin yanına gitti.” Bir başka sayfadaki resimde ise yine annesinin yardım isteği üzerine Berk’in bu işi mutlulukla yapması görselleştirilmiş ve anlatılmıştır: “Annesi Berk’e ‘Lütfen hediye paketlerini ağacın altına taşır mısın?’ dedi. Berk, ‘peki anneciğim’ diyerek paketleri dikkatle ağacın yanına getirdi.” Dolayısıyla kitapta prososyal davranışlara gerek resimlerde gerekse metinlerde yer verilmiştir.

“Mutlu Sokak Sakinleri” adlı hikayede, bir sokakta bulunan çeşitli levhalar, çöp kutuları ve park oyuncaklarının; insanların onları kötü kullanmaları sebebiyle, şikayette bulunmaları konu alınmış, bu duruma çözüm yolları aranmıştır. Çevremizin nasıl temiz ve düzenli tutulabileceği konusunda mesaj verilir. İnsanların bu davranışlarına nasıl müdahale edileceği konusunda çaresiz kalan sokak eşyaları, çevre kurallarına uyan Ferzan isimli çocuktan yardım isterler. Ferzan karakteri bu istek üzerine yardım isteğini sevinçle kabul etmiştir. Bu durum görselde yansıtılmış olup Ferzan, dikkatli bir halde resimlenmiştir: “Ferzan oyun oynamak için dışarıya çıktı. Sokak tabelası ona her şeyi anlattı. Ferzan anlatılanları can kulağıyla dinledi. Sonra ne yapabilirim, diye düşünmeye başladı. Daha sonra planını uyguladı.”

“Gizemli Yapboz” adlı hikayede ise yapboz tamamlamayı çok seven bir çocuk sihirli bir yapboz alır ve ormandaki hayvanları kurtarması, yapbozu tamamlamasına bağlıdır. Hayvanların kendisinden yardım isteğini kabul eden ve dikkatli, özenli bir şekilde bunu

gerçekleştiren çocuk, zor durumda kalan kişilere yardım etme örneği sergilemiştir: “(Kuş, yılan, ayı, aslan, tilki, geyik, maymun ve kuğu gibi hayvanların olduğu toplulukta kuğu şöyle der:) ‘Yardıma ihtiyacımız var Defneciğim. Biz bu ormanda yıllardır mutlu bir şekilde yaşarken bir gün bir canavar geldi. Yanında kocaman bir yapboz vardı. Yapbozun parçalarını ormana savurdu ve ‘bu yapbozu tamamlayabilerseniz sizi rahat bırakacağım. Eğer tamamlayamazsanız buradan asla gitmeyeceğim’ dedi. Canavardan çok korktuğumuz için kendimizi bu kaleye kapattık. O günden beri karanlıktayız.’ Defne rahatlamıştı: ‘Merak etmeyin arkadaşlar. Yapbozu tamamlamak benim için çocuk oyuncağı. Yeter ki beni ona götürün.’ dedi.”

Tehlike Konusunda / Tehlike Olduğunda Uyarma

Bu bölümde herhangi bir durumun tehlikelerini bilen karakterlerin, nispeten tecrübesiz karakterlere bilgilerini aktardıkları, uyarılarda bulundukları içerikler yer almaktadır.

Bu davranışın ilk örneği “Göz Bebek” hikayesinde şöyle ele alınmıştır; “(Tavşan Pufi, köstebek Göz Bebek’e) ‘Ah, tek başına çıkmamalıydın küçük dostum. Orman senin için tehlikeli olabilir.’ demiş. ‘Neyse ki yanında ben varım artık. Biraz gezeriz, hava kararınca evine gidersin, olur mu?’ diye de eklemiş.” Bu hikayede, köstebek karakterinin tehlikeli bir konumda olabileceğini düşünen tavşan, ona zaman ayırarak hem ormanı keşfetme olanağına katkıda bulunmuş hem de onu olası bir tehlikeden korumayı amaçlamıştır.

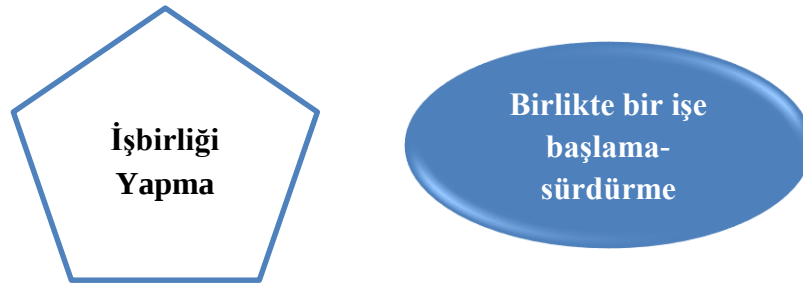
“Küçük Sincap” adlı hikayede durum benzer bir şekilde ele alınmıştır. Yavru sincaptan daha tecrübeli bir karakter olan tavşanın ormandaki tehlikeler konusunda onu uyarması anlatılmıştır: “Kozalağın üstünde oturan Küçük Sincap, büyük bir ustalıkla tohumları patilerinin arasına alıp hızlı diş darbeleriyle kemiriyordu. Yavru tavşansa onun ustalığı karşısında şaşırıp kalmıştı. ‘Dikkat et dostum, büyük bir tehlike içindesin!’ ” Düşme tehlikesi olan ve bu yüzden daha dikkatli davranması gereken sincabı uyaran bu karakterin, sincabın yeni tanıştığı bir yabancı olma özelliği, prososyal davranışların tanındık kişiler arasında sınırlanmayarak çevremizde bulunan birçok kişiyle iletişim sürecine dahil edilebileceğini desteklemektedir.

“Pembe Yanak Ormanı İnceliyor” adlı hikayede ise durum şöyle yansıtılır: “Mor Kelebek, (küçük fare) pembe yanağı uyarmayı da ihmal etmedi: ‘Fazla uzaklara gitme. Buraların yabancısısın. Tek başına kaybolabilirsin.’ dedi. Pembe yanak: ‘Uyarın için teşekkürler arkadaşım,’ diyerek yoluna devam etti.” Hava karardığında farenin karşısına çıkan bir ayı

ise onu tehlikelerden korumak ve ormanda güvenli olmasını sağlamak için yanından ayrılmayarak evine götürür: “ ‘Nereye böyle ufaklık?’ dedi Bay Başkan. Pembe yanak; ‘Ormanda arkadaşlarımla konuşurken vaktin nasıl geçtiğini anlayamadım. Eminim annem beni çok merak etmiştir.’ dedi. Bay Başkan, ‘Demek bu yüzden acele ediyordun. Gel bakalım o zaman. Seni ben evine götüreyim.’ diyerek Pembe yanağı tuttuğu gibi cebine koydu.”

İşbirliği Yapma Kategorisine İlişkin Bulgular

İşbirliği yapma kategorisi ve alt kategorileri Grafik 5’te gösterilmiştir.

Grafik 5: İşbirliği yapma kategorisi ve alt kategoriler

Tablo 6: İşbirliği Yapma Kategorisine İlişkin Bulgular

İşbirliği Yapma	Kitap Sayısı	Bulunduğu Kitap Kodu
Birlikte bir işe başlama / sürdürme	11	2-11(2)-13-18-21-32-34-82(2)-98-112-148

Açıklama: Parantez içindeki sayılar, kitapta ilgili davranışın tekrar sayısını göstermektedir.

Örnekleme dahil edilen 200 adet kitap içerisinde, 11 adet kitapta “İşbirliği Yapma” ile ilgili bulgulara rastlanmıştır. Tablo 6’nın verilerine göre “birlikte bir işe başlama / sürdürme” davranışı, işbirliği kategorisinde kitaplarda yer almıştır.

Birlikte Bir İşe Başlama / Sürdürme

Bu bölümde karakterlerin bir iş ile ilgili ortak kararları ve davranışları, işbirliğine ilişkin tutumları ele alınmıştır.

Doğadaki su döngüsünü konu alan “Şıpşıp ile Tıptıp” hikayesi incelendiğinde, iki su damlasının birbiriyle ve diğer su damlalarıyla olan iletişimde ilk olarak işbirliğine yer verildiği görülür: *“Su damlaları dağ tepe aşarak, yamaçlardan taşarak akmaya başladılar. Kendileri gibi birçok ama birçok damla vardı çevrelerinde. İki iken iki bin oldular. Artık ne durdular ne yoruldular. Kocaman bir dere oldular.”* Su damlalarının bir araya gelip su birikintilerini oluşturması doğanın bir gereği olarak ele alınmıştır fakat bu süreçte tek başına yapmakta zorlanılan işlerin birlikte üstesinden gelinmesi her bir damlanın işini kolaylaştırması bakımından, prososyal davranışlar ile ters düşen “karşılıklı” bir süreç olarak değerlendirilebilir. Yer altında iken yeryüzünü merak ettikleri, meraklarını gidermek istedikleri için birlikte hareket etmeleri de bu durumun farklı bir örneğidir: *“Günlerden bir gün damlacıkları bir meraktır aldı. Şu toprağın üstünde ne var, ne yok diye. El ele tutuşup yola koyuldular.”*

“Tıstıs ile Pıspıs’ın Oyun Arkadaşları” adlı hikayede ayı, tavşan, yılan ve kirpi gibi farklı özelliklere sahip kişileri temsil eden arkadaşlar; farklı görev dağılımlarıyla işbirliği içinde olup bir ürün ortaya çıkarırlar: *“Tombiş, kocaman elleriyle kumları ortaya toplamış. Zıpzip, minicik elleriyle kulelerin üstünü düzeltmiş. Tıstıs ve Pıspıs, kuyruklarını kulelerin çevresinde döndürerek çukurlar açmışlar. Kirpi, dikenlerini kullanarak pencereler yapmış.”*

“Küçük Sihirbaz” adlı hikayede ise benzer şekilde annesi ve Berk’in işbirliği içinde bir işi sürdürmelerine yer verilmiştir: *“Sonra, ikisi birlikte (Berk ve annesi) akşam yemeğini hazırlamak için mutfığa gittiler.”* Hikayenin devamında ise Berk’in, annesinin yardım isteği üzerine hediye paketlerini mutlulukla taşıması görselleştirilmiştir ve metin içerisinde yer almıştır: *“Annesi Berk’e ‘Lütfen hediye paketlerini ağacın altına taşıyor mısın?’ dedi. Berk, ‘Peki anneciğim’ diyerek paketleri dikkatle ağacın yanına getirdi.”* Dolayısıyla kitapta prososyal davranışlara gerek resimlerde gerekse metinde yer verilmiştir.

“Şimdi Ben Ne Olacağım” adlı hikayede bir çocuk ile annesi, artık ayrı evde yaşayan babasının yeni evine gider. İşbirliği içinde iş yapmaları ve her bir işi yapan karakterin “memnun yüz ifadeleri” ile resimlenmesi, birlikte bir işe başlama ve sürdürme davranışına örnektir: *“(Deniz, annesi ve babası) İşlerini bitirince, hep birlikte yemek yaptılar ve iştahla yediler.”*

Kişilere, dış görünüşlerinden dolayı farklı muamele yapan, düzenlediği bir etkinliğe çağırdığı arkadaşlarında belli kriterle arayan bir filin, “Cumba’nın Evi” adlı hikayesinde, üçgenin üzüntüsünü gidermek için işbirliği içinde sorununa çözüm bulmaya çalışan karakterlerin bu davranışları prososyal nitelikte, kişinin iyiliğine yönelik tavırları ifade etmektedir: “Üçgen, şekli yüzünden Cumba’nın onu eğlencesine almadığını anlattı. Bilge Daire bu duruma çok sinirlenmişti. Hemen arkadaşlarını çevresine topladı. Kızgın bir sesle konuştu. ‘Cumba’nın yaptıkları çok yanlış. Ona bir ders vermenin zamanı geldi. Haydi bir araya gelerek şekiller kuklasını oluşturalım.’ ” Karakterler kuklayı yaparak Cumba’nın beklentisi olan şekli birlikte oluşturur ve ona yaptıklarının yanlış olduğunu anlatırlar. Böylece işbirliği ile olumsuz bir durumun üstesinden gelinmiş olur.

“Kraliçe’nin Yüzüğü” adlı hikayede ise ülke halkı tarafından sevilen bir kraliçe oldukça değer verdiği yüzüğünü kaybeder ve bu duruma çok üzülür. Ülkedeki insanlar ve hayvanlar da kraliçeleri bu halde olduğu için endişelenir, her yeri aramaya başlar. Karıncaların yüzüğü bulmak için işbirliği içinde çalışmaları ve birlikte hareket ederek kapasitelerinin üzerinde bir çaba göstermelerine yer verilmiştir: “Kraliçe dikkatle bakınca çok şaşırmış. Çünkü çok sayıda minik karınca hep birlikte kraliçenin kaybolan yüzüğünü taşıyorlarmış.”

Bu duruma oldukça benzer bir örnek “Korkuluk ve Arkadaşları” hikayesinde yer almıştır. Hikayede, korkuluk bir gün rüzgardan olduğu yere devrilir. Onu gören baykuş ise durumuna üzülenek yardım etmek ister: “Bilge Baykuş, korkuluğa moral verdi. Bu duruma bir çözüm bulacağını söyledi. Sonra ormandaki diğer hayvanları yanına çağırıp bir toplantı düzenledi. Korkuluğun zor durumda olduğunu anlattı. Uzun uzun konuşup tartışıp bir karara vardılar. Korkuluğu tekrar eski haline getirebilmek için her şeyi yapacaklardı.” Onun yırtılan kıyafetlerini dikerlerken her bir hayvanın bir görev üstlenmesi ve bu durumun neşeli yüz ifadeleriyle resimlenmesi ile işbirliği mesajı verilmiştir: “Bilge Baykuş ve arkadaşları ellerine iğne iplik alarak korkuluğun yırtılmış olan kıyafetlerini de bir güzel diktiler. Şimdi korkuluk eskisinden de sağlam olmuştu.”

“Balcan Resim Yapıyor” adlı hikayede kişileri mutlu etmek için sürpriz hazırlamaya yer verilmiş, bu durum, iki kardeşin işbirliği içinde çalışmaları ile örneklenmiştir: “Baliş ve Balcan birlikte kağıda resim çizdiler. Yaptıkları resmi arkalarına saklayarak annelerinin yanına geldiler ve ‘Anneciğim, sana bir hediyemiz var’ diyerek çizdikleri resmi ona uzattılar.”

Bu durumun oldukça benzeri “Tali Doğruyu Söylüyor” hikayesinde şöyle anlatılmıştır; bir çocuk kuzeniyle birlikte resim yapmaya karar verir. Amaçları anne ve babalarını mutlu etmektir. Resim hazırlıklarını yardımlaşarak yapmaları işbirliği mesajını vermiştir: “Tali, ‘Anneme ve babama bir sürpriz hazırlamaya ne dersin?’ diye kuzenine sordu. Zıpzip, ‘Kesinlikle çok hoşlarına gider. İyi bir fikir. Haydi hemen başlayalım.’ dedi. Beraberce resim kağıtlarını, suluboyalarını ve fırçalarını hazırladılar.”

“Elmer ve Hipopotamlar” hikayesinde, ırmakları kurduğu için zor durumda kalan hipopotamlar fillerin ırmağına gelir. Filler onları kendi ırmaklarında istemezler. Bu aşamada yardımlaşmanın önemi vurgulanır. Filler ve hipopotamlar hep birlikte ırmağın kurmasına sebep olan taşları oradan çekerler: “ ‘Bu işi (hipopotamların taşları çekmesi) bitirmeleri yıllar alır.’ dedi (Elmer’ın kuzeni) Vilbur. ‘Hortumları yok çünkü. Neyse o zamana dek burada kalıp bizim ırmağımızı kullanabilirler.’ Fillerden biri ‘Biz de yardım edersek iş çabucak biter.’ dedi.” Hikayede zor işlerin, birlikte üstesinden gelinebileceği mesajı verilerek yardımlaşma vurgulanmıştır.

“Cesur Tonti” hikayesinde kendi ülkesini kurmak isteyen bir pirinç tanesi bu amaç için yola çıkar. Karınca ve diğer hayvanlarla karşılaşır. Hikayenin devamında, hayallerindeki ülkeyi kuran kişileri temsil eden hayvanlar arasında karşılıklı yarar gözetilen davranışlar da yer almıştır: “(Karıncalar, örümcekler, çekirgeler) Sonra pirinç Tonti’yle beraber güzel güzel yuvalar yapmışlar. Birbirlerine yardım etmişler. Özveriyle ve gayretle çalışmışlar.” Kendilerine bir yaşam alanı oluşturabilmek için yardımlaşma sürecine yer verilmesi prososyal davranışlar açısından olumsuz bir mesaj içermektedir.

Paylaşma Kategorisine İlişkin Bulgular

Paylaşma kategorisi ve alt kategorileri Grafik 6’da gösterilmiştir.

Grafik 6: Paylaşma kategorisi ve alt kategoriler

Tablo 7: Paylaşma Kategorisine İlişkin Bulgular

Paylaşma	Kitap Sayısı	Bulunduğu Kitap Kodu
Yiyeceğini paylaşma	7	2-6-8-15-31-85-86
Bilgilerini paylaşma	5	5-26-85-157-169

Örnekleme dahil edilen 200 adet kitap içerisinde, 11 adet kitapta “Paylaşma” ile ilgili bulgulara rastlanmıştır. Tablo 7’ye göre paylaşma davranışı kitaplarda “yiyeceğini paylaşma” şeklinde, bilgi paylaşımı davranışından daha fazla yer almıştır.

Yiyeceğini Paylaşma

İncelenen kitaplarda sıklıkla hayvan karakterlerin yiyeceklerini paylaşma davranışlarına yer verilmiştir.

Bu alt kategoriye ait örnekler ele alındığında, “Bal Partisi” adlı hikayede durum şöyle açıklanmıştır; hikayenin baş karakteri kış uykusundan uyanır ve açlık ihtiyacını gidermek için kişilerle iletişime geçer. Etrafında yiyecek bulamayan ayı ile bir ağaç karakteri arasında şu konuşma geçer: “*Armut ağacı (ayı Bani’ye) gülümseyerek; ‘Baharda armut olmayı bekleyen çiçeklerle dolarım. Yaza kadar sabredersen armutlarımdan yiyebilirsiniz Bani.’ dedi.*” Ayı karakterinin iletişimde olduğu kişilerin paylaşımcı olma özelliğinin bir başka örneği de şöyle aktarılmıştır: “*Bu sırada yanına gelen Kraliçe Arı (ayı Bani’ye); ‘Merhaba Bani, Bal Partimize katılmak ister misin?’ diye sordu.*” Ayı karakteri, daha önce kış uykusundan uyandığında, açlığını gidermek için arı kovanlarına zarar vermiştir. Arılar ise onun bu davranışına rağmen, bal partisine davet ederek ayının açlığını gidermesini yardımcı olmuşlardır. Böylece yapılan olumsuz bir davranışın ardından olumlu bir davranışla karşılık vermek, karakterler arasındaki iletişimin olumlu şekilde devam etmesini sağlamıştır.

“Hoş Geldin Oya” adlı hikayede Oya adında bir çocuk akrabaları Salih’in evine ziyarete gider. Salih, Oya’ya bulunduğu çevreyi gezdirmek, tanıtmak ister. Bu sırada yol kenarında bulunan bir yetişkin ile aralarında şu konuşma geçer: “*Koyun sürüsünün peşine takılıp yürüyen Salih ve Oya ağıla geldiklerinde ‘Haydi çocuklar, gelin size taze süt vereyim’ diyen İlyas Amca’nın sesini duydular. ‘Bizi merak ederler, artık eve gitmeliyiz’ dedi Salih.*

‘Evet zaten karnım da çok acıktı.’ dedi Oya. ‘Çiğdem yer misin?’ diye sordu Salih. ‘O nedir?’ Avucundaki çiğdemleri uzattı Salih.”

Yiyecek paylaşımının bir başka örneği de “Küçük Sincap” adlı hikayede, yavru bir sincabın ormanı keşfe çıkması ile sergilediği belirli davranışlarla ele alınmıştır. Sincabın arkadaş olduğu bir karakter ile yiyeceğini paylaşması, bu durumun mutlu yüz ifadeleriyle resimlenmesi, olumlu sosyal davranışa örnektir: *“Sincap bu arada kendine bir arkadaş da bulmuştu. Çekingenlikle, ona eski yiyecek deposundan bulduğu birkaç fındığı sunuyordu.”* Hikayede bu metni destekler nitelikte, sincabın gülümser bir halde avucundaki yiyeceği uzatarak resimlendiği görülmektedir.

“Üç Sokak Kedisi” adlı hikayede üç kedinin günlerini nasıl geçirdiklerine ve genel olarak kedilerin özelliklerine yer verilmiştir. Prososyal davranışların hikayelerde ele alınış biçimi bakımından diğer kitaplardan farklı olarak, hayvanları besleme/doyurma davranışı bu hikayede bir öneri olarak sunulmuştur: *“Annelerinizden izin alarak onlara (kedilere) bir kap içinde yiyecek verebilirsiniz. Onlar, sizin sevgiyle seslenişinizi mutlaka duyacaklardır.”*

Farklı karakter ve özelliklere sahip farelerin her biriyle ilgili bilgiler veren “On Küçük Fare” hikayesinde yine paylaşma davranışına yer verilmiştir: *“Küçük fareler seçtikleri şeyi birbirleriyle paylaşırlardı.”* Bütün farelerin “sevdikleri şeyleri” birbirleriyle paylaştıklarını ifade eden kitapta, farelerin toplu olarak ve bir döngü içinde yiyecek, atkı, eldiven gibi kişisel eşyalar, oyuncaklar, kendi yaptıkları resimler gibi, değer verdikleri eşyaları mutlu yüz ifadeleriyle birbirlerine vermeleri resimlenmiştir. Hem görsel hem de işitsel olarak paylaşmanın mutlu bir yaşam sürdürme sürecinde etkisi olduğu mesajı verilmiştir.

“Pembe Yanak Ormanı İnceliyor” adlı hikayede salyangoz karakteri, fare ile yiyeceğini paylaşır: *“(Bir salyangoz uyurken diğer hayvanların gürültüsünden uyanır, hayvanlar özür diler.) ‘Hatanızı anladığınız için sizi affedebilirim’ dedi. Sonra da onlara sabah yaptığı meyveli kekten ikram etti.”*

“Kış Pastası” hikayesinde ise orman kralı aslan, hayvanları kışa hazırlık için yiyecek hazırlamaya çağırır. Fakat en büyük payı kendisine ayırır. Sonraki kış mevsiminde ise hayvanlar aslana ders vermek isterler; ona önce hiç yiyecek vermezler. Aslan aç kalır. Fakat sonra hep birlikte aslan için ayırdıkları yiyecekleri ona götürürler: *“Aslan kapıyı açtığı anda, fare, maymun, kirpi ve diğer hayvanlar karşısında duruyordu. Aslan kral, onları*

görünce şaşırdı. Üstelik bayan kirpi dikenin elinde çok nefis görünen bir pasta vardı. ‘Senin payına düşen pastayı getirdik.’ dedi bayan kirpi diken.” Bu durumda, hayvanlar aslana ders vermek için onun, kışı tamamen aç kalarak geçirmesini sağlayabilirlerdi. Fakat yiyeceklerini paylaşarak, aslandan adil davranış beklentilerini, yine adil bir davranış örneği ile dile getirdiler. Böylece olumlu bir sosyal davranış sergilediler.

Bilgilerini Paylaşma

Paylaşma davranışının farklı bir alt kategorisi olan bu grupta yer alan örnekler ise şöyledir; “Göz Bebek” adlı hikayede tavşan karakteri, çevresi hakkında bilgisi olmayan ve merakını gidermek için ormanda gezintiye çıkan köstebek ile tanışır. Köstebeğin sevdiği etkinliklerle iyi vakit geçirmesini sağlar. Çevresiyle ilgili merak ettiği konularda, bildiklerini aktarır: “*Göz Bebek bunu ilk kez görüyormuş. ‘Bu da ne böyle?’ diye sormuş. ‘Bu bir göl.’ diye cevaplamış Pufi. ‘Biraz da gölde yürüyelim mi?’ diye sormuş Göz Bebek.*”

“Edizler Taşınıyor” adlı hikayede, Ediz’in evlerinden taşınırken, ailesine yardım etmesi, taşındıkları yerde yeni tanıştığı arkadaşlarına bildiği oyunları öğretmesi; hikayede karşılıksız durumları ifade eden prososyal davranış örnekleridir: “*Ediz ertesi gün annesiyle birlikte evlerinin öndeki çocuk parkına gitti. Orada yeni arkadaşlar edindi. Birlikte oyun oynadılar. Onlardan hiç bilmediği yeni oyunlar öğrendi. O da onlara bildiği oyunları öğretti.*”

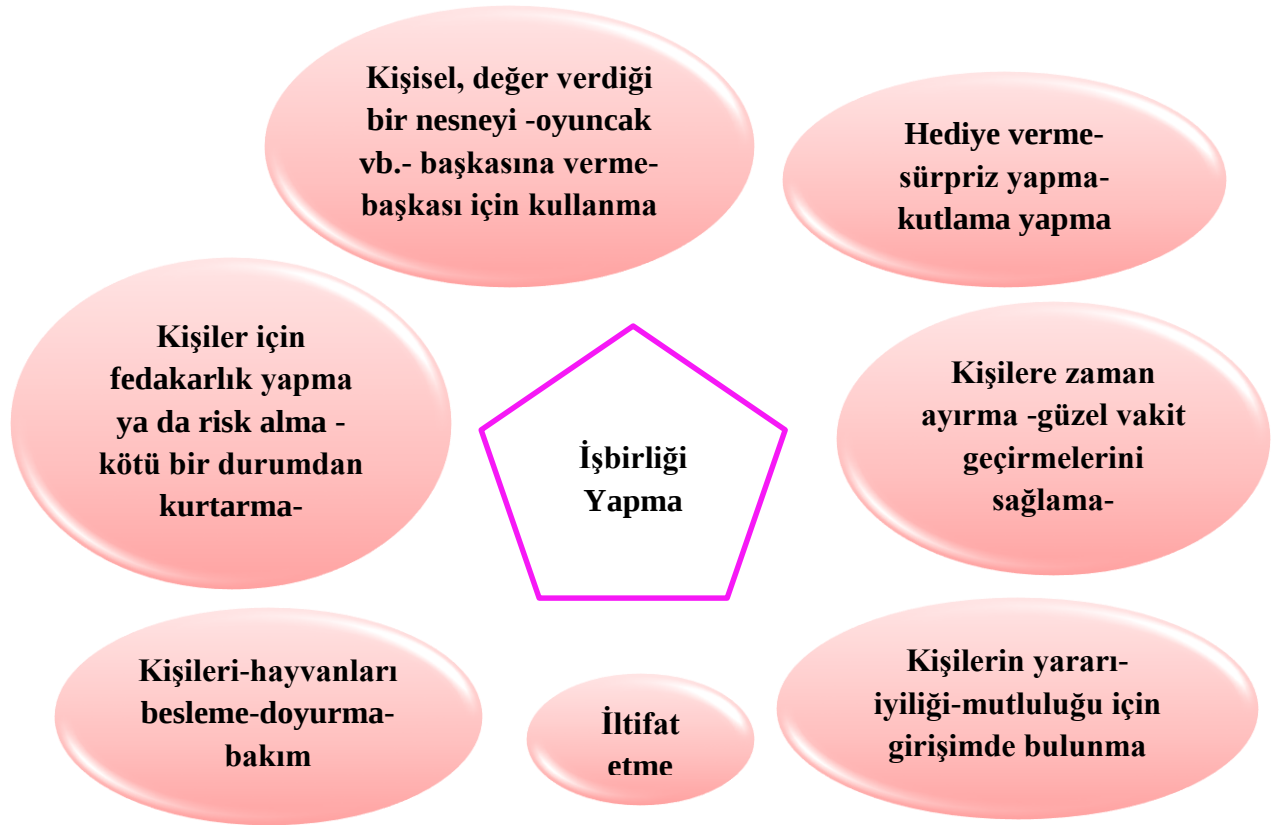
“Pembe Yanak Ormanı İnceliyor” isimli hikayede ise örümcek karakteri, ormanı keşfe çıkan tavşan ile bilgilerini paylaşır: “*Örümcek çok cana yakın biriydi. Pembe yanağa ormanla ilgili bir sürü bilgi verdi. Pembe yanak, örümceğin anlattıklarını dinlerken, zamanın nasıl geçtiğini anlamamıştı.*”

“Akira” adlı hikayede dünyayı gezmek, yeni yerler görmek isteyen bir kuş olan Akira’nın maceraları anlatılmış, bu süreç içinde iletişim kurduğu kişilere yer verilmiştir. Bir örnekte bulunduğu çevreyi yeni tanıştığı bir kişiye tanıtmak ve bilgi paylaşımında bulunmak isteyen bir kuş yer almış, ancak kuş bu paylaşımı herhangi bir karşılık beklentisiyle yapmamıştır: “*‘Önce kendimi tanıtayım.’ demiş kuş. ‘Benim adım Carmen. Kendimi bildim bileli İspanya’dayım. Her sene bu zamanlar burada bir festival düzenlenir. Adı San Fermin Festivali’dir.’ diye anlatmış.*”

“Ponpon Kuyruk ve Ormandaki Arkadaşları” adlı hikayede ise bir tavşan ormandaki arkadaşlarını sıra ile ziyaret eder, onların neler yaptığına bakar. Bu sırada ceylan ile bulutları incelerler. Tavşanın daha bilgili bir akranını temsil eden ceylan karakteri, ona bulutlarla şekilleri öğretir: “Ceylan, ‘Bulutlar nasıl da farklı farklı şekiller oluşturmuşlar.’ Dedi Pon Pon Kuyruk’a. ‘İsimlerini biliyor musun?’ ‘Hayır!’ diye cevap verdi Pon Pon Kuyruk. ‘İşte şu ilk baştaki bir daire,’ diye açıkladı ceylan. ‘Hemen yanındaki ise bir kare... Şu sonuncu da bir oval, tıpkı bir yumurta gibi.’ ” Bilgilerini paylaşma, aktarma davranışı, aynı zamanda kişilere zaman ayırmayı da içermiştir.

Özgecılık Kategorisine İlişkin Bulgular

Özgecılık kategorisi ve alt kategorileri Grafik 7’de gösterilmiştir.

Grafik 7: Özgecılık kategorisi ve alt kategoriler

Tablo 8: Özgecılık Kategorisine İlişkin Bulgular

Özgecılık	Kitap Sayısı	Bulunduğu Kitap Kodu
Hediye verme / sürpriz yapma / kutlama yapma	21	6-21-34-38(4)-47(2)-54(2)-56(2)-60-61-63-73-93-98(2)-100-137-148-170-178-183-191-199
Kişilerin yararı / iyiliği / mutluluğu için girişimde bulunma	8	23-34-61-82-146-147-165-139
Riskli durumlarda kişiler için fedakarlık yapma	5	77-120-124-141-143
Kişilere zaman ayırma (güzel vakit geçirmelerini sağlama vb.)	5	6-29-85-105-157
Kişileri/hayvanları besleme/doyurma/ bakım	4	22(2)-165-181(2)-195
Kişisel, değer verdiği bir nesneyi (oyuncak vb.) başkasına verme/ başkası için kullanma	3	60-80-143
İltifat etme	2	5-38

Açıklama: Parantez içindeki sayılar, kitapta ilgili davranışın tekrar sayısını göstermektedir.

Örnekleme dahil edilen 200 adet kitap içerisinde, 41 adet kitapta “Özgecılık” ile ilgili bulgulara rastlanmıştır. Tablo 8’de görüldüğü gibi “hediye verme / sürpriz yapma / kutlama yapma” gibi davranışlar hem özgecılık kategorisinde hem de tüm kategoriler içerisinde kitaplarda en çok yer verilen prososyal davranışlar olmuştur.

Hediye Verme / Sürpriz Yapma / Kutlama Yapma

Bu gruba ait davranış örnekleri şöyledir; “Hoş Geldin Oya” adlı hikayede evlerine misafir gelen bir ailenin, misafir için bir hediye hazırlanması ve hem hediye hem de davranışların güler yüzle, verici olmak, sunmak temasıyla resimlenmesi ile karşılık beklentisi olmayan düşüncenin mesajı verilmiştir: “*Mehmet Ağa elinde bir paketle içeri girdi ve Oya’ya uzattı. ‘Oyacığım, bu senin için’ dedi. Hediye paketini sabırsızlıkla açan Oya, içinden çıkan kıyafetleri görünce çok sevindi.*”

“Şimdi Ben Ne Olacağım” hikayesinde anne ve babası ayrılan bir çocuk, babası ile görüşmelerinde ona hediyeler götürür: “*Deniz, annesi ve babası için hediyeler*

hazırlıyordu. Babası geldiğinde, ona hediyesini veriyordu. Deniz bu görüşmelerden çok hoşlanıyordu.” Deniz’in bu mutluluğu ise yaptığı davranışlar sonucu babasını mutlu görmek temelinde olduğundan özgeci bir davranış örneğidir.

“Kraliçe’nin Yüzüğü” hikayesinde ülke halkı tarafından sevilen bir kraliçe oldukça değer verdiği yüzüğünü kaybeder. Ülkedeki insanlar ve hayvanlar da kraliçeleri bu halde olduğu için endişelenirler: “Ülkedeki herkes yüzüğü aramaya başlamış. Aradan günler geçmiş. Yüzüğün aranmadığı yer kalmamış; ama yüzük bir türlü bulunamamış. Kraliçelerinin çok mutsuz olduğunu gören insanlar, buna bir çözüm aramışlar. Ülkedeki insanlar kaybolan yüzüğün benzerini yapıp kraliçeye armağan etmişler. Böylece kraliçelerinin üzüntüsünü azaltmak istemişler.”

“Renkli Çoraplar” adlı hikaye, örgü örerken gözlüklerini takmayan ve olması gerekenden uzun çoraplar ören bir ninenin, bu çorapları torunuyla birlikte ormanda karşılarına çıkan hayvanlara vermesini konu almıştır: “Büyük fare ve küçük fare ormanda dolaşırken kanguruya rastladılar. Küçük fare onu selamladı. ‘Merhaba kanguru. Sana bir kırmızı, bir sarı çorap armağan edeyim. Böylece kışın soğuktan korunmuş olursun.’ dedi. Kanguru buna çok sevindi. ‘Yaşasın, renkli iki çorabım olacak. Çok teşekkür ederim.’ ” Kişilerin bir hediye aldığında ya da bunun gibi bir sürprizle karşılaştığında mutlu olduğunu belirten sözel ifadelere ve resimlere yer verilmiş, hediye verme davranışı herhangi bir karşılıklılık döngüsünde ele alınmamıştır: “Kanguru zıplayarak arkadaşı deve kuşunun yanına gitti. Küçük fare, deve kuşuna bir turuncu bir de yeşil çorap verdi. Deve kuşunun iki çorabı oldu. Küçük fare zürafaya da bir tane mor, bir tane yeşil, iki tane turuncu çorap armağan etti. Zürafanın dört tane renkli çorabı oldu. Tilki, ‘Bu çorapları yolda buldum. Mavi çoraplar benim olabilir mi?’ diye sordu. Küçük fare, ‘Tabi tilki, onları da sana armağan ediyorum.’ dedi.” Bu örneklerde olduğu gibi özgeci prososyal davranışlara sıkça yer verilmiştir.

“Kar Yağıyor” adlı kitapta, bir Pazar sabahı anne ve babasından önce uyanan ve onlara sürpriz olarak kahvaltı hazırlayan bir çocuğun hikayesi anlatılmıştır. Pelin adındaki bu çocuk sürprize karar verme aşamasında çok özenli ve heyecanlı bir şekilde düşünür halde resimlenmiştir: “Önce annesiyle babasının yanına gitmeyi düşündü. Sonra aklına daha güzel bir şey geldi. Parmaklarının ucuna basarak mutfığa yöneldi. Onlar uyanmadan masayı hazırlamalıydı. Hemen işe girişti.” Daha sonra dışarıda kar yağdığını fark eden Pelin anne ve babasına bir başka sürpriz hazırlamak ister: “Eldivenlerini giydi. Ayağına

çizmelerini geçirdi. Kum kovasını da alıp yeniden balkona yöneldi. Annesiyle babasına bir sürpriz daha yapmak istiyordu. Bir kardan adam yaptı ve kahvaltı masasına götürdü.” Bu sürprizleri gören anne ve babası Pelin’e “Aferin benim çalışkan kızıma!” der. Davranışın böyle bir tepkiyle karşılanması, bu tür davranışların olması gereken, iyi karşılanan, takdir gören ve insanları sevindiren davranışlar olduğu mesajını içermektedir.

“Utangaç Dabi” adlı hikayede utangaç bir çocuğu temsil eden kurbağa karakteri Dabi’nin, büyük babasını ilk defa görmesi ile gelişen olaylar anlatılmıştır. Onun evlerine geleceğini öğrenen Dabi bir sürpriz hazırlamak ister: *“Dabicik büyük babasını ilk defa görecekmiş. Çünkü o doğduğunda büyük babası dünya turundaymış. Başına sarı şapkasını takmış, eline bir buket papatya alarak bahçeye çıkmış. Büyük babasını beklemeye başlamış.”* Beklediği gün eve gelmeyen büyük babasına sürprizini yapamaz fakat büyük babası da Dabi için hediyeler getirmiştir. Ağırlıklı olarak hediye verme durumuna yer verilen hikayede, kişiler mutlu yüz ifadeleriyle resimlenmiştir: *“Büyük babası Dabi’ye gülümsemiş: ‘Şimdi sana dünyayı gezerken aldığım oyuncakları verebilirim.’ demiş.”*

“Vak Vak Vaki” adlı hikayede, yaşadıkları ormana renkli çiçekler dikmek isteyen bir ördek bahçede çiçekler yetiştirir: *“Ördek Vaki, yuvasına dönerken çiçeklerden bir demet yaparmış. Bu çiçekleri yolda gördüğü arkadaşlarına vermek onu çok mutlu edermiş.”* Ördek karakteri bu davranışını arkadaşlarından herhangi bir beklentisi olduğu için yapmaz: *“Vaki bahçesindeki çiçekleri özenle sulamaya devam etmiş. Çiçeklerden demetler yapıp ormandaki hayvanlara hediye etmiş.”*

“Ben Ne Zaman Büyüyeceğim” isimli hikayede küçük yaşta olduğu için evinde bulunan bütün eşyalara erişemeyen, insanların kendisinden çok daha büyük olduğunu düşünen bir çocuk, bu durumdan hiç mutlu değildir. Evde duran bir biblo, peri kızına dönüşür: *“ ‘Biblo olduğumda bu evdeki eşyalar bana da çok büyük görünüyor.’ demiş peri kızı. ‘Al bu sihirli top senin olsun. İhtiyacın olduğunda sana yardım eder.’ Sonra peri kızı küçülmüş, küçülmüş. Yeniden biblo olmuş.”* Bu topun, çocuğun boyunun yetişemediği yerler için tabureye, farklı ihtiyaçlar için bir başka materyale dönüşebilmesi ile zorlanılan durumlar için aslında çözüm yolları bulunabileceği mesajı verilmiştir. Bu durum için perinin yaptığı davranış, temelde çocuğa yol gösterme amacını taşımış, onun iyiliği için yapılmıştır. Hikayenin sonunda çocuk büyür ve artık sihirli topa ihtiyaç duymaz. Bu topu ihtiyacı olacağını düşündüğü için küçük kardeşine verir: *“Küçük kız kardeşinin yanına gitmiş: ‘Çok yakında bu sihirli topa senin ihtiyacın olacak. Al, artık senin olsun.’ diyerek topu kardeşine*

vermiş.” Çünkü kendisi, birtakım zorlukları daha önce deneyimlemiş, kardeşi için de öngörüle bulunarak onun aynı durumu yaşamasını istememiş, böylece özgeci bir davranış örneği sergilemiştir.

Dedesine, doğum günü için hediye vermek isteyen bir çocuğun anlatıldığı “Tonton Dedemin Doğum Günü” adlı hikayede, çocuk düşünceli ve heyecanlı yüz ifadesi ile resimlenmiştir: *“Dedemi sevindirecek bir sürpriz bulmalıyım. Somurtan yüzüne gülücük kondurmalıyım.”* Dedesini mutlu görmek, onu sevindirmek için kendi çizdiği bir resmi hediye etmesi, hikayede metin içinde yer almış, kişilerin mutluluğu için bir davranış sergileme örneği olmuştur: *“Bulamadım dedeciğim sana ne alayım, bir resim çizdim, şifreli. Bir martı bir balık resmi...”*

“Mutlu Yıllar Sünger Bob” adlı hikayede ise doğum gününde hediyeler, balonlar ve bir pasta ile hatırlanmak isteyen Bob, arkadaşlarına bu günün ne olduğunu sorar fakat onlar hatırladıklarını belli etmezler. Her biri Bob için birer hediye almış ve bir parti hazırlamışlardır: *“Hep bir ağızdan ‘Sürpriz!’ diye bağırdı arkadaşları. ‘Mutlu yıllar Sünger Bob!’ Her taraf hediyeler ve balonlarla doluydu. Parti şapkaları bile vardı.”* Hikaye sonunda Bob’u davet edip hediyelerini verirken, heyecanlı ve mutlu yüz ifadelerini içeren resimlemelere yer verilmiştir.

“Kurşun Asker” adlı hikayede bir evdeki oyuncaklar arasında bulunan Kurşun Asker, pencere kenarında dururken çıkan rüzgarla kaybolur. Bir süre sonra eve geri döner. Oyuncak arkadaşları onun kaybolmasına üzölmüşlerdir: *“Evdeki bütün oyuncaklar Kurşun Asker’in geri döndüğüne çok sevinmişlerdi. Bu yüzden büyük bir kutlama yaptılar. Güzel balerin, arkadaşının şerefine dans etti. Bütün oyuncaklar evlerinde çok mutlu yaşadılar.”* Balerinin, arkadaşının “şerefine” dans etmesi vurgulanmıştır. Birinin şerefine bir davranışta bulunmak, o kişi için bir şey yapmak, hikayede dans etmek, şeklinde aktarılmış, özgeci bir davranışa örnek olmuştur.

“Ayıcık Nanu” hikayesinde sürpriz yapmayla kişilerin sürprize konu olan şeyi bir anda görmesi ile mutluluğunu bir miktar daha arttırma çabasına yer verilmiştir. Hikayedeki sürpriz, çiçek yetiştirmek ve güzel bir bahçe sunmak olup uzun ve zahmetli bir iş, emek ve süreç gerektiren bir hediyedir. Sürprizi yapan kişi (ayı Nanu), bunu kendisinin sabrına ve zamanına mal olacağını bilmesine rağmen yapar, sonucunda kişinin (annesinin) mutlu olacağını düşünür: *“Nanu o gün eve dönerken kendi kendine ‘Annem için bir sürpriz*

hazırlasam ne iyi olur.’ dedi. ‘Eve döndüğünde onu çok sevindirecek harika bir sürpriz!’ Bu fikir Nanu’yu heyecanlandırmıştı. Yol boyunca ‘Acaba ne yapsam annem çok sevinir?’ diye düşündü.” Burada prososyalliğin karşılık bekleme özelliği vurgulanmıştır.

“Balcan Resim Yapıyor” adlı hikayede kişileri mutlu etmek için sürpriz hazırlamaya yer verilmiştir: *“Baliş ve Balcan birlikte kağıda resim çizdiler. Yaptıkları resmi arkalarına saklayarak annelerinin yanına geldiler ve ‘Anneciğim, sana bir hediye var’ diyerek çizdikleri resmi ona uzattılar.”* Kardeşlerden birisi resmini odasının duvarına çizer ve sevinçle annesini çağırarak ona sürprizini gösterir. Amacının annesini mutlu etmek olduğu mesajı verilmiştir: *“Odasının duvarına çizdiği resmi bitiren Balcan sevinçle annesinin yanına gitti. ‘Sana bir sürprizim var odama gelir misin?’ diyerek annesinin elinden tuttu. Odaya girdiklerinde Balcan annesine ‘Bak senin için bir resim çizdim’ dedi.”*

“Canım Babamın Doğum Günü” adlı hikayede babasının doğum günü için hediye hazırlamak isteyen bir çocuk, onun sevdiği bir sürpriz yapabilmek için tüm olasılıkları düşünür. Hikayenin başında, babasının kendi doğum gününü hatırlattığı belirtilmiş, hediye beklentisi olduğu söylenmiştir. Dolayısıyla hediye verme durumu; sürprizden çok, beklentiye cevap verme halini almıştır: *“Önce kaptan şapkasını kartondan kesip boyayayım. Bir de şurasına şöyle minik bir kalp kondurayım. Bayıldı babam armağanıma, geçirdi şapkasını başına. Düşlemindeki yelkenlisini, hemen başladı kullanmaya...”* Hikayedeki “Çok sevinecek babam, öpecek beni” içeriği ile aslında çocuk karakterinin de bir sevgi beklentisi olduğu mesajı çıkarılabilir.

“Ninemin Doğum Günü” hikayesinde ninesinin doğum gününü, onun anlattıkları ile bulmaya çalışan bir çocuk tahminlerde bulunur. Ninesine bir doğum günü hazırlamak için oldukça heyecanlı olduğu resimlemeler ve sözlerinde görülmektedir: *“Doğum gününü buldum! Bir Nisana az kaldı nine, hemen hazırlıklara başlayalım, doğum gününü kutlayalım.”* Hikaye sonundaki partide, yaptığı kutlamadan oldukça memnun ve mutlu olduğu görülen çocuk, ninesi için iyi dileklerde bulunur.

“Tali Doğruyu Söylüyor” adlı hikayede bir çocuk kuzeniyle birlikte resim yapmaya karar verir: *“Tali, ‘Anneme ve babama bir sürpriz hazırlamaya ne dersin?’ diye kuzenine sordu. Zıpzip, ‘Kesinlikle çok hoşlarına gider. İyi bir fikir. Haydi hemen başlayalım.’ dedi. Beraberce resim kağıtlarını, suluboyalarını ve fırçalarını hazırladılar.”* Hediye ya da sürpriz hazırlamanın genel olarak kişileri mutlu edeceği mesajı verilmiştir.

“Grip Olan Kaplumbağa” hikayesinde ormandaki arkadaşları, hasta olan kaplumbağayı ziyarete giderler. Götürecekleri hediyein kaplumbağanın seveceği, mutlu olacağı, sevineceği bir hediye olmasına dikkat ederler: *“Kaplumbağa Susu’nun hastalığını öğrenen dört arkadaşı onu evinde ziyaret etmeye karar verdiler. Kedi Besbuse şöyle dedi: ‘Her birimiz Susu için bir hediye hazırlayalım, ne dersiniz? Mesela ben onun için lezzetli kek hazırlayabilirim, çünkü o keki çok sever.’ ”* Özgeci bir davranış olan hediye verme ve yapılan arkadaş ziyaretine çok sevinen kaplumbağa mutlu olur. Hikayede bu tür davranışların kişilerin mutluluğu şeklinde sonuçlanmasına yer verilmiştir.

“Pıtırıcık Tatilde” adlı hikayede ve kitabın diğer serilerinde genellikle, çocukların nasıl davranması gerektiğine değinilmiştir ve toplum tarafından uygun görülen davranışların sergilendiği görülmektedir: *“Pıtırıcık odasındaki cam kavanozu aldı. Bir gün önce sahilden topladığı deniz kabuklarıyla kavanozu güzelce süsledi. Heyecanla annesinin yanına gitti. ‘Anneciğim, seni çok seviyorum.’ diyerek yanağına bir öpücük kondurdu. Arkasında sakladığı vazoyu annesine uzatırken Pıtırıcık’ın keyfine diyecek yoktu.”* Kitapta yer alan bu tür davranışlar karşılık beklenmeyen sosyal davranış örnekleridir.

“Palyaço Cici” adlı hikaye, Cici adında amcasıyla sirkte palyaçoluk yapan bir çocuğun, köpeğinin ölümüyle duyduğu üzüntüyü temel almıştır: *“Birkaç gün sonra amcası, küçük sevimli bir köpekle geldi. Palyaço Cici yavru köpeği çok sevdi. Onu eğitti.”*

“Kimse Beni Oyuna Almıyor” adlı hikayede Burcu bir sabah ailesi uyurken kalkar: *“Burcu, ‘Haydi Kikirik, ailemize sürpriz yapıp kahvaltı hazırlayalım, çok sevinirler değil mi?’ dedi. Kikirik sürpriz, sürpriz diye onu destekledi.”* Bu durumun ailesini çok sevindireceği düşüncesi ile hareket etmesi hikayede açıkça belirtilmiş ve özgeci bir davranışa yer verilmiştir. Burcu oturdukları evden taşınacakları ve arkadaşlarından ayrılacağı haberini aldığı anda yalnız kalacağını düşünmüş, eşyalarını toplarken arkadaşlarına hediyeler hazırlayarak benzer bir özgeci davranış girişiminde bulunmuştur. Fakat bu hediyeleri arkadaşlarına verirken “Beni sakın unutmayın!” ifadesini kullanması, daha önce yer verilen kahvaltı sürprizinin aksine özgeci temelden çok arkadaş çevresinde varlığını sürdürme isteği, unutulmamak gibi bir karşılık beklentisi temelindedir dolayısıyla prososyal davranışlara ters düşmüştür.

“Küçük ve Büyük Kurbağa Piknikte” adlı hikayede ise piknikten eve dönerken annelerine çiçek toplamayı ihmal etmeyen iki kardeşin benzer davranışları, kişilerle iletişim başlatma,

yardım etmeyi de içeren özgeci bir hediye verme davranışına örnek olmuştur: *“Akşam olunca evlerine döndüler. Yolda, anneleri için çiçek toplamayı da unutmadılar.”*

Kişilerin Yararı / İyiliği / Mutluluğu İçin Girişimde Bulunma

Kişilerin sorunlarına çözüm getirecek, mutlu olmaları ile sonuçlanacak herhangi bir durum ile ilgili girişimleri bu bölümdeki örneklerde yer almaktadır.

Bu alt kategori örneklerinden “Mutlu Sokak Sakinleri” adlı hikaye, bir sokakta bulunan çeşitli levhalar, çöp kutuları ve park oyuncaklarının; insanların onları kötü kullanmaları sebebiyle şikayette bulunmalarını konu almıştır. Sokak eşyaları, çevre kurallarına uyan Ferzan isimli çocuktan yardım isterler. Ferzan’ın davranışı, yardım isteğine olumlu karşılık verme ve bu durumu çözmek amaçlı bir davranış sergileme şeklinde prososyal bir eylemin özelliklerini yansıtmıştır: *“Ferzan birkaç gün sonra sokağın ortasına kocaman bir afiş astı. Üstünde bir yazı vardı. ‘Sayın mutlu sokak sakinleri, mutlu olmak için çevremizi temiz tutmalı ve korumalıyız.’ ”* Bu davranışların “mutlu olmak” amacıyla sergilendiği mesajı, hikayenin sonunda belirtilmiştir.

“Kraliçenin Yüzüğü” hikayesinde bir kraliçe çok değer verdiği yüzüğünü kaybeder. Ülke halkının ise kraliçenin mutluluğu için bu duruma çare araması şöyle aktarılmıştır: *“Ülkedeki herkes yüzüğü aramaya başlamış. Aradan günler geçmiş. Yüzüğün aranmadığı yer kalmamış; ama yüzük bir türlü bulunamamış. Kraliçelerinin çok mutsuz olduğunu gören insanlar, buna bir çözüm aramışlar. Ülkedeki insanlar kaybolan yüzüğün benzerini yapıp kraliçeye armağan etmişler.”*

“Tonton Dedemin Doğum Günü” adlı hikayede, dedesinin mutsuz görüldüğünü düşünüp onu sevindirmek isteyen bir çocuk bu duruma çare bulmak için bir şeyler yapmak ister: *“Dedemi sevindirecek bir sürpriz bulmalıyım. Somurtan yüzüne gülücük kondurmalıyım.”* Dedesini mutlu görmek, onu sevindirmek için kendi çizdiği bir resim ile bu duruma çözüm bulan çocuğun mutlu yüz ifadesiyle resimlenmesine, hikayede yer verilmiştir.

“Korkuluk ve Arkadaşları” adlı hikayede rüzgarın etkisiyle bulunduğu yere devrilen bir korkuluğa, o çevrede bulunan çiçekler ve çeşitli hayvanların yardımı anlatılmıştır: *“Bilge Baykuş ve arkadaşları ellerine iğne iplik alarak korkuluğun yırtılmış olan kıyafetlerini de bir güzel diktiler. Şimdi korkuluk eskisinden de sağlam olmuştu.”*

“Şakacı Balık Şakşak” adlı hikayede arkadaşları bir balon için kavga ettiklerinde bu durumu çözmek isteyen balık karakterinin davranışına yer verilmiştir: “*Şakacı Balık Şakşak iki balığın çekişmesini ve patlayan balonu görünce seslenmiş: ‘Bu balon ikinize de yaramadı. O balonu ikinizden biri alsaydı ve paylaşarak oynasaydınız daha güzel olmaz mıydı? Şimdi beni izleyin.’ demiş Şakacı balık Şakşak ve almış olduğu sakızı bir güzel şişirmiş. Bir yandan da: ‘İşte size balon. Haydi bakalım hep birlikte balonumuzla oynayalım’ demiş. Bir yandan da arkadaşlarına şöyle diyormuş: ‘Her şey paylaşınca güzel öyle değil mi?’ ‘Evet’ demiş arkadaşları. ‘Paylaşmanın böylesine güzel ve eğlenceli olduğunu bilmiyorduk. Teşekkürler Şakşak. Bizi çok eğlendirdin.’*” Kendisine ait bir nesneyi kişiler için kullanarak özgeci bir davranış sergileyen karakter ile paylaşımcı olma mesajı verilmiştir.

“Şaşkın Leylek” adlı hikayede inatçılığın ve tembelliğin kötü sonuçlar getireceği konusu işlenmiştir. Kişilerin, bu durumların varlığında bile bazı iyi özellikleri barındırabileceği belirtilmiş, özgeci bir davranış örneği ile başkalarının iyiliği için bir davranışta bulunma mesajı verilmiştir: “*(Bir kırlangıç, soğukta üşüyüp leyleğin yuvasına gelir.) Zavallıcığın (kırlangıç) bütün vücudu titriyordu. Şaşkın leylek kendini unuttu. Merhameti kabardı. Şu zavallı küçük kuşa yardım etmeliydi. Tembeldi ama kötü yürekli değildi. Kocaman kanatlarından birini açtı. ‘Gir kanadımın altına küçük kuş, orası sıcaktır ısıtırım seni.’ dedi.*”

“Böğürtlen Cini ve Sarı Gaga” adlı hikayede kış mevsiminde yaralı bir kuş, bir ağacın dallarına saklanır: “*Ağaç ‘Küçük bir kuş yavrusunun daha ilk uçma dersinde kanadı bir dala takılıp kırıldı. Anne ve babası onu zar zor yuvaya taşıdılar. Bütün bir yaz ve sonbaharı yuvada geçirdi. Artık iyileşti ama göç edemedi kış geldi. İşte bu nedenle yapraklarımı dökmedim.’ diyerek sevecenlikle gülümsedi.*” Ağacın bu davranışı ile kişilerin iyiliği için özveride bulunup özgeci bir tutum sergilemenin önemi vurgulanmıştır. Böğürtlen cini karakterinin bu kuşu evine götürmesi, onu besleyip barınma ihtiyacını karşılaması ile verilen mesaj desteklenmiştir.

“Ormandaki Bisiklet” adlı hikayede ise ormana meyve toplamaya gelen küçük bir çocuğun bisikletini merak edip kullanan hayvanlar, taşa çarparak düşerler. Çocuk döndüğünde bisikletini kırık bulur ve çok üzülüp ağlamaya başlar. Fil, bu kazaya öncülük ettiği için çocuktan özür diler: “*(Bisikleti kırılan küçük kıza fil şöyle der:)* ‘Bundan sonra senin filin olurum’ dedim. ‘İstediğin zaman ormana getirir, istediğin zaman evine götürüm seni.’

(Küçük kız) *‘Bisikletimin yerini tutacağını sanmıyorum.’ dedi gülümseyerek. ‘Ama bir filimin olması çok güzel.’* ” Fil bu davranışıyla, yaptığı olumsuz bir davranışı telafi etmek niyetindedir; çünkü çocuğun üzülmesine sebep olmuştur. Diğer yandan, kazanın ardından önce diğer hayvanlarla birlikte saklanmış, suçunu gizlemek istemiştir fakat sonra ortaya çıkıp çocuktan özür dilemiştir. Onun üzüntüsünü gidermek ve mutlu olmasını sağlamak için özgeci bir davranış sergilemiştir.

Riskli Durumlarda Kişiler İçin Fedakarlık Yapma

Bu bölümdeki örneklerde özellikle risk durumlarında karakterlerin yaptıkları fedakarlıklar ele alınmıştır.

Özgeciliğin diğer bir alt kategorisine örnek olarak “Küçük Deniz Kızı” hikayesinde, deniz kızı boğulmakta olan bir prensi kurtarır. Bu durum, oldukça dalgalı bir denizde, deniz kızının endişeli bakışları ve dikkatli ifadesiyle çabalar şeklinde resimlenmiştir: *“Fakat bir süre sonra korkunç bir fırtına patladı. Gemi fırtınada parçalanarak sulara gömülmeye başlamıştı. Küçük deniz kızı ne yapacağını şaşırdı. Prens boğulmak üzere olduğunu görünce, onu kurtarmak için hızla yanına gitti. Prens, azgın dalgalarla mücadele etmekten yorulmuş, kendinden geçmişti. Küçük deniz kızı, prensin kafasını suyun üstünde tutarak onun boğulmasını önledi. Uzun süre bu şekilde yüzdükten sonra kıyıya vardılar. Prens kendinde olmadığı için, hiçbir şeyin farkında değildi.”* Deniz kızının bu fedakarlığının herhangi bir karşılık beklentisi temelinde olmadığı, onun prensi kurtarıp kıyıya bıraktıktan sonra gizlenerek durumunu takip etmesi şeklinde belirtilmiştir. En belirgin özgeci davranışlar arasında yer alan bu davranışın sonrasında, kendi iyilik ve mutluluğu için başka kişilerin iyiliğini, huzurunu bozmamak, fedakarlık yapmak gibi davranışlara yer verilmiştir. Hikaye sonunda tüm bu iyilik halleri, deniz kızının hava kızına dönüştürülmesi yoluyla ödüllendirilmiştir. “İnsanlara yardım etmek, iyi kalpli olmak” içeriklerine vurgu yapılmıştır.

“Kırmızı Başlıklı Kız” hikayesinde küçük kız ve büyükannesi, bir kurdun saldırısına uğradıklarında yardım isterler: *“Kırmızı başlıklı kız korkuyla kurttan kaçtı. ‘İmdat imdat, yardım edin!’ diye bağırdı. Ormanda dolaşan bir oduncu kırmızı başlıklı kızın sesini duydu. Hemen yardıma koştu. Baltasıyla kurdu öldürdü. Büyük anneyi kurdun karnından çıkardı.”* Oduncu, kendisi için de tehlikeli olan kurt ile mücadele ederken kendi hayatını da tehlikeye atmış olur. Başkaları için fedakarlık yaparak özgeci bir davranış sergiler.

Hikaye sonunda kırmızı başlıklı kız, oduncuya minnettarlığını göstermek için çantasındaki keklerden verir, kişiler gülümseyen yüz ifadeleriyle resimlenmiştir.

“Küçük Kedi” adlı hikayede ağacın dalında kalıp aşağı inemeyen küçük bir kediye kurtarmak için bir çocuk ağaca tırmanır: *“Tolga ‘Ben onu kurtarabilirim’ diyerek ağaca tırmanmaya başlamış. Didem ‘Haydi Tolga, az kaldı, dikkat et.’ Diyerek ağacın altından ona cesaret veriyormuş. Tolga ağaca çıkmış, elini uzatarak küçük kediye kurtarmış. Hep birlikte sevinç çığlıkları atmışlar.”* İki arkadaşın bu çabası sonucu kedi kurtarılarak hikayede özgeci bir davranış mesajı verilmiştir.

“Pamuk Prenses” hikayesinde, kraliçenin emriyle prensesi öldürmek için yola çıkan bir asker, bundan vazgeçip prensesi öldürmez. Kraliçenin durumu öğrendiğinde ise kendi hayatının tehlikede olacağını bilmesine rağmen fedakarlık yapıp ondan kaçmasını ister: *“Kraliçe bir askere Pamuk Prenses’i gizlice ormana götürmesini ve onu burada öldürmesini emretmiş. Asker Pamuk Prenses’i ormana götürmüştü. Ama bu güzel prensesi öldürmeye kıyamamış. Pamuk Prenses’e: ‘Buralardan kaç git. Kraliçe seni öldürmediğimi anlarsa beni öldürür.’ demiş. Pamuk Prenses askere teşekkür etmiş ve kaçmış. Asker ormanda bir geyik öldürmüştü. Geyiğin kalbini çıkararak kraliçeye getirmiş.”* Bir başkası için kendi hayatını tehlikeye atarak özgeci bir davranış örneği sergileyen askerin sayesinde prenses, mutlu bir hayat sürer. Fakat çözüm yolu olarak bir geyiğin öldürülmesi, olumsuz bir yöntem olmuştur.

“Pinokyo” hikayesinde bir tiyatrodaki kukla sahibinin, Pinokyo’nun arkadaşlarını yakmak istemesi üzerine, Pinokyo kendisini öne sürüp arkadaşlarını korumuş böylece fedakar bir davranış sergilemiştir: *“(Bir tiyatroda kuklalar vardır, Pinokyo yanlarına gider, sevinçle birbirlerine sarılırlar. Kuklaların sahibi uyumaktadır.) Kuklaların sahibi neler oluyor diye gelmiş ve Pinokyo’yu görmüş. Gürültü yapıp kendisini uyandırdığı için kızmış. Onu ateşe atmak istemiş. Pinokyo çok yalvarmış. Adam, ‘İyi o zaman ben de senin yerine kuklalardan birini yakarım!’ diye bağırmış. Pinokyo ‘Onun bir suçu yok ki’ demiş. ‘Eğer birini yakacaksanız beni yakın.’ Bu sözler adamı sakinleştirmiş...”* Cesaretli olduğu için ise kukla sahibi tarafından altın ile ödüllendirilmiştir. Dolayısıyla hikayede kişiler için fedakarlık yapma, cesaretli olma gibi davranışların beklenen davranışlar olduğu mesajı verilmiştir.

Kişileri / Hayvanları Besleme / Doyurma / Bakım

Bu bölümde kişilere ya da hayvanlara besin sağlama ve bakım için yapılanlar ele alınmıştır.

Bu kategoriye ait örnekler ise şöyledir; “Kuğular Aç Kalmasın” hikayesinde Nazlı karakterinin hayvanları çok sevdiği belirtilmiştir. Bir gün öğretmenleri Nazlı ve arkadaşlarını kuğuları beslemeye götürür. Çocuklara onları nasıl beslemeleri, ne yedirmeleri gerektiğini anlatır. Bu durumdan çocukların büyük zevk aldıkları metinde belirtilmiştir: *“Nazlı ve arkadaşları mutluluktan uçuyorlardı. Çocuklar ilk kez kuğu görmüş ve onları doyurmuşlardı. Bu, onlara büyük bir zevk vermişti.”* Öğretmen karakterinin teşvikiyle çocukların böyle bir davranışta bulunmaları, prososyal olarak değerlendirilememekte fakat sonrasında birkaç çocuğun bu durumu kendi istekleriyle tekrarlamaları, davranışın kendi istekleriyle gerçekleştirildiğini gösterip prososyal davranışlar kategorisinde değerlendirilmektedir: *“Nazlı eve döndüğünde, olanları babasına anlattı. Babası onun bu mutluluğuna sevinerek başını okşadı. Nazlı, ‘Babacığım, onlar (kuğular) hala aç. Ne olur gidip biraz daha ekmek verelim.’ dedi.”*

“Böğürtlen Cini ve Sarı Gaga” adlı hikayede kış mevsiminde yaralı bir kuş, bir ağacın dallarına saklanır: *“Ağaç ‘Küçük bir kuş yavrusunun daha ilk uçuş dersinde kanadı bir dala takılıp kırıldı. Anne ve babası onu zar zor yuvaya taşıdılar. Bütün bir yaz ve sonbaharı yuvada geçirdi. Artık iyileşti ama göç edemedi kış geldi. İşte bu nedenle yapraklarımı dökmedim.’ diyerek sevecenlikle gülümsedi.”* Ağacın bu davranışı ile kişilerin iyiliği için özveride bulunup özgeci bir tutum sergilemenin önemi vurgulanmıştır. Böğürtlen cini karakterinin bu kuşu evine götürmesi, onu besleyip barınma ihtiyacını karşılaması ile verilen mesaj desteklenmiştir.

“Disney Masalları Tinkerbell” adlı hikayede Tinkerbell’in zor bir görevi yerine getirmek için çabalarken ihtiyaç duyduğu şeyleri özveriyle temin eden arkadaşları, özgeci niyete örnektir: *“Trinket, orman yaratıklarını çağırdı ve yardım istedi. Arılar onlara bal, böcekler ise su getirdi. Yeni dostları Tink ve Trinket’e yol gösterdiler. Tink, asasının mükemmel olmasını istiyordu. Bunun için farklı modeller denedi. Terence ona her gün yemek getiriyor ve ateşe odun atıyordu.”* Fakat Tinkerbell’in “arkadaşlar zor zamanlar içindir” düşüncesi ve yalnızca ihtiyaç duyduğunda kişileri hatırlaması, onların bu

zamanlarda yanında olmasını istemesi gibi mesajlar, prososyal davranış ve düşüncelerin aksine yararcılık, benmerkezci düşünce, kişileri kullanma temelinde ilerlemiştir.

“Islak Pati” adlı hikayedeki örnek ise şöyledir: “(Emre pencereden dışarı bakarak) Kediciğe bakarken ‘Bütün tüyleri ıslanmış. Üşüyor mudur acaba? Karnı da acıkmış olmalı. Sabah nasıl da fark etmedim bu halini.’ diye düşünerek hemen dışarı çıktı. Kediciği eve aldı. Onu bir güzel kurularayıp patilerini temizledi. Biraz süt verdi. Şimdi daha iyi görünüyordu.” Onun bu hareketi görünürde özgeci bir davranıştır. Fakat kendisinin de kedi ile aynı durumu yaşamadan bu davranışları sergilememesi ve kişilerin içinde bulunduğu durumu anlamak için, aynı şeyleri yaşamak gerektiği düşüncesiyle hareket etmesi, hikayede prososyal davranış sergilemenin kişiden kişiye, durumdan duruma değişebileceği düşüncesini çağrıştırmaktadır. Bu açıdan olumsuz bir örnektir.

Kişilere Zaman Ayırma (Güzel Vakit Geçirmelerini Sağlama vb.)

Karakterlerin birbiriyle belirli zaman bir arada olmalarını gerektirecek durumlar ve bu zamanı nasıl geçirdikleri bu bölümde ele alınmıştır.

Bu alt kategoriye örnek olarak “Hoş Geldin Oya” adlı hikayede, kişileri ziyaret etmeye yer verilmiştir: “*Mehmet Ağa misafirlerini özlemle kucakladı. Oya ve ailesi, akrabalarını ziyarete köye gelmişti.*” Hikayenin genelinde işlenen konu genel olarak misafirperverliktir. Yakınlarını ziyaret etmek amacıyla evlerine misafir olarak giden bir aile ile onları ağırlayan diğer ailenin yaşadıklarına yer verilmiştir.

“Çok Yaşa Daire” adlı hikayede, Daire karakterinin engelli bir akranını yolda fark ederek ona belirli bir zaman ayırarak özgeci bir davranış sergilemesi, arkadaşları için de örnek bir davranış olmuştur: “(Daire, görme engelli olan dikdörtgenin kolundan tutar) ‘Ben de hemen onun koluna girip karşıya geçmesine yardım ettim. Ama daha sonra Dikdörtgen’i evine kadar götürmem gerektiğini anladım. Çünkü onu tek başına bırakamazdım.’ ” Kişileri ziyaret etme, onlara zaman ayırma özellikle de engelli bireylerin topluma kabulüne de yer verilmiştir. Hikaye sırasında bu davranışların gurur duyulacak erdemli davranışlar olarak karşılanması, teşvik edici nitelikte bir anlatım kullanıldığını göstermektedir.

“Pembe Yanak Ormanı İnceliyor” adlı hikayede ormanda gezintiye çıkan küçük bir fareye tırtıl, zaman ayırarak ormanı gezdirir: “*Pembe yanak, ‘Bu ormanda herkesin ne kadar çok işi var’ diye düşündü kendi kendine. Tam o sırada bir ses duydu; ‘Benim şu anda işim yok*

küçük kız. İstersen sana arkadaşlık edebilirim.’ ” Farenin yeni tanıştığı tırtıl ve ormandaki diğer hayvanlarla olan iletişimi, onların yardımsever ve özgeci davranışları, hikayede sıklıkla yer almıştır.

“Cemile Okula Dönüyor” adlı hikayede Cemile, kuzeninin ilk defa okula başladığı için endişeli olduğunu görür, ona zaman ayırır ve gün boyunca yanında olur. Kendi arkadaş ortamına onu da davet eder ve eğlenmesini sağlar: “(Cemile ilk defa okula gidecek olan kuzeni Kerem için) *‘Ben onunla ilgilenirim anne, siz merak etmeyin.’* Cemile kaydıraktan kayarken kuzenini gördü. Büyük bir neşeyle ona doğru koşarken şöyle sesleniyordu: *‘Kerem sen de gelsene, çok eğleniyoruz. Göreceksin bak harika vakit geçireceğiz.’* Kerem *‘Biraz korkuyorum Cemile.’* dedi sessizce. *‘Burası çok kalabalık.’* Cemile *‘Endişelenme Kerem, ben senin yanıdayım.’* Cemile Kerem’e ablalık yapmaktan gurur duyuyordu. Cemile karakteri bu davranışları ile kuzeninin kaygısını azaltmak ister, onun rahat etmesi, yeni girdiği bir ortama uyum sağlaması için yol gösterici bir tutum sergiler.

“Akira” isimli hikayede dünyayı gezmek, yeni yerler görmek isteyen bir kuş olan Akira’nın maceraları anlatılmış, bu süreç içinde iletişim kurduğu kişilere yer verilmiştir. Bir örnekte bulunduğu çevreyi yeni tanıştığı bir kişiye tanıtmak ve bilgi paylaşımında bulunmak isteyen bir kuşa yer verilmiş, ancak kuş bu paylaşımı herhangi bir karşılık beklentisiyle yapmamıştır: “ *‘Çin’in en ünlü, en güzel yeri neresidir?’ diye sormuş Akira. ‘Çin Seddi tabî ki! O kadar büyüktür ki uzaydan bile görülebilir! İstersen seni oraya götürebilirim.’ demiş Nia. İki arkadaş Çin Seddi’ne gitmişler.*” Bu prososyal davranışın sonrasında, benzer bir örnekte çevresini tanıtmak davranışının ardından, kendilerini de Akira’nın çevresine davet etmesini bekleyen kuşların, karşılık beklentisi temelindeki davranışlarına yer verilmiştir: “ *‘Sırada Eiffel Kulesi var. Dünyanın en güzel yerlerinden biridir. Haydi vakit kaybetmeyelim.’ demiş Pierre ve üç kafadar Eiffel Kulesi’ne gitmişler.*” Fakat iki farklı durum arasında, davranışların uygunluğu konusunda bir tercih içerikli mesaj verilmemiştir. Bu sebeple hikayede olumlu sosyal davranışlar konusunda net bir içerik algısı söz konusu değildir.

Kişisel, Değer Verdiği Bir Nesneyi (Oyuncak vb.) Başkasına Verme / Başkası İçin Kullanma

Bu alt kategorideki örnekler şöyle sıralanabilir; “Ben Ne Zaman Büyüyeceğim” isimli hikayede küçük yaşta olduğu için evinde bulunan bütün eşyalara erişemeyen, insanların

kendisinden çok daha büyük olduğunu düşünen bir çocuk, bir periden sihirli top alır ve bu topun sayesinde artık boyu uzamıştır. Çocuk büyür ve sihirli topa ihtiyaç duymaz: “*Küçük kız kardeşinin yanına gitmiş: ‘Çok yakında bu sihirli topa senin ihtiyacın olacak. Al, artık senin olsun.’ diyerek topu kardeşine vermiş.*” Çünkü kendisi, birtakım zorlukları daha önce deneyimlemiş, kardeşi için de öngörude bulunarak onun aynı durumu yaşamasını istememiş, böylece özgeci bir davranış örneği sergilemiştir.

“Mavicik Çok Üşüdü” adlı hikayede verilmek istenen temel mesaj, soğuk havada ince kıyafetlerle dışarı çıkan, anne babasının sözünü dinlemeyen çocukların hasta olacağıdır. Böyle bir durumda olan Mavicik karakterine arkadaşları, karlı bir havada oyun oynarken uyarıda bulunurlar: “*Çocuklar birden oyun oynamayı bırakıp Mavicik’e baktılar. Çünkü üzerinde incecik yazlık kıyafetler vardı. Üstelik ellerinde eldiven, boynunda da atkı yoktu. Ona, eve gidip üzerine kalın giysiler giymesini söylediler. Mavicik ise hiç oralı değildi. ‘Ben hiç üşümüyorum, haydi oyun oynamaya devam edelim,’ deyip duruyordu. Mimi şapkasını Mavicik’e verdi.*” Kendine ait bir eşyayı, başkasının iyiliği, rahatı için verme davranışı, ellerin o kişiye uzatılıp gülümseyen yüz ifadesiyle şapkayı verme şeklinde resimlenmiştir.

“Pinokyo” adlı hikayede ise Pinokyo’nun sahibi, onun okula gitmesini ister: “*Yaşlı adam (Geppetto), Pinokyo’yu çok sevmiş. Ona birbirinden güzel giysiler dikmiş. ‘Artık okula gitmelisin. Her çocuk gibi sen de okuma yazma öğrenmelisin yavrum.’ demiş. Pinokyo, ‘Korkarım gidemem. Okuma kitabım bile yok.’ diye yanıtlamış. Geppetto biricik paltosunu satıp parasıyla Pinokyo’ya kitap almış.*” Özgeci bir davranış örneği olan bu durum, kişinin bir başkası için kendine ait bir nesneyi kullanması, feda etmesi mesajını vermektedir.

İltifat Etme

Karakterlerin çeşitli durumlarda birbirlerine olan beğenilerini sözel olarak ifade ettikleri örneklere bu bölümde yer verilmiştir.

Örneklerden ilki olan “Göz Bebek” adlı hikayede, köstebek karakteri gördüğü kelebeğe hayran olur ve bu hayranlığını iltifat ederek gösterir: “*Gördüğü güzellik karşısında büyülenmiş Göz Bebek. ‘Siz, kitaplardakinden çok daha güzelsiniz.’ demiş kekeleyerek. Kelebek kibar bir şekilde teşekkür etmiş.*”

“Renkli Çoraplar” adlı hikayede ise benzer şekilde deve kuşunun zürafaya, giydiği çorapların çok yakıştığını söylemesi ve sonucunda iltifat alan zürafanın mutlu bir ifadeyle resimlenmesi, olumlu sosyal davranışın iletişim sürecinde yer almasına örnektir: “*Deve Kuşu: ‘Bu çoraplar sana çok yakıştı.’ dedi.*”

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirilecek olursa örnekleme dahil edilen kitaplarda özgecilik, prososyal davranışlar içerisinde en çok yer verilen davranış olup bu durumu sıra ile yardım etme, empati kurma, iletişim başlatma / sürdürme davranışları izlemiştir. İşbirliği yapma ve paylaşma en az yer verilen davranışlar olmuş ve eşit oranda ele alınmıştır.

Özgecilik kategorisinde en fazla “hediye verme / sürpriz yapma / kutlama yapma” davranışına kitaplarda rastlanmıştır. Yardım etme davranışı için en çok “kişilerin yapmakta zorlandığı bir işe yardım etme” örneklerine yer verilmiştir. Empati kurma temelinde sergilenen prososyal davranışlardan ise çoğunlukla “kişilerin belli durumlarda yaşadığı / yaşayabileceği zorlukları, hislerini düşünme; kişilerin içinde bulunduğu durumları anlamaya yönelik sorular, sözel ifadeler kullanma; üzgün olan kişiyi avutma” durumlarına rastlanmıştır. İletişim başlatma ve sürdürme kategorisinde ise “merhaba, nasılsın, günaydın, hoş geldin deme, iyi dilekte bulunma” ifadeleri çoğunlukla kitaplarda yer almıştır. İşbirliği yapma kategorisinde “birlikte bir işe başlama / sürdürme” davranışına, paylaşma kategorisinde “yiyeceğini paylaşma” davranışına daha fazla yer verilmiştir.

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tartışma

Tartışma bölümünde, prososyal davranış kategorileri olarak belirlenen iletişim başlatma ve sürdürme, empati, yardım etme, işbirliği yapma, paylaşma ve özgecilik ile bu kategorilere ait alt kategoriler ele alınmıştır.

İletişim Başlatma ve Sürdürme

İncelenen resimli çocuk kitaplarında, iletişim başlatma ve sürdürme kategorisine ait mesajlara, 24 kitapta yer verildiği görülmüştür. Selamlaşma, sohbet, iyi dilekte bulunma, tanışma, tanışıp arkadaş olma, oyuna, etkinliğe davet etme, soru sorma, yüzüne bakma, el sallama ve dokunma şeklindeki davranışlar bu kategoride değerlendirilmiştir.

Selamlaşma / Sohbet / İyi Dilekte Bulunma

Selamlaşmanın, sohbet etmenin ve iyi dileklerde bulunmanın kitaplarda içeriksel olarak daha fazla yansıtılması ile kişilerle iletişimi başlatmak üzere en çok başvuru alan yol olduğu çıkarımı yapılabilir.

Kitaplardaki karakterlerin bir kısmı, karşılaştıkları kişilerle iletişimi başlatmak için “merhaba” diyerek, kişinin nasıl olduğunu sorarak selamlaşma yoluna gitmiş fakat sohbet ile konuşmasını sürdürmemiştir. Konuşmanın bu şekilde kısa sürmesini açıklayan herhangi bir neden çoğunlukla belirtilmemiştir. Belirtilen durumlarda verilen nedenlerin ise genellikle karakterin bir işi olduğu ve o işe yetişmek üzere konuşmayı devam ettirmediği yönündedir. Bu gibi durumlarda zaman kısıtlılığı ön planda iken hayvan karakterlerin yer aldığı kısa konuşma ve selamlaşmalar, hayvanların sınırlı iletişim becerilerine sahip

olduklarını düşündürmektedir. Yazarların bu tür karakterleri insanlaştırma çabasını sınırlı tutma istekleri olabileceği gibi hayvanların psikolojik durumlarından çok fizyolojik ihtiyaçlarını ve özelliklerini tanıtmaya isteklerinden de söz edilebilir. Karşılıklı konuşmaların kısa tutulduğu içeriklerde, bu durumun yavru hayvanlar ya da küçük çocuklar ile yansıtılması, çocuklardaki sınırlı iletişim becerilerini çağrıştırabilmektedir. Araştırmalarda erken yaşlarda, daha az deneyim ve yaşanmışlık sebebiyle çocuklardaki iletişim becerilerinin ve sosyal becerilerin de sınırlı olduğu belirtilmiştir. (Kail, 2004; Hay, Payne ve Chadwick, 2004). Çalışma bulgularının yukarıdaki bilgi ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Kitaplarda herhangi bir ortamda karşılaşılan kişi ile az bir süre de olsa konuşulması örnekleri, kişilere değer verildiğini, onlara karşı kayıtsız kalınmadığını ve ilgisizlik hissi uyandırmama çabasını düşündürmektedir. Karakterlerin bir kısmı ise selamlaşmaya ek olarak kişilerle sohbet etmiş, genellikle başlarından geçen olayları, daha önce karşılaştıkları kişileri ve benzeri deneyimlerini sohbet konusu yapmıştır. Kıran (2008) iletişim kuran ve başlatan kişinin; kendisini, duygu ve düşünce dünyasını, ilişkilerini ve bu ilişkilerinin kendisindeki karşılıklarını açıklama ve karşısındakine anlatma isteğine sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, kişilerin anlatma eylemlerinin iletişim açısından amacını açıklamaktadır.

Kişilerle kurulan iletişimin genellikle sonlandırılması aşamasında iyi dileklerde bulunma, kitaplarda “iyi günler, iyi yolculuklar, hoşça kal” şeklindeki söylemlerle aktarılmıştır. Prososyal davranışlar için temel alınan, kişilerin “iyi” olmalarını isteme arzusu, kitaplarda iki şekilde yansıtılmıştır. Bazı örneklerde yalnızca davranışsal aktarımlara yer verilmişken bazılarında ise sözel ifadeler bulunmaktadır. Bu bulgu, Cheevakumjorn (1993)’un, resimli çocuk kitaplarında prososyal ve saldırgan içerikleri incelediği çalışmasındaki, nezaket ifadeleri kullanarak iyi dileklerde bulunma, kibar olma gibi değerlerin, kitaplarda yer verilmesi ve karakterlerdeki olumlu ahlaki özellikler olarak gösterilmesi, bulgusuyla örtüşmektedir.

Soru Sorma

Soru sorma bir iletişim başlatma yolu olarak resimli çocuk kitaplarındaki içeriklerde yer almaktadır. Büyük çoğunlukla küçük çocuk ve yavru hayvan karakterleri ile yansıtılan bu davranış çocuklardaki merak duygusunu, öğrenme, bilgi edinme isteğini göstererek

gelişimsel bir ihtiyacın varlığını ifade etmektedir. Çocuklarda görülen prososyal davranışların, gelişimsel özellikler dikkate alındığında, iletişim sürecine nasıl aktarıldığını açıklayan bu tür içerikler, çocukların; olay ya da durumların, nesnelerin özelliklerini keşfetme, kişileri tanıma, arkadaş edinme çabaları olduğunu göstermektedir. Soruların çocuklar tarafından sorulması öğrenme isteğine karşılık gelirken, yetişkinlerin çocuklara ya da başka yetişkinlere yönelttiği sorular daha çok durumlara müdahale etme, olaylara çözüm getirme şeklinde örneklenmiştir. Bir yetişkinin sorduğu sorularla, kişilerde psikolojik çözümleme yaptığı, ilgi ve ihtiyaçların tespit edilmesi ile içinde bulunulan durumu netleştirme çabası olduğu kitaplarda sık rastlanan davranışlardandır. Yetişkin bu sayede kişilere nasıl yardım edeceğini, sorun için hangi yolu izlemesi gerektiğini netleştirmeye çalışmaktadır. Bu durum yazarların, yetişkin modellerle çocuklara örnek olma isteğini düşündürmektedir. Yazarların yetişkin modellere ilişkin anlayışlarından farklı olarak Gray (1995), ebeveynler ile çocuklarının birlikte kitap okuma davranışlarını incelediği çalışmasında, ebeveynlerin incelenen kitaplarla ilgili soru sormalarının çocuklarının bu davranışına etki etmediğini, dolayısıyla çocuklardaki merak, keşfetme isteği ile soru sorma eğilimlerinin model almadan bağımsız bir şekilde var olduğunu belirtmiştir.

Meraktan kaynaklanan sorulara ek olarak cevabı bilinen soruların da çocuklar tarafından iletişimi sürdürme amacıyla başvurulmuş bir etkileşim yolu olduğu görülmektedir. Kişilerde, mevcut bir iletişimi sürdürme isteği varlığında dinleyicilerin dikkatini çekmek, ilgi alanlarına yönelik sorular sormak; ilgilerini canlı tutarak sohbeti sürdürmeyi sağlamaktadır. Kişilerin sohbeti sürdürme istekleri ise kendi yalnızlıklarını ya da meraklarını giderme arzusundan kaynaklanabileceği gibi görüşülen kişinin yalnızlığını, ihtiyaçlarını giderme gibi bir niyeti de barındırabilmektedir. İlk durum için çıkara yönelik bir iletişim olduğu görülürken ikinci durum başkalarının yararına olan bir niyet ile eylemleri örneklemektedir ki prososyal eylemlerin bu şekilde gerçekleşmesi daha anlamlı bulunmaktadır. Hay vd. (2004) erken yaşlarda, çocukların yalnızlığa karşı tutumlarının akran ya da aile faktörüne bağlı olarak çeşitlendiğini ifade etmiştir. Çocuklar kimi zaman yalnız oyun oynamayı tercih etmekte, kimi zaman ise yalnızlıktan hoşlanmamaktadır. İncelenen resimli çocuk kitaplarında, yalnızlığa karşı olumsuz bir tutum olduğu görülmüş ve bu durumu ortadan kaldırmak için iletişime geçme, bir çözüm olarak sunulmuştur.

Oyuna, Etkinliğe Davet Etme

Kitaplarda, iletişim başlatma şekli olarak oyun daveti, çocuklara özgü bir davranış olarak aktarılmıştır. Yetişkin teşviki ya da desteği olmadan çocukların oyun kurmaları, arkadaş seçimleri, hangi arkadaşların oyunlarda tercih edildiği ya da istenmediği ile bu durumun gerekçeleri gibi içerikler, akran ilişkilerinde tercih edilen ve edilmeyen durumların mesajlarını içermektedir. İncelenen kitaplarda hangi oyunun oynanacağına ve bu oyunlarda hangi arkadaşların yer alacağına çocuklar karar vermektedir. Bu durum, çocukların kendilerine ait alanlarda söz sahibi olduklarını, kendi kararlarını uygulayabildiklerini göstermektedir. Bilgili, neşeli, hareketli olan akranların çoğunlukla oyunlarda tercih edilmeleri, onların her zaman istenen, gruplarda kabul gören bireyler olduğunu göstermektedir. Akman vd. (2011)'nin sosyal becerilere sahip olan çocukların akranları tarafından kabul gören bireyler olduğunu ve onların yer aldığı arkadaş gruplarının daha dinamik olduğunu belirttiği araştırma bulguları, bu çalışmada incelenen kitapların yazarlarının aktarmaya çalıştıkları akran profili ile örtüşmektedir. Ayrıca çalışmada konuşma, olumlu sosyal davranışlar ve saldırganlık gibi özelliklerin de oyun arkadaşlarını seçme konusunda önemli ölçütler olduğu belirtilmiştir.

Diğer yönden, bir grup içine dahil olamayan, bunun için bir yönlendirmeye ihtiyaç duyan, çekingen çocukların ise yalnız kalacağı, oyunlara dahil olamadan bir kenardan seyredeceği sonucu kitaplarda yansıtılmıştır. Böyle durumlarda empati ile birlikte duygulara yoğunlaşmış, daha girişken çocukların, yalnız çocukları oyuna davet etmesi ile neşeli, mutlu bir ortam oluşturulmuştur. Çünkü çocuklar için oyun, günlük yaşamın bir yansıması olup, çeşitli duygu durumlarının yer aldığı bir eğlenme ve deneyim alanıdır. Genellikle çocukların akranlarıyla olan etkileşimleri, yetişkinler ve bazen de çocuklar tarafından “oyun” olarak tanımlanmaktadır (Cobb-Moore, 2008). Dolayısıyla bir iletişim başlatma yolu olarak oyun oynamak, arkadaşını oyun kurmaya davet etmek, çocuklar tarafından sıklıkla tercih edilir. Akranlarla etkileşim başlatma, çeşitli oyun önerileri sunma ve oyun etkinliklerini yönlendirme gibi özellikler; çocuklarda popüler sosyometrik nitelikler olarak görülmektedir (Trawick Swith, 2013). Parten (1932), çocuklarda farklı sosyal katılım basamakları olduğunu belirtmiş ve onların oyunları sırasındaki davranış özelliklerini açıklamıştır. Dört, altı yaş grubu çocuklarının çoğunlukla tercih ettiği ortaklaşa oyundan söz etmiştir. Buna göre çocuklar bir yandan kendi oyun temalarıyla ilgilenirken diğer yandan arkadaşları ile sıkça iletişim kurup ne yaptıkları hakkında konuşmakta ve oyun

materyallerini paylaşmaktadırlar. Oyun sırasında yapılan şey hakkında konuşma da bir iletişim başlatma ve sürdürme yolu şeklinde, prososyal davranış olarak değerlendirilmektedir.

Tanışma ve Arkadaş Olma

Tanışma, kişilerle iletişim kurmanın bir yolu olarak incelenen kitaplarda yer almaktadır. Çocuk karakterlerin yer aldığı tanışma örneklerinde, merak edilen, keşfedilmeyi bekleyen doğanın önemli bir parçası olarak insanları tanıma, nispeten daha çok zaman ayrılması gereken bir durum olarak ele alınmıştır. Kişiler arası tanışma ve konuşma içeriklerine kitaplarda daha çok yer verilmesi ve resimlerle ayrıntılı olarak görselleştirilmesinden bu çıkarım yapılabilmektedir. Çocukların dünyaya açılma, çevrelerinde olup bitenleri öğrenme çabası ile insanları çeşitli özellikleriyle tanıma istekleri mutluluk verici bir olay olarak aktarılmıştır. Arpacı (2006)'nın çocuk kitaplarını değerlendirdiği çalışmasında “kişi çevresindekileri fark ettikçe, arkadaş edindikçe mutlu olur” gibi örtük iletilere, incelediği kitaplarda rastlaması, bu araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir.

Bir kişiyle tanışırken o kişinin adını sorma, anlık ya da genel olarak ne iş ile ilgilendiğini öğrenme, içeriklerde karşılıklı olarak gerçekleştirilen eylemler olmuştur. Çoğunlukla konuşmaların devamında çiçek toplamak, parka gitmek, resim yapmak vb. ortak bir ilginin bulunması ile aktiviteye birlikte devam etme kararı alınmıştır. Alanyazında çocukların arkadaş tercihlerinde, ortak ilgiler dışında akranların pozitif tutumlara sahip olması ölçütlerinin de etkili olduğu belirtilmiştir. Çocukların, cinsiyet farklılığı gözetmeksizin arkadaş seçimleri yaptıklarını ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Romero, Perez, Pasnak ve Lehman, 2009).

Bazı örneklerde sosyal anlamda insanların bir çevre edinmelerinin olumlu bir özellik olduğu mesajı verilirken, yalnız kalmama, arkadaş edinme gibi öneri niteliğindeki durumlar paylaşılmıştır. Bazı örneklerde ise karakterlerin tanışarak birbirleri hakkında kısa bir bilgi edindikleri fakat ortak bir ilgi alanı bulamadıklarında iletişime devam etmedikleri, kendi uğraşlarına geri döndükleri görülmüştür. Böyle bir tanışmanın kişilerin çıkarlarına dayalı olabileceği düşünülebilir.

Tanışmalar sırasındaki beden dili de resimlerde yansıtılan bir unsur olmuştur. Kişilerin karşılıklı olarak birbirlerine dönük olmaları, tanışma sırasında yüzlerine bakarak

gölümsemeleri, genel olarak ilgili görünme ve konuşmaya isteklilik ifadelerini canlandırmaktadır. Tanışma sırasındaki konuşmalarda karakterlerin “içtenlikle, sevinçle, mutlulukla” bulundukları ortamdan ayrılmalrı ya da işlerine devam etmeleri, farklı insanlar tanımanın olumlu olarak yansıtılmasına karşılık gelmektedir. Akran ilişkilerinde kültür etkileyici bir unsur olabilmektedir. Kültür, çeşitli olaylara, durumlara ve davranışlara özgü kavramsal bir yapılanma sağlamaktadır. Bu yapılanma çerçevesinde çocukluk boyunca kültürel değerler ve semboller, şemalar halinde çocukların zihinlerinde yapılanmaktadır. Örneğin; Türk kültüründe tanışılan kişiye karşı ilgili, yüz yüze bulunarak saygı göstermek yaygın bir davranıştır. Bunun gibi farklı kültürlerle özgü alışkanlıklar, akran ilişkilerini şekillendirmektedir (Göluy, 2010). İncelenen kitaplarda ise yazarlar tanışma ile başlayan arkadaşlık ilişkilerini kültür açısından kabul gören değerler ile yansıtmışlar, çocukluk dönemi ihtiyaçlarından çok kültür etkisini yansıtan bir gösterim yapmışlardır.

Yüzüne Bakma / El Sallama

Kişilerle iletişim başlatmanın fiziksel bir boyutu olarak kişilerin yüzlerine bakma kitaplarda yer verilen bir davranıştır. Herhangi bir ortamda konuşmaya başlamadan önce yalnızca bir kişinin yüzüne bakmanın iletişime hazır olunduğunu haber veren bir adım olduğu kitaplarda birçok resim ve içerikte yer almıştır. Konuşma sırasında yüz yüze olma örneklerinde, dinleyici karakterin, özellikle bir oyuna katılamadığı ya da bir eşyasını kaybettiği için üzgün olan karaktere karşı ilgili olduğu, onu dinlediği ve anladığını göstermek amacına yer verilmiştir. Ayrıca incelenen kitaplarda çocuklar ve yetişkinler istekleri konusunda daha ikna edici olmak için konuştukları kişinin yüzüne bakmayı, aynı zamanda jest ve mimiklerini kullanmayı tercih edebilmektedir. Kişilerin yüzlerinin yakın bir şekilde resimlendiği örneklerde, korku, kaygı, şaşkınlık, sevinç ve üzüntü gibi duygusal durumların yüz ifadelerine yansıtılabileceği mesajı verilmiştir. Ancak bu konuda mizaç ve kişisel özelliklerdeki farklılıkların da olabileceğine, kişilerde duygusal dışavurumun çeşitlenebileceğine dair örneklendirmeye rastlanmamıştır. Sullivan ve Lewis (2003) araştırmalarında; jest, mimikler ve yüz ifadelerini, başkalarına verilen sosyal sinyaller olarak tanımlamış, özellikle bebeklerin ve küçük çocukların ağlama, sesteki tonlamalar ve vücut hareketlerini yüz ifadeleri ile birleştirerek, içinde bulundukları durumu ya da isteklerini başkalarına yansıttıkları sonucuna ulaşmışlardır.

İletişimde kişiler arasında belirli bir mesafe olduğunda, el sallama ile etkileşim kurma çabası içeriklerde yer almıştır. Daha önce karşılaşılan ya da hiç tanışılmamış karakterlere karşı bu tür bir davranışın sergilenmesi, kişilere kayıtsız kalınmadığını düşündürmektedir. Karşılaşılan mekanın kişilerce, iletişim için müsait bir ortam olmadığı düşünüldüğünde, iletişimin kısa tutulması amacıyla yalnızca el sallamanın tercih edildiği çıkarımı da yapılabilir. Konuşma sırasında kişisel paylaşımlarda bulunmak isteyen bir kişi, başka insanların bulunduğu kalabalık bir ortam yerine, kendisini daha rahat ifade edebileceği sakin ya da tanıdığı bir ortamı tercih edebilir. Dolayısıyla uzun bir konuşma yerine el sallayarak kısa bir iletişim gerçekleştirmiştir. Ayrıca el sallama davranışının genellikle çocuk karakterlerde görüldüğü düşünüldüğünde, bu durumun çocukların daha enerjik ve dikkat çekici özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Maccoby (1998) ve Perry (2001) bu durum ile ilgili olarak iletişimde fiziksel stratejilerden bahsetmişler, çocukların birbirlerine bağlı olduklarını hissetme biçimi olarak yüksek enerjili davranışlarda bulunduklarını, koşma, yakalamaca gibi aktif oyunlar ve hareketler ile iletişimi ve aralarındaki teması sürdürdüklerini ifade etmişlerdir (Maccoby ve Perry'den aktaran Kernan, 2013).

Dokunma

Konuşma sırasında dikkat çekme ya da dinleyiciye karşı ilgili olma mesajını aktarma açısından kitaplarda kişilere dokunma örneklerine rastlanmıştır. Genellikle empati sürecine ek olarak kişileri dinlerken ve onları anlamaya çalışırken omuza dokunma kişiye güven veren ve değerli olduğunu hissettiren bir davranış olarak ele alınmıştır.

Çoğunlukla küçük çocukların başına dokunma ise yetişkinler tarafından çocukların sevimli olarak görüldüğünü ve sevgiyi ifade etme biçimi olduğunu göstermektedir. Fakat, yetişkinlerin aynı yöntemi bir başka yetişkine değil de çocuklara uygulaması onları küçük görme, toplumda çocuklara atfedilen boy ile bağlantılı sınırlı yetenek ve toplumsal statü ile ilişkilendirilebilir. Dokunmanın hakimiyeti ifade ettiği, baskın karakterlerin sergilediği bir davranış olduğu sonucuna ulaşılan bir araştırmada, cinsiyete, yaş dönemlerine ve kültürlere özgü farklılıklardan da söz edilmiştir. Yetişkinlere özgü bir üstünlük anlayışını yansıtmaması bakımından bu araştırma, incelenen kitaplardaki yetişkin rolleri ve hakimiyeti ile örtüşmektedir (Dibiase ve Gunnoe, 2004).

Thompson ve Hampton (2011) kişiler arasındaki ilişki niteliğinin, dokunma davranışına etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, yabancıların iletişim kurmak ve prososyal

duygularını göstermek amacıyla (evrensel diye ifade edilen) çekinme, utanma duygusunu da içeren dokunma davranışlarının olduğunu belirtmişlerdir. Birbirleriyle duygusal bağları olan çiftlerin ise iletişim amacı ve prososyal duygulara ek olarak kişisel duygularını da içeren dokunma davranışları olduğunu ifade ederek, etkileşimde yer alan kişilerin ve duyguların oluşturduğu farklılıkları vurgulamışlardır.

Empati

Empati incelenen resimli çocuk kitaplarında, 5 alt kategori kapsamında değerlendirilmiştir. Bunlar; kişilerin içinde bulunduğu durumu anlamaya yönelik sözel ifadeler kullanma; kişilerin merakları, korkuları, istekleri vb. ihtiyaçları, özellikleri olduğunu fark etme, anlama, kabul etme; kişileri anladığını gösteren ifadeler kullanma; kişilerin içinde bulunduğu durumu yansıtan ifadeye bürünme (benzer-taklit-yansıtıcı ifade) ve ağlayan, üzgün kişiyi teselli etmedir.

Ağlayan / Üzgün Kişiyi Teselli Etme

Empati içeriğine ilişkin kitaplarda yer alan örneklerde daha çok kişileri teselli etme içeriği bulunmaktadır. Teselli amacıyla kişiyi üzen duruma odaklanılarak, durumun nedenleri ve sonuçları ile kişinin duygularını anlamaya ve ona yeniden yansıtmaya yönelik, çözüm bulucu bir tutum sergilendiği görülmektedir. Burleson (1984) araştırmasında, çocuklarda yaş ile birlikte sosyal bilişsel gelişim alanına özgü ilerlemelerin teselli etme becerilerine katkı sağladığını belirtmiştir. Araştırmada somut olarak, durumsal ayrıştırma, özümleme ve bakış açısı alma becerilerinin önemine yapılan vurgu, incelenen kitap içeriklerinde farklı bir seyirde ele alınmış; daha çok yaşantı benzerliği faktörüne odaklanılmıştır. İki çocuk karakter arasında geçen diyaloglarda üzgün karakteri teselli etmek için çocuk karakterlerin genellikle benzer durumları kendilerinin de deneyimlediklerini söylemeleri, yaşanan üzüntünün olağan bir durum olduğu yönündeki görüşlerini yansıtıyor olabilir. Aynı zamanda bu durum kitaplarda çocukluk dönemine ait yetişkin gözetimi olmadan dışarıya çıkamama, yeterli sayıda arkadaşın olmaması sebebiyle yalnızlık, bir gruba ya da oyuna katılamama, bir oyuncak ya da eşyaya sahip olmama gibi ortak sorunları yansıtıyor olması yazarların çocukluk yıllarına ait ilgi ve ihtiyaçları okurlara aktarma çabalarını göstermektedir.

Kişilerin yaşadığı sorunlara ve duygu durumlarına saygı gösterildiği “seni anlıyorum, haklısın, bu durum herkesin başına gelebilir” şeklindeki söylemlerle ifade edilmiştir. Bu tür ifadeleri çocukların daha çok kullandığı görülmüş, yetişkinlerin ise daha çok çocukların sorunlarını dinlerken öğüt verici tutumları olduğu belirlenmiştir. Çözüm sürecinde ise çocuğun sevdiği bir etkinliği, çoğunlukla da oyunu, kullanarak neşelendirme, eğlendirme yoluna gidilmiştir. Bu yaklaşım, çocukların çabuk unutan kolayca avutulabilen kişiler olduğu algısına sebep olabilmektedir. Diğer yandan sorunun çözümüne ilişkin, yaşanan olumsuzluklara rağmen gelecekteki yaşantılara dair umut verici yetişkin örneklerine de rastlanmıştır. Bu doğrultuda Özkan (2001) çocukların ruhsal ve düşünsel gelişimlerine katkıları bakımından çocuk kitaplarını, nedensiz kaygılardan, ruhsal gerginliklerden kurtulmaları için bir güç kaynağı olarak değerlendirmiştir. Kitaplarda, çocuklardaki özgüveni, yeterlilik duygusunu artırmak için olumlu mesajların yer alması duygusal dinginliği sağlayan bir yoldur.

Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Anlamaya Yönelik Sözel İfadeler Kullanma

Kişilerin içinde bulundukları durumları anlamak için öncelikle sözel olarak duygu durumlarını yansıtıcı ifadeler kullanmak, kitaplardaki içeriklerin büyük çoğunluğunda yer almaktadır. Genellikle kişilerin nasıl göründükleri, karakterler tarafından çeşitli tanımlamalar ve sıfatlarla yansıtılmaya çalışılmış böylece bir durum tespiti yapılmıştır. Kişinin ruh halini doğru anlayıp anlamadığını kontrol eden karakterler, bu durumu daha da netleştirmek için soru sorma yöntemini de kullanmıştır. Örneklerin tamamında, karakterler yalnızca durum tespitiyle yetinmemiş, bir sorun varlığında çözüm arayışına girmiş ya da yardım teklif etmişlerdir. Karakterler, bu ilgilerini yalnızca tanıdıkları kişilere değil herhangi bir ortamda karşılaştıkları yabancılara da yönlendirmişlerdir.

İncelenen hikayelerde, herhangi bir sorun yaşadığı için üzgün olan karakterlerin bu durumlarını doğrudan bir kişiyle paylaşmayıp kendilerini “fark eden” birilerinin bu kişi ile ilgilenmesi dikkat çekicidir. Bu durumun genellikle çocuk karakterlerle yansıtılması, çocukların akranlarından ya da ebeveynlerinden ilgi bekledikleri, daha görünür olmak istedikleri anlamına gelebileceği gibi sorunu çözmek için kendi yapabileceklerine odaklanmaları, kendilerine zaman tanımaları şeklinde de yorumlanabilir. Bu aşamada yazarların çocuklardaki duygusal öz düzenlemeyi doğru yansıtmış olabilecekleri ya da

çocukları pasif olarak değerlendirmelerinden kaynaklanan bir anlatımı seçmiş olabilecekleri düşünülebilir. Warrier, Ebbeck ve Ebbeck (2012) çocuk imajını değerlendirdikleri çalışmalarında, çocukların özellikle medyada görünmez, pasif ve yetişkinlerin yardım ve geliştirme eylemlerinin odağındaki bireyler oldukları algısına değinmişlerdir.

Bazı örneklerin, yetişkinlerin kişilerin duygusal durumlarını onlara bakar bakmaz anladıkları, çocukların yetişkinlerden herhangi bir şey saklayamayacağı mesajını vermeye çalıştığı düşünülebileceği gibi kitap yazarlarının yetişkinlerin anlayışlı ve destekleyici rolünü (Barber, Olsen ve Shagle, 1994; Izzo, Weiss, Shanahan ve Rodriguez Brown, 2000) vurguladığı da söylenebilir.

Kişileri Anladığını Gösteren İfadeler Kullanma

Empati sürecinin temeli, kişilerin doğru anlaşılması ve bunun kişilere doğru bir şekilde aktarılmasıdır. İncelenen kitaplarda en çok dinleyicinin, tanık olduğu olayların kendi başına gelebileceğini düşünerek değerlendirme yapmasına yer verildiği ve kitap kahramanlarıyla empati kurmanın beklendiği gözlenmiştir. Olayları algılama sürecinin ardından karakterlerin çözüm bulma arayışına girmesi ile kişileri rahatlatma, sıkıntıdan kurtarma çabası, prososyal davranışların daha belirgin örneklerindendir.

Bazı içeriklerde karakterler, kişileri anlamaya yönelik motivasyon kaynağını, kendilerini harekete geçiren gücü, diğer karakterlerin tespitlerinden ya da önerilerinden almaktadır. Sonuca odaklanıldığında zor durumda olan kişilere karşı yardım etme davranışının sergilendiği görülmektedir. Fakat davranışların başkaları tarafından yönlendirilmesi çocuklara prososyallik açısından net mesajlar vermemektedir. Nitekim birçok kuramcı, prososyal davranışlar için içsel bir motivasyonun daha anlamlı olduğunu ifade etmektedir (Eisenberg vd., 2006; Knafo ve Plomin, 2006; Hoffman, 2007).

Kişilerin Merakları, Korkuları, İstekleri vb. İhtiyaçları, Özellikleri Olduğunu Fark Etme / Anlama / Kabul Etme

Akranlarda ya da yetişkinlerde hem fiziksel hem de kişisel olarak bireysel farklılıkların olabileceği mesajları, kitaplarda bu alt kategoriye ait örneklerin çoğunluğunda yer almıştır. Kişilerin ilgi ve ihtiyaçlarının, karakterler tarafından önce fark edilmeyip sonradan bunun

bir hata olduğunu anlama ve telafi etme çabası, yazarların farklı mesaj verme amaçları olduğunu düşündürmektedir. İlk olarak, kişilerin ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate almayan karakterler, benmerkezci tutumları yansıtmakta bu ise prososyal eylemler için engel teşkil etmektedir. Kişisel farklılıkları, zevk ve ihtiyaçları dikkate almadan kurulan ilişkiler, yardım etme, paylaşma, işbirliği yapma gibi olumlu yaklaşımları engellemekte, bu mesajların kitaplarda yer alması olumsuz modeller oluşturmaktadır. Yazarların bu şekilde önce olumsuz bir örnek sunup ardından doğru ya da beklenen durumları aktarmaları, kişisel özelliklerin dikkate alınmadığı sosyal ilişkilerde ne gibi aksaklıkların olabileceğini örnekleme amaçlarını da düşündürmektedir. Didaktik çocuk yazınının geleneksel düşünce özellikleri yazarları, olumsuzluklardan ders çıkarmaya, “bir musibet bin nasihatten yeğdir” öğretisini yansıtmaya teşvik edebilmektedir.

İncelenen içeriklerde ilgi ve ihtiyaçlar konusunda genellikle çocuklardan yola çıkılmış, özellikle merak, keşfetme arzusu, arkadaş edinme ve oyun ile eğlenceli zaman geçirme gibi çocukluk çağına özgü temalara odaklanılmıştır. Woodhead (2005) çocukluk dönemine özgü ihtiyaçları, çocuğun katılım hakkı çerçevesinde değerlendirmiş ve kendisini ilgilendiren tüm konularda, çocuğun söz sahibi olması gerektiğini vurgulamıştır. Yetişkinlerin çocuklardaki temel gereksinimleri fark etmeden kendi kararlarını uygulamaları ve çocuklardan bu yönde beklenti geliştirmelerine yönelik içerikler, yetişkinin çocuk üzerindeki hakimiyetini çağrıştırmaktadır. Cornelissen (2010) sosyal ilişkilerde çocuğun yerini etkileyen unsurlar arasında yalnızca çocuğun kendilik imgesinin değil yetişkinin kendilik imgesinin de etkisinin büyük olduğunu belirtmiştir. Çocuğun her türlü eyleminin; yetişkini takip eden, gelişmekte olan ve henüz tamamlanmamış bir birey görüşü sınırları içerisinde değerlendirildiğini ifade etmiştir.

Kitaplarda, çocukların boy hizasına gelinerek yüz yüze iletişim örneklerinin verildiği resimlerde, çocukları anlama ve özellikle dinleme konusunda olumlu örneklerle de rastlanmıştır. Bu şekilde yansıtılan yetişkin örnekleri, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkilemektedir. Yaşam deneyimleri ve bilgi zenginlikleri sayesinde ebeveynler çocuklarına, duygusal olaylarla ilgili tahminleri, kişilerin ihtiyaçlarına yönelik sözel ipuçlarını, olaylarla ilgili neden sonuç ilişkilerini keşfetme yollarını gösterebilirler (Denham, Salisch, Olthof, Kochanoff ve Caverly, 2004).

Kişilerin İçinde Bulunduğu Durumu Yansıtan İfadeye Bürünme (Benzer / Taklit / Yansıtıcı İfade)

Kitaplarda bu kategoriye ait örnekler çoğunlukla üzgün ifadelerin taklit edilmesi şeklindedir. Kişilerin yüz ifadelerinin aynısına bürünmek, aynı duyguların oldukça benzer şekilde hissedildiği mesajını vermektedir. Bazı örneklerde “seni anlıyorum, ben de üzuldüm, sevindim, şaşırdım” gibi sözel desteğe ek olarak yansıtıcı ifadelerin kullanılması yer alırken, bazılarında yalnızca yansıtıcı ifadelere başvurulduğu görülmüştür. Resimlerin, gerçeğe benzer, abartısız çizimlerle kişilerdeki duygu durumlarını görsel olarak örneklendirme ve ilgi çekici olması duygu durumlarının gerçek yaşamdakilere paralel olarak yansıtıldığını göstermektedir. Widen (2012) çocukların küçük yaşlarda daha çok, aşına oldukları korku, öfke vb. temel duyguları tanımada yetkin olduklarını, bu duyguları duruma özgü nedenler ve davranışsal sonuçlarla anlamlandırma yeteneklerinin ise ilerleyen yaş dönemlerinde geliştiğini ifade etmiştir.

Çocuklar, günlük yaşantılarında karşılaşma ihtimalleri olmayan nitelikteki insanlar ve yaşantılarla kitaplar sayesinde tanışmaktadır. Kişilerin duygularına görsel olarak tanıklık eden yansıtıcı yüz ifadeleri, çocukların başkalarının duygularını anlamalarını kolaylaştırmaktadır (Widen, 2012). Dolayısıyla doğru örnekler, karşılaşılan gerçek olaylar ve kişilere karşı doğru tepkiler vermeyi destekleyebilir.

Yansıtıcı yüz ifadeleri ya da beden duruşlarında, modele mümkün olduğunca benzer bir taklit, modelin kendisini doğru ifade ettiğini düşündürerek dinleyiciye karşı güven geliştirmesini, böylece kendisini daha rahat ifade etmesini sağlayacaktır. Modele benzer taklitlerin oluşturulması için ise duyguların doğru anlaşılması gereklidir.

Yardım Etme

Bu kategori, 5 alt kategori kapsamında incelenmiştir. Yardım istendiğinde sevinçle, istekle kabul etme; tehlike anında yardıma koşma; kişilerin yapmakta olduğu, yapacağı işe yardım etme; kişileri üzen ya da zor durumlar karşısında önlem alma, yardım teklif etme, yardım etme; tehlike konusunda, tehlike olduğunda uyarma gibi davranış içerikleri ele alınmıştır.

Kişileri Üzen ya da Zor Durumlar Karşısında Önlem Alma / Yardım Teklif Etme / Yardım Etme

İncelenen kitaplarda çoğunlukla yardım etme davranışının zor durumlarda sergilendiği örneklerine rastlanmıştır. Fiziksel olarak daha güçlü karakterlerin, güçsüz karakterlere yardım etmesi şeklinde örneklenen durumlar, bu kişilerin toplum tarafından saygı gösterilen, erdemli kişiler olduğuna vurgu yapmaktadır.. Bu tür bir toplumsal statü kazanma isteğinin çocukları prososyal eylemlere teşvik etmesi, yazarlar tarafından düşünülmüş olabileceği gibi ilgili alanyazında da yer almaktadır (Crossman, 2009). Fiziksel güç dışında, öncü bir karakterin zorluklardan çekinmeyerek bir gruba liderlik etmesi, onları harekete geçirmek için kendilerinde var olan özellikleri fark etmelerini sağlaması, kahramanlığı çağrıştırmaktadır. Kişilerin zorluklar karşısında bireysel olarak yapabilecekleri dışında “birlikten kuvvet doğar” mesajının da yansıtıldığı örnekler, olumlu kişilik özelliklerine destek olmaktadır.

Kitaplarda ele alınan yardım davranışlarının birçoğu, hikayelerin sonunda pekiştirilmiştir. Toplumdaki bireylerin huzura kavuşması ile mutlu bir yaşam sürülmesi, ancak maddi ödüllere yer verilmemesi bu duruma örnektir. Ödüllerin manevi değerlerden olması, prososyal örneklerde bir çıkar ya da beklentiye yer verilmediğini göstermektedir. Ayrıca hikayelerde yardım gerektiren zor durumlar ele alındığında, çocuklara ya da yetişkinlere özgü belirli konular yerine, günlük hayattan ya da günlük hayatta karşılaşılması pek mümkün olmayan (sihirli bir asa yapımı, bir devin kasabaya yerleşmesi vb.) olaylardan seçilen temalar görülmektedir. Başka bir araştırmada incelenen çocuk kitaplarında “çocuklar, insanları yaşadıkları olumsuz durumlardan kurtarıp mutlu etmek isterler ve doğaüstü güçlere başvururlar” içeriğine yer verilmesi (Arpacı, 2006), kitaplarda yardım davranışının dikkat çekici ve farklı yaklaşımlarla ele alındığı düşüncesini pekiştirmektedir. Zorlukların yalnızca belirli olaylar etrafında yer almaması, çocuklara geniş bir sorun ve çözüm yelpazesi sunulması açısından yararlı olmaktadır (Şahin, 2011).

Kişilerin Yapmakta Olduğu / Yapacağı Bir İşe Yardım Etme

İncelenen kitaplarda karakterlerin bir iş ile ilgilenmeleri sırasında ya da başlangıcında yardım etme davranışı örnekleri görülmüştür. Genellikle bir işin başlangıcında çocuk karakterler, daha çok yetişkinlere ve bazı örneklerde de arkadaşlarına yardım teklif etmişlerdir. Işıtan (2005) çocuk kitaplarında benlik kavramını incelediği araştırmasında,

arkadaşlarına ve çevresindeki insanlara yardım eden çocukların yer aldığı içeriklere rastlamıştır. Kitaplarda yardım eden kişilerin çocuk karakterler olması, çocukların kendilerini işe yarar hissetmesini, bir işe başlayıp, bitirebilme ya da çeşitli iş alanlarında kendilerini kanıtlayabilme çabasını düşündürmektedir. Çocukların kendileri ile ilgili bu görüşlerinin yanında, yetişkin bakış açısına yönelik mesajlar da örneklerden çıkarılabilir.

Yetişkinlere ve yaşlı kişilere yardım eden çocukların genç, hareketlerinde çabuk ve dinamik olması ile yetişkinlerin farklı amaçları yansıtıyor olabilir. Yapılan işin daha çabuk bitirileceği, çocukların başladıkları bir işte başarılı olabileceği inancı sebebiyle çocukların yardım teklifleri kabul ediliyor olabileceği gibi gelişmekte olan çocuk perspektifine uygun bir anlayışla yetişkinin, çocuğun motivasyonunu kırmayıp mümkün olduğunca onu destekleme çabasından da söz edilebilir. Çocukların yardım ettikleri işler onların yapabileceği nitelikte temizlik, bir yaşama ortamı kurma ve düzenleme, yemek hazırlama, bahçe bakımı ve eşya taşıma gibi günlük yaşamın rutin etkinlikleri arasından seçilmiştir. Her bir işte, görev dağılımı ile karakterlerin güçlerine göre bir paylaşım yapılmıştır (çocukların daha küçük eşyaları taşıması, küçük yerleri temizlemesi gibi). Edwards vd. (2005)'nin 2-10 yaş grubundaki çocukların yardım davranışlarını yukarıda sözü edilen davranışlar için sergiledikleri belirtilmiştir.

İncelenen kitap içeriklerinde yapılan işler sonunda, yardım edenlerin, kişileri mutlu görme isteği belirtilmiş, iş sonunda bu memnuniyetleri yüz ifadeleriyle yansıtılmıştır.

Çocukların genellikle yetişkinlere ve yaşlı kişilere yardım etmesi, insanların yaşları ilerledikçe yardıma daha çok ihtiyaç duyabilecekleri mesajını verebilmektedir. Dolayısıyla yaşlılara bakış ve çocukların onlarla olan ilişkilerinde prososyal mesajların belirgin olduğu görülmektedir. Danowski ve Robinson (2012)'nin resimli çocuk kitaplarındaki yaşlı karakterleri değerlendirdikleri çalışmalarında, fiziksel görünüm olarak beyaz saç, kırışıklıklar, gözlük, baston gibi görsel öğelerle oldukça yaşlı gösterilen büyükanne, büyükbaba gibi karakterlerin; günlük etkinlikler sırasında oldukça dinç ve enerjik bir şekilde yansıtıldıklarını belirtmişlerdir. Kitaplarda aktarılan yaşlı karakter mesajı; fiziksel yetersizliğine rağmen birçok işin üstesinden gelebilen kişiler olmuştur. Dolayısıyla bu araştırma ile yaşlı karakterlerin değerlendirildiği araştırma mesaj içerikleri yönünden benzerlik göstermektedir. Çünkü incelenen içeriklerde, yaşlı karakterler yardıma ihtiyaç duymamakta fakat yine de yardım teklifi çocuk karakterlerden gelmektedir.

Yardım örnekleri arasında merakını gidermek için kişilere yardım teklif eden, bir ortamda yaşamını kolaylaştırmak, ortamın şartlarını iyileştirmek için yapılan iş ile ilgilenen karakter örneklerine de rastlanmıştır.

Tehlike Anında Yardıma Koşma

İncelenen içeriklerde herhangi bir tehlike durumunda kişilere yardım etmenin gerekliliği çeşitli örnek olaylarla aktarılmıştır. Olaylardaki acil duruma karşılık yardım davranışının “yardıma koşma” şeklinde ifade edilmesi sıklıkla rastlanan bir açıklamadır. Bu açıklama ile tehlikeli ve acil olaylarda yardım etmenin daha önemli ve çabuk karar verilmesi, hemen gerçekleştirilmesi gereken bir davranış olduğu mesajı aktarılmıştır. Bu durum, Christensen vd. (1998)’nin araştırmasında yer verilen, acil durumlarda kişilerin yardım etme eğilimlerinin daha fazla olduğu bulgusu ile benzerlik göstermiştir. Kişilerin başka kişilerden aldıkları telefon mesajlarına dönüş yapıp yapmayacaklarının değerlendirildiği araştırmada, acil durum mesajlarına dönüşün daha çok ve zaman kaybetmeden gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Zor ve tehlikeli duruma özgü olaylarda, çocuk karakterler güçsüz, yetersiz ve yetişkinlerin yardımına muhtaç şekilde aktarılmıştır. Bu durum, küçük hayvan karakterlerin, daha güçlü ve zarar verebilecek yetişkinleri temsil eden hayvan karakterlere karşı mücadelesi şeklinde aktarılmıştır. Yardıma koşan, küçükleri koruyup kollayan kişilerin yine yetişkinler olduğu görülmüştür. Warrier vd. (2012) çalışmalarında yetişkin koruması ile ilgili olarak benzer bir sonucu dile getirmiştir.

Bazı örneklerde çocukların kendi aralarında yardımlaşmaları bir eşitlik algısını çağrıştırmış, benzer zor durumların diğer çocukların da başına gelebileceği, yardım eden kişinin olaylara yaklaşımındaki benzerlikler gibi ortak yaşantılar yansıtılmıştır. Zor durumda olan ya da yardım eden kişinin bir yetişkin olması da herhangi bir güç ya da yeterlilik sınırı çizilmeden yardım etme kararına teşvik edici mesajlar vermektedir.

Yardım İstendiğinde Sevinçle / İstekle Kabul Etme

Kişilerin bir konuda yardım istemeleri, o konuda yapabileceklerinin sınırlı, koşulların yetersiz olduğunu, kısaca eksik bir şeylerin bulunduğunu düşündürmektedir. Kitaplarda yer alan iletişim süreçlerinde, yardım öncesinde karakterlerin ilgili bir tavır ile kişinin

ihtiyacını dinler yüz ifadeleri, eksik olanın ne olduğunu anlamaya, bu konuda kendi yapabileceklerini değerlendirmeye sonra harekete geçmeye çalıştığını yansıtmaktadır. Ayrıca kişilerin bir konuda yardım ihtiyacı hissetmeleri ve bunu dile getirmeleri, yazarların yaşamın her alanında herkesin başarılı ya da yeterli olamayabileceğini çocuklara gösterme çabalarının örneğidir. Cheevakumjorn (1993)'un çocuk kitaplarında prososyal ve saldırgan davranışları değerlendirdiği çalışmasında, yardım ihtiyacı olan kişilerin cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik düzey özelliklerine göre herhangi bir ayırım yapılmadan aktarıldığı ve kitapların büyük çoğunluğunda grup yerine tek bir kişiye yardım edildiği belirlenmiştir.

İncelenen kitaplardaki kişilerin yardım sırasındaki mutlu, gülümser yüz ifadeleri; yapılan işin bir zorunluluktan çok hevesli ve istekli olarak yapıldığı mesajını vermektedir. Bu şekilde insanları daha çok memnun etme, yapılan yardımın daha anlamlı olması gibi bir çıkarım yapılabilir.

Farklı kültürlerde farklı uygulama şekilleri olabilecek yardım davranışı, yaygın olarak yardım isteğini geri çevirmeme, bunun için elinden geleni yapmanın gerekli olduğu şeklinde yorumlanmakta, kitaplarda da benzer bir anlayışın hakim olduğu görülmektedir. Hogg ve Vaughan (2007)'a göre neredeyse her kültürde başkalarına karşı ilgili olmak iyi, bencillik ise kötü olmalıdır. Yazılı olmasa da toplumsal kurallar gereği birisi yardıma ihtiyaç duyduğunda karşılığı olmasa da yardım edilmelidir. Sosyal sorumluluklarla ilgili bu kural sosyal hayatı ve insan ilişkilerini kolaylaştırmak adına işlevseldir.

Tehlike Konusunda / Tehlike Olduğunda Uyarma

Olumsuz sonuçlara yol açabilecek nitelikte tehlikeli olaylar ve sonuçları, çocukların dikkatlerini çekmesi bakımından hem metinsel hem de görsel öğelerle kitaplara konu edilmiştir. İncelenen örneklerde, çocuklara göre yaşam deneyimi fazla olan, daha tecrübeli karakterler; gençler ve yetişkinler olup, hem insanlar hem de hayvanların bu açıdan sahip olduğu özellikler vurgulanmıştır. Deneyimli kişilerin olayların olası sonuçlarına karşı öngörude bulunabildikleri, hangi kişilerden ya da yaşantılardan ne tür tehlikeler geleceği hakkında her zaman fikirleri olduğu vurgulanmıştır. Bu fikirlerle harekete geçen yetişkinler, çocuk karakterlerin başına olumsuz ya da tehlikeli bir olay gelmemesi için onları önceden uyarma yoluna gitmekte, bu durum ise kimi zaman fazla tedbir alma ile sonuçlanarak yaşantıları etkileyebilmektedir. Bu durum geleneksel aşırı korumacı tutumun kitaplara yansması olarak değerlendirilebilir (Sorin, 2005).

Yetişkin müdahaleleri, çocukların deneyim kazanmaları, neden sonuç ilişkilerini anlamlandırmaları, deneme yanılma ile keşfetmeleri yönünde engel oluşturmaktadır. Müdahaleci bir tutumun aksine yetişkinlerin öncelikle model olan davranışları ile olumlu sosyal davranışları pekiştirmeleri, duygular hakkında konuşmaları ve çocukların herhangi bir konuyla ilgili çözümler geliştirmelerine izin veren tutumları, prososyal eylemlere temel oluşturacaktır (Riley vd., 2008). Ancak kitaplarda görülen, yetişkinlerin olayları kontrol altına alan tutumları çocuklarda, bu davranışların olağan ebeveyn özellikleri olduğu algısını oluşturabilmektedir. Prososyal bir davranış şeklinde uyarılarda bulunma, yardım etmenin farklı bir boyutu olarak örnek gösterilmekte, kitaplarda yer alması çocuklara prososyal niyet ya da eylem çeşitleri sunmaktadır. Ancak kişilerin olaylara karşı kendi yaklaşımlarını şekillendirmeleri ve çıkarımlar yapabilmeleri de öğrenmede değerli görülmektedir (Berk, 2013).

İşbirliği Yapma

Kişilerin beraberce bir işe başlaması ve/veya sürdürmesine yönelik içerikler bu kategoride değerlendirilmiştir.

Birlikte Bir İşe Başlama / Sürdürme

Kitaplarda ele alınan temalarda günlük yaşamdan örnekler verilmesi kitaplardan yapılacak çıkarımların uygulanabilir olması ve kullanılması açısından işlevseldir. Karakterlerin tek başına yapmakta zorlandıkları işlerin birlikte üstesinden gelinmesi fikri, işbirliğinin anlamını çocuklara açıklamaktadır. İşbirliği, iki kişiden daha fazla bir grubu gerektirmekte, bu aşamada kişilerin “birlikte” hareket etme kararları ve uyumlu davranışları ön plana çıkmaktadır. Daha çok, çeşitli ve nitelikli işler çıkarma ile sonuçlanan işbirliği davranışı, örnek durumlardaki çocuk ve yetişkin karakterleri motive etmiş ve onların mutlu olmalarını sağlamıştır.

İncelenen kitaplarda “biz” olma ve birliktelik mesajları bu alt kategoriye eşlik etmektedir. Örnek içeriklerde, oyun sırasında büyük bir kale yapma, ev taşıma, büyük bir ormanda kaybolan küçük bir eşyayı arama gibi tek kişinin daha uzun sürede yapacağı bazen de tek başına yeterli olamayacağı zorlu işlerde, işbirliği yaygın olarak işlenmiştir. Bu aşamada grubun yararı ile sonuçlanan olay, bireysel düşünüldüğünde zaman ve güç kaybını önlemek adına kişisel yarara da hizmet etmektedir. Eklund Nilsen ve Jensen (2012) özel gereksinimi

olan çocukların işbirliği ve uyum davranışlarını bireysel yönden ele aldığı araştırmasında, iyi bir uyumun işbirliği davranışı için doğal bir zemin hazırladığını ancak görevlendirme şeklinde zorunlu olarak uyuma yönlendirilen bireylerin işbirliğinde başarılı olamadıklarını ifade etmiştir. İşbirliği içinde olan kişilerin bireysel olarak birbirleri hakkındaki bilgileri de işbirliğini başarıya götüren bir unsur olarak ele alınmıştır. Türk eğitim sistemi içinde daha çok görevlendirme şeklinde işbirliğinin teşvik edildiği ve yukarıdaki çalışmanın görevlendirme ile işbirliğinin sonuçları birlikte düşünüldüğünde kitaplardaki işbirliğinin iyi yönlerinin vurgulandığı didaktik felsefe ile gerçek yaşamdaki görevlendirme temelli işbirliği anlayışı tezat oluşturmaktadır. Kitaplardaki işbirliği örneklerinde çocukların birbirleriyle uyumlu, paylaşımcı ve yeteneklerini dikkate alarak görev dağılımı yapma özellikleri olumlu iletişim açısından değerli içeriklerdir. Bireysel farklılıkları önemseyerek olayları, kişilerin başaramayacağı bu nedenle de kendisini mutsuz, yetersiz hissedeceği şekilde sonuçlandırmamak için yapılacak işe başlamadan önce birlikte karar alma aşaması yansıtılmaya çalışılmıştır. Akranlar arasında bu tür işbirliği örnekleri verilirken, yetişkinlerin çocuklarla olan işbirliğinde, çoğu durum için yetişkinlerin açık belirtilmeyen amaçları olduğundan söz edilebilir. Bu amaçlar, yetişkinlerin çocuk karaktere bir durumu birlikte sonuca ulaştırmayı teklif etmesi ile çocuklara deneyim kazandırma, yapılan işi öğretme, kişilere yardım etme fikrini akıllarında bulundurma çabası olabilmektedir.

Paylaşma

Kitaplardaki paylaşma davranışları genellikle yiyecek paylaşımı ve bilgi paylaşımı şeklinde ele alınmıştır.

Yiyeceğini Paylaşma

Hayvan karakterlerin, insanlara göre fiziksel ihtiyaçları daha ön planda tutulmuş, büyüüp gelişmeleri için beslenmelerine, yiyecek arayışlarına ağırlık verilmiştir. İnsanların hayvanları besleme, onlara sevdikleri yiyecekleri sunma şeklinde hayvanları mutlu etmekten ya da doyurmaktan duydukları sevinç daha yaygın olarak işlenmiş, prososyal eylemlere örnek olmuştur. Ancak insan özelliklerinin yüklendiği hayvan karakterlerde, günlük yaşamda sağlıklı olmak için yapılması gereken spor, temizlik ve benzeri aktivitelere yer verilmemesi, prososyal mesajların tek ihtiyaç olarak yiyecekler üzerinden aktarılması dikkat çekicidir. Bu durum ise yiyecek ihtiyacının hayatta kalma açısından kısa

vadede daha acil olması, kişileri hayati tehlikeden kurtarmak amacıyla bu yolun seçilmesi şeklinde yorumlanabilir. Aronson vd. (2004) hayati tehlikelerinin bulunduğu durumlarda, aynı tehlikeye maruz kalma ihtimali olan kişilerin, birbirlerine karşı anlayış geliştirerek içinde bulundukları duruma uygun olan prososyal davranışları sergilediklerini belirtmişlerdir.

İnsan karakterleri değerlendirildiğinde, çocukların parklarda, okullarında birbirlerine yiyeceklerini ikram etmeleri kültürel değerleri de yansıtmaya çabasıyla ele alınmıştır. Eve gelen bir misafire yiyecek ikramında bulunma kültür etkisini yansıtmaktadır. Ancak çocukların sevdiği bir yiyeceği paylaşma eğiliminin daha az olduğu düşünüldüğünde (Kail, 2004), bulgulara yer alan bir örnekteki çocuk karakterin arkadaşı ile yiyeceğini paylaşması, prososyal anlamda paylaşma davranışıdır. Prososyal davranışların sergilenmesinde paylaşma nesnesinin maliyeti bir etken olarak değerlendirilmekte, sevilen bir nesne daha az paylaşılmaktadır (Kail, 2004). Dolayısıyla bu etkinin aksine yiyeceğini paylaşan bir çocuk, nesnenin değerini hesaba katmak yerine paylaşımcı davranmış demektir. Nitekim alanyazında yetişkinlerin belirli bir amacı, bazen de çıkarı düşünerek davranış sergiledikleri fakat çocukların bu tür çıkar ilişkilerini hesaba katmadan iletişime geçtikleri belirtilmiştir (Eisenberg vd., 2006).

Bulgulara yer alan, çocukların paylaşımcı olma özellikleri, dışarıdan bir müdahale olmaksızın gerçekleşmektedir. Trawick Swith (2013)'e göre çocuklar, yetişkin yönlendirmesi olmadan da arkadaşlarıyla paylaşım yapma eğilimindedirler. Prososyal davranışların tam ve nitelikli olarak sergilenmesi için bir dış yönlendirme yerine içsel motivasyon daha anlamlıdır (Eisenberg vd., 2006, Hoffman, 2007).

Bilgilerini Paylaşma

İçeriklerde yer verilen bilgi paylaşımları yazarların eğitsel amaçları olduğunu düşündürmekte, çocuklara çeşitli kavramları edebi türleri kullanarak öğretme çabalarını yansıtmaktadır. Şekil, sayı, renk gibi kavramları, nesneleri niteleyen sıfatlar ve birçok sözel ifadeleri genellikle çocuklara yine çocuk karakterler öğretmektedir. Örnek içeriklerde öğretici karakterler yaş olarak daha büyük, deneyimli, kültürlü ve birçok konuda bilgi sahibi olma özellikleriyle betimlenmiştir. Bu aktarım şekli, çocukların, yaş ile bilginin doğru orantılı olarak geliştiği düşüncesine sahip olabileceğini akla getirmektedir. Karakterlerin bildiklerini başka insanlara yayma konusunda istekli oldukları, kişileri

bilgilendirdiklerinde mutluluk duydukları, hikaye resimlerinde memnuniyetlerini yansıtan yüz ifadelerinden anlaşılabilmektedir. Çocuklar bu tür açık ifadelerle bilgi paylaşımının insanların yararına bir davranış olduğu çıkarımını yapabilmektedirler.

Bilgi söz konusu olduğunda, çocukların merak duyguları ön planda tutulmuş, gelişimsel olarak öğrenme ihtiyaçları, soru sorma, çevreyi keşfetme istekleri doğrultusunda bilgi edinmeye hevesli oldukları yansıtılmıştır. Örneklerin büyük çoğunluğunda çocuklar yerine hayvan karakterlere rastlanmıştır. Çevre, doğa, gezilip görülen yerler hakkında bilinen özellikler, daha küçük ve henüz doğayı keşfetmemiş, bilgileri daha sınırlı yavru hayvanlarla paylaşılmıştır. Karakter seçimindeki bu yaklaşım, çocukların ebeveynlerinden bağımsız hareket etmemeleri ya da yanlarında bir yetişkin olmadan çevrelerini keşfe çıkmamaları düşüncesinden kaynaklanabilir. Çocuk karakterin birebir modellenerek aynı davranışın sergilenebileceği endişesiyle hayvan karaktere yer verilmiş olabileceği söylenebilir. Ancak çocukluğun doğası gerçekçi bir gözle ele alındığında çocukların her okuduğu kitaba kapılıp başını alıp gitmesi düşünülemez.

Yetişkin müdahalesinin belirgin olduğu ortamlarda davranışlar kısıtlanmakta, akran etkileşimi sınırlandırılmaktadır. Olası tehlikelere karşı alınacak önlemlerle birlikte akran paylaşımına ortam sağlamak, olumlu birçok davranışın benzer yaşantılara sahip arkadaşlar ile yayılmasını sağlayacaktır. Bir çocuğun kendisiyle eşit bir kişi ile olan iletişimde, prososyal düşünmesi ve davranması; bir yetişkin ile iletişimde olduğundan daha belirgin, anlamlı ve yol gösterici olacaktır (Hastings, Utendale ve Sullivan, 2007).

Özgecilik

Yedi farklı alt kategori kapsamında ele alınan özgecilik iltifat etme; hediye verme, sürpriz yapma, kutlama yapma; kişisel, değer verdiği bir nesneyi (oyuncak vb.) başkasına verme, başkası için kullanma; kişilere zaman ayırma (güzel vakit geçirmelerini sağlama vb.); kişilerin yararı, iyiliği, mutluluğu için bir davranışta bulunma; riskli durumlarda kişiler için fedakarlık yapma ve kişileri, hayvanları besleme, doyurma, bakım şeklinde kitaplarda yer almıştır.

Hediye Verme / Sürpriz Yapma / Kutlama Yapma

Araştırmada incelenen resimli çocuk kitaplarında, prososyal davranışlar arasında en çok yer verilen içerik, karakterlerin çeşitli türde hediyeleri kullanarak ya da partiler, toplantılar düzenleyerek birbirlerine sürprizler yaptıkları özgeci davranışlardır. Hediye verme konusunda farklı yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Verilen hediyelerden bazıları oyuncakçıdan özenle seçilmiş bir oyuncak, bahçeden toplanan çiçekler, renkli kalemle çizilen bir resim olmuş bazılarının da ne olduğu belirtilmemiştir. Bu tür içeriklerde hediye maddi değerine önem verilmeksizin kişilerde görülmesi istenen ve beklenen mutluluğun ön plana alınma çabası olduğundan bahsedilebilir. Verilen hediyeler büyük değerler taşımasa da kişilerdeki mutluluğun sağlanabileceği çıkarımları yapılabilir.

Hediye alan insanların mutlu, şaşkın ve heyecanlı olduklarına dair sözel ve görsel ifadelerin kitaplarda sıklıkla yer alması okurlarda; “insanlar hediye almaktan mutluluk duyarlar” şeklinde bir anlayış oluşturabilir. Ancak incelenen kitaplarda arkadaş çevresinde varlığını sürdürme, aranan, beğenilen niteliklere sahip olma amacı ile gruptaki tüm arkadaşlarına hediye verme gibi prososyal davranışların anlamını ve gelişimini olumsuz etkileyen örnekler de yer almaktadır. Bu anlayış daha çok iletişimde çıkar sağlamaya yöneliktir.

Bazı örneklerde birçok prososyal davranışa bir arada da yer verilmiştir. Sürpriz yapmak bazı durumlarda işbirliğini ve paylaşımı da içeren bir davranıştır. Öyle ki bazı örneklerde karakterlerin bir araya gelerek başka bir kişiye (bu kişi bir arkadaşları ya da yeni tanışılan bir yabancı olmuştur) sürpriz yapma kararı aldıkları görülmüştür. Yalnızca hediye verme davranışıyla işbirliği içinde hediye hazırlama, yardımlaşma gibi davranış örnekleri de sunulmuş, prososyal bir davranışa girişim, diğer olumlu ilişkileri desteklemiştir.

Çocuklar akranlarıyla bir arada oldukları, kısıtlanmadan oyun oynayabilecekleri ortamlardan, kutlama ve sürpriz gibi eğlenceli aktivitelerden hoşlanmaktadır. Schoonmaker (2006) ebeveynlerin düzenledikleri doğum günü partileriyle çocuklarının eğlenceli vakit geçirmesini, aile birlikteliğini ve akran ilişkilerini destekleme amaçları olduğunu belirtmiştir. Kutlamalar için çocuklarıyla birlikte hazırlık yapmanın işbirliği davranışını teşvik ettiğini, ayrıca ebeveynlerin tüketim alışkanlığını kontrol altında tutma isteklerini ifade etmiştir.

Bir kişiye sürpriz yapmak, o kişinin bilgisi dahilinde olmayıp sonradan öğrendiğinde yüzünde oluşacak şaşkınlık ifadelerini görmek gibi aşamalar düşünöldüğünde, heyecan verici olabilmektedir. Çocuklar özellikle bu tür heyecanları yakın çevrelerinde bulunan akranları ve ebeveynleriyle yaşamaktadır. Çocukluk döneminde en sık düzenlenen etkinlik doğum günü partileridir. Bu partilere eşlik eden hediye verme davranışı ise birçok kültürde gelenek halinde uygulanan bir alışkanlıktır. Kişileri mutlu etmek amacıyla hediye verme, partilerle sürpriz yapma gibi davranışların incelenen kitaplarda çoğunlukla tercih edilmesi, diğér prososyal davranışlarla kıyaslandığında farklı şekillerde yorumlanabilir.

Paylaşma, işbirliği yapma gibi daha uzun süreli ve birden fazla kişi ile etkileşim gerektiren davranışlar, bir hediye seçip mutlu olması amaçlanan kişiye sunma şeklinde gerçekleştiğinde daha kısa ve yalnızca hedeflenen kişi ile etkileşim kurma halini almaktadır.

Hediye ve sürprizler yerine empati kurma ve iletişim başlatmayı içeren prososyal davranışlar kişilerin sosyal becerilerini, kendilerini ifade edebilme ile başkalarına karşı anlayış geliştirebilme yeteneklerini gerektirmektedir (Akman ve Gülay, 2009). Bu tür sosyal ilişkilerde başta bireysel farklılıklar olmak üzere birçok etken sebebiyle her birey aynı yetkinlikte olmayabilmekte, dolayısıyla kendine güven duyduğu, daha hakim olduğu alanları tercih edip, bu yönde bir tutum sergilemektedir.

Bazı örneklerde belirli bir zaman ayırmayı gerektiren hediyeler hazırlamak değerli görölmüşür. Çocuk kitaplarındaki iletilerin aktarım biçimlerinin ele alındığı bir araştırmada, incelenen kitaplarda rastlanan “insan, emek vererek ve uğraşarak sevdiklerine yaklaşabilir” şeklindeki örtük iletilerin, bu anlayışı destekler nitelikte bir bulgu olduğu söylenebilir (Arpacı, 2006). Kitapların önemli bir kısmında emek verilerek hazırlanan hediyelerin sunulması, hediye vermenin prososyal doğasıyla paralel görölebilir.

Kişilerin Yararı / İyiliğı / Mutluluğı İçin Girişimde Bulunma

İncelenen içeriklerde bu alt kategoriye ait örnekler, yazarların ele aldıkları tema ile bağlantılı olarak çeşitlenmektedir. Genellikle kişilerin yaşadığı bir soruna çare bulmak amacıyla sergilenen davranışlar karakterlerin duruma özgü çözümler üretebildiklerini, yaratıcı bir şekilde problem çözme yetenekleri olduğunu göstermektedir. Barnett (1985) 4-6 yaş grubu çocukların oyun sırasındaki davranışlarını incelediğı araştırmasında,

çocukların oyun materyalleri ve bulundukları çevre ile ilgili bilgiler topladıklarını ve bu bilgileri yaratıcı problem çözme durumları için kullandıklarını ifade etmiştir.

Örneklerde karakter başka kişilerin yaşadığı sorunu belirleyip, onun iyilik ve mutluluğu için yapabileceklerini planlar ve uygular. Bu çaba karakterin insan ya da hayvan olmasına göre farklı çözümleri barındırır. Yazarların bu çeşitlemede temel amaçları, başkalarının mutluluğunda çözüm çeşitliliğine odaklanmak olabileceği gibi hayvanların ve insanların bireysel farklılıkları, ilgileri, gereksinimleri ve bunun gibi dünya hakkındaki pekçok bilgiyi çocuklarla paylaşmak da olabilir.

Riskli Durumlarda Kişiler İçin Fedakarlık Yapma

Bu alt kategoriye ait örnekler çoğunlukla karakterlerin hayati risk taşıdıkları olaylar ile ele alınmış, fedakarlık şeklinde nitelendirilmiştir. Araştırmanın örneklemine dahil edilen kitaplarda doğrudan cinsiyet farklılığına vurgu yapan içeriklere rastlanılmasa da kişileri tehlikelerden kurtaran karakterlerin çoğunlukla erkek olduğu görülmüştür. Prososyal davranışlarda cinsiyet farklılıkları olup olmadığına dair farklı birçok görüş bulunmakta, özellikle hayati risk taşıyan, kahramanlık gerektiren durumlarda, birçok kültürde erkeklere atfedilen özellikler olduğu (Eisenberg, vd., 2006), erkeklerin herhangi bir tehlike anında daha sakin kalabilme yeteneklerinin olduğu düşünülmektedir (Levant ve Kopecky'den aktaran Becker ve Eagly, 2004). Örnek olaylarda ise insanlara kötülük yapan karakterlere karşı, savunmasız kişileri koruyan, kollayan hatta fiziksel olarak mücadele ve güç gerektiren durumlarda erkek karakterler ön planda tutulmuştur. Bu aşamada yazarların, kültürlerde cinsiyetlere atfedilen özellikleri aynı şekilde aktardıkları söylenebilir.

Kahramanlık yapan karakterlerin cesaretli, zorlukların üstesinden gelen, erdemli kişiler olduğu; olayların sonuçları ve zor durumdan kurtulan insanların mutlulukları ile anlatılmıştır. Bazı içeriklerde tehlikeli durumdan etkilenen tüm kişilerin kurtuluşu ile sonuçlanan olaylar, olumlu ve barışçıl bir bakış açısıyla yansıtılırken bazı durumlarda ise karakterlerden birinin ölümü kurtarıcı çözüm olmuştur. Kötülük yapan karakterlerin cezalandırılmasına ilişkin bu bulgu, Cheevakumjorn (1993)'un Thailand'da yayınlanan çocuk kitaplarını prososyal ve saldırgan davranışlar yönünden incelediği araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Çevresindekiler için tehlike oluşturan karakterlere ceza olarak yaşamlarına son vermek, olumlu bir davranış ya da kişilerin mutluluğu için başvurulabilecek bir yol şeklinde algı oluşturabilmektedir. Nitekim bir başka araştırmada,

çocukların belli yaşlarda ölümü anlamadıkları, özellikle sevdikleri insanların ölümlerini kabullenemedikleri mesajlarına çocuk kitaplarında yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır (Arpacı, 2006). Ölümün, erken çocukluk yıllarında daha gerçekçi ve titizlikle ele alınması gereken bir konu olduğuna dikkate çekmek için bu tür bir yaklaşım daha doğru olacaktır.

Ölüm cezası alan hayvan karakterlerine değersizlik sıfatının yüklenmesi çocuklardaki hayvan sevgisini etkileyecek, bir canlının yaşamına son verme durumunu sıradan ve kabul edilebilir kılacaktır. Literatürde prososyal davranışların kişilerin yararına olduğu belirtilirken, böyle iyi niyet barındıran bir amacı, olaylardan etkilenen çevrenin zararı pahasına gerçekleştirmek söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla bu tür içeriklerin prososyal bir davranış olarak aktarılması yüzeysellik taşımakta, söylemsel değerlendirme ile aslında olumsuz davranış mesajları barındırdığı görülmektedir.

Kişileri / Hayvanları Besleme / Doyurma / Bakım

Kitaplarda hayvan karakterlerin açlık, yaralanma gibi belirli durumlarda birtakım yetersizliklere sahip olduklarının, çaresiz ve yardıma muhtaç hallerinin empati temelinde fark edilmesi, insan karakterlerin olumlu davranışları ile sonuçlanmıştır. Bakım, besleme ya da doyurma şeklinde aktarılan bu prososyal davranışlar ile hayvanların fiziksel ihtiyaçları ön planda tutulmuştur. Özellikle erken çocukluk yıllarında bir hayvanı besleme, bakımını üstlenme, bitki yetiştirme gibi süreç gerektiren işlerde akranlar, ebeveynler ile çocukları arasında görev dağılımı yapmak sorumluluk konusunda yaşantılar sağlayacaktır. Bu sayede çocuklar yalnızca insanlara karşı sorumluluk geliştirmek yerine, doğadaki tüm canlılar ve yaşamlarına değer verecek, bu doğrultuda kendi tutumlarını geliştirebileceklerdir. Myers Jr, Saunders ve Garrett (2004) çocukların hayvanlar ile ilişkilerini değerlendirdikleri araştırmalarında, sevdikleri bir hayvanın bakımını üstlenen çocukların, ekoloji bilinci kazandıklarını ve bu doğrultuda ilerleyen yaş ile birlikte sorumluluk davranışlarında artış olduğunu belirtmişlerdir.

Kişilere yiyecek temin etme şeklinde ele alınan davranışlarda ise yetersizlik ya da yardıma muhtaçlık gibi bir neden yerine işbirliği gerektiren durumun bir parçası olarak yiyecek dağıtma görevi üstlenen karakterlere rastlanmaktadır.

Kişilere Zaman Ayırma (Güzel Vakit Geçirmelerini Sağlama vb.)

Prososyal davranışlarla ilgili tüm kategoriler değerlendirildiğinde, kişilerin yararı ve iyiliğinin amaçlandığı davranışlar bazı örneklerde daha somut bir şekilde aktarılırken, kişileri psikolojik olarak rahatlatan, onları değerli hissettiren davranış örneklerine de rastlanmaktadır. Kişilere belirli bir zaman ayırarak yalnızca onlarla ilgili olmak, onları ziyaret etmek, iletişimin devamlılığı ve gelişmesi yönünden prososyal eylemlere örnek olmaktadır. Zamanın; insanlar için tekrarı olmayan, çoğunlukla kişisel ihtiyaçlara yönelik olarak harcanan bir değer taşıdığı düşünüldüğünde, kitaplarda başkaları için harcanması, feda edilme şeklinde değerlendirilmiştir. Karakterlerin tanıdıkları kişileri ziyaret etmeleri, özel gereksinimi olan bireylerle onların ihtiyaçlarını gidermek için zaman geçirmeleri, bir yeri tanıtmak, bir kişinin yalnızlığını gidermek için ona günün belirli bir zamanında eşlik etmeleri ve farklı bir ortamda kişilerin yaşayabileceği korku, kaygı gibi duygusal tepkileri azaltmak üzere destek olmaları süreç gerektiren olumlu davranış örnekleri olmuştur. Kişileri bilgilendirme, ruhsal durumlarını iyileştirme amacıyla gerçekleştirilen bu görüşmeler kişiler arasındaki etkileşime önem verildiğini düşündürmektedir. Özellikle çocuk karakterlerle aktarılan içeriklerde akran ilişkileri ön plandadır. Mayall (2002)'a göre akran ilişkilerinde erken çocukluktan başlayarak orta çocukluk dönemine doğru önem kazanan ve çocukların oldukça değer verdiği bir ortak ilgi paylaşımı, yalnızlık ve destek çıkma süreci bulunmaktadır (Mayall'dan aktaran Kernan, 2013). Akranlar arasındaki ortak ilgiler sebebiyle ilişkiler daha anlamlı bir gelişim göstermektedir.

Kişisel, Değer Verdiği Bir Nesneyi (Oyuncak vb.) Başkasına Verme / Başkası İçin Kullanma

İncelenen içeriklerde bir nesneyi başkalarının yararı için kullanma davranışı birkaç örnekle ele alınmıştır. Bu davranışı tetikleyen bir unsur olarak yaşantıların benzerliği bir örnekte dikkat çekici olmuştur. Benzer yaşantıların deneyimlenmesi kişilerle empati kurmayı kolaylaştırmış, karakterlerin kişilerin içinde bulunduğu zor durumu daha iyi anlamalarını sağlamıştır. Durumun nasıl sonuçlanacağına dair fikirler yürütebilen karakterler olumsuz sonuçları engellemek için önlemler alabilmiştir. Dolayısıyla bu örnek yaşanmışlık ve tecrübe üzerine kurgulanmıştır. Aynı içerikte, kullanılan bir eşyanın artık karakterin ihtiyacını karşılamadığı belirtilmiş, küçük kardeşi ile paylaşma istekliliği olduğu vurgulanmıştır. Bu durum karakterin davranışının, paylaşma nesnesine ihtiyacı olduğu

takdirde de devam edip etmeyeceğini düşündürmektedir. Çünkü paylaşma kararı bazı durumlarda nesnenin değerine göre verilmekte, o nesneye sahip olan kişiler için değer taşımama özelliği paylaşılma eğilimini artırmaktadır (Kail, 2004).

Örnek içeriklerde herhangi bir etkiden bağımsız olarak kişilerin değer verdikleri nesneleri başkalarına sundukları görülmektedir. Karakterler için özel bir değer taşıyan nesnelerin başkaları için kullanılması, insanların mutluluğunu sağlamanın, sıkıntılarını gidermenin daha çok değer taşıdığı mesajlarını okurlara yansıtabilir.

İltifat Etme

Günlük yaşamda nezaket ifadelerinin kullanımı kişiler arası iletişimin herhangi bir aşamasında tercih edilebilmektedir. İncelenen kitaplarda karakterlerin doğa, insanlar, hayvanlar ve yaşantılarla ilgili beğenilerini sözel olarak ifade etme istekleri, duygularını başkalarıyla paylaşma eğilimleri genellikle iletişimi başlatan bir unsur olmuştur. Kişilere güzel sözler söylemenin, kişisel çıkarlar ya da herhangi bir beklenti sebebiyle olmaması prososyal davranış çerçevesinde değerlendirilebilir olduğunu kanıtlamaktadır. Hännikäinen (2001)'e göre küçük çocukların arkadaşlıklarını sürdürme, birlikteliklerini koruma ve çatışma sonrasında ilişkilerini onarmada kullandıkları sözel ve sözel olmayan birtakım stratejiler bulunmaktadır. Sözel stratejiler arasında “biz” dili kullanma, coşkulu karşılama ve iltifatlar yer almaktadır. Küçük yaşlardan itibaren ilişkileri devam ettirmesi bakımından bu tür iltifatların örnek davranışlar olarak kitaplarda yer alması, prososyal temaları destekler niteliktedir.

Sonuç ve Öneriler

4-6 yaş resimli çocuk kitaplarındaki prososyal davranışları incelemeyi temel alan bu araştırmada, genel bir değerlendirme ile prososyal içeriğin kitaplarda niceliksel olarak daha az yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen 200 kitaptan 81 tanesinde prososyal bir içerik yer alırken 119 tanesinde yer almamıştır. Kitap yazarlarının bu yaş dönemi çocuklarına ve ebeveynlerine özgü, çoğunlukla eğitsel nitelikteki konuları ele almayı tercih ettikleri söylenebilir. Bu amaçla, çocukların yakın çevrelerini tanımalarına yönelik doğa ile ilgili bilgileri, hayvanları; toplumsal yaşamı tanıtmak üzere meslekleri; kavramlar ile bilişsel gelişimi desteklemeye yönelik olarak sayı, şekil ve renkleri konu alan hikayeler çocuğa yönelik edebi ürünlerin birçoğunda yer almaktadır. Günlük hayatta ve sosyal çevrede

belirli alışkanlıkları edinmeye yönelik olarak temizlik ve düzen konusu; çocukların ebeveynlerinin ve büyüklerinin bilgisi dışında bir davranış sergilediğinde gerçekleşecek olaylar ve sonuçları gibi öğreti niteliğindeki temalara rastlanmıştır. Bu noktada çocuk kitaplarında, çocuğun isteklerinin değerli bulunduğu ve kararların birlikte alındığı örnek durumlardan ziyade, yetişkinlerin beklentilerini karşılamaya yönelik davranışlara yer verildiği çıkarımı yapılabilir.

İncelenen kitaplarda, ağırlıklı olarak toplumsal yaşamda yalnız kalmama isteğinden kaynaklanan çeşitli sosyal davranış örneklerine yer verilmiştir. Bu amaçla arkadaş edinen çocuk imajı, çocukluk dönemine özgü çeşitli ilgi ve ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak yansıtılmıştır. Gelişimsel ihtiyaçlardan soru sorma, bir keşfetme ve sosyalleşme başlangıcı olarak örneklendirilmiştir. Kitaplarda yer verilen çocuklara özgü bir başka sosyalleşme yolu ise akranları oyuna davet etmedir. Oyun ile kendisini daha rahat ifade etme olanağı bulan çocuğun, akranlarıyla işbirliği içinde kuralları belirlemesi, duygu ve düşünce paylaşımında bulunabilmesi ön plana çıkarılmıştır. Bu tür iletilerde, olumlu sosyal davranışlar sergileyen akranların oyun ve benzeri etkinliklerde genellikle tercih edilen kişiler olduğu görülmüştür. Hikayelerde kişilere iyi dileklerde bulunan karakterlerin bu davranışları da olumlu ahlaki özellikler olarak yansıtılmıştır. Dolayısıyla kitapların, olumlu sosyal ilişkilerde, toplumun beklentilerini örneklendirme konusunda bir kaynak olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Çocuk kitaplarındaki resimler, dilsel ifadeleri zenginleştiren ve akılda kalıcılığı güçlendiren bir öge olarak farklı mesajlar içermektedir (Alkan Ersoy ve Bayraktar, 2014). Prososyal davranışların yalnızca sözel olarak ifadeleri değil, jest ve mimikler, duruş, bakış, dokunma gibi eylemsel ifadeleri de kitaplardaki resimlerde yansıtılmıştır. Özellikle başkalarının içinde bulunduğu durumu anlamaya yönelik empati becerileri, kitaplarda farklı duygu durumlarını yansıtıcı ifadeler olarak görselleştirilmiştir. Çoğunlukla üzgün olan kişiyi anlama ve teselli etme seyrinde ilerleyen olaylar, çocukların akranları ile yaşantı benzerliğine odaklanmıştır. Kişilerin yaşamın belli dönemlerinde benzer durumları deneyimlemeleri, empati sürecini kolaylaştırmış, yardım davranışı ile sonuçlanmıştır. Yetişkinlerin ise çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını, merak ve korkularını anlamaya yönelik konuşmalar yaptıkları, öneriler verdikleri ve genellikle problem durumlarına çözüm getiren bir rol üstlendikleri görülmüştür.

Kültürel değerlerin yiyecek ve bilgi paylaşımı gibi davranış kalıplarıyla aktarıldığı örneklerin yanı sıra kişilere zaman ayırmanın, sürprizler yapmanın mutluluk verici etkileri kitaplarda yer almaktadır. Çocuk kitaplarında farklı davranış modelleriyle aktarılan iletiler, açık ya da örtülü olarak prososyal davranış mesajları vermektedir.

Araştırmada içerik analizi ile prososyal davranışların yer aldığı örnekler değerlendirilmiştir. Ancak prososyal davranışları içermeyen kitaplardaki örnekler de oldukça dikkat çekicidir. Özellikle masal kitaplarında, karakterlerin davranışlarının cezalandırıldığı içerikler prososyal davranışların gelişimine olumsuz etki eden örneklerdir. Kötü olan hayvan karakterin, bu durumdan etkilenen kişiye yaptıklarının ölüm cezası ile sonuçlanması çocukları, problem çözme ve zor durumlarla baş etme konusunda olumsuz yönlendirmektedir. Ayrıca ölüm cezasına maruz kalan karakterin hayvan olması, hayvanların değersizleştirilmesi, çocuklardaki hayvan sevgisini de olumsuz etkileyebilmektedir.

Bu sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Erken çocukluk döneminde prososyal davranışların gelişimi, çok boyutlu süreçlerle gerçekleşmektedir. Yaşamın ilk yıllarından itibaren çocuklara davranış örnekleri sunmak sosyal gelişim açısından bir basamaktır. Yetişkinler, medya ve teknoloji gibi modeller, bu amaca yönelik önemli etkilere sahiptir. Edebi ürünler de bireylerin kendilerini ifade etmelerini sağlayan bir çeşitlilik sunmaktadır. Bu noktada eğitimcilerin ve ebeveynlerin farklı edebi türlerdeki ürünleri çocuklarla etkileşimli olarak değerlendirmeleri, destekleyici çevre anlayışını benimsemeleri gereklidir (Ersoy vd., 2005).

Son yıllarda gelişen teknolojinin bilgiye kolaylıkla erişme ve farklı ilgi alanlarında birçok kaynağa ulaşma konusundaki yeterliliği bilinmektedir. Ancak bu olanakların yanında edebi eserlerin de bireylerin her alanda gelişimleri için önemli bir çeşitlilik sunduğu, özellikle dili etkili bir şekilde kullanma, estetik değerler geliştirme, araştırma, farklı çözüm yolları üretme ve yaratıcılık konusunda önemli katkıları olduğu unutulmamalıdır (Chiong ve Deloache, 2012). Bu nedenle erken yaşlarda çocukların, kitapların zengin dünyası ile tanışmalarına, katılımcı çocuk anlayışı da gözetilerek olanak sağlanmalıdır. Kitap seçimlerinde çocukların zevklerini ortaya koyabilecekleri fikirlerine değer verilmelidir.

Bir kitapta kurgulanan hikayenin, görsel temsillerin ve biçimsel özelliklerin bir bütün olarak okurlara sunulmasında başta kitap yazarları olmak üzere yetkili olan tüm kişilerin;

çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının, gelişim özelliklerinin ve toplumdaki saygın yerinin bilincinde olarak eserlerini titizlikle ele almaları ve bu alanda kendilerini her zaman güncel tutabilmeleri oldukça önemlidir. Sosyal yaşamdaki ilişkiler ve bunların nitelikleri göz önünde bulundurularak, kitaplarda paylaşma, yardımlaşma, işbirliği ve özgeci davranışlara daha çok yer verilmelidir. Kitapların etkin kullanımı ile bu tür davranışları, çocukların sosyal ilişkilerinde, akran etkileşimlerinde aktif olarak göstermeleri için destekleyici olunmalıdır.

Olumlu sosyal davranışların ve prososyal niyetlerin kökenleri, gelişim süreçleri ve gerekli koşullar konusunda ayrıntılı bilgiye ulaşmak için; prososyal davranışların, erken yaşlarda ve sonraki yıllardaki gelişimini konu alan deneysel araştırmalar yapılmalıdır. Davranışları destekleyici ortamlar oluşturma konusunda bu çalışmalar anlamlı ve yol gösterici olacaktır. Ayrıca çocuklara özgü her türlü doküman, okul öncesi eğitim programları ve medya içerikleri, yapılacak yeni çalışmalarla mercek altına alınmalıdır. Sosyal gelişimin bir süreç olduğu ve bu süreci etkileyen bileşenlerin bir bütün olarak işe koşulması gerektiği bilimsel çalışmalara yön vermesi bakımından değerli görülmelidir.

KAYNAKLAR

- Adinugroho, A. D. (2009). *The effect of self monitoring instruction package: using picture books to increase preschooler's prosocial behavior*. Doctor of Philosophy, Purdue University The Graduate School, West Lafayette.
- Akert, R., Aronson, E., & Wilson, T. (2004). *Social Psychology*. New Jersey: Pearson Education.
- Akman, B., & Gülay, H. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akman, B., Topçu, Z., Baydemir, G., Şahin, S., Şirin, E., & Çelik Arslan, A. (2011). 6 yaş grubu çocuklarının sosyal becerilerinin oyun arkadaşı tercihleri üzerine etkisi. *E Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 1548-1560.
- Alkan Ersoy, Ö., & Bayraktar, V. (2014). Okul öncesi dönemde çocuk edebiyatı kavramı ve çocuk kitaplarının özellikleri. Fulya Temel, & Ayşe Turla (Eds.), *Her yönüyle okul öncesi eğitim 4* içinde (s. 155-188). Ankara: Hedef Cs.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2004). *Social psychology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Arpacı, Ö. (2006). *Çocuk kitaplarında iletiler ve iletilerin aktarım biçimi (Sevim Ak örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Artan, İ., & San Bayhan, P. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Avcı, N., Koran, N., & Dilek, A. (2014). Okul öncesi dönemde edebiyat türleri ve özel konular. Fulya Temel, & Ayşe Turla (Eds.), *Her yönüyle okul öncesi eğitim 4* içinde (s. 189-215). Ankara: Hedef Cs.

- Bakır, U. (2005). Kişilerarası ilişkilerde rekabet ve işbirliği. Demet Gürüz, & Ayşen Temel (Eds.), *İletişime yeni yaklaşımlar* içinde (s. 303-335). İstanbul: Nobel.
- Barber, B. K., Olsen, J. E., & Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65(4), 1120-1136.
- Barnett, L. A. (1985). Young children's free play and problem-solving ability. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 7(1), 25-46.
- Bassa, Z. (2013). Çocuk kitaplarında resimleme. Mübeccel Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* içinde (s. 129-222). Ankara: Eğiten Kitap.
- Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative case study methodology: study design and implementation for novice researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559.
- Becker, S. W., & Eagly, A. H. (2004). The heroism of women and men. *American Psychologist*, 59(3), 163-178.
- Benenson, J. F., Pascoe J., & Radmore, N. (2007). Children's altruistic behavior in the dictator game. *Evolution and Human Behavior*, 28, 168-175.
- Berk, L. E. (2004). *Development through lifespan*. New York: Allyn and Bacon.
- Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar, doğum öncesinden orta çocukluğa*. (N. Işıkoğlu Erdoğan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Bodrova, E., & Leong, D. J. (2010). *Zihnin araçları, erken çocukluk döneminde Vygotsky yaklaşımı*. (T. Güler, F. Şahin, A. Yılmaz, & E. Kalkan, Çev.). Ankara: Anı.
- Bratman, M. E. (1992). Shared cooperative activity. *The Philosophical Review*, 101(2), 327- 341.
- Brownell, C. A., Ramani, G. B., & Zerwas, S. (2006). Becoming a social partner with peers: cooperation and social understanding in one and two-year-olds. *Child Development*, 77(4), 803-821.
- Burleson, B. R. (1984). Age, social-cognitive development and the use of comforting strategies. *Communication Monographs*, 51(2), 140-153.

- Carkhuff, R. R. (2011). *21. Yüzyılda yardım etme sanatı*. (R. Karaca, & E. F. İkiz, Çev.). İstanbul: Nobel.
- Celepoglu, A. (2010). Çocuk edebiyatı. Ömer Yılar, & Lokman Turan (Eds.), *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı içinde* (s. 43-52). Ankara: Pegem Akademi.
- Cheevakumjorn, B. (1993). *An analysis of prosocial and aggressive content in Thai children's literature and its relationship to contemporary societal problems in Thailand*. Doctor of Philosophy, University of Oregon The Division of Teacher Education, Eugene.
- Chiong, C., & Deloache, J. S. (2012). Learning the abc's: what kinds of picture books facilitate young children's learning?. *Journal of Early Childhood Literacy*, 13(2), 225-241.
- Christensen, C., Fierst, D., Jodocy, A., & Lorenz, D. N. (1998). Answering the call for prosocial behavior. *The Journal of Social Psychology*, 138(5), 564-571.
- Cobb-Moore, C. (2008). *Young children's social organisation of peer interactions*. Doctor of Philosophy, Queensland University of Technology School of Early Childhood, Brisbane.
- Combs, M. L., & Slaby, D. A. (1977). Social skills training with children. *Advances in Clinical Child Psychology*, 161-201.
- Cornelissen, S. (2010). The representations of childhood and the self-image of adults in modernity: the image of the child as “other” or as part of the narrative of life. *Social Cosmos*, 1, 12-18.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri - beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün, S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Crossman, L. (2009). *Peer relations, sowing the seeds of friendship*. Montreal: Centre of Excellence for Early Childhood Development.
- Çakmak Güleç, H., & Geçgel, H. (2012). *Çocuk edebiyatı, okul öncesinde edebiyat ve kitap*. İstanbul: Kriter.

- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* (27), 99-117.
- Çetin, F., Alpa Bilbay, A., & Albayrak Kaymak, D. (2003). *Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler, grup eğitimi*. İstanbul: Epsilon.
- Çınar, P. (2011). *Çocuk kitaplarındaki kahramanların giyim biçimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çocuk, H. E. (2013). Çocuk yazınında bilgilendirici metin olarak köşe yazısı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 143-165.
- Danowski, J., & Robinson, T. (2012). The portrayal of older characters in popular children's picture books in the US: a content analysis from 2000 to 2010. *Journal of Children and Media*, 6(3), 333-350.
- Day, T., & P. D. Taylor. (1997). Hamilton's rule meets the hamiltonian: kin selection on dynamic characters. *Proceedings of The Royal Society of London Series Biological Sciences*, 264(1382), 639-644.
- Decety, J., & Jackson, P. L. (2004). The functional architecture of human empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 3(2), 71-100.
- Decety, J., & Jackson, P. L. (2006). A social-neuroscience perspective on empathy. *Current Directions In Psychological Science*, 15(2), 54-58.
- Demirel, Ş., Çeçen, M. A., Seven, S., Tozlu, N., & Uludağ, M. E. (2011). *Edebi metinlerle çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Denham, S., Salisch, M. V., Olthof, T., Kochanoff, A., & Caverly, S. (2004). Emotional and social development in childhood. Peter K. Smith & Craig H. Hart (Eds.), *Childhood social development içinde* (s. 307-328). Malden: Blackwell.
- Deretarla Gül, E. (2013). Okulöncesi çocuklara okuma alışkanlığı kazandırma. Mübeccel Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı içinde* (s. 305-313). Ankara: Eğiten Kitap.
- Dibiase, R., & Gunnoe, J. (2004). Gender and culture differences in touching behavior. *The Journal of Social Psychology*, 144(1), 49-62.

- Dondi, M., Simion, F., & Caltran, G. (1999). Can newborns discriminate between their own cry and the cry of another newborn infant?. *Developmental Psychology*, 35(2), 418-26.
- Dumova, T. (2003). *Decoding a prosocial message: content analysis of a local children' television series, 1972-2002*. Doctor of Philosophy, Bowling Green State University, Ohio.
- Dursunoğlu, H. (2011). Çocuk edebiyatı. Tacettin Şimşek (Ed.), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı* içinde (s. 31-39). Ankara: Grafiker.
- Edwards, C. P., de Guzman, M. R. T., & Carlo, G. (2005). Prosocial behaviors in context: a study of the Gikuyu children of Ngecha Kenya. *Applied Developmental Psychology*, 26, 542-558.
- Eisenberg, N., Damon, W., & Lerner, R. M. (Eds.). (2006). *Handbook of child psychology volume 3: social, emotional and personality development*. Arizona: John Wiley & Sons.
- Eisenberg, N., & Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94(1), 100-131.
- Eklund Nilsen, A. C., & Jensen, H. C. (2012). Cooperation and coordination around children with individual plans. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 14(1), 1-14.
- Elliott, R. (1996). Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning*, 14(6), 65-68.
- Ensor, R., Spencer, D., & Hughes, C. (2011). You feel sad emotion understanding mediates effects of verbal ability and mother child mutuality on prosocial behaviors findings from 2 years to 4 years. *Social Development*, 20(1), 93-110.
- Erdi, A. (2008). *Türkiye'de 1980-1985 ve 2000-2005 yılları arasındaki çocuk kitaplarında eğitsel iletiler (karşılaştırmalı bir çalışma)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Erdiller, Z. B. (2010). Erken çocukluk eğitiminde temel kuram ve yaklaşımlar. İbrahim H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi* içinde (s. 55-92). Ankara: Pegem Akademi.
- Ergün, M. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Basılmamış Ders Notu, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Eroğlu, E. (2008). *Muzaffer İzgü'nün çocuk kitaplarının mizah unsurları yönüyle incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Ersoy, Ö., Avcı, N., & Turla, A. (2005). *Çocuklar için erken uyarıcı çevre oyuncak, televizyon, bilgisayar ve kitap*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Findlay, L. C., Alberta, G., & Coplan, R. J. (2006). Links between empathy, social behavior and social understanding in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 347-359.
- Glazer, J. I. (2000). *Literature for young children*. Ohio: Merrill.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy, P. Yalçınoglu, Çev.). Ankara: Anı.
- Gönen, M., & Veziroğlu, M. (2013). Çocuk edebiyatının genel hedefleri. Mübeccel Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* içinde (s. 1-12). Ankara: Eğiten Kitap.
- Gray, L. S. (1995). Taking from books by asking questions. *Journal of Research in Childhood Education*, 10(1), 23-28.
- Greitemeyer, T. (2009). Effects of songs with prosocial lyrics on prosocial behavior: further evidence and a mediating mechanism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(11), 1500-1511.
- Grusec, J. E., Davidov, M., & Lundell, L. (2004). Prosocial and helping behavior. Peter K. Smith & Craig H. Hart (Eds.), *Childhood social development* içinde (s.457-474). Malden: Blackwell.
- Gülay, H. (2009). Beş- altı yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 104-121.
- Gülay, H. (2010). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Ankara: Pegem Akademi.

- Gülay, H. (2011). Assessment of the prosocial behaviors of young children with regard to social development, social skills, parental acceptance-rejection and peer relationships. *Journal of Instructional Psychology*, 38(3), 164-172.
- Güngör, A. (2009). Ahlaki gelişim. Ayten Ulusoy (Ed.), *Gelişim ve öğrenme içinde* (s. 69-92). Ankara: Anı.
- Gürüz, D., & Temel Eğimli, A. (2008). *İletişim becerileri anlamak, anlatmak, anlaşmak*. İstanbul: Nobel.
- G r z, D., & Temel Eğimli, A. (2011). *Kişilerarası iletişim bilgileri, etkiler, engeller*. İstanbul: Nobel.
- Hamilton, W. D. (1964). The genetical evolution of social behaviour, I. *Journal of Theoretical Biology*, 7(1), 1-16.
- Hamlin, J. K., & Wynn, K. (2011). Young infants prefer prosocial to antisocial others. *Cognitive Development*, 26(1), 30-39.
- H nnik inen, M. (2001). Playful actions as a sign of togetherness in day care centres. *International Journal of Early Years*, 9(2), 125-134.
- Harper, L. J. (2011). Nursery rhyme knowledge and phonological awareness in preschool children. *The Journal of Language and Literacy Education*, 7(1), 65-78.
- Hartley, P. (2010). *Kişilerarası iletişim*. (Doğ n y,  ., Aktaş Yamanog lu, M., şimşek, B.,  zdemir, P., Karaaslan şanlı, H., & Taştan, İ.  .,  ev.) Ankara: İmge.
- Hastings, P. D., Utendale, W. T., & Sullivan, C. (2007). The socialization of prosocial development. Joan E. Grusec & Paul D. Hastings (Ed.), *Handbook of socialization: theory and research* içinde (s. 638-663). New York: Guilford.
- Hay, D. F., Payne, A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(1), 84-108.
- Hoffman, M. L. (2007). *Empathy and moral development*. New York: Cambridge University Press.
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2007). *Social psychology*. New York: Prentice Hall.

- House, C. A., & Rule, A. C. (2005). Preschoolers' ideas of what makes a picture book illustration beautiful. *Early Childhood Education Journal*, 32(5), 283-290.
- Hunt, P. (1998). The world of children's literature studies. Peter Hunt (Ed.), *Understanding children's literature* içinde (s. 1-14). London: Routledge.
- Hymel, S., Vaillancourt, T., McDougall, P., & Renshaw, P. D. (2004). Peer acceptance and rejection in childhood. Peter K. Smith & Craig H. Hart (Eds.), *Childhood social development* içinde (s. 266-284). Malden: Blackwell.
- Isaacs, K. T. (2013). *Picturing the world : informational picture books for children*. Chicago: American Library Association.
- Işıtan, S. (2005). *Resimli çocuk kitaplarının benlik kavramıyla ilgili konuları içermesi yönünden incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Izzo, C., Weiss, L., Shanahan, T., & Rodriguez Brown, F. (2000). Parental self-efficacy and social support as predictors of parenting practices and children's socioemotional adjustment in mexican immigrant families. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 20(1-2), 197-213.
- İpek Yükselen, A. (2013). Yaş gruplarına göre çocuk kitapları. Mübeccel Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* içinde (s. 57-75). Ankara: Eğiten Kitap.
- Jalongo, M. R. (1993). *Young children and picture books, literature from infancy to six*. Washington D. C.: National Association for The Education of Young Children Press.
- Johnson, J. R. (1984). The role of inner speech in human communication, *Communication Education*, 33(3), 211-222.
- Kail, R. V. (2004). *Children and their development*. New Jersey: Pearson.
- özgeilikKenney, S. (2005). Nursery rhymes: foundation for learning. *General Music Today*, 19(1), 38-31.
- Kernan, M. (2013). Çocuklar ve ebeveynlerin oyun ve arkadaşlık perspektifleri. Margaret Kernan & Elly Singer (Eds.), *Erken çocukluk eğitim ve bakımında akran ilişkileri* (A. Tüfekci & Ü. Deniz, Çev.) içinde (s. 27-37). İstanbul: Nobel.

- Kıbrıs, İ. (2010). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Kök.
- Kıran, S. (2008). *Okulöncesi dönemi çocuklarına yönelik hazırlanan masal ve öykü kitaplarında geçen iletişim engelleri*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Knafo, A., & Plomin, R. (2006). Prosocial behavior from early to middle childhood: genetic and environmental influences on stability and change. *Developmental Psychology*, 42(5), 771-786.
- Knafo, A., Zahn Waxler, C., Van Hulle, C., Robinson, J. L., & Rhee, S. H. (2008). The developmental origins of a disposition toward empathy: genetic and environmental contributions. *Emotion*, 8(6), 737-752.
- Kogut, T. (2012). Knowing what I should, doing what I want: from selfishness to inequity aversion in young children's sharing behavior. *Journal of Economic Psychology*, 33, 226-236.
- Krebs, D. L., & Hesteren, F. V. (1994). The development of altruism: toward an integrative model. *Developmental Review*, 14, 103-158.
- Leung, C. B. (2008). Preschoolers' acquisition of scientific vocabulary through repeated read-aloud events, retellings and hands-on science activities. *Reading Psychology*, 29, 165-193.
- Lindenberg, S. (2006). Prosocial Behavior, solidarity and framing processes. D. Fetchenhauer, A. Flache, A. P. Buunk & S. M. Lindenberg (Eds.), *An integration of sociological and psychological perspectives* içinde (s. 23-44).
- Loewenstein, G. F., Thompson, L., & Bazerman, M. H. (1989). Social utility and decision making in interpersonal contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(3), 426-441.
- Longman Dictionary of Contemporary English for Advanced Learners. (2011). London: Pearson Longman.
- Martin, C. L., & Ruble, D. (2004). Children's search for gender cues, cognitive perspectives on gender development. *Current Directions in Psychological Science*, 13, 67-70.

- Martin, G. B., & Clark, R. D. (1982). Distress crying in neonates: species and peer specificity. *Developmental Psychology*, 18(1), 3-9.
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş*. (A. Gümüş, M. S. Durgun, Çev.). Ankara: Bilgesu.
- Merchant, G., & Thomas, H. (2013). *Picture books for the literacy hour : activities for primary teachers*. USA: Taylor and Francis.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Mil, B. (2007). Nitel araştırmalarda söylem analizi ve ilkeleri. Atila Yüksel, Burak Mil, Yasin Bilim (Eds.), *Nitel araştırma - neden, nasıl, niçin* içinde (s. 157-192). Ankara: Detay.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An Expanded sourcebook qualitative data analysis*. California: Sage.
- Mosbacher, B. J., Gruen, G. E., & Rychlak, J. F. (1985). Incentive value: the overlooked dimension in childhood sharing. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 146(2), 197-204.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar*. (S. Özge, Çev.). İstanbul: Yayın Odası.
- Northrup, M. (2012). *Picture books for children: fiction, folktales, and poetry*. Chicago: Ala Editions.
- Obalar, S., & Ada, S. (2010). Ekolojik bakış açısı ve sosyal kapital kuram çerçevesinde öğrencilerin ilk okuma yazma becerilerinin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 32, 141-168.
- Oğuzkan, A. F. (2010). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı.
- Oxford Wordpower Dictionary. (2006). Hong Kong: Oxford University Press.

- Özdemir, Z. (2010). *Lise öğrencilerinin prososyal davranışlarının; mizah, öfke ve utangaçlık düzeylerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, N. (2001). *Çocuk kitaplarında dil sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk Samur, A. (2011). *Çocuk edebiyatı ve medya*. Ankara: Vize.
- Özyürek, A., & Ceylan, Ş. (2014). Okul öncesi çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesi konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 99-114.
- Parten, M. B. (1932). Social participation among pre-school children. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 27(3), 243-269.
- Patrick, L. (2012). Creating communities of poetry readers. *Nuances: Estudos Sobre Educação*, 106-127.
- Pearl, R. (1985). Children's understanding of others' need for help: effects of problem explicitness and type. *Child Development*, 56(3), 735-745.
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York: International Universities Press.
- Porath, M. (2003). Social understanding in the first years of school. *Early Childhood Research Quarterly*, 18, 468-484.
- Rathus, S. A. (2006). *Childhood, voyages in development*. Toronto: Thomson Wadsworth.
- Richard, J. F., Fonzi, A., Tani, F., Tassi, F., Tomada, G., & Schneider, B. H. (2004). Cooperation and competition. Peter K. Smith & Craig H. Hart (Eds.), *Childhood social development* içinde (s. 515-532). Malden: Blackwell.
- Riley, D., San Juan, R. R., Klinkner, J., & Ramminger, A. (2008). *Social and emotional development, connecting science and practice in early childhood settings*. New York: Redleaf Press.

- Robinson, J. (2008). Empathy and prosocial behavior. Janette B. Benson & Marshall M. Haith (Eds.), *Social and emotional development in infancy and early childhood* içinde (s. 441-450). San Diego: Academic Press.
- Romero, S., Perez, K., Pasnak, R., & Lehman, E. (2009). The selection of friends by preschool children. *NHSA Dialog: A Research-to-Practice Journal for the Early Childhood Field*, 12(4), 293-306.
- Roth-Hanania, R., Davidov, M., & Zahn-Waxler, C. (2011). Empathy development from 8 to 16 months: early signs of concern for others. *Infant Behavior and Development*, 34(2011), 447-458.
- Santrock, J. W. (2011). *Yaşam boyu gelişim, gelişim psikolojisi*. (G. Yüksel, Çev.) İstanbul: Nobel.
- Schoonmaker, S. (2006). Piece of cake: children's birthday celebrations and alternatives to consumer culture. *Sociological Focus*, 39(3), 217-234.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim, kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gazi.
- Sever, S. (Ed.). (2012). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.
- Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2007). *Developmental psychology, childhood & adolescence*. Toronto: Thomson Learning.
- Sharma, (1997). *Evaluation of a coping intervention developing problem-solving skills among upper elementary school children based on social-cognitive theory*. Dissertation Thesis, The Ohio State University, Ohio.
- Sınar Çılgın, A. (2007). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Morpa.
- Sipe, L. R. (2000). The construction of literary understanding by first and second graders in oral response to picture storybook read-alouds. *Reading Research Quarterly*, 35(2), 252-275.
- Skinner, C. (2012). *Gender and language in best-selling children's picture books: who gets to speak?*. Doctor of Philosophy, Northcentral University Graduate Faculty of the School of Behavioral and Health Sciences, Arizona.

- Sorin, R. (2005). Changing images of childhood - reconceptualising early childhood practice. *International Journal of Transitions in Childhood*, 1, 12-21.
- Stevenson Hinde, J., & Verschueren, K. (2004). Attachment in childhood. Peter K. Smith & Craig H. Hart (Eds.), *Childhood social development* içinde (s. 182-204). Malden: Blackwell.
- Sullivan, M. W., & Lewis, M. (2003). Emotional expressions of young infants and children, a practitioner's primer. *Infants and Young Children*, 16(2), 120-142.
- Svetlova, M., Nichols, S. R., & Brownell, C. A. (2010). Toddlers' prosocial behavior: from instrumental to empathic to altruistic helping. *Child Development*, 81(6), 1814-1827.
- Swartz, L. (2009). *The picture book experience: choosing and using picture books in the classroom*. Markham: Pembroke Publishers.
- Şahin, D. (2011). Pre-schoolers, pre-school teachers, and interpersonal problem-solving skills: a comparative study in Turkey and Belgium. *International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education*, 39(3), 305-316.
- Şahin, F. (2014). Erken okuryazarlık gelişimini destekleyici unsurlar. Fulya Temel, & Ayşe Turla (Eds.), *Her yönüyle okul öncesi eğitim 4* içinde (s. 107-128). Ankara: Hedef Cs.
- Şimsek, T. (Ed.). (2011). *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatı kültürü*. Ankara: Kök.
- Tanju, E. H. (2013). Edebi türler açısından çocuk edebiyatı. Mübeccel Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* içinde (s. 93-157). Ankara: Eğiten Kitap.
- Termbank, İngilizce Türkçe Psikoloji Sözlüğü. (2000). 20 Aralık 2014 tarihinde <http://www.termbank.net/psychology/7154.html> sayfasından erişilmiştir.
- Thompson, E. H., & Hampton, J. A. (2011). The effect of relationship status on communicating emotions through touch. *Cognition and Emotion*, 25(2), 295-306.

- Trawick-Swith, J. (2013). *Erken çocukluk döneminde gelişim çok kültürlü bir bakış açısı*. (B. Akman, Çev.). Ankara: Nobel.
- Turla, A., & Tür, G. (2005). *Okul öncesinde çocuk, edebiyat ve kitap*. İstanbul: Yapa.
- Turner, J. C. (2006). Representations of illness, injury, and health in children's picture books. *Children's Health Care*, 35(2), 179-189.
- Twenge, J. M., Ciarocco, N. J., Baumeister, R. F., DeWall, C. N., & Bartels, J. M. (2007). Social exclusion decreases prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(1), 56-66.
- Ural, S. (2013). Okul öncesi çocuk kitaplarının tanımı. Mübeccel Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı içinde* (s. 33-56). Ankara: Eğiten Kitap.
- Uzmen, S., & Mağden, D. (2002). Okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 193-212.
- Van Dijk, T. A. (2006). Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*, 11(2), 115-140.
- Vikipedi. (2014). 23 Aralık 2014 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/Di%C4%9Ferk%C3%A2ml%C4%B1k> sayfasından erişilmiştir.
- Volbrecht, M. M., Lemery Chalfant, K., Aksan, N., Zahn Waxler, C., & Goldsmith, H. H. (2007). Examining the familial link between positive affect and empathy development in the second year. *The Journal of Genetic Psychology*, 168(2), 105-130.
- Voltan Acar, N. (2013). *İnsan ilişkileri, iletişim*. İstanbul: Nobel.
- Yılar, Ö., & Turan, L. (Eds). (2010). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yoxall, J. (1998). *The development of young children's understanding of poetry*. Master's Thesis, Durham University, Durham.
- Warneken, F., & Tomasello, M. (2006). Altruistic helping in human infants and young chimpanzees. *Science*, 311(5765), 1301-1303.
- Warrier, S., Ebbeck, M., & Ebbeck, F. (2012, Temmuz). *Media representation of childhood*. Second Global Conference – Childhood: A Persons Project Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Oxford, United Kingdom.
- Widen, S. C. (2012). Children's interpretation of facial expressions: the long path from valence-based to specific discrete categories. *Emotion Review*, 0(0), 1-6.
- Woodhead, M. (2005). Early childhood development: a question of rights. *International Journal of Early Childhood*, 37(3), 79-98.

EKLER

EK 1:**Prososyal Davranışları İçeren Kitaplar ve Kod Numaraları**

Kod Numarası	Hikaye Kitabının Adı
2	Bal Partisi
3	Bil Bakalım Seni Ne Kadar Seviyorum
5	Göz Bebek
6	Hoşgeldin Oya
7	Kahraman Keloğlan
8	Küçük Sincap
9	Nerden Çıktı Bu Kardeş
10	Pilot Papağan
11	Şıpsıp İle Tıptıp
13	Tıstıs İle Pıspıs'ın Oyun Arkadaşları
15	Üç Sokak Kedisi
18	Küçük Sihirbaz
19	Ali'nin Sıkıntısı
21	Şimdi Ben Ne Olacağım
22	Kuğular Aç Kalmasın
23	Mutlu Sokak Sakinleri
26	Edizler Taşınıyor
29	Çok Yaşa Daire
30	Sihirli Sandık
31	On Küçük Fare
32	Cumba'nın Evi
34	Kraliçenin Yüzüğü
38	Renkli Çoraplar
44	Hepsini Biz Hazırladık
47	Kar Yağıyor
48	Kırmızı Düşmanın Düşü
50	Pamuk İle Tekir
51	Japon Balığı Şıpsıp
52	Tintin İle Posti
53	Karga Gakguk
54	Utangaç Dabi
55	Köstebek Çıtırıcık
56	Vak Vak Vaki
60	Ben Ne Zaman Büyüyeceğim
61	Tonton Dedemin Doğum Günü
63	Mutlu Yıllar Sünger Bob
64	Neşeli Çalgıcılar
65	Küçük Ayının Küçük Dostu

68	Herkesin Bir Mesleği Var
73	Kurşun Asker
74	Bremen Mızıkacıları
77	Küçük Deniz Kızı
80	Mavicik Çok Üşüdü
82	Korkuluk ve Arkadaşları
85	Pembe Yanak Ormanı İnceliyor
86	Kış Pastası
87	Zıpzip Kurbağa
90	Arı Maya
93	Ayıcık Nanu
95	Balcan Doğruyu Söylüyor
98	Balcan Resim Yapıyor
100	Canım Babamın Doğum Günü
105	Cemile Okula Dönüyor
107	Cesur Tonti
112	Elmer ve Hipopotamlar
114	Gizemli Yapboz
120	Kırmızı Başlıklı Kız
124	Küçük Kedi
131	Minik Zebra
137	Ninemın Doğum Günü
139	Ormandaki Bisiklet
141	Pamuk Prenses
143	Pinokyo
146	Şakacı Balık Şakşak
147	Şaşkın Leylek
148	Tali Doğruyu Söylüyor
156	Uçmak İsteyen Kaplumbağa
157	Akira
165	Böğürtlen Cini ve Sarı Gaga
168	Değnek Adam
169	Pon Pon Kuyruk ve Ormandaki Arkadaşları
170	Grip Olan Kaplumbağa
178	Pıtırıcık Tatilde
181	Disney Masalları Tinkerbelle
182	Artık Büyümek İstiyorum
183	Palyaço Cici
186	Cemile Parka Gidiyor
191	Kimse Beni Oyuna Almıyor!
195	Islak Pati
196	Sevgiyi Görmek
199	Küçük ve Büyük Kurbağa Piknikte

EK 2:

Araştırmada Kullanılan Resimli Hikaye Kitapları Kaynakçası

Akal, A. (2010). *Ben ne zaman büyüyeceğim*. İzmir: Uçanbalık.

Akal, A. (2010). *Canım babamın doğum günü*. İzmir: Uçanbalık.

Akal, A. (2012). *Nerden çıktı bu kardeş.?* İzmir: Uçanbalık.

Akal, A. (2010). *Tonton dedemin doğum günü*. İzmir: Uçanbalık.

Akmanalp, N., & Korman, H. (2011). *Lütfen de ejderha Ejo*. İstanbul: Şiir Çocuk.

Aksoy, S. (2007). *Nil soru soruyor*. Ankara: Kök.

Aktaş Sönmez, N. (2012). *Ayıcık Nanu*. İstanbul : Timaş Çocuk.

Aktaş Sönmez, N. (2012). *Japon balığı Şıpşıp*. İstanbul: Timaş Çocuk.

Aktaş Sönmez, N. (2012). *Köstebek Çıtırıcık* . İstanbul: Timaş Çocuk.

Aktaş Sönmez, N. (2012). *Tintin ile Posti*. İstanbul: Timaş Çocuk.

Alpöge, G. (2010). *Şıpşıp ile Tıptıp*. Ankara: Kök.

Andersen. (2012). *Küçük deniz kızı*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Anonim. *Kurşun asker*. (2003). İstanbul: Altın Kitaplar.

Anonim. (2006). *Oduncunun çocukları*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Anonim. (2010). *Sinbad*. İstanbul: Yakamoz.

Aslan, C. (2010). *Oyuncaklarını kıran çocuk*. Ankara: Kök.

Atçakarlar, N. (2005). *Horoz ile tilki*. İstanbul: Timaş Çocuk.

Atçakarlar, N. (2005). *Karga ile tilki*. İstanbul: Timaş Çocuk.

Avcı Çakman, K. (2010). *Çölü sevmeyen minik deve*. İstanbul: Ya-Pa.

Avcı Çakman, K. (2012). *Çuf çuf tren*. İstanbul: Ya-Pa.

- Avcı Çakman, K. (2012). *Herkesin bir mesleği var*. İstanbul: Ya-Pa.
- Avcı Çakman, K. (2010). *Küçük kanguru büyüyor*. İstanbul: Ya- Pa.
- Avcı Çakman, K. (2010). *Minik zebra*. İstanbul: Ya- Pa.
- Avcı Çakman, K. (2010). *Pamuk kedicik ve tonton teyze*. İstanbul: Ya-Pa.
- Avcı Çakman, K. (2000). *Yaramaz balonlar*. İstanbul: Ya-Pa.
- Avcı, F. (2010). *Kırmızı fili gördünüz mü?* Ankara: Kök.
- Basançelesi, D. *Küçük kedi*. Ankara: Berke.
- Bektaş, H., Canoğlu Cantürk, M., & Ünal Şenler, E. (2011). *Bal partisi*. İstanbul: Erdem.
- Bektaş, H., Canoğlu Cantürk, M., & Ünal Şenler, E. (2011). *Hoşgeldin Oya*. İstanbul: Erdem.
- Bektaş, H., Canoğlu Cantürk, M., & Ünal Şenler, E. (2011). *Islak pati*. İstanbul: Erdem.
- Bektaş, H., Canoğlu Cantürk, M., & Ünal Şenler, E. (2012). *Kış pastası*. İstanbul: Erdem.
- Bektaş, H., Canoğlu Cantürk, M., & Ünal Şenler, E. (2012). *Sevgiyi görmek*. İstanbul: Erdem.
- Bektaş, H., Canoğlu Cantürk, M., & Ünal Şenler, E. (2012). *Uzaya yolculuk*. İstanbul: Erdem.
- Bektaş, H., Canoğlu Cantürk, M., & Ünal Şenler, E. (2011). *Zıp zıp kurbağa*. İstanbul: Erdem.
- Birinci, N. *Minik serçe*. İstanbul: Ünlü.
- Bloom, B. (2010). *Kültürlü kurt*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Bora, E. (2009). *Ali'nin sıkıntısı*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Bora, E. (2009). *Dostum Badi*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Bulut, Z. (2012). *Pon pon kuyruk ve ormandaki arkadaşları*. Çin: ABC.

- Camara, S., & Herreo, T. (2009). *Ben nereden geldim?* İstanbul: Altın Kitaplar.
- Chanda, J. (2011). *Mutlu yıllar Sünger Bob*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Collodi, C. (2009). *Pinokyo*. Ankara: Koza.
- Çankaya, N. (2011). *Kibirli kurbağa*. Ankara: Sıradışı.
- Çelebioğlu, M. (2008). *Balcan bir top buluyor*. İstanbul: Zambak Çocuk.
- Çelebioğlu, M. (2008). *Balcan doğruyu söylüyor*. İstanbul: Zambak Çocuk.
- Çelebioğlu, M. (2008). *Balcan markette kayboluyor*. İstanbul : Zambak Çocuk.
- Çelebioğlu, M. (2008). *Balcan paylaşmayı öğreniyor*. İstanbul: Zambak Çocuk.
- Çelebioğlu, M. (2008). *Balcan resim yapıyor*. İstanbul: Zambak Çocuk.
- Çelebioğlu, M. (2013). *Pıtırıcık bahçede*. İstanbul: Zambak.
- Çelebioğlu, M. (2013). *Pıtırıcık çiftlikte*. İstanbul: Zambak.
- Çelebioğlu, M. (2013). *Pıtırıcık gökyüzünde*. İstanbul: Zambak.
- Çelebioğlu, M. (2013). *Pıtırıcık ormanda*. İstanbul: Zambak.
- Çelebioğlu, M. (2013). *Pıtırıcık tarlada*. İstanbul: Zambak.
- Çelebioğlu, M. (2013). *Pıtırıcık tatilde*. İstanbul: Zambak.
- Çınaroğlu, A., & Çınaroğlu, A. (2008). *Üç kuzucuk*. İstanbul: Uçanbalık.
- Damla, N. (2010). *Şakacı balık Şakşak*. İstanbul: Nesil.
- Delgado, C. (2006). *Fil*. İstanbul: Çiçek.
- Demir, Ö. (2009). *Kendi bildiğin gibi resim yap*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Demirtaş Gürek, A. (2009). *Renkli çoraplar*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Dinçer, E. (2010). *Mumi güneşi arıyor*. İstanbul: Zambak.
- Dinçer, E. (2010). *Mumi özür diliyor*. İstanbul: Zambak.
- Dinçer, E. (2010). *Mumi resim yapıyor*. İstanbul: Zambak.

- Dinçer, E. (2011). *Mumi yardımlaşıyor*. İstanbul: Zambak.
- Dinçer, E. (2010). *Tırtılın değişimi*. İstanbul: Polat Kitapçılık.
- Dirim, A. (2007). *Küçük ayının küçük dostu*. İstanbul: Esin.
- Dirim, A. (1999). *Palyaço Cici*. İstanbul: Esin.
- Doğru, M. (2007). *Kıpır kıpır yavru kedi*. İstanbul: Yumurcak.
- Doğru, M. (2007). *Kıpır kıpır yavru ördek*. İstanbul: Yumurcak.
- Doğru, M. (2007). *Kıpır kıpır yavru tavşan*. İstanbul: Yumurcak.
- Donaldson, J., & Scheffler, A. (2012). *Değnek adam*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Donaldson, J., & Scheffler, A. (2007). *Süpürgede yer var mı?* İstanbul: Popcore Çocuk Kitapları.
- Doyuran, M. (2008). *Ağlayan bulut*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Doyuran, M. (2011). *Güneş ve Ay*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Doyuran, M. (2011). *Saklanbaç oynayan güneş*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Doyuran, M. (2010). *Yağmur damlası*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Duman, D. *Akira*. İstanbul: AFS.
- Duman, D. *Gizemli yapboz*. İstanbul: AFS.
- Duman, D. *Gözbebek*. İstanbul: AFS.
- Duval, M. *Bremen mızıkacıları*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Duval, M. (2002). *Küçük sincap*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Eren, B. (2006). *Ormandaki bisiklet*. İstanbul: Babıali Kültür.
- Gasemnia, Ş. (2011). *Cesur Tonti*. İstanbul: Timaş Çocuk.
- Gasemnia, Ş. (2010). *Utangaç Dabi*. İstanbul: Timaş Çocuk.
- Göncü Işıkoğlu, B. (2009). *Tali doğruyu söylüyor*. İstanbul: Nesil.

- Göncü Işıkoğlu, B. (2010). *Tali erken yatıyor*. İstanbul: Nesil.
- Gunzi, C. (2006). *Karşıtlar*. İstanbul: Tudem.
- Günay Bilaloğlu, R., & Aktaş Arnas, Y. (2007). *Mikrobun öyküsü*. İstanbul: Ya- Pa.
- Gündoğan, E. (2008). *Çizmeli kedi*. Ankara: Ata.
- Gürdal Ünal, A. (2008). *Minik ayı Vadu annem beni seviyor mu?*. İstanbul: Can Çocuk.
- Gürdal Ünal, A. (2009). *Minik ayı Vadu babam beni seviyor mu?*. İstanbul: Can Çocuk.
- Gürdalar, C. (2013). *Tavşan Bondi doktorda*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Gürer, A. (2010). *Ağustos böceği ile karınca*. İstanbul: Bu.
- Gürmen, A. (2000). *Ninem örgü öriyor*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2005). *Ninemin doğum günü*. İstanbul: Uçanbalık.
- Gürmen, A. (2005). *Ninemin kedisi*. İstanbul: Uçanbalık.
- Hayes, F. (2011). *Anneler ve yavruları*. (N. Girgin, Çev.) İstanbul: Bahçeşehir.
- Hengirmen, M. (2007). *Avcı kral*. Ankara: Engin.
- Hengirmen, M. (2007). *Pamuk prenses*. Ankara: Engin.
- Hengirmen, M. (2011). *Alaaddin'in sihirli lambası*. İstanbul: Engin.
- İçözü, N. (2009). *Aynadaki kız*. İstanbul: Morpa Kültür.
- İçözü, N. (2009). *Kar yağıyor*. İstanbul: Morpa Kültür.
- İnal, A. (2012). *Neşeli çalgıcılar*. İstanbul: İş Bankası Kültür.
- İnal, A. (2013). *Büyüyünce ne olsam?* İstanbul: İş Bankası Kültür.
- İnan, K. (2009). *Benim güzel mücevherlerim*. İstanbul: Morpa Kültür.
- İnan, K. (2009). *Yumurta ile gelen sorumluluk*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Junakovic, S. (2005). *Çayır, ahır ve çiftlik evi*. Ankara: Tudem.
- Kandır, A., & Turla, A. (2006). *Minti İle Ponti renkleri keşfediyor*. İstanbul: Morpa Kültür.

- Kaya, İ. (2009). *Sadece mor rengi seven kral*. Ankara: Kök.
- Kaya, İ. (2010). *Uçmak isteyen kaplumbağa*. Ankara: Kök.
- Keçeli, M. (1995). *Yalancı çoban*. Ankara: Emel.
- Koçer, N. (2009). *Boncuk ile Tomurcuk*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Kolektif. (2000). *Külkedisi*. İstanbul: Damla.
- Kolektif. (2005). *Arı Maya*. İstanbul: Tramvay.
- Kolektif. (2005). *Çirkin ördek*. İstanbul: Çiçek.
- Kolektif. (2007). *Fareli köyün kavalcısı*. Ankara: Engin.
- Kolektif. (2011). *Kibritçi kız*. İstanbul: Tramvay.
- Kolektif. (2007). *Kırmızı başlıklı kız*. Ankara: Engin.
- Kolektif. *Kurt ve yedi keçi yavrusu*. İstanbul: Çiçek.
- Kolektif. (2007). *Küçük kız ve üç ayı*. Ankara: Engin.
- Kolektif. *Küçük köpek*. İstanbul: Çiçek.
- Komisyon. *Küçük ayıcık*. İstanbul: Ünlü.
- Komisyon. *Şaşkın leylek*. Ünlü Çocuk.
- Kot, A. (1997). *Unutkan fil yavrusu*. Ankara: Başbakanlık.
- McBratney, S., & Jeram, A. (2006). *Bil bakalım seni ne kadar seviyorum*. İzmir: Tudem.
- McKee, D. (2002). *Elmer ve hava*. İstanbul: Milet.
- McKee, D. (2007). *Elmer ve hipopotamlar*. Ankara: Kır Çiçeği.
- Milbourne, A. (2006). *Ay'da*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Milbourne, A. (2007). *Dinozor*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Milbourne, A. (2006). *Kelebek*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Nimetullah, F. (2012). *Vak vak Vaki*. İstanbul: Timaş Çocuk.

- Oğuzkan, Ş. (1987). *Kimi büyüyor*. İstanbul: Ya-Pa.
- Oksev, Z. (2011). *Meyveleri tanıyalım*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Oral, F. (2013). *Böğürtlen cini ve Sarı Gaga*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Öğmel, Ö. (2010). *Kırmızı düğmenin düşü*. Ankara: Kök.
- Ölmez Ceylan, Ö. (2008). *Rapunzel*. İzmir: Top.
- Önder, A. (2009). *Cansu'nun uykusu*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Önder, A. (2009). *Edizler taşıyor*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Önder, A. (2009). *Şimdi ben ne olacağım?* İstanbul: Morpa Kültür.
- Önder, A. (2009). *Zeynep kayboldu*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Öner, Ç. (2005). *Kalem*. Ankara: Angora.
- Perrault, C. (2010). *Parmak çocuk*. Ankara: Nilüfer.
- Petingy, A. (2006). *Cemile parka gidiyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Petingy, A. (2006). *Cemile kötü söz söylüyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Petingy, A. (2010). *Cemile banyo yapmak istemiyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Petingy, A. (2010). *Cemile doktora gidiyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Petingy, A. (2010). *Cemile geceyi bakıcı ablasıyla geçiriyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Petingy, A. (2010). *Cemile karanlıktan korkmuyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Petingy, A. (2010). *Cemile okula dönüyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Petingy, A. (2010). *Cemile tatile çıkıyor*. İstanbul: Kaknüs.
- Pleau-Murissi, M. (2010). *Caillou ilk oyunum*. İstanbul: Metropol.
- Pleau-Murissi, M. (2010). *Caillou ormanlar kaşifi*. İstanbul: Metropol.
- Polat Unutkan, Ö., & Kurtuluş, E. (2009). *Akşah ile Karaşah*. İstanbul: Morpa Kültür.

- Polat Unutkan, Ö., Kurtuluş, E., & Gülbahçe, G. (2009). *Tıstıs ile Pıspıs'ın oyun arkadaşları*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Randall, R. (2007). *Üç küçük domuzcuk*. İstanbul: Remzi.
- Rastoin-Faugeron, F. (2012). *Artık büyümek istiyorum!* İstanbul: Nesil Çocuk.
- Sivaslıoğlu, A. *Astronot ayı*. İstanbul: Hobi.
- Sivaslıoğlu, A. *Futbolcu fil*. İstanbul: Hobi.
- Sivaslıoğlu, A. *Kahraman Keloğlan*. İstanbul: Hobi.
- Sivaslıoğlu, A. *Pilot papağan*. İstanbul: Hobi.
- Sivaslıoğlu, A. *Tombul tavşan*. İstanbul: Hobi.
- Stratton-Would, H. (2013). *Ay'ı kim çaldı?* İstanbul: Yapı Kredi.
- Şafak, G., & Coşkun, A. (2012). *Korkuluk ve arkadaşları*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Şafak, G., & Coşkun, A. (2012). *Mavicik çok üşüdü*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Şafak, G., & Coşkun, A. (2011). *Pembe yanak ormanı inceliyor*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Şeker, A. (2011). *Barbie hayvanları çok seviyor*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Şeyhi, M. (2010). *Karga Gakguk*. İstanbul: Timaş Çocuk.
- Şeyhi, M. (2011). *Pamuk ile Tekir*. İstanbul: Timaş Çocuk.
- Şirin, N. (2011). *Burcu - kimse beni oyuna almıyor!* İstanbul: Timaş Çocuk.
- Şirin, N. (2011). *Burcu - neden söz dinlemem gerekiyor?* İstanbul: Timaş Çocuk.
- Şirin, N. (2011). *Burcu - oyuncakları toplamak kimin görevi?* İstanbul: Timaş Çocuk.
- Taş, C. *Tavşan Bondi ameliyat oluyor*. İstanbul: Şiir Çocuk.
- Tekeş Ergül, G. (2009). *Çamaşırlar kurudu*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Tekeş Ergül, G. (2009). *Çok yaşa daire*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Tekeş Ergül, G. (2009). *Kuğular aç kalmasın*. İstanbul: Morpa Kültür.

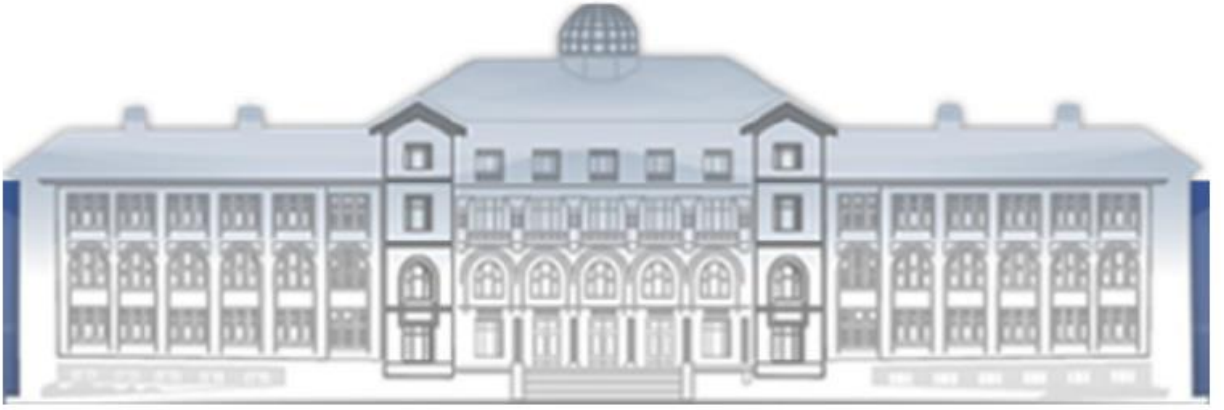
- Tekeş Ergül, G. (2009). *Mutlu sokak sakinleri*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Thomas, V. (2007). *Sakar cadı Vini'nin süpürgesi*. İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Tognolini, B., & Evangelista, M. (2010). *Mondo dayı*. İstanbul: Boyut.
- Tuğrul, B. (2009). *Kraliçenin yüzüğü*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turan, N. (2000). *Kediler yaz okulu*. İstanbul: Esin.
- Turla, A. (2009). *Davetsiz misafir*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Filler kaç taneydi*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Hepimiz çok acıktık*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Hepsini biz hazırladık*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Kubağa Hanımın lokantası*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Kurdele ve Toto*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2008). *Küçük ve büyük kurbağa piknikte*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Mırmırık kayboldu*. İstanbul : Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *On küçük fare*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Sihirli sandık*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2009). *Üç sokak kedisi*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Turla, A. (2011). *Şekillerin eğlencesi*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Ulukan, B. (2013). *Disney - Tinker Bell ve kayıp hazine*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Ulusoy, H. (2005). *Efe'nin konuşan kramponları*. İstanbul: Beyaz Balina.
- Ural, S. *Küçük beyaz bulut*. İstanbul: Mavi Bulut.
- Ural, S. (2009). *Tek gözlü kedi*. Ankara: Kök.
- Yılmaz, N. (2009). *Küçük sihirbaz*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Yılmaz, N., & Pökön, A. (2009). *Bay Sivri Bayan Küt*. İstanbul: Morpa Kültür.

Yılmazer, N., & Pökön, A. (2009). *Cumba'nın evi*. İstanbul: Morpa Kültür.

Zerrem, Ö. (2010). *Tavşan ile kaplumbağa*. İstanbul: Polat Kitapçılık.

Ziyade, R. (2009). *Grip olan kaplumbağa*. İstanbul: Nar .

Walsh, U. (2012). *Uyuyan güzel*. İstanbul: Net.

GAZİ GELECEKTİR...